නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

ඛුද්දකනිකායෙ

ඛුද්දකපාඨ-අට්ඨකථා

ගන්ථාරම්භකථා

බුද්ධං සරණං ගච්ඡාමි;
ධම්මං සරණං ගච්ඡාමි;
සඞ්ඝං සරණං ගච්ඡාමීති.

අයං සරණගමනනිද්දෙසො ඛුද්දකානං ආදි.

ඉමස්ස දානි අත්ථං පරමත්ථජොතිකාය ඛුද්දකට්ඨකථාය විවරිතුං විභජිතුං උත්තානීකාතුං ඉදං වුච්චති –

උත්තමං වන්දනෙය්‍යානං, වන්දිත්වා රතනත්තයං;
ඛුද්දකානං කරිස්සාමි, කෙසඤ්චි අත්ථවණ්ණනං.

ඛුද්දකානං ගම්භීරත්තා, කිඤ්චාපි අතිදුක්කරා;
වණ්ණනා මාදිසෙනෙසා, අබොධන්තෙන සාසනං.

අජ්ජාපි තු අබ්බොච්ඡින්නො, පුබ්බාචරියනිච්ඡයො;
තථෙව ච ඨිතං යස්මා, නවඞ්ගං සත්ථුසාසනං.

තස්මාහං කාතුමිච්ඡාමි, අත්ථසංවණ්ණනං ඉමං;
සාසනඤ්චෙව නිස්සාය, පොරාණඤ්ච විනිච්ඡයං.

සද්ධම්මබහුමානෙන, නාත්තුක්කංසනකම්‍යතා;
නාඤ්ඤෙසං වම්භනත්ථාය, තං සුණාථ සමාහිතාති.

ඛුද්දකවවත්ථානං

තත්ථ **''ඛුද්දකානං කරිස්සාමි, කෙසඤ්චි අත්ථවණ්ණන''**න්ති වුත්තත්තා ඛුද්දකානි තාව වවත්ථපෙත්වා පච්ඡා අත්ථවණ්ණනං කරිස්සාමි. ඛුද්දකානි නාම ඛුද්දකනිකායස්ස එකදෙසො, ඛුද්දකනිකායො නාම පඤ්චන්නං නිකායානං එකදෙසො. පඤ්ච නිකායා නාම –

දීඝමජ්ඣිමසංයුත්ත, අඞ්ගුත්තරිකඛුද්දකා;
නිකායා පඤ්ච ගම්භීරා, ධම්මතො අත්ථතො චිමෙ.

තත්ථ බ්‍රහ්මජාලසුත්තාදීනි චතුත්තිංස සුත්තානි **දීඝනිකායො.** මූලපරියායසුත්තාදීනි දියඩ්ඪසතං ද්වෙ ච සුත්තානි **මජ්ඣිමනිකායො.** ඔඝතරණසුත්තාදීනි සත්ත සුත්තසහස්සානි සත්ත ච සුත්තසතානි ද්වාසට්ඨි ච සුත්තානි **සංයුත්තනිකායො.** චිත්තපරියාදානසුත්තාදීනි නව සුත්තසහස්සානි පඤ්ච ච සුත්තසතානි සත්තපඤ්ඤාසඤ්ච සුත්තානි **අඞ්ගුත්තරනිකායො.** ඛුද්දකපාඨො, ධම්මපදං, උදානං, ඉතිවුත්තකං, සුත්තනිපාතො, විමානවත්ථු, පෙතවත්ථු, ථෙරගාථා, ථෙරීගාථා, ජාතකං, නිද්දෙසො, පටිසම්භිදා , අපදානං, බුද්ධවංසො, චරියාපිටකං, විනයාභිධම්මපිටකානි, ඨපෙත්වා වා චත්තාරො නිකායෙ අවසෙසං බුද්ධවචනං **ඛුද්දකනිකායො.**

කස්මා පනෙස ඛුද්දකනිකායොති වුච්චති? බහූනං ඛුද්දකානං ධම්මක්ඛන්ධානං සමූහතො නිවාසතො ච. සමූහනිවාසා හි ''නිකායො''ති වුච්චන්ති. ''නාහං, භික්ඛවෙ, අඤ්ඤං එකනිකායම්පි සමනුපස්සාමි එවං චිත්තං, යථයිදං, භික්ඛවෙ, තිරච්ඡානගතා පාණා (සං. නි. 3.100). පොණිකනිකායො, චික්ඛල්ලිකනිකායො''ති එවමාදීනි චෙත්ථ සාධකානි සාසනතො ලොකතො ච. අයමස්ස ඛුද්දකනිකායස්ස එකදෙසො. ඉමානි සුත්තන්තපිටකපරියාපන්නානි අත්ථතො විවරිතුං විභජිතුං උත්තානීකාතුඤ්ච අධිප්පෙතානි ඛුද්දකානි, තෙසම්පි ඛුද්දකානං සරණසික්ඛාපදද්වත්තිංසාකාරකුමාරපඤ්හමඞ්ගලසුත්ත-

රතනසුත්තතිරොකුට්ටනිධිකණ්ඩමෙත්තසුත්තානං වසෙන නවප්පභෙදො ඛුද්දකපාඨො ආදි ආචරියපරම්පරාය වාචනාමග්ගං ආරොපිතවසෙන න භගවතා වුත්තවසෙන. භගවතා හි වුත්තවසෙන –

''අනෙකජාතිසංසාරං, සන්ධාවිස්සං අනිබ්බිසං;
ගහකාරං ගවෙසන්තො, දුක්ඛා ජාති පුනප්පුනං.

''ගහකාරක දිට්ඨොසි, පුන ගෙහං න කාහසි;
සබ්බා තෙ ඵාසුකා භග්ගා, ගහකූටං විසඞ්ඛතං;
විසඞ්ඛාරගතං චිත්තං, තණ්හානං ඛයමජ්ඣගා''ති. (ධ. ප. 153-154) –

ඉදං ගාථාද්වයං සබ්බස්සාපි බුද්ධවචනස්ස ආදි. තඤ්ච මනසාව වුත්තවසෙන, න වචීභෙදං කත්වා වුත්තවසෙන. වචීභෙදං පන කත්වා වුත්තවසෙන –

''යදා හවෙ පාතුභවන්ති ධම්මා,
ආතාපිනො ඣායතො බ්‍රාහ්මණස්ස;
අථස්ස කඞ්ඛා වපයන්ති සබ්බා,
යතො පජානාති සහෙතුධම්ම''න්ති. (උදා. 1; මහාව. 1) –

අයං ගාථා ආදි. තස්මා ය්වායං නවප්පභෙදො ඛුද්දකපාඨො ඉමෙසං ඛුද්දකානං ආදි, තස්ස ආදිතො පභුති අත්ථසංවණ්ණනං ආරභිස්සාමි.

නිදානසොධනං

තස්ස චායමාදි **''බුද්ධං සරණං ගච්ඡාමි, ධම්මං සරණං ගච්ඡාමි, සඞ්ඝං සරණං ගච්ඡාමී''**ති. තස්සායං අත්ථවණ්ණනාය මාතිකා –

''කෙන කත්ථ කදා කස්මා, භාසිතං සරණත්තයං;
කස්මා චිධාදිතො වුත්ත, මවුත්තමපි ආදිතො.

''නිදානසොධනං කත්වා, එවමෙත්ථ තතො පරං;
බුද්ධං සරණගමනං, ගමකඤ්ච විභාවයෙ.

''භෙදාභෙදං ඵලඤ්චාපි, ගමනීයඤ්ච දීපයෙ;
ධම්මං සරණමිච්චාදි, ද්වයෙපෙස නයො මතො.

''අනුපුබ්බවවත්ථානෙ, කාරණඤ්ච විනිද්දිසෙ;
සරණත්තයමෙතඤ්ච, උපමාහි පකාසයෙ''ති.

තත්ථ පඨමගාථාය තාව ඉදං සරණත්තයං කෙන භාසිතං, කත්ථ භාසිතං, කදා භාසිතං, කස්මා භාසිතං අවුත්තමපිචාදිතො තථාගතෙන කස්මා ඉධාදිතො වුත්තන්ති පඤ්ච පඤ්හා.

තෙසං විස්සජ්ජනා **කෙන භාසිත**න්ති භගවතා භාසිතං, න සාවකෙහි, න ඉසීහි, න දෙවතාහි. **කත්ථාති** බාරාණසියං ඉසිපතනෙ මිගදායෙ. **කදාති** ආයස්මන්තෙ යසෙ සද්ධිං සහායකෙහි අරහත්තං පත්තෙ එකසට්ඨියා අරහන්තෙසු බහුජනහිතාය ලොකෙ ධම්මදෙසනං කරොන්තෙසු. කස්මාති පබ්බජ්ජත්ථඤ්ච උපසම්පදත්ථඤ්ච. යථාහ –

''එවඤ්ච පන, භික්ඛවෙ, පබ්බාජෙතබ්බො උපසම්පාදෙතබ්බො. පඨමං කෙසමස්සුං ඔහාරෙත්වා කාසායානි වත්ථානි අච්ඡාදාපෙත්වා එකංසං උත්තරාසඞ්ගං කාරාපෙත්වා භික්ඛූනං පාදෙ වන්දාපෙත්වා උක්කුටිකං නිසීදාපෙත්වා අඤ්ජලිං පග්ගණ්හාපෙත්වා 'එවං වදෙහී'ති වත්තබ්බො 'බුද්ධං සරණං ගච්ඡාමි, ධම්මං සරණං ගච්ඡාමි, සඞ්ඝං සරණං ගච්ඡාමී'''ති (මහාව. 34).

කස්මා චිධාදිතො වුත්තන්ති ඉදඤ්ච නවඞ්ගං සත්ථුසාසනං තීහි පිටකෙහි සඞ්ගණ්හිත්වා වාචනාමග්ගං ආරොපෙන්තෙහි පුබ්බාචරියෙහි යස්මා ඉමිනා මග්ගෙන දෙවමනුස්සා උපාසකභාවෙන වා පබ්බජිතභාවෙන වා සාසනං ඔතරන්ති, තස්මා සාසනොතාරස්ස මග්ගභූතත්තා ඉධ ඛුද්දකපාඨෙ ආදිතො වුත්තන්ති ඤාතබ්බං.

කතං නිදානසොධනං.

1. සරණත්තයවණ්ණනා

බුද්ධවිභාවනා

ඉදානි යං වුත්තං **“බුද්ධං සරණගමනං, ගමකඤ්ච විභාවයෙ”**ති, තත්ථ සබ්බධම්මෙසු අප්පටිහතඤාණනිමිත්තානුත්තරවිමොක්ඛාධිගමපරිභාවිතං ඛන්ධසන්තානමුපාදාය, පඤ්ඤත්තිතො සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණපදට්ඨානං වා සච්චාභිසම්බොධිමුපාදාය පඤ්ඤත්තිතො සත්තවිසෙසො බුද්ධො. යථාහ –

> ‘‘බුද්ධොති යො සො භගවා සයම්භූ අනාචරියකො පුබ්බෙ අනනුස්සුතෙසු ධම්මෙසු සාමං සච්චානි අභිසම්බුජ්ඣි, තත්ථ ච සබ්බඤ්ඤුතං පත්තො, බලෙසු ච වසීභාව’’න්ති (මහානි. 192; චූළනි. පාරායනත්ථුතිගාථානිද්දෙස 97; පටි. ම. 1.161).

අයං තාව අත්ථතො බුද්ධවිභාවනා.

බ්‍යඤ්ජනතො පන ‘‘බුජ්ඣිතාති බුද්ධො, බොධෙතාති බුද්ධො’’ති එවමාදිනා නයෙන වෙදිතබ්බො. වුත්තඤ්චෙතං –

> ‘‘බුද්ධොති කෙනට්ඨෙන බුද්ධො? බුජ්ඣිතා සච්චානීති බුද්ධො, බොධෙතා පජායාති බුද්ධො, සබ්බඤ්ඤුතාය බුද්ධො, සබ්බදස්සාවිතාය බුද්ධො, අනඤ්ඤනෙය්‍යතාය බුද්ධො, විකසිතාය බුද්ධො, ඛීණාසවසඞ්ඛාතෙන බුද්ධො, නිරුපක්කිලෙසසඞ්ඛාතෙන බුද්ධො, එකන්තවීතරාගොති බුද්ධො, එකන්තවීතදොසොති බුද්ධො, එකන්තවීතමොහොති බුද්ධො, එකන්තනික්කිලෙසොති බුද්ධො, එකායනමග්ගං ගතොති බුද්ධො, එකො අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධොති බුද්ධො, අබුද්ධිවිහතත්තා බුද්ධිපටිලාභා බුද්ධො. බුද්ධොති නෙතං නාමං මාතරා කතං, න පිතරා කතං, න භාතරා කතං, න භගිනියා කතං, න මිත්තාමච්චෙහි කතං, න ඤාතිසාලොහිතෙහි කතං, න සමණබ්‍රාහ්මණෙහි කතං, න දෙවතාහි කතං, විමොක්ඛන්තිකමෙතං බුද්ධානං භගවන්තානං බොධියා මූලෙ සහ සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණස්ස පටිලාභා සච්ඡිකා පඤ්ඤත්ති යදිදං බුද්ධො’’ති (මහානි. 192; චූළනි. පාරායනත්ථුතිගාථානිද්දෙස 97; පටි. ම. 1.162).

එත්ථ ච යථා ලොකෙ අවගන්තා අවගතොති වුච්චති, එවං **බුජ්ඣිතා සච්චානීති** බුද්ධො. යථා පණ්ණසොසා වාතා පණ්ණසුසාති වුච්චන්ති, එවං **බොධෙතා පජායාති** බුද්ධො. **සබ්බඤ්ඤුතාය බුද්ධොති** සබ්බධම්මබුජ්ඣනසමත්ථාය බුද්ධියා බුද්ධොති වුත්තං හොති. **සබ්බදස්සාවිතාය බුද්ධොති** සබ්බධම්මබොධනසමත්ථාය බුද්ධියා බුද්ධොති වුත්තං හොති. **අනඤ්ඤනෙය්‍යතාය බුද්ධොති** අඤ්ඤෙන අබොධිතො සයමෙව බුද්ධත්තා බුද්ධොති වුත්තං හොති. **විකසිතාය බුද්ධොති** නානාගුණවිකසනතො පදුමමිව විකසනට්ඨෙන බුද්ධොති වුත්තං හොති. **ඛීණාසවසඞ්ඛාතෙන බුද්ධොති** එවමාදීහි චිත්තසඞ්කොචකරධම්මපහානතො නිද්දාක්ඛයවිබුද්ධො පුරිසො විය සබ්බකිලෙසනිද්දාක්ඛයවිබුද්ධත්තා බුද්ධොති වුත්තං හොති. **එකායනමග්ගං ගතොති බුද්ධොති** බුද්ධියත්ථානං ගමනත්ථපරියායතො යථා මග්ගං ගතොපි පුරිසො ගතොති වුච්චති, එවං එකායනමග්ගං ගතත්තාපි බුද්ධොති වුච්චතීති දස්සෙතුං වුත්තං. **එකො අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධොති බුද්ධොති** න පරෙහි බුද්ධත්තා බුද්ධො, කින්තු සයමෙව අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධත්තා බුද්ධොති වුත්තං හොති . **අබුද්ධිවිහතත්තා බුද්ධිපටිලාභා බුද්ධොති** බුද්ධි බුද්ධං බොධොති පරියායවචනමෙතං. තත්ථ යථා නීලරත්තගුණයොගතො ‘‘නීලො පටො, රත්තො පටො’’ති වුච්චති, එවං බුද්ධිගුණයොගතො බුද්ධොති ඤාපෙතුං වුත්තං හොති. තතො පරං **බුද්ධොති නෙතං නාමන්ති** එවමාදි අත්ථමනුගතා අයං පඤ්ඤත්තීති බොධනත්ථං වුත්තන්ති එවරූපෙන නයෙන සබ්බෙසං පදානං බුද්ධසද්දස්ස සාධනසමත්ථො අත්ථො වෙදිතබ්බො.

අයං බ්‍යඤ්ජනතොපි බුද්ධවිභාවනා.

සරණගමනගමකවිභාවනා

ඉදානි **සරණගමනාදීසු** හිංසතීති සරණං, සරණගතානං තෙනෙව සරණගමනෙන භයං සන්තාසං දුක්ඛං දුග්ගතිං පරික්කිලෙසං හිංසති විධමති නීහරති නිරොධෙතීති අත්ථො. අථ වා හිතෙ පවත්තනෙන අහිතා ච නිවත්තනෙන සත්තානං භයං හිංසතීති බුද්ධො, භවකන්තාරා උත්තරණෙන අස්සාසදානෙන ච ධම්මො, අප්පකානම්පි කාරානං විපුලඵලපටිලාභකරණෙන සඞ්ඝො. තස්මා ඉමිනාපි පරියායෙන තං රතනත්තයං සරණං. තප්පසාදතග්ගරුතාහි විහතවිද්ධංසිතකිලෙසො තප්පරායණතාකාරප්පවත්තො අපරප්පච්චයො වා චිත්තුප්පාදො සරණගමනං. තංසමඞ්ගී සත්තො තං සරණං ගච්ඡති, වුත්තප්පකාරෙන චිත්තුප්පාදෙන ‘‘එස මෙ සරණං, එස මෙ පරායණ’’න්ති එවමෙතං උපෙතීති අත්ථො . උපෙන්තො ච ‘‘එතෙ මයං, භන්තෙ, භගවන්තං සරණං ගච්ඡාම, ධම්මඤ්ච, උපාසකෙ නො භගවා ධාරෙතූ’’ති තපුස්සභල්ලිකාදයො විය සමාදානෙන වා, ‘‘සත්ථා මෙ, භන්තෙ, භගවා, සාවකොහමස්මී’’ති (සං. නි.

2.154) මහාකස්සපාදයො විය සිස්සභාවූපගමනෙන වා, ''එවං වුත්තෙ බ්‍රහ්මායු බ්‍රාහ්මණො උට්ඨායාසනා එකංසං උත්තරාසඞ්ගං කරිත්වා යෙන භගවා තෙනඤ්ජලිං පණාමෙත්වා තික්ඛත්තුං උදානං උදානෙසි 'නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස. නමො තස්ස…පෙ…. සම්මාසම්බුද්ධස්සා'''ති (ම. නි. 2.388) බ්‍රහ්මායුආදයො විය තප්පොණත්තෙන වා, කම්මට්ඨානානුයොගිනො විය අත්තසන්නියාතනෙන වා, අරියපුග්ගලා විය සරණගමනුපක්කිලෙසසමුච්ඡෙදෙන වාති අනෙකප්පකාරං විසයතො කිච්චතො ච උපෙති.

අයං සරණගමනස්ස ගමකස්ස ච විභාවනා.

භෙදාභෙදඵලදීපනා

ඉදානි **''භෙදාභෙදං ඵලඤ්චාපි, ගමනීයඤ්ච දීපයෙ''**ති වුත්තානං භෙදාදීනං අයං දීපනා, එවං සරණගතස්ස පුග්ගලස්ස දුවිධො සරණගමනභෙදො – සාවජ්ජො ච අනවජ්ජො ච. අනවජ්ජො කාලකිරියාය, සාවජ්ජො අඤ්ඤසත්ථරි වුත්තප්පකාරප්පවත්තියා, තස්මිඤ්ච වුත්තප්පකාරවිපරීතප්පවත්තියා. සො දුවිධොපි පුථුජ්ජනානමෙව. බුද්ධගුණෙසු අඤ්ඤාණසංසයමිච්ඡාඤාණප්පවත්තියා අනාදරාදිප්පවත්තියා ච තෙසං සරණං සංකිලිට්ඨං හොති. අරියපුග්ගලා පන අභින්නසරණා චෙව අසංකිලිට්ඨසරණා ච හොන්ති. යථාහ ''අට්ඨානමෙතං, භික්ඛවෙ, අනවකාසො, යං දිට්ඨිසම්පන්නො පුග්ගලො අඤ්ඤං සත්ථාරං උද්දිසෙය්‍යා''ති (අ. නි. 1.276; ම. නි. 3.128; විභ. 809). පුථුජ්ජනා තු යාවදෙව සරණභෙදං න පාපුණන්ති, තාවදෙව අභින්නසරණා. සාවජ්ජොව නෙසං සරණභෙදො, සංකිලෙසො ච අනිට්ඨඵලදො හොති. අනවජ්ජො අවිපාකත්තා අඵලො, අභෙදො පන ඵලතො ඉට්ඨමෙව ඵලං දෙති.

යථාහ –

> ''යෙකෙචි බුද්ධං සරණං ගතාසෙ, න තෙ ගමිස්සන්ති අපායභූමිං;
> පහාය මානුසං දෙහං, දෙවකායං පරිපූරෙස්සන්තී''ති. (දී. නි. 2.332; සං. නි. 1.37);

තත්‍ර ච යෙ සරණගමනුපක්කිලෙසසමුච්ඡෙදෙන සරණං ගතා, තෙ අපායං න ගමිස්සන්ති. ඉතරෙ පන සරණගමනෙන න ගමිස්සන්තීති එවං ගාථාය අධිප්පායො වෙදිතබ්බො.

අයං තාව භෙදාභෙදඵලදීපනා.

ගමනීයදීපනා

ගමනීයදීපනායං චොදකො ආහ – ''බුද්ධං සරණං ගච්ඡාමී''ති එත්ථ යො බුද්ධං සරණං ගච්ඡති, එස බුද්ධං වා ගච්ඡෙය්‍ය සරණං වා, උභයථාපි ච එකස්ස වචනං නිරත්ථකං. කස්මා? ගමනකිරියාය කම්මද්වයාභාවතො. න හෙත්ථ ''අජං ගාමං නෙතී''තිආදීසු විය ද්විකම්මකත්තං අක්ඛරචින්තකා ඉච්ඡන්ති.

''ගච්ඡතෙව පුබ්බං දිසං, ගච්ඡති පච්ඡිමං දිස''න්තිආදීසු (සං. නි. 1.159; 3.87) විය සාත්ථකමෙවාති චෙ? න, බුද්ධසරණානං සමානාධිකරණභාවස්සානධිප්පෙතතො. එතෙසඤ්හි සමානාධිකරණභාවෙ අධිප්පෙතෙ පටිහතචිත්තොපි බුද්ධං උපසඞ්කමන්තො බුද්ධං සරණං ගතො සියා. යඤ්හි තං බුද්ධොති විසෙසිතං සරණං, තමෙවෙස ගතොති. ''එතං ඛො සරණං ඛෙමං, එතං සරණමුත්තම''න්ති (ධ. ප. 192) වචනතො සමානාධිකරණත්තමෙවාති චෙ? න, තත්ථෙව තබ්භාවතො. තත්ථෙව හි ගාථාපදෙ එතං බුද්ධාදිරතනත්තයං සරණගතානං භයහරණත්තසඞ්ඛාතෙ සරණභාවෙ අබ්‍යභිචරණතො ''ඛෙමමුත්තමඤ්ච සරණ''න්ති අයං සමානාධිකරණභාවො අධිප්පෙතො, අඤ්ඤත්ථ තු ගමිසම්බන්ධෙ සති සරණගමනස්ස අප්පසිද්ධිතො අනධිප්පෙතොති අසාධකමෙතං. ''එතං සරණමාගම්ම, සබ්බදුක්ඛා පමුච්චතී''ති එත්ථ ගමිසම්බන්ධෙපි සරණගමනපසිද්ධිතො සමානාධිකරණත්තමෙවාති චෙ? න පුබ්බෙ වුත්තදොසප්පසඞ්ගතො. තත්‍රාපි හි සමානාධිකරණභාවෙ සති එතං බුද්ධධම්මසඞ්ඝසරණං පටිහතචිත්තොපි ආගම්ම සබ්බදුක්ඛා පමුච්චෙය්‍යාති එවං පුබ්බෙ වුත්තදොසප්පසඞ්ගො එව සියා, න ච නො දොසෙන අත්ථී අත්ථොති අසාධකමෙතං. යථා ''මමඤ්හි, ආනන්ද, කල්‍යාණමිත්තං ආගම්ම ජාතිධම්මා සත්තා ජාතියා පරිමුච්චන්තී''ති (සං. නි. 1.129) එත්ථ භගවතො කල්‍යාණමිත්තස්ස ආනුභාවෙන පරිමුච්චමානා සත්තා ''කල්‍යාණමිත්තං ආගම්ම පරිමුච්චන්තී''ති වුත්තා. එවමිධාපි බුද්ධධම්මසඞ්ඝස්ස සරණස්සානුභාවෙන මුච්චමානො ''එතං සරණමාගම්ම, සබ්බදුක්ඛා පමුච්චතී''ති වුත්තොති එවමෙත්ථ අධිප්පායො වෙදිතබ්බො.

එවං සබ්බථාපි න බුද්ධස්ස ගමනීයත්තං යුජ්ජති, න සරණස්ස, න උභයෙසං, ඉච්ඡිතබ්බඤ්ච ගච්ඡාමීති නිද්දිට්ඨස්ස ගමකස්ස ගමනීයං, තතො වත්තබ්බා එත්ථ යුත්තීති. වුච්චතෙ –

බුද්ධොයෙවෙත්ථ ගමනීයො, ගමනාකාරදස්සනත්ථං තු තං සරණවචනං, බුද්ධං සරණන්ති ගච්ඡාමි. එස මෙ සරණං, එස මෙ පරායණං, අඝස්ස, තාතා, හිතස්ස ච විධාතාති ඉමිනා අධිප්පායෙන එතං ගච්ඡාමි භජාමි සෙවාමි පයිරුපාසාමි, එවං වා ජානාමි බුජ්ඣාමීති. යෙසඤ්හි ධාතූනං ගතිඅත්ථො බුද්ධිපි තෙසං අත්ථොති. ඉති-සද්දස්ස

අප්පයොගා අයුත්තමිති චෙ? තං න. තත්ථ සියා – යදි චෙත්ථ එවමත්ථො භවෙය්‍ය, තතො ‘‘අනිච්චං රූපං අනිච්චං රූපන්ති යථාභූතං පජානාතී’’ති එවමාදීසු (සං. නි. 3.55, 85) විය ඉති-සද්දො පයුත්තො සියා, න ච පයුත්තො, තස්මා අයුත්තමෙතන්ති. තඤ්ච න, කස්මා? තදත්ථසම්භවා. ‘‘යො ච බුද්ධඤ්ච ධම්මඤ්ච සඞ්ඝඤ්ච සරණං ගතො’’ති එවමාදීසු (ධ. ප. 190) විය ඉධාපි ඉති-සද්දස්ස අත්ථො සම්භවති, න ච විජ්ජමානත්ථසම්භවා ඉති-සද්දා සබ්බත්ථ පයුජ්ජන්ති, අප්පයුත්තස්සාපෙත්ථ පයුත්තස්ස විය ඉති-සද්දස්ස අත්ථො විඤ්ඤාතබ්බො අඤ්ඤෙසු ච එවංජාතිකෙසු, තස්මා අදොසො එව සොති. ‘‘අනුජානාමි, භික්ඛවෙ, තීහි සරණගමනෙහි පබ්බජ්ජ’’න්තිආදීසු (මහාව. 34) සරණස්සෙව ගමනීයතො යං වුත්තං ‘‘ගමනාකාරදස්සනත්ථං තු සරණවචන’’න්ති, තං න යුත්තමිති චෙ. තං නායුත්තං. කස්මා? තදත්ථසම්භවා එව. තත්‍රාපි හි තස්ස අත්ථො සම්භවති, යතො පුබ්බසදිසමෙව අප්පයුත්තොපි පයුත්තො විය වෙදිතබ්බො. ඉතරථා හි පුබ්බෙ වුත්තදොසප්පසඞ්ගො එව සියා, තස්මා යථානුසිට්ඨමෙව ගහෙතබ්බං.

අයං ගමනීයදීපනා.

ධම්මසඞ්ඝසරණවිභාවනා

ඉදානි යං වුත්තං **‘‘ධම්මං සරණමිච්චාදි, ද්වයෙපෙස නයො මතො’’**ති එත්ථ වුච්චතෙ – ය්වායං ‘‘බුද්ධං සරණං ගච්ඡාමී’’ති එත්ථ අත්ථවණ්ණනානයො වුත්තො, ‘‘ධම්මං සරණං ගච්ඡාමි, සඞ්ඝං සරණං ගච්ඡාමී’’ති එතස්මිම්පි පදද්වයෙ එසොව වෙදිතබ්බො. තත්‍රාපි හි ධම්මසඞ්ඝානං අත්ථතො බ්‍යඤ්ජනතො ච විභාවනමත්තමෙව අසදිසං, සෙසං වුත්තසදිසමෙව. යතො යදෙවෙත්ථ අසදිසං, තං වුච්චතෙ – මග්ගඵලනිබ්බානානි ධම්මොති එකෙ. භාවිතමග්ගානං සච්ඡිකතනිබ්බානානඤ්ච අපායෙසු අපතනභාවෙන ධාරණතො පරමස්සාසවිධානතො ච මග්ගවිරාගා එව ඉමස්මිං අත්ථෙ ධම්මොති අම්හාකං ඛන්ති, අග්ගප්පසාදසුත්තඤ්චෙව සාධකං. වුත්තඤ්චෙත්ථ ‘‘යාවතා, භික්ඛවෙ, ධම්මා සඞ්ඛතා , අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො තෙසං අග්ගමක්ඛායතී’’ති එවමාදි (අ. නි. 4.34; ඉතිවු. 90).

චතුබ්බිධඅරියමග්ගසමඞ්ගීනං චතුසාමඤ්ඤඵලසමධිවාසිතඛන්ධසන්තානානඤ්ච පුග්ගලානං සමූහො දිට්ඨිසීලසඞ්ඝාතෙන සංහතත්තා සඞ්ඝො. වුත්තඤ්චෙතං භගවතා –

> ‘‘තං කිං මඤ්ඤසි, ආනන්ද, යෙ වො මයා ධම්මා අභිඤ්ඤා දෙසිතා, සෙය්‍යථිදං, චත්තාරො සතිපට්ඨානා, චත්තාරො සම්මප්පධානා, චත්තාරො ඉද්ධිපාදා, පඤ්චින්ද්‍රියානි, පඤ්ච බලානි, සත්ත බොජ්ඣඞ්ගා, අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො, පස්සසි නො ත්වං, ආනන්ද, ඉමෙසු ධම්මෙසු ද්වෙපි භික්ඛූ නානාවාදෙ’’ති (ම. නි. 3.43).

අයඤ්හි පරමත්ථසඞ්ඝො සරණන්ති ගමනීයො. සුත්තෙ ච ‘‘ආහුනෙය්‍යො පාහුනෙය්‍යො දක්ඛිණෙය්‍යො අඤ්ජලිකරණීයො අනුත්තරං පුඤ්ඤක්ඛෙත්තං ලොකස්සා’’ති (ඉතිවු. 90; අ. නි. 4.34, 181) වුත්තො. එතං පන සරණං ගතස්ස අඤ්ඤස්මිම්පි භික්ඛුසඞ්ඝෙ වා භික්ඛුනිසඞ්ඝෙ වා බුද්ධප්පමුඛෙ වා සඞ්ඝෙ සම්මුතිසඞ්ඝෙ වා චතුවග්ගාදිභෙදෙ එකපුග්ගලෙපි වා භගවන්තං උද්දිස්ස පබ්බජිතෙ වන්දනාදිකිරියාය සරණගමනං නෙව භිජ්ජති න සංකිලිස්සති, අයමෙත්ථ විසෙසො. වුත්තාවසෙසන්තු ඉමස්ස දුතියස්ස ච සරණගමනස්ස භෙදාභෙදාදිවිධානං පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. අයං තාව ‘‘ධම්මං සරණමිච්චාදි, ද්වයෙපෙස නයො මතො’’ති එතස්ස වණ්ණනා.

අනුපුබ්බවවත්ථානකාරණනිද්දෙසො

ඉදානි **අනුපුබ්බවවත්ථානෙ, කාරණඤ්ච විනිද්දිසෙ**ති එත්ථ එතෙසු ච තීසු සරණවචනෙසු සබ්බසත්තානං අග්ගොති කත්වා පඨමං බුද්ධො, තප්පභවතො තදුපදෙසිතතො ච අනන්තරං ධම්මො, තස්ස ධම්මස්ස ආධාරකතො තදාසෙවනතො ච අන්තෙ සඞ්ඝො. සබ්බසත්තානං වා හිතෙ නියොජකොති කත්වා පඨමං බුද්ධො, තප්පභවතො සබ්බසත්තහිතත්තා අනන්තරං ධම්මො, හිතාධිගමාය පටිපන්නො අධිගතහිතො චාති කත්වා අන්තෙ සඞ්ඝො සරණභාවෙන වවත්ථපෙත්වා පකාසිතොති එවං අනුපුබ්බවවත්ථානෙ කාරණඤ්ච විනිද්දිසෙ.

උපමාපකාසනා

ඉදානි යම්පි වුත්තං **‘‘සරණත්තයමෙතඤ්ච, උපමාහි පකාසයෙ’’**ති , තම්පි වුච්චතෙ – එත්ථ පන පුණ්ණචන්දො විය බුද්ධො, චන්දකිරණනිකරො විය තෙන දෙසිතො ධම්මො, පුණ්ණචන්දකිරණසමුප්පාදිතපීණිතො ලොකො විය සඞ්ඝො. බාලසූරියො විය බුද්ධො, තස්ස රස්මිජාලමිව වුත්තප්පකාරො ධම්මො, තෙන විහතන්ධකාරො ලොකො විය සඞ්ඝො. වනදාහකපුරිසො විය බුද්ධො, වනදහනග්ගි විය කිලෙසවනදහනො ධම්මො, දඩ්ඪවනත්තා ඛෙත්තභූතො විය භූමිභාගො දඩ්ඪකිලෙසත්තා පුඤ්ඤක්ඛෙත්තභූතො සඞ්ඝො. මහාමෙඝො විය බුද්ධො, සලිලවුට්ඨි විය ධම්මො, වුට්ඨිනිපාතූපසමිතරෙණු විය ජනපදො උපසමිතකිලෙසරෙණු සඞ්ඝො. සුසාරථි විය බුද්ධො, අස්සාජානීයවිනයූපායො විය ධම්මො, සුවිනීතස්සාජානීයසමූහො විය සඞ්ඝො. සබ්බදිට්ඨිසල්ලුද්ධරණතො සල්ලකත්තො විය බුද්ධො, සල්ලුද්ධරණූපායො විය ධම්මො, සමුද්ධටසල්ලො විය ජනො සමුද්ධටදිට්ඨිසල්ලො සඞ්ඝො. මොහපටලසමුප්පාටනතො වා සාලාකියො විය බුද්ධො, පටලසමුප්පාටනූපායො විය ධම්මො, සමුප්පාටිතපටලො විප්පසන්නලොචනො විය ජනො සමුප්පාටිතමොහපටලො විප්පසන්නඤාණලොචනො සඞ්ඝො.

සානුසයකිලෙසබ්‍යාධිහරණසමත්ථතාය වා කුසලො වෙජ්ජො විය බුද්ධො, සම්මා පයුත්තභෙසජ්ජමිව ධම්මො, භෙසජ්ජපයොගෙන සමුපසන්තබ්‍යාධි විය ජනසමුදායො සමුපසන්තකිලෙසබ්‍යාධානුසයො සඞ්ඝො.

අථ වා සුදෙසකො විය බුද්ධො, සුමග්ගො විය ඛෙමන්තභූමි විය ච ධම්මො, මග්ගප්පටිපන්නො ඛෙමන්තභූමිප්පත්තො විය සඞ්ඝො. සුනාවිකො විය බුද්ධො, නාවා විය ධම්මො, පාරප්පත්තො සම්පත්තිකො විය ජනො සඞ්ඝො. හිමවා විය බුද්ධො, තප්පභවොසධමිව ධම්මො, ඔසධූපභොගෙන නිරාමයො විය ජනො සඞ්ඝො. ධනදො විය බුද්ධො, ධනං විය ධම්මො, යථාධිප්පායං ලද්ධධනො විය ජනො සම්මාලද්ධඅරියධනො සඞ්ඝො. නිධිදස්සනකො විය බුද්ධො, නිධි විය ධම්මො, නිධිප්පත්තො විය ජනො සඞ්ඝො.

අපිච අභයදො විය වීරපුරිසො බුද්ධො, අභයමිව ධම්මො, සම්පත්තාභයො විය ජනො අච්චන්තසබ්බභයො සඞ්ඝො. අස්සාසකො විය බුද්ධො, අස්සාසො විය ධම්මො, අස්සත්ථජනො විය සඞ්ඝො. සුමිත්තො විය බුද්ධො, හිතූපදෙසො විය ධම්මො, හිතූපයොගෙන පත්තසදත්ථො විය ජනො සඞ්ඝො. ධනාකරො විය බුද්ධො, ධනසාරො විය ධම්මො, ධනසාරූපභොගො විය ජනො සඞ්ඝො. රාජකුමාරන්හාපකො විය බුද්ධො, සීසන්හානසලිලං විය ධම්මො, සුන්හාතරාජකුමාරවග්ගො විය සද්ධම්මසලිලසුන්හාතො සඞ්ඝො. අලඞ්කාරකාරකො විය බුද්ධො, අලඞ්කාරො විය ධම්මො, අලඞ්කතරාජපුත්තගණො විය සද්ධම්මාලඞ්කතො සඞ්ඝො. චන්දනරුක්ඛො විය බුද්ධො, තප්පභවගන්ධො විය ධම්මො, චන්දනූපභොගෙන සන්තපරිළාහො විය ජනො සද්ධම්මූපභොගෙන සන්තපරිළාහො සඞ්ඝො. දායජ්ජසම්පදානකො විය පිතා බුද්ධො, දායජ්ජං විය ධම්මො, දායජ්ජහරො පුත්තවග්ගො විය සද්ධම්මදායජ්ජහරො සඞ්ඝො. විකසිතපදුමං විය බුද්ධො, තප්පභවමධු විය ධම්මො, තදූපභොගීභමරගණො විය සඞ්ඝො. එවං සරණත්තයමෙතඤ්ච, උපමාහි පකාසයෙ.

එත්තාවතා ච යා පුබ්බෙ **"කෙන කත්ථ කදා කස්මා, භාසිතං සරණත්තය"**න්තිආදීහි චතූහි ගාථාහි අත්ථවණ්ණනාය මාතිකා නික්ඛිත්තා, සා අත්ථතො පකාසිතා හොතීති.

පරමත්ථජොතිකාය ඛුද්දකපාඨ-අට්ඨකථාය

සරණත්තයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. සික්ඛාපදවණ්ණනා

සික්ඛාපදපාඨමාතිකා

එවං සරණගමනෙහි සාසනොතාරං දස්සෙත්වා සාසනං ඔතිණ්ණෙන උපාසකෙන වා පබ්බජිතෙන වා යෙසු සික්ඛාපදෙසු පඨමං සික්ඛිතබ්බං, තානි දස්සෙතුං නික්ඛිත්තස්ස සික්ඛාපදපාඨස්ස ඉදානි වණ්ණනත්ථං අයං මාතිකා –

‘‘යෙන යත්ථ යදා යස්මා, වුත්තානෙතානි තං නයං;
වත්වා කත්වා වවත්ථානං, සාධාරණවිසෙසතො.

‘‘පකතියා ච යං වජ්ජං, වජ්ජං පණ්ණත්තියා ච යං;
වවත්ථපෙත්වා තං කත්වා, පදානං බ්‍යඤ්ජනත්ථතො.

‘‘සාධාරණානං සබ්බෙසං, සාධාරණවිභාවනං;
අථ පඤ්චසු පුබ්බෙසු, විසෙසත්ථප්පකාසතො.

‘‘පාණාතිපාතපභුති-ෙහකතානානතාදිතො;
ආරම්මණාදානභෙදා, මහාසාවජ්ජතො තථා.

‘‘පයොගඞ්ගසමුට්ඨානා, වෙදනාමූලකම්මතො;
විරමතො ච ඵලතො, විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

‘‘යොජෙතබ්බං තතො යුත්තං, පච්ඡිමෙස්වපි පඤ්චසු;
ආවෙණිකඤ්ච වත්තබ්බං, සෙය්‍යා හීනාදිතාපි වා’’ති.

තත්ථ එතානි පාණාතිපාතාවෙරමණීතිආදීනි දස සික්ඛාපදානි භගවතා එව වුත්තානි, න සාවකාදීහි. තානි ච සාවත්ථියං වුත්තානි ජෙතවනෙ අනාථපිණ්ඩිකස්ස ආරාමෙ ආයස්මන්තං රාහුලං පබ්බාජෙත්වා කපිලවත්ථුතො සාවත්ථිං අනුප්පත්තෙන සාමණෙරානං සික්ඛාපදවවත්ථාපනත්ථං. වුත්තං හෙතං –

‘‘අථ ඛො භගවා කපිලවත්ථුස්මිං යථාභිරන්තං විහරිත්වා යෙන සාවත්ථි තෙන චාරිකං පක්කාමි. අනුපුබ්බෙන චාරිකං චරමානො යෙන සාවත්ථි තදවසරි. තත්‍ර සුදං භගවා සාවත්ථියං විහරති ජෙතවනෙ අනාථපිණ්ඩිකස්ස ආරාමෙ. තෙන ඛො පන සමයෙන …පෙ…. අථ ඛො සාමණෙරානං එතදහොසි – ‘කති නු ඛො අම්හාකං සික්ඛාපදානි, කත්ථ ච අම්හෙහි සික්ඛිතබ්බ’’’න්ති. භගවතො එතමත්ථං ආරොචෙසුං – ‘‘අනුජානාමි, භික්ඛවෙ, සාමණෙරානං දස සික්ඛාපදානි, තෙසු ච සාමණෙරෙහි සික්ඛිතුං , පාණාතිපාතාවෙරමණී…පෙ…. ජාතරූපරජතපටිග්ගහණා වෙරමණී’’ති (මහාව. 105).

තානෙතානි ‘‘සමාදාය සික්ඛති සික්ඛාපදෙසූ’’ති (දී. නි. 1.193; ම. නි. 2.24; විභ. 508) සුත්තානුසාරෙන සරණගමනෙසු ච දස්සිතපාඨානුසාරෙන ‘‘පාණාතිපාතා වෙරමණිසික්ඛාපදං සමාදියාමී’’ති එවං වාචනාමග්ගං ආරොපිතානීති වෙදිතබ්බානි. එවං තාව ‘‘යෙන යත්ථ යදා යස්මා, වුත්තානෙතානි තං නයං වත්වා’’ති සො නයො දට්ඨබ්බො.

සාධාරණවිසෙසවවත්ථානං

එත්ථ ච ආදිතො ද්වෙ චතුත්ථපඤ්චමානි උපාසකානං සාමණෙරානඤ්ච සාධාරණානි නිච්චසීලවසෙන. උපොසථසීලවසෙන පන උපාසකානං සත්තමට්ඨමං චෙකං අඞ්ගං කත්වා සබ්බපච්ඡිමවජ්ජානි සබ්බානිපි සාමණෙරෙහි සාධාරණානි, පච්ඡිමං පන සාමණෙරානමෙව විසෙසභූතන්ති එවං සාධාරණවිසෙසතො වවත්ථානං කාතබ්බං. පුරිමානි චෙත්ථ පඤ්ච එකන්තඅකුසලචිත්තසමුට්ඨානත්තා පාණාතිපාතාදීනං පකතිවජ්ජතො වෙරමණියා, සෙසානි පණ්ණත්තිවජ්ජතොති එවං පකතියා ච යං වජ්ජං, වජ්ජං පණ්ණත්තියා ච යං, තං වවත්ථපෙතබ්බං.

සාධාරණවිභාවනා

යස්මා චෙත්ථ ‘‘වෙරමණිසික්ඛාපදං සමාදියාමී’’ති එතානි සබ්බසාධාරණානි පදානි, තස්මා එතෙසං පදානං බ්‍යඤ්ජනතො ච අත්ථතො ච අයං සාධාරණවිභාවනා වෙදිතබ්බා –

තත්ථ **බ්‍යඤ්ජනතො** තාව වෙරං මණතීති වෙරමණී, වෙරං පජහති, විනොදෙති, බ්‍යන්තීකරොති, අනභාවං ගමෙතීති අත්ථො. විරමති වා එතාය කරණභූතාය වෙරම්හා පුග්ගලොති, විකාරස්ස වෙකාරං කත්වා වෙරමණී.

තෙනෙව චෙත්ථ ‘‘වෙරමණිසික්ඛාපදං විරමණිසික්ඛාපද’’න්ති ද්විධා සජ්ඣායං කරොන්ති. සික්ඛිතබ්බාති සික්ඛා, පජ්ජතෙ අනෙනාති පදං. සික්ඛාය පදං සික්ඛාපදං, සික්ඛාය අධිගමූපායොති අත්ථො. අථ වා මූලං නිස්සයො පතිට්ඨාති වුත්තං හොති. වෙරමණී එව සික්ඛාපදං වෙරමණිසික්ඛාපදං, විරමණිසික්ඛාපදං වා දුතියෙන නයෙන. සමාදියාමි සමාදියාමි, අවීතික්කමනාධිප්පායෙන අඛණ්ඩකාරිතාය අච්ඡිද්දකාරිතාය අසබලකාරිතාය ච ආදියාමීති වුත්තං හොති.

අත්ථතො පන වෙරමණීති කාමාවචරකුසලචිත්තසම්පයුත්තා විරති, සා පාණාතිපාතා විරමන්තස්ස ‘‘යා තස්මිං සමයෙ පාණාතිපාතා ආරති විරති පටිවිරති වෙරමණී අකිරියා අකරණං අනජ්ඣාපත්ති වෙලාඅනතික්කමො සෙතුඝාතො’’ති එවමාදිනා (විභ. 704) නයෙන විභඞ්ගෙ වුත්තා. කාමඤ්චෙසා වෙරමණී නාම ලොකුත්තරාපි අත්ථි, ඉධ පන සමාදියාමීති වුත්තත්තා සමාදානවසෙන පවත්තාරහා, තස්මා සා න හොතීති කාමාවචරකුසලචිත්තසම්පයුත්තා විරතීති වුත්තා.

සික්ඛාති තිස්සො සික්ඛා අධිසීලසික්ඛා, අධිචිත්තසික්ඛා, අධිපඤ්ඤාසික්ඛාති. ඉමස්මිං පනත්ථෙ සම්පත්තවිරතිසීලං ලොකිකා විපස්සනා රූපාරූපඣානානි අරියමග්ගො ච සික්ඛාති අධිප්පෙතා. යථාහ –

> ‘‘කතමෙ ධම්මා සික්ඛා? යස්මිං සමයෙ කාමාවචරං කුසලං චිත්තං උප්පන්නං හොති, සොමනස්සසහගතං ඤාණසම්පයුත්තං…පෙ…. තස්මිං සමයෙ ඵස්සො හොති…පෙ…. අවික්ඛෙපො හොති, ඉමෙ ධම්මා සික්ඛා.
>
> ‘‘කතමෙ ධම්මා සික්ඛා? යස්මිං සමයෙ රූපූපපත්තියා මග්ගං භාවෙති විවිච්චෙව කාමෙහි විවිච්ච අකුසලෙහි ධම්මෙහි…පෙ…. පඨමං ඣානං…පෙ…. පඤ්චමං ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරති…පෙ…. අවික්ඛෙපො හොති, ඉමෙ ධම්මා සික්ඛා.
>
> ‘‘කතමෙ ධම්මා සික්ඛා? යස්මිං සමයෙ අරූපපත්තියා…පෙ…. නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනසහගතං…පෙ…. අවික්ඛෙපො හොති, ඉමෙ ධම්මා සික්ඛා.
>
> ‘‘කතමෙ ධම්මා සික්ඛා? යස්මිං සමයෙ ලොකුත්තරං ඣානං භාවෙති නියානිකං…පෙ…. අවික්ඛෙපො හොති, ඉමෙ ධම්මා සික්ඛා’’ති (විභ. 712-713).

එතාසු සික්ඛාසු යාය කායචි සික්ඛාය පදං අධිගමූපායො, අථ වා මූලං නිස්සයො පතිට්ඨාති සික්ඛාපදං. වුත්තඤ්හෙතං – ‘‘සීලං නිස්සාය සීලෙ පතිට්ඨාය සත්ත බොජ්ඣඞ්ගෙ භාවෙන්තො බහුලීකරොන්තො’’ති එවමාදි (සං. නි. 5.182). එවමෙත්ථ සාධාරණානං පදානං සාධාරණා බ්‍යඤ්ජනතො අත්ථතො ච විභාවනා කාතබ්බා.

පුරිමපඤ්චසික්ඛාපදවණ්ණනා

ඉදානි යං වුත්තං – **‘‘අථ පඤ්චසු පුබ්බෙසු, විසෙසත්ථප්පකාසනතො…පෙ…. විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො’’**ති , තත්ථෙතං වුච්චති – **පාණාතිපාතො**ති එත්ථ තාව **පාණො**ති ජීවිතින්ද්‍රියප්පටිබද්ධා ඛන්ධසන්තති, තං වා උපාදාය පඤ්ඤත්තො සත්තො. තස්මිං පන පාණෙ පාණසඤ්ඤිනො තස්ස පාණස්ස ජීවිතින්ද්‍රියුපච්ඡෙදකඋපක්කමසමුට්ඨාපිකා කායවචීද්වාරානං අඤ්ඤතරද්වාරප්පවත්තා වධකචෙතනා පාණාතිපාතො. **අදින්නාදාන**න්ති එත්ථ අදින්නන්ති පරපරිග්ගහිතං, යත්ථ පරො යථාකාමකාරිතං ආපජ්ජන්තො අදණ්ඩාරහො අනුපවජ්ජො ච හොති, තස්මිං පරපරිග්ගහිතෙ පරපරිග්ගහිතසඤ්ඤිනො තදාදායකඋපක්කමසමුට්ඨාපිකා කායවචීද්වාරානං අඤ්ඤතරද්වාරප්පවත්තා එව ථෙය්‍යචෙතනා අදින්නාදානං. **අබ්‍රහ්මචරිය**න්ති අසෙට්ඨචරියං, ද්වයංද්වයසමාපත්තිමෙථුනප්පටිසෙවනා කායද්වාරප්පවත්තා අසද්ධම්මප්පටිසෙවනට්ඨානවීතික්කමචෙතනා අබ්‍රහ්මචරියං . **මුසාවාදො**ති එත්ථ **මුසා**ති විසංවාදනපුරෙක්ඛාරස්ස අත්ථභඤ්ජනකො වචීපයොගො කායපයොගො වා, විසංවාදනාධිප්පායෙන පනස්ස පරවිසංවාදකකායවචීපයොගසමුට්ඨාපිකා කායවචීද්වාරානමෙව අඤ්ඤතරද්වාරප්පවත්තා මිච්ඡාචෙතනා මුසාවාදො. **සුරාමෙරයමජ්ජපමාදට්ඨාන**න්ති එත්ථ පන **සුරා**ති පඤ්ච සුරා – පිට්ඨසුරා, පූවසුරා, ඔදනසුරා, කිණ්ණපක්ඛිත්තා, සම්භාරසංයුත්තා චාති. **මෙරය**ම්පි පුප්ඵාසවො, ඵලාසවො, ගුළාසවො, මධ්වාසවො, සම්භාරසංයුත්තො චාති පඤ්චවිධං. **මජ්ජ**න්ති තදුභයමෙව මදනියට්ඨෙන මජ්ජං, යං වා පනඤ්ඤම්පි කිඤ්චි අත්ථි මදනියං, යෙන පීතෙන මත්තො හොති පමත්තො, ඉදං වුච්චති මජ්ජං. **පමාදට්ඨාන**න්ති යාය චෙතනාය තං පිවති අජ්ඣොහරති, සා චෙතනා මදප්පමාදහෙතුතො පමාදට්ඨානන්ති වුච්චති, යතො අජ්ඣොහරණාධිප්පායෙන කායද්වාරප්පවත්තා සුරාමෙරයමජ්ජානං අජ්ඣොහරණචෙතනා ‘‘සුරාමෙරයමජ්ජපමාදට්ඨාන’’න්ති වෙදිතබ්බා. එවං තාවෙත්ථ පාණාතිපාතප්පභුතීහි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

එකතානානතාදිවිනිච්ඡයං

එකතානානතාදිතොති එත්ථ ආහ – කිං පන වජ්ඣවධකප්පයොගචෙතනාදීනං එකතාය පාණාතිපාතස්ස අඤ්ඤස්ස වා අදින්නාදානාදිනො එකත්තං, නානතාය නානත්තං හොති, උදාහු නොති. කස්මා පනෙතං වුච්චති? යදි තාව එකතාය එකත්තං, අථ යදා එකං වජ්ඣං බහූ වධකා වධෙන්ති, එකො වා වධකො බහුකෙ වජ්ඣෙ වධෙති,

එකෙන වා සාහත්ථිකාදිනා පයොගෙන බහූ වජ්ඣා වධීයන්ති, එකා වා චෙතනා බහූනං වජ්ඣානං ජීවිතින්ද්‍රියූපච්ඡෙදකපයොගං සමුට්ඨාපෙති, තදා එකෙන පාණාතිපාතෙන භවිතබ්බං. යදි පන නානතාය නානත්තං. අථ යදා එකො වධකො එකස්සත්ථාය එකං පයොගං කරොන්තො බහූ වජ්ඣෙ වධෙති, බහූ වා වධකා දෙවදත්තයඤ්ඤදත්තසොමදත්තාදීනං බහූනමත්ථාය බහූ පයොගෙ කරොන්තා එකමෙව දෙවදත්තං යඤ්ඤදත්තං සොමදත්තං වා වධෙන්ති, බහූහි වා සාහත්ථිකාදීහි පයොගෙහි එකො වජ්ඣො වධීයති. බහූ වා චෙතනා එකස්සෙව වජ්ඣස්ස ජීවිතින්ද්‍රියූපච්ඡෙදකපයොගං සමුට්ඨාපෙන්ති, තදා බහූහි පාණාතිපාතෙහි භවිතබ්බං. උභයම්පි චෙතමයුත්තං. අථ නෙව එතෙසං වජ්ඣාදීනං එකතාය එකත්තං, නානතාය නානත්තං, අඤ්ඤථෙව තු එකත්තං නානත්තඤ්ච හොති, තං වත්තබ්බං පාණාතිපාතස්ස, එවං සෙසානම්පීති.

වුච්චතෙ – තත්ථ තාව පාණාතිපාතස්ස න වජ්ඣවධකාදීනං පච්චෙකමෙකතාය එකතා, නානතාය නානතා, කින්තු වජ්ඣවධකාදීනං යුගනන්ධමෙකතාය එකතා, ද්වින්නම්පි තු තෙසං, තතො අඤ්ඤතරස්ස වා නානතාය නානතා. තථා හි බහූසු වධකෙසු බහූහි සරක්ඛෙපාදීහි එකෙන වා ඔපාතඛණනාදිනා පයොගෙන බහූ වජ්ඣෙ වධෙන්තෙසුපි බහූ පාණාතිපාතා හොන්ති. එකස්මිං වධකෙ එකෙන, බහූහි වා පයොගෙහි තප්පයොගසමුට්ඨාපිකාය ච එකාය, බහූහි වා චෙතනාහි බහූ වජ්ඣෙ වධෙන්තෙපි බහූ පාණාතිපාතා හොන්ති, බහූසු ච වධකෙසු යථාවුත්තප්පකාරෙහි බහූහි, එකෙන වා පයොගෙන එකං වජ්ඣං වධෙන්තෙසුපි බහූ පාණාතිපාතා හොන්ති. එස නයො අදින්නාදානාදීසුපීති. එවමෙත්ථ එකතානානතාදිතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

ආරම්මණතොති පාණාතිපාතො චෙත්ථ ජීවිතින්ද්‍රියාරම්මණො. අදින්නාදානඅබ්‍රහ්මචරියසුරාමෙරයමජ්ජපමාදට්ඨානානි රූපධම්මෙසු රූපායතනාදිඅඤ්ඤතරසඞ්ඛාරාරම්මණානි. මුසාවාදො යස්ස මුසා භණති, තමාරබ්භ පවත්තනතො සත්තාරම්මණො. අබ්‍රහ්මචරියම්පි සත්තාරම්මණන්ති එකෙ. අදින්නාදානඤ්ච යදා සත්තො හරිතබ්බො හොති, තදා සත්තාරම්මණන්ති. අපි චෙත්ථ සඞ්ඛාරවසෙනෙව සත්තාරම්මණං, න පණ්ණත්තිවසෙනාති. එවමෙත්ථ ආරම්මණතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

ආදානතොති පාණාතිපාතාවෙරමණිසික්ඛාපදාදීනි චෙතානි සාමණෙරෙන භික්ඛුසන්තිකෙ සමාදින්නානෙව සමාදින්නානි හොන්ති, උපාසකෙන පන අත්තනා සමාදියන්තෙනාපි සමාදින්නානි හොන්ති, පරස්ස සන්තිකෙ සමාදියන්තෙනාපි. එකජ්ඣං සමාදින්නානිපි සමාදින්නානි හොන්ති, පච්චෙකං සමාදින්නානිපි. කින්තු නානං එකජ්ඣං සමාදියතො එකායෙව විරති, එකාව චෙතනා හොති, කිච්චවසෙන පනෙතාසං පඤ්චවිධත්තං විඤ්ඤායති. පච්චෙකං සමාදියතො පන පඤ්චෙව විරතියො, පඤ්ච ච චෙතනා හොන්තීති වෙදිතබ්බා. එවමෙත්ථ ආදානතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

භෙදතොති සාමණෙරානඤ්චෙත්ථ එකස්මිං භින්නෙ සබ්බානිපි භින්නානි හොන්ති. පාරාජිකට්ඨානියානි හි තානි තෙසං, යං තං වීතික්කන්තං හොති, තෙනෙව කම්මබද්ධො. ගහට්ඨානං පන එකස්මිං භින්නෙ එකමෙව භින්නං හොති, යතො තෙසං තංසමාදානෙනෙව පුන පඤ්චඞ්ගිකත්තං සීලස්ස සම්පජ්ජති. අපරෙ පනාහු – ''විසුං විසුං සමාදින්නෙසු එකස්මිං භින්නෙ එකමෙව භින්නං හොති, 'පඤ්චඞ්ගසමන්නාගතං සීලං සමාදියාමී'ති එවං පන එකතො සමාදින්නෙසු එකස්මිං භින්නෙ සෙසානිපි සබ්බානි භින්නානි හොන්ති. කස්මා? සමාදින්නස්ස අභින්නත්තා, යං තං වීතික්කන්තං, තෙනෙව කම්මබද්ධො''ති. එවමෙත්ථ භෙදතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

මහාසාවජ්ජතොති ගුණවිරහිතෙසු තිරච්ඡානගතාදීසු පාණෙසු ඛුද්දකෙ පාණෙ පාණාතිපාතො අප්පසාවජ්ජො, මහාසරීරෙ මහාසාවජ්ජො. කස්මා? පයොගමහන්තතාය. පයොගසමත්තෙපි වත්ථුමහන්තතාය. ගුණවන්තෙසු පන මනුස්සාදීසු අප්පගුණෙ පාණාතිපාතො අප්පසාවජ්ජො, මහාගුණෙ මහාසාවජ්ජො . සරීරගුණානන්තු සමභාවෙ සති කිලෙසානං උපක්කමානඤ්ච මුදුතාය අප්පසාවජ්ජතා, තිබ්බතාය මහාසාවජ්ජතා ච වෙදිතබ්බා. එස නයො සෙසෙසුපි. අපි චෙත්ථ සුරාමෙරයමජ්ජපමාදට්ඨානමෙව මහාසාවජ්ජං, න තථා පාණාතිපාතාදයො. කස්මා? මනුස්සභූතස්සාපි උම්මත්තකභාවසංවත්තනෙන අරියධම්මන්තරායකරණතොති. එවමෙත්ථ මහාසාවජ්ජතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

පයොගතොති එත්ථ ච පාණාතිපාතස්ස සාහත්ථිකො, ආණත්තිකො, නිස්සග්ගියො, ථාවරො, විජ්ජාමයො, ඉද්ධිමයොති ඡප්පයොගා. තත්ථ කායෙන වා කායප්පටිබද්ධෙන වා පහරණං සාහත්ථිකො පයොගො, සො උද්දිස්සානුද්දිස්සභෙදතො දුවිධො හොති. තත්ථ උද්දිස්සකෙ යං උද්දිස්ස පහරති, තස්සෙව මරණෙන කම්මුනා බජ්ඣති. ''යො කොචි මරතූ''ති එවං අනුද්දිස්සකෙ පහාරපච්චයා යස්ස කස්සචි මරණෙන. උභයථාපි ච පහරිතමත්තෙ වා මරතු, පච්ඡා වා තෙනෙව රොගෙන, පහරිතක්ඛණෙ එව කම්මුනා බජ්ඣති. මරණාධිප්පායෙන ච පහාරං දත්වා තෙන අමතස්ස පුන අඤ්ඤෙන චිත්තෙන පහාරෙ දින්නෙ පච්ඡාපි යදි පඨමපහාරෙනෙව මරති, තදා එව කම්මුනා බද්ධො හොති. අථ දුතියපහාරෙන, නත්ථි පාණාතිපාතො. උභයෙහි මතෙපි පඨමපහාරෙනෙව කම්මුනා බද්ධො, උභයෙහිපි අමතෙ නෙවත්ථි පාණාතිපාතො. එස නයො බහුකෙහිපි එකස්ස පහාරෙ දින්නෙ. තත්‍රාපි හි යස්ස පහාරෙන මරති, තස්සෙව කම්මබද්ධො හොති.

අධිට්ඨහිත්වා පන ආණාපනං ආණත්තිකො පයොගො. තත්ථපි සාහත්ථිකෙ පයොගෙ වුත්තනයෙනෙව කම්මබද්ධො අනුස්සරිතබ්බො. ඡබ්බිධො චෙත්ථ නියමො වෙදිතබ්බො –

‘‘වත්ථු කාලො ච ඔකාසො, ආවුධං ඉරියාපථො;
කිරියාවිසෙසොති ඉමෙ, ඡ ආණත්තිනියාමකා’’ති. (පාචි. අට්ඨ. 2.174);

තත්ථ **වත්ථූති** මාරෙතබ්බො පාණො. **කාලොති** පුබ්බණ්හසායන්හාදිකාලො ච, යොබ්බනථාවරියාදිකාලො ච. **ඔකාසොති** ගාමො වා නිගමො වා වනං වා රච්ඡා වා සිඞ්ඝාටකං වාති එවමාදි. **ආවුධන්ති** අසි වා උසු වා සත්ති වාති එවමාදි. **ඉරියාපථොති** මාරෙතබ්බස්ස මාරකස්ස ච ඨානං වා නිසජ්ජා වාති එවමාදි.

කිරියාවිසෙසොති විජ්ඣනං වා ඡෙදනං වා භෙදනං වා සඞ්ඛමුණ්ඩිකං වාති එවමාදි. යදි හි වත්ථුං විසංවාදෙත්වා ‘‘යං මාරෙහී’’ති ආණත්තො, තතො අඤ්ඤං මාරෙති, ආණාපකස්ස නත්ථි කම්මබද්ධො. අථ වත්ථුං අවිසංවාදෙත්වා මාරෙති, ආණාපකස්ස ආණත්තික්ඛණෙ ආණත්තස්ස මාරණක්ඛණෙති උභයෙසම්පි කම්මබද්ධො. එස නයො කාලාදීසුපි.

මාරණත්ථන්තු කායෙන වා කායප්පටිබද්ධෙන වා පහරණනිස්සජ්ජනං නිස්සග්ගියො පයොගො. සොපි උද්දිස්සානුද්දිස්සභෙදතො දුවිධො එව, කම්මබද්ධො චෙත්ථ පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො.

මාරණත්ථමෙව ඔපාතඛණනං, අපස්සෙනඋපනික්ඛිපනං, භෙසජ්ජවිසයන්තාදිප්පයොජනං වා ථාවරො පයොගො. සොපි උද්දිස්සානුද්දිස්සභෙදතො දුවිධො, යතො තත්ථපි පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව කම්මබද්ධො වෙදිතබ්බො. අයන්තු විසෙසො – මූලට්ඨෙන ඔපාතාදීසු පරෙසං මූලෙන වා මුධා වා දින්නෙසුපි යදි තප්පච්චයා කොචි මරති, මූලට්ඨස්සෙව කම්මබද්ධො. යදිපි ච තෙන අඤ්ඤෙන වා තත්ථ ඔපාතෙ විනාසෙත්වා භූමිසමෙ කතෙපි පංසුධොවකා වා පංසුං ගණ්හන්තා, මූලඛණකා වා මූලානි ඛණන්තා ආවාටං කරොන්ති , දෙවෙ වා වස්සන්තෙ කද්දමො ජායති, තත්ථ ච කොචි ඔතරිත්වා වා ලග්ගිත්වා වා මරති, මූලට්ඨස්සෙව කම්මබද්ධො. යදි පන යෙන ලද්ධං, සො අඤ්ඤො වා තං විත්ථටතරං ගම්භීරතරං වා කරොති, තප්පච්චයාව කොචි මරති, උභයෙසම්පි කම්මබද්ධො. යථා තු මූලානි මූලෙහි සංසන්දන්ති, තථා තත්‍ර ඵලෙ කතෙ මුච්චති. එවං අපස්සෙනාදීසුපි යාව තෙසං පවත්ති, තාව යථාසම්භවං කම්මබද්ධො වෙදිතබ්බො.

මාරණත්ථං පන විජ්ජාපරිජප්පනං විජ්ජාමයො පයොගො. දාඨාවුධාදීනං දාඨාකොටනාදිමිව මාරණත්ථං කම්මවිපාකජිද්ධිවිකාරකරණං ඉද්ධිමයො පයොගොති. අදින්නාදානස්ස තු ථෙය්‍යපසය්හපටිච්ඡන්නපරිකප්පකුසාවහාරවසප්පවත්තා සාහත්ථිකාණත්තිකාදයො පයොගා, තෙසම්පි වුත්තානුසාරෙනෙව පභෙදො වෙදිතබ්බො. අබ්‍රහ්මචරියාදීනං තිණ්ණම්පි සාහත්ථිකො එව පයොගො ලබ්භතීති. එවමෙත්ථ පයොගතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

අඞ්ගතොති එත්ථ ච පාණාතිපාතස්ස පඤ්ච අඞ්ගානි භවන්ති – පාණො ච හොති, පාණසඤ්ඤී ච, වධකචිත්තඤ්ච පච්චුපට්ඨිතං හොති, වායමති, තෙන ච මරතීති. අදින්නාදානස්සාපි පඤ්චෙව – පරපරිග්ගහිතඤ්ච හොති, පරපරිග්ගහිතසඤ්ඤී ච, ථෙය්‍යචිත්තඤ්ච පච්චුපට්ඨිතං හොති, වායමති, තෙන ච ආදාතබ්බං ආදානං ගච්ඡතීති. අබ්‍රහ්මචරියස්ස පන චත්තාරි අඞ්ගානි භවන්ති – අජ්ඣාචරියවත්ථු ච හොති, තත්ථ ච සෙවනචිත්තං පච්චුපට්ඨිතං හොති, සෙවනපච්චයා පයොගඤ්ච සමාපජ්ජති, සාදියති චාති, තථා පරෙසං ද්වින්නම්පි. තත්ථ මුසාවාදස්ස තාව මුසා ච හොති තං වත්ථු, විසංවාදනචිත්තඤ්ච පච්චුපට්ඨිතං හොති, තජ්ජො ච වායාමො, පරවිසංවාදනඤ්ච විඤ්ඤාපයමානා විඤ්ඤත්ති පවත්තතීති චත්තාරි අඞ්ගානි වෙදිතබ්බානි. සුරාමෙරයමජ්ජපමාදට්ඨානස්ස පන සුරාදීනඤ්ච අඤ්ඤතරං හොති මදනීයපාතුකම්‍යතාචිත්තඤ්ච පච්චුපට්ඨිතං හොති, තජ්ජඤ්ච වායාමං ආපජ්ජති, පීතෙ ච පවිසතීති ඉමානි චත්තාරි අඞ්ගානීති. එවමෙත්ථ අඞ්ගතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

සමුට්ඨානතොති පාණාතිපාතඅදින්නාදානමුසාවාදා චෙත්ථ කායචිත්තතො, වාචාචිත්තතො, කායවාචාචිත්තතො චාති තිසමුට්ඨානා හොන්ති. අබ්‍රහ්මචරියං කායචිත්තවසෙන එකසමුට්ඨානමෙව. සුරාමෙරයමජ්ජපමාදට්ඨානං කායතො ච, කායචිත්තතො චාති ද්විසමුට්ඨානන්ති. එවමෙත්ථ සමුට්ඨානතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

වෙදනාතොති එත්ථ ච පාණාතිපාතො දුක්ඛවෙදනාසම්පයුත්තොව. අදින්නාදානං තීසු වෙදනාසු අඤ්ඤතරවෙදනාසම්පයුත්තං, තථා මුසාවාදො. ඉතරානි ද්වෙ සුඛාය වා අදුක්ඛමසුඛාය වා වෙදනාය සම්පයුත්තානීති. එවමෙත්ථ වෙදනාතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

මූලතොති පාණාතිපාතො චෙත්ථ දොසමොහමූලො. අදින්නාදානමුසාවාදා ලොභමොහමූලා වා දොසමොහමූලා වා. ඉතරානි ද්වෙ ලොභමොහමූලානීති. එවමෙත්ථ මූලතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

කම්මතොති පාණාතිපාතඅදින්නාදානඅබ්‍රහ්මචරියානි චෙත්ථ කායකම්මමෙව කම්මපථප්පත්තානෙව ච, මුසාවාදො වචීකම්මමෙව. යො පන අත්ථභඤ්ජකො, සො කම්මපථප්පත්තො. ඉතරො කම්මමෙව. සුරාමෙරයමජ්ජපමාදට්ඨානං කායකම්මමෙවාති. එවමෙත්ථ කම්මතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

විරමතොති එත්ථ ආහ ''පාණාතිපාතාදීහි විරමන්තො කුතො විරමතී''ති? වුච්චතෙ – සමාදානවසෙන තාව විරමන්තො අත්තනො වා පරෙසං වා පාණාතිපාතාදිඅකුසලතො විරමති. කිමාරබ්භ? යතො විරමති, තදෙව. සම්පත්තවසෙනාපි විරමන්තො වුත්තප්පකාරාකුසලතොව. කිමාරබ්භ? පාණාතිපාතාදීනං වුත්තාරම්මණානෙව. කෙචි පන භණන්ති ''සුරාමෙරයමජ්ජසඞ්ඛාතෙ සඞ්ඛාරෙ ආරබ්භ සුරාමෙරයමජ්ජපමාදට්ඨානා විරමති, සත්තසඞ්ඛාරෙසු යං පන අවහරිතබ්බං හඤ්ඤිතබ්බඤ්ච, තං ආරබ්භ අදින්නාදානා මුසාවාදා ච, සත්තෙයෙවාරබ්භ පාණාතිපාතා අබ්‍රහ්මචරියා චා''ති. තදඤ්ඤෙ ''එවං සන්තෙ 'අඤ්ඤං චින්තෙන්තො අඤ්ඤං කරෙය්‍ය, යඤ්ච පජහති, තං න ජානෙය්‍යා'ති එවංදිට්ඨිකා හුත්වා අනිච්ඡමානා යදෙව පජහති, තං අත්තනො පාණාතිපාතාදිඅකුසලමෙවාරබ්භ විරමතී''ති වදන්ති. තදයුත්තං. කස්මා? තස්ස පච්චුප්පන්නාභාවතො බහිද්ධාභාවතො ච. සික්ඛාපදානඤ්හි විභඞ්ගපාඨෙ ''පඤ්චන්නං සික්ඛාපදානං කති කුසලා…පෙ…. කති අරණා''ති පුච්ඡිත්වා ''කුසලායෙව, සියා සුඛාය වෙදනාය සම්පයුත්තා''ති (විභ. 716) එවං පවත්තමානෙ විස්සජ්ජනෙ ''පච්චුප්පන්නාරම්මණා''ති ච ''බහිද්ධාරම්මණා''ති ච එවං පච්චුප්පන්නබහිද්ධාරම්මණත්තං වුත්තං, තං අත්තනො පාණාතිපාතාදිඅකුසලං ආරබ්භ විරමන්තස්ස න යුජ්ජති. යං පන වුත්තං – ''අඤ්ඤං චින්තෙන්තො අඤ්ඤං කරෙය්‍ය, යඤ්ච පජහති, තං න ජානෙය්‍යා''ති. තත්ථ වුච්චතෙ – න කිච්චසාධනවසෙන පවත්තෙන්තො අඤ්ඤං චින්තෙන්තො අඤ්ඤං කරොතීති වා, යඤ්ච පජහති, තං න ජානාතීති වා වුච්චති.

> ''ආරබ්භවාන අමතං, ජහන්තො සබ්බපාපකෙ;
> නිදස්සනඤ්චෙත්ථ භවෙ, මග්ගට්ඨොරියපුග්ගලො''ති.

එවමෙත්ථ විරමතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

ඵලතොති සබ්බෙ එව චෙතෙ පාණාතිපාතාදයො දුග්ගතිඵලනිබ්බත්තකා හොන්ති, සුගතියඤ්ච අනිට්ඨාකන්තාමනාපවිපාකනිබ්බත්තකා හොන්ති, සම්පරායෙ දිට්ඨධම්මෙ එව ච අවෙසාරජ්ජාදිඵලනිබ්බත්තකා. අපිච ''යො සබ්බලහුසො පාණාතිපාතස්ස විපාකො මනුස්සභූතස්ස අප්පායුකසංවත්තනිකො හොතී''ති (අ. නි. 8.40) එවමාදිනා නයෙනෙත්ථ ඵලතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

අපි චෙත්ථ පාණාතිපාතාදිවෙරමණීනම්පි සමුට්ඨානවෙදනාමූලකම්මඵලතො විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො. තත්ථායං විඤ්ඤාපනා – සබ්බා එව චෙතා වෙරමණියො චතූහි සමුට්ඨහන්ති කායතො, කායචිත්තතො, වාචාචිත්තතො, කායවාචාචිත්තතො චාති. සබ්බා එව ච සුඛවෙදනාසම්පයුත්තා වා, අදුක්ඛමසුඛවෙදනාසම්පයුත්තා වා, අලොභාදොසමූලා වා අලොභාදොසාමොහමූලා වා. චතස්සොපි චෙත්ථ කායකම්මං, මුසාවාදාවෙරමණී වචීකම්මං, මග්ගක්ඛණෙ ච චිත්තතොව සමුට්ඨහන්ති, සබ්බාපි මනොකම්මං.

පාණාතිපාතා වෙරමණියා චෙත්ථ අඞ්ගපච්චඞ්ගසම්පන්නතා ආරොහපරිණාහසම්පත්තිතා ජවසම්පත්තිතා සුප්පතිට්ඨිතපාදතා චාරුතා මුදුතා සුචිතා සූරතා මහබ්බලතා විස්සත්ථවචනතා ලොකපියතා නෙලතා අභෙජ්ජපරිසතා අච්ඡම්භිතා දුප්පධංසිතා පරූපක්කමෙන අමරණතා අනන්තපරිවාරතා සුරූපතා සුසණ්ඨානතා අප්පාබාධතා අසොකිතා පියෙහි මනාපෙහි සද්ධිං අවිප්පයොගතා දීඝායුකතාති එවමාදීනි ඵලානි.

අදින්නාදානා වෙරමණියා මහද්ධනතා පහූතධනධඤ්ඤතා අනන්තභොගතා අනුප්පන්නභොගුප්පත්තිතා උප්පන්නභොගථාවරතා ඉච්ඡිතානං භොගානං ඛිප්පප්පටිලාභිතා රාජචොරුදකග්ගිඅප්පියදායාදෙහි අසාධාරණභොගතා අසාධාරණධනප්පටිලාභිතා ලොකුත්තමතා නත්ථිකභාවස්ස අජානනතා සුඛවිහාරිතාති එවමාදීනි.

අබ්‍රහ්මචරියා වෙරමණියා විගතපච්චත්ථිකතා සබ්බජනපියතා අන්නපානවත්ථසයනාදීනං ලාභිතා සුඛසයනතා සුඛප්පටිබුජ්ඣනතා අපායභයවිනිමුත්තතා ඉත්ථිභාවප්පටිලාභස්ස වා නපුංසකභාවප්පටිලාභස්ස වා අභබ්බතා අක්කොධනතා පච්චක්ඛකාරිතා අපතිතක්ඛන්ධතා අනධොමුඛතා ඉත්ථිපුරිසානං අඤ්ඤමඤ්ඤපියතා පරිපුණ්ණින්ද්‍රියතා පරිපුණ්ණලක්ඛණතා නිරාසඞ්කතා අප්පොස්සුක්කතා සුඛවිහාරිතා අකුතොභයතා පියවිප්පයොගාභාවතාති එවමාදීනි.

මුසාවාදා වෙරමණියා විප්පසන්නින්ද්‍රියතා විස්සට්ඨමධුරභාණිතා සමසිතසුද්ධදන්තතා නාතිථූලතා නාතිකිසතා නාතිරස්සතා නාතිදීඝතා සුඛසම්ඵස්සතා උප්පලගන්ධමුඛතා සුස්සූසකපරිජනතා ආදෙය්‍යවචනතා කමලුප්පලසදිසමුදුලොහිතතනුජිව්හතා අනුද්ධතතා අචපලතාති එවමාදීනි.

සුරාමෙරයමජ්ජපමාදට්ඨානා වෙරමණියා අතීතානාගතපච්චුප්පන්නෙසු සබ්බකිච්චකරණීයෙසු ඛිප්පං පටිජානනතා සදා උපට්ඨිතසතිතා අනුම්මත්තකතා ඤාණවන්තතා අනලසතා අජළතා අනෙළමූගතා අමත්තතා අප්පමත්තතා අසම්මොහතා අච්ඡම්භිතා අසාරම්භිතා අනුස්සඞ්කිතා සච්චවාදිතා අපිසුණාඵරුසාසම්ඵපලාපවාදිතා රත්තින්දිවමතන්දිතතා කතඤ්ඤුතා කතවෙදිතා අමච්ඡරිතා චාගවන්තතා සීලවන්තතා උජුතා අක්කොධනතා හිරිමනතා ඔත්තප්පිතා උජුදිට්ඨිකතා මහාපඤ්ඤතා මෙධාවිතා පණ්ඩිතතා අත්ථානත්ථකුසලතාති එවමාදීනි ඵලානි. එවමෙත්ථ පාණාතිපාතාදිවෙරමණීනං සමුට්ඨානවෙදනාමූලකම්මඵලතොපි විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො.

පච්ඡිමපඤ්චසික්ඛාපදවණ්ණනා

ඉදානි යං වුත්තං –

> ‘‘යොජෙතබ්බං තතො යුත්තං, පච්ඡිමෙස්වපි පඤ්චසු;
> ආවෙණිකඤ්ච වත්තබ්බං, ඤෙයයා හීනාදිතාපි වා’’ති.

තස්සායං අත්ථවණ්ණනා – එතිස්සා පුරිමපඤ්චසික්ඛාපදවණ්ණනාය යං යුජ්ජති, තං තතො ගහෙත්වා පච්ඡිමෙස්වපි පඤ්චසු සික්ඛාපදෙසු යොජෙතබ්බං. තත්ථායං යොජනා – යථෙව හි පුරිමසික්ඛාපදෙසු **ආරම්මණතො** ච සුරාමෙරයමජ්ජපමාදට්ඨානං රූපායතනාදිඅඤ්ඤතරසඞ්ඛාරාරම්මණං, තථා ඉධ විකාලභොජනං. එතෙන නයෙන සබ්බෙසං ආරම්මණභෙදො වෙදිතබ්බො. **ආදානතො** ච යථා පුරිමානි සාමණෙරෙන වා උපාසකෙන වා සමාදියන්තෙන සමාදින්නානි හොන්ති, තථා එතානිපි. **අඞ්ගතොපි** යථා තත්ථ පාණාතිපාතාදීනං අඞ්ගභෙදො වුත්තො, එවමිධාපි විකාලභොජනස්ස චත්තාරි අඞ්ගානි – විකාලො, යාවකාලිකං, අජ්ඣොහරණං, අනුම්මත්තකතාති. එතෙනානුසාරෙන සෙසානම්පි අඞ්ගවිභාගො වෙදිතබ්බො. යථා ච තත්ථ **සමුට්ඨානතො** සුරාමෙරයමජ්ජපමාදට්ඨානං කායතො ච කායචිත්තතො චාති ද්විසමුට්ඨානං, එවමිධ විකාලභොජනං. එතෙන නයෙන සබ්බෙසං සමුට්ඨානං වෙදිතබ්බං. යථා ච තත්ථ **වෙදනාතො** අදින්නාදානං තීසු වෙදනාසු අඤ්ඤතරවෙදනාසම්පයුත්තං, තථා ඉධ විකාලභොජනං. එතෙන නයෙන සබ්බෙසං වෙදනාසම්පයොගො වෙදිතබ්බො. යථා ච තත්ථ අබ්‍රහ්මචරියං ලොභමොහමූලං, එවමිධ විකාලභොජනං. අපරානි ච ද්වෙ එතෙන නයෙන සබ්බෙසං මූලභෙදො වෙදිතබ්බො. යථා ච තත්ථ පාණාතිපාතාදයො කායකම්මං, එවමිධාපි විකාලභොජනාදීනි. ජාතරූපරජතප්පටිග්ගහණං පන කායකම්මං වා සියා වචීකම්මං වා කායද්වාරාදීහි පවත්තිසබ්භාවපරියායෙන, න කම්මපථවසෙන. **විරමතොති** යථා ච තත්ථ විරමන්තො අත්තනො වා පරෙසං වා පාණාතිපාතාදිඅකුසලතො විරමති, එවමිධාපි විකාලභොජනාදිඅකුසලතො, කුසලතොපි වා එකතො. යථා ච පුරිමා පඤ්ච වෙරමණියො චතුසමුට්ඨානා කායතො, කායචිත්තතො, වාචාචිත්තතො, කායවාචාචිත්තතො චාති, සබ්බා සුඛවෙදනාසම්පයුත්තා වා අදුක්ඛමසුඛවෙදනාසම්පයුත්තා වා, අලොභාදොසමූලා වා අලොභාදොසාමොහමූලා වා, සබ්බා ච නානප්පකාරඉට්ඨඵලනිබ්බත්තකා, තථා ඉධාපීති.

> ‘‘යොජෙතබ්බං තතො යුත්තං, පච්ඡිමෙස්වපි පඤ්චසු;
> ආවෙණිකඤ්ච වත්තබ්බං, ඤෙයයා හීනාදිතාපි වා’’ති. –

එත්ථ පන **විකාලභොජනන්ති** මජ්ඣන්හිකවීතික්කමෙ භොජනං. එතඤ්හි අනුඤ්ඤාතකාලෙ වීතික්කන්තෙ භොජනං, තස්මා ‘‘විකාලභොජන’’න්ති වුච්චති , තතො විකාලභොජනා. **නච්චගීතවාදිතවිසූකදස්සනන්ති** එත්ථ **නච්චං** නාම යංකිඤ්චි නච්චං, **ගීතන්ති** යංකිඤ්චි ගීතං, **වාදිතන්ති** යංකිඤ්චි වාදිතං. **විසූකදස්සනන්ති** කිලෙසුප්පත්තිපච්චයතො කුසලපක්ඛභින්දනෙන විසූකානං දස්සනං, විසූකභූතං වා දස්සනං විසූකදස්සනං. නච්චා ච ගීතා ච වාදිතා ච විසූකදස්සනා ච නච්චගීතවාදිතවිසූකදස්සනා. විසූකදස්සනඤ්චෙත්ථ බ්‍රහ්මජාලෙ වුත්තනයෙනෙව ගහෙතබ්බං. වුත්තඤ්හි තත්ථ –

> ‘‘යථා වා පනෙකෙ භොන්තො සමණබ්‍රාහ්මණා සද්ධාදෙය්‍යානි භොජනානි භුඤ්ජිත්වා තෙ එවරූපං විසූකදස්සනමනුයුත්තා විහරන්ති, සෙය්‍යථීදං, නච්චං ගීතං වාදිතං පෙක්ඛං අක්ඛානං පාණිස්සරං වෙතාලං කුම්භථූණං සොභනකං චණ්ඩාලං වංසං ධොවනං හත්ථියුද්ධං අස්සයුද්ධං මහිංසයුද්ධං උසභයුද්ධං අජයුද්ධං මෙණ්ඩයුද්ධං කුක්කුටයුද්ධං වට්ටකයුද්ධං දණ්ඩයුද්ධං මුට්ඨියුද්ධං නිබ්බුද්ධං උය්‍යොධිකං බලග්ගං සෙනාබ්‍යූහං අනීකදස්සනං ඉති වා, ඉති එවරූපා විසූකදස්සනා පටිවිරතො සමණො ගොතමො’’ති (දී. නි. 1.12).

අථ වා යථාවුත්තෙනත්ථෙන නච්චගීතවාදිතානි එව විසූකානි නච්චගීතවාදිතවිසූකානි, තෙසං දස්සනං නච්චගීතවාදිතවිසූකදස්සනං, තස්මා නච්චගීතවාදිතවිසූකදස්සනා. ‘‘දස්සනසවනා’’ති වත්තබ්බෙ යථා ‘‘සො ච හොති මිච්ඡාදිට්ඨිකො විපරීතදස්සනො’’ති එවමාදීසු (අ. නි. 1.308) අවක්ඛුද්වාරප්පවත්තම්පි විසයග්ගහණං ‘‘දස්සන’’න්ති වුච්චති, එවං සවනම්පි ‘‘දස්සන’’න්ත්වෙව වුත්තං. දස්සනකම්‍යතාය උපසඞ්කමිත්වා පස්සතො එව චෙත්ථ වීතික්කමො හොති. ඨිතනිසින්නසයනොකාසෙ පන ආගතං ගච්ඡන්තස්ස වා ආපාථගතං පස්සතො සියා සංකිලෙසො, න වීතික්කමො. ධම්මූපසංහිතම්පි චෙත්ථ ගීතං න වට්ටති, ගීතූපසංහිතො පන ධම්මො වට්ටතීති වෙදිතබ්බො.

මාලාදීනි ධාරණාදීහි යථාසඞ්ඛ්‍යං යොජෙතබ්බානි. තත්ථ **මාලාති** යංකිඤ්චි පුප්ඵජාතං. **විලෙපනන්ති** යංකිඤ්චි විලෙපනත්ථං පිසිත්වා පටියත්තං. අවසෙසං සබ්බම්පි වාසචුණ්ණධූපනාදිකං ගන්ධජාතං **ගන්ධො**. තං සබ්බම්පි මණ්ඩනවිභූසනත්ථං න වට්ටති, භෙසජ්ජත්ථං පන වට්ටති, පූජනත්ථඤ්ච අභිහටං සාදියතො න කෙනචි පරියායෙන න වට්ටති. **උච්චාසයනන්ති** පමාණාතික්කන්තං වුච්චති. **මහාසයනන්ති** අකප්පියසයනං අකප්පියත්ථරණඤ්ච. තදුභයම්පි සාදියතො න කෙනචි පරියායෙන වට්ටති. **ජාතරූපන්ති** සුවණ්ණං. **රජතන්ති** කහාපණො, ලොහමාසකදාරුමාසකජතුමාසකාදි යං යං තත්ථ තත්ථ වොහාරං ගච්ඡති, තදුභයම්පි ජාතරූපරජතං. තස්ස යෙන කෙනචි පකාරෙන සාදියනං පටිග්ගහො නාම, සො න යෙන කෙනචි පරියායෙන වට්ටතීති එවං ආවෙණිකං වත්තබ්බං.

දසපි චෙතානි සික්ඛාපදානි හීනෙන ඡන්දෙන චිත්තවීරියවීමංසාහි වා සමාදින්නානි හීනානි, මජ්ඣිමෙහි මජ්ඣිමානි, පණීතෙහි පණීතානි. තණ්හාදිට්ඨිමානෙහි වා උපක්කිලිට්ඨානි හීනානි, අනුපක්කිලිට්ඨානි මජ්ඣිමානි, තත්ථ තත්ථ පඤ්ඤාය අනුග්ගහිතානි පණීතානි. ඤාණවිප්පයුත්තෙන වා කුසලචිත්තෙන සමාදින්නානි හීනානි, සසඞ්ඛාරිකඤාණසම්පයුත්තෙන මජ්ඣිමානි, අසඞ්ඛාරිකෙන පණීතානීති එවං ඤෙයානි හීනාදිතාපි වාති.

එත්තාවතා ච යා පුබ්බෙ **"යෙන යත්ථ යදා යස්මා"**තිආදීහි ඡහි ගාථාහි සික්ඛාපදපාඨස්ස වණ්ණනත්ථං මාතිකා නික්ඛිත්තා, සා අත්ථතො පකාසිතා හොතීති.

පරමත්ථජොතිකාය ඛුද්දකපාඨ-අට්ඨකථාය

සික්ඛාපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. ද්වත්තිංසාකාරවණ්ණනා

පදසම්බන්ධවණ්ණනා

ඉදානි යදිදං එවං දසහි සික්ඛාපදෙහි පරිසුද්ධපයොගස්ස සීලෙ පතිට්ඨිතස්ස කුලපුත්තස්ස ආසයපරිසුද්ධත්ථං චිත්තභාවනත්ථඤ්ච අඤ්ඤත්‍ර බුද්ධුප්පාදා අප්පවත්තපුබ්බං සබ්බතිත්ථියානං අවිසයභූතං තෙසු තෙසු සුත්තන්තෙසු –

> ‘‘එකධම්මො, භික්ඛවෙ, භාවිතො බහුලීකතො මහතො සංවෙගාය සංවත්තති. මහතො අත්ථාය සංවත්තති. මහතො යොගක්ඛෙමාය සංවත්තති. මහතො සතිසම්පජඤ්ඤාය සංවත්තති. ඤාණදස්සනප්පටිලාභාය සංවත්තති. දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරාය සංවත්තති. විජ්ජාවිමුත්තිඵලසච්ඡිකිරියාය සංවත්තති. කතමො එකධම්මො? කායගතා සති. අමතං තෙ, භික්ඛවෙ, න පරිභුඤ්ජන්ති, යෙ කායගතාසතිං න පරිභුඤ්ජන්ති. අමතං තෙ, භික්ඛවෙ, පරිභුඤ්ජන්ති, යෙ කායගතාසතිං පරිභුඤ්ජන්ති. අමතං තෙසං, භික්ඛවෙ, අපරිභුත්තං පරිභුත්තං, පරිහීනං අපරිහීනං, විරද්ධං ආරද්ධං, යෙසං කායගතා සති ආරද්ධා’’ති. (අ. නි. 1.564-570) –

එවං භගවතා අනෙකාකාරෙන පසංසිත්වා –

> ‘‘කථං භාවිතා, භික්ඛවෙ, කායගතාසති කථං බහුලීකතා මහප්ඵලා හොති මහානිසංසා? ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු අරඤ්ඤගතො වා’’ති (ම. නි. 3.154) –

ආදිනා නයෙන ආනාපානපබ්බං ඉරියාපථපබ්බං චතුසම්පජඤ්ඤපබ්බං පටිකූලමනසිකාරපබ්බං ධාතුමනසිකාරපබ්බං නව සිවථිකපබ්බානීති ඉමෙසං චුද්දසන්නං පබ්බානං වසෙන කායගතාසතිකම්මට්ඨානං නිද්දිට්ඨං. තස්ස භාවනානිද්දෙසො අනුප්පත්තො. තත්ථ යස්මා ඉරියාපථපබ්බං චතුසම්පජඤ්ඤපබ්බං ධාතුමනසිකාරපබ්බන්ති ඉමානි තීණි විපස්සනාවසෙන වුත්තානි. නව සිවථිකපබ්බානි විපස්සනාඤාණෙසුයෙව ආදීනවානුපස්සනාවසෙන වුත්තානි. යාපි චෙත්ථ උද්ධුමාතකාදීසු සමාධිභාවනා ඉච්ඡෙය්‍ය, සා විසුද්ධිමග්ගෙ විත්ථාරතො අසුභභාවනානිද්දෙසෙ පකාසිතා එව. ආනාපානපබ්බං පන පටිකූලමනසිකාරපබ්බඤ්චෙති ඉමානෙත්ථ ද්වෙ සමාධිවසෙන වුත්තානි. තෙසු ආනාපානපබ්බං ආනාපානස්සතිවසෙන විසුං කම්මට්ඨානංයෙව. යං පනෙතං –

> ‘‘පුන චපරං, භික්ඛවෙ, භික්ඛු ඉමමෙව කායං උද්ධං පාදතලා අධො කෙසමත්ථකා තචපරියන්තං පූරං නානප්පකාරස්ස අසුචිනො පච්චවෙක්ඛති ‘අත්ථි ඉමස්මිං කායෙ කෙසා, ලොමා…පෙ.… මුත්ත’’න්ති (ම. නි. 3.154).

එවං තත්ථ තත්ථ මත්ථලුඞ්ගං අට්ඨිමිඤ්ජෙන සඞ්ගහෙත්වා දෙසිතං කායගතාසතිකොට්ඨාසභාවනාපරියායං ද්වත්තිංසාකාරකම්මට්ඨානං ආරද්ධං, තස්සායං අත්ථවණ්ණනා –

තත්ථ **අත්ථීති** සංවිජ්ජන්ති. **ඉමස්මින්ති** ය්වායං උද්ධං පාදතලා අධො කෙසමත්ථකා තචපරියන්තො පූරො නානප්පකාරස්ස අසුචිනොති වුච්චති, තස්මිං . **කායෙති** සරීරෙ. සරීරඤ්හි අසුචිසඤ්චයතො, කුච්ඡිතානං වා කෙසාදීනඤ්චෙව චක්ඛුරොගාදීනඤ්ච රොගසතානං ආයභූතතො කායොති වුච්චති. **කෙසා…පෙ.… මුත්තන්ති** එතෙ කෙසාදයො ද්වත්තිංසාකාරා, තත්ථ ‘‘අත්ථි ඉමස්මිං කායෙ කෙසා අත්ථි ලොමා’’ති එවං සම්බන්ධො වෙදිතබ්බො . තෙන කිං කථිතං හොති? ඉමස්මිං පාදතලා පට්ඨාය උපරි, කෙසමත්ථකා පට්ඨාය හෙට්ඨා, තචතො පට්ඨාය පරිතොති එත්තකෙ බ්‍යාමමත්තෙ කළෙවරෙ සබ්බාකාරෙනාපි විචිනන්තො න කොචි කිඤ්චි මුත්තං වා මණිං වා වෙළුරියං වා අගරුං වා චන්දනං වා කුඞ්කුමං වා කප්පූරං වා වාසචුණ්ණාදිං වා අණුමත්තම්පි සුචිභාවං පස්සති, අථ ඛො පරමදුග්ගන්ධජෙගුච්ඡං අස්සිරිකදස්සනං නානප්පකාරං කෙසලොමාදිභෙදං අසුචිංමෙව පස්සතීති.

අයං තාවෙත්ථ පදසම්බන්ධතො වණ්ණනා.

අසුභභාවනා

අසුභභාවනාවසෙන පනස්ස එවං වණ්ණනා වෙදිතබ්බා – එවමෙතස්මිං පාණාතිපාතාවෙරමණිසික්ඛාපදාදිභෙදෙ සීලෙ පතිට්ඨිතෙන පයොගසුද්ධෙන ආදිකම්මිකෙන කුලපුත්තෙන ආසයසුද්ධියා අධිගමනත්ථං ද්වත්තිංසාකාරකම්මට්ඨානභාවනානුයොගමනුයුඤ්ජිතුකාමෙන පඨමං තාවස්ස ආවාසකුලලාභගණකම්මද්ධානඤාතිගන්ථරොගඉද්ධිපලිබොධෙන කිත්තිපලිබොධෙන වා සහ දස පලිබොධා හොන්ති. අථානෙන ආවාසකුලලාභගණඤාතිකිත්තීසු සඞ්ගප්පහානෙන, කම්මද්ධානගන්ථෙසු අබ්‍යාපාරෙන, රොගස්ස තිකිච්ඡායාති එවං තෙ දස පලිබොධා උපච්ඡින්දිතබ්බා, අථානෙන උපච්ඡින්නපලිබොධෙන අනුපච්ඡින්නනෙක්ඛම්මාභිලාසෙන කොටිප්පත්තසල්ලෙඛවුත්තිතං පරිග්ගහෙත්වා බුද්ධානුබුද්ධකම්පි විනයාචාරං අප්පජහන්තෙන ආගමාධිගමසමන්නාගතො තතො අඤ්ඤතරඞ්ගසමන්නාගතො වා කම්මට්ඨානදායකො ආචරියො

විනයානුරූපෙන විධිනා උපගන්තබ්බො, වත්තසම්පදාය ච ආරාධිතචිත්තස්ස තස්ස අත්තනො අධිප්පායො නිවෙදෙතබ්බො. තෙන තස්ස නිමිත්තජ්ඣාසයචරියාධිමුත්තිභෙදං ඤත්වා යදි එතං කම්මට්ඨානමනුරූපං, අථ යස්මිං විහාරෙ අත්තනා වසති, යදි තස්මිංයෙව සොපි වසිතුකාමො හොති, තතො සඞ්ඛෙපතො කම්මට්ඨානං දාතබ්බං. අථ අඤ්ඤත්‍ර වසිතුකාමො හොති, තතො පහාතබ්බපරිග්ගහෙතබ්බාදිකථනවසෙන සපුරෙක්ඛාරං රාගචරිතානුකූලාදිකථනවසෙන සප්පභෙදං විත්ථාරෙන කථෙතබ්බං. තෙන තං සපුරෙක්ඛාරං සප්පභෙදං කම්මට්ඨානං උග්ගහෙත්වා ආචරියං ආපුච්ඡිත්වා යානි තානි –

> ‘‘මහාවාසං නවාවාසං, ජරාවාසඤ්ච පන්ථනිං;
> සොණ්ඩිං පණ්ණඤ්ච පුප්ඵඤ්ච, ඵලං පත්ථිතමෙව ච.
>
> ‘‘නගරං දාරුනා ඛෙත්තං, විසභාගෙන පට්ටනං;
> පච්චන්තසීමාසප්පායං, යත්ථ මිත්තො න ලබ්භති.
>
> ‘‘අට්ඨාරසෙතානි ඨානානි, ඉති විඤ්ඤාය පණ්ඩිතො;
> ආරකා පරිවජ්ජෙය්‍ය, මග්ගං සප්පටිභයං යථා’’ති. (විසුද්ධි. 1.52) –

එවං අට්ඨාරස සෙනාසනානි පරිවජ්ජෙතබ්බානීති වුච්චන්ති. තානි වජ්ජෙත්වා, යං තං –

> ‘‘කථඤ්ච, භික්ඛවෙ, සෙනාසනං පඤ්චඞ්ගසමන්නාගතං හොති? ඉධ, භික්ඛවෙ, සෙනාසනං නාතිදූරං හොති, නච්චාසන්නං, ගමනාගමනසම්පන්නං, දිවා අප්පාකිණ්ණං, රත්තිං අප්පසද්දං අප්පනිග්ඝොසං අප්පඩංසමකසවාතාතපසරීසපසම්ඵස්සං. තස්මිං ඛො පන සෙනාසනෙ විහරන්තස්ස අප්පකසිරෙන උප්පජ්ජන්ති චීවරපිණ්ඩපාතසෙනාසනගිලානපච්චයභෙසජ්ජපරික්ඛාරා. තස්මිං ඛො පන සෙනාසනෙ ථෙරා භික්ඛූ විහරන්ති බහුස්සුතා ආගතාගමා ධම්මධරා විනයධරා මාතිකාධරා, තෙ කාලෙන කාලං උපසඞ්කමිත්වා පරිපුච්ඡති පරිපඤ්හති ‘ඉදං, භන්තෙ, කථං, ඉමස්ස කො අත්ථො’ති? තස්ස, තෙ ආයස්මන්තො අවිවටඤ්චෙව විවරන්ති, අනුත්තානීකතඤ්ච උත්තානිං කරොන්ති, අනෙකවිහිතෙසු ච කඞ්ඛාඨානියෙසු ධම්මෙසු කඞ්ඛං පටිවිනොදෙන්ති. එවං ඛො, භික්ඛවෙ, සෙනාසනං පඤ්චඞ්ගසමන්නාගතං හොතී’’ති (අ. නි. 10.11). –

එවං පඤ්චඞ්ගසමන්නාගතං සෙනාසනං වුත්තං. තථාරූපං සෙනාසනං උපගම්ම කතසබ්බකිච්චෙන කාමෙසු ආදීනවං, නෙක්ඛම්මෙ ච ආනිසංසං පච්චවෙක්ඛිත්වා බුද්ධසුබුද්ධතාය ධම්මසුධම්මතාය සඞ්ඝසුප්පටිපන්නතාය ච අනුස්සරණෙන චිත්තං පසාදෙත්වා යං තං –

> ‘‘වචසා මනසා චෙව, වණ්ණසණ්ඨානතො දිසා;
> ඔකාසතො පරිච්ඡෙදා, සත්තධුග්ගහණං විදූ’’ති. –

එවං සත්තවිධං උග්ගහකොසල්ලං; අනුපුබ්බතො, නාතිසීඝතො, නාතිසණිකතො, වික්ඛෙපප්පටිබාහනතො, පණ්ණත්තිසමතික්කමතො, අනුපුබ්බමුඤ්චනතො, අප්පනාතො, තයො ච සුත්තන්තාති එවං දසවිධං මනසිකාරකොසල්ලඤ්ච වුත්තං. තං අපරිච්චජන්තෙන ද්වත්තිංසාකාරභාවනා ආරභිතබ්බා. එවඤ්හි ආරභතො සබ්බාකාරෙන ද්වත්තිංසාකාරභාවනා සම්පජ්ජති නො අඤ්ඤථා.

තත්ථ ආදිතොව තචපඤ්චකං තාව ගහෙත්වා අපි තෙපිටකෙන ‘‘කෙසා ලොමා’’තිආදිනා නයෙන අනුලොමතො, තස්මිං පගුණීභූතෙ ‘‘තචො දන්තා’’ති එවමාදිනා නයෙන පටිලොමතො, තස්මිම්පි පගුණීභූතෙ තදුභයනයෙනෙව අනුලොමප්පටිලොමතො බහි විසටවිතක්කවිච්ඡෙදනත්ථං පාළිපගුණීභාවත්ථඤ්ච වචසා කොට්ඨාසසභාවපරිග්ගහත්ථං මනසා ච අද්ධමාසං භාවෙතබ්බං. වචසා හිස්ස භාවනා බහි විසටවිතක්කෙ විච්ඡින්දිත්වා මනසා භාවනාය පාළිපගුණතාය ච පච්චයො හොති, මනසා භාවනා අසුභවණ්ණලක්ඛණානං අඤ්ඤතරවසෙන පරිග්ගහස්ස, අථ තෙනෙව නයෙන වක්කපඤ්චකං අද්ධමාසං, තතො තදුභයමද්ධමාසං, තතො පප්ඵාසපඤ්චකමද්ධමාසං, තතො තං පඤ්චකත්තයම්පි අද්ධමාසං, අථ අන්තෙ අවුත්තම්පි මත්ථලුඞ්ගං පථවීධාතුආකාරෙහි සද්ධිං එකතො භාවනත්ථං ඉධ පක්ඛිපිත්වා මත්ථලුඞ්ගපඤ්චකං අද්ධමාසං, තතො පඤ්චකචතුක්කම්පි අද්ධමාසං, අථ මෙදඡක්කමද්ධමාසං, තතො මෙදඡක්කෙන සහ පඤ්චකචතුක්කම්පි අද්ධමාසං, අථ මුත්තඡක්කමද්ධමාසං, තතො සබ්බමෙව ද්වත්තිංසාකාරමද්ධමාසන්ති එවං ඡ මාසෙ වණ්ණසණ්ඨානදිසොකාසපරිච්ඡෙදතො වවත්ථපෙන්තෙන භාවෙතබ්බං. එතං මජ්ඣිමපඤ්ඤං පුග්ගලං සන්ධාය වුත්තං. මන්දපඤ්ඤෙන තු යාවජීවං භාවෙතබ්බං තික්ඛපඤ්ඤස්ස න චිරෙනෙව භාවනා සම්පජ්ජතීති.

එත්ථාහ – ‘‘කථං පනායමිමං ද්වත්තිංසාකාරං වණ්ණාදිතො වවත්ථපෙතී’’ති? අයඤ්හි ‘‘අත්ථි ඉමස්මිං කායෙ කෙසා’’ති එවමාදිනා නයෙන තචපඤ්චකාදිවිභාගතො ද්වත්තිංසාකාරං භාවෙන්තො **කෙසා** තාව වණ්ණතො කාළකාති වවත්ථපෙති, යාදිසකා වානෙන දිට්ඨා හොන්ති. සණ්ඨානතො දීඝවට්ටලිකා තුලාදණ්ඩම්වාති වවත්ථපෙති. දිසතො පන යස්මා ඉමස්මිං කායෙ නාභිතො උද්ධං උපරිමා දිසා අධො හෙට්ඨිමාති වුච්චති, තස්මා ඉමස්ස කායස්ස උපරිමාය දිසාය ජාතාති වවත්ථපෙති. ඔකාසතො නලාටන්තකණ්ණචූළිකගලවාටකපරිච්ඡින්නෙ සීසචම්මෙ ජාතාති.

තත්ථ යථා වම්මිකමත්ථකෙ ජාතානි කුණ්ඨතිණානි න ජානන්ති ''මයං වම්මිකමත්ථකෙ ජාතානී''ති; නපි වම්මිකමත්ථකො ජානාති ''මයි කුණ්ඨතිණානි ජාතානී''ති; එවමෙව න කෙසා ජානන්ති ''මයං සීසචම්මෙ ජාතා''ති, නපි සීසචම්මං ජානාති ''මයි කෙසා ජාතා''ති. ආභොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා අචෙතනා අබ්‍යාකතා සුඤ්ඤා පරමදුග්ගන්ධජෙගුච්ඡප්පටිකූලා, න සත්තො න පුග්ගලොති වවත්ථපෙති. පරිච්ඡෙදතොති දුවිධො පරිච්ඡෙදො සභාගවිසභාගවසෙන. තත්ථ කෙසා හෙට්ඨා පතිට්ඨිතචම්මතලෙන තත්ථ වීහග්ගමත්තං පවිසිත්වා පතිට්ඨිතෙන අත්තනො මූලතලෙන ච උපරි ආකාසෙන තිරියං අඤ්ඤමඤ්ඤෙන පරිච්ඡින්නාති එවං සභාගපරිච්ඡෙදතො, කෙසා න අවසෙසඑකතිංසාකාරා. අවසෙසා එකතිංසා න කෙසාති එවං විසභාගපරිච්ඡෙදතො ච වවත්ථපෙති. එවං තාව කෙසෙ වණ්ණාදිතො වවත්ථපෙති.

අවසෙසෙසු **ලොමා** වණ්ණතො යෙභුය්‍යෙන නීලවණ්ණාති වවත්ථපෙති, යාදිසකා වානෙන දිට්ඨා හොන්ති. සණ්ඨානතො ඔණතචාපසණ්ඨානා, උපරි වඩ්කතාලහීරසණ්ඨානා වා, දිසතො ද්වීසු දිසාසු ජාතා, ඔකාසතො හත්ථතලපාදතලෙ ඨපෙත්වා යෙභුය්‍යෙන අවසෙසසරීරචම්මෙ ජාතාති.

තත්ථ යථා පුරාණගාමට්ඨානෙ ජාතානි දබ්බතිණානි න ජානන්ති ''මයං පුරාණගාමට්ඨානෙ ජාතානී''ති, න ච පුරාණගාමට්ඨානං ජානාති ''මයි දබ්බතිණානි ජාතානී''ති, එවමෙව න ලොමා ජානන්ති ''මයං සරීරචම්මෙ ජාතා''ති, නපි සරීරචම්මං ජානාති ''මයි ලොමා ජාතා''ති. ආභොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා අචෙතනා අබ්‍යාකතා සුඤ්ඤා පරමදුග්ගන්ධජෙගුච්ඡපටිකූලා, න සත්තො න පුග්ගලොති වවත්ථපෙති. පරිච්ඡෙදතො හෙට්ඨා පතිට්ඨිතචම්මතලෙන තත්ථ ලික්ඛාමත්තං පවිසිත්වා පතිට්ඨිතෙන අත්තනො මූලෙන ච උපරි ආකාසෙන තිරියං අඤ්ඤමඤ්ඤෙන පරිච්ඡින්නාති වවත්ථපෙති. අයමෙතෙසං සභාගපරිච්ඡෙදො, විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසො එවාති එවං ලොමෙ වණ්ණාදිතො වවත්ථපෙති.

තතො පරං **නඛා** යස්ස පරිපුණ්ණා, තස්ස වීසති. තෙ සබ්බෙපි වණ්ණතො මංසවිනිමුත්තොකාසෙ සෙතා, මංසසම්බන්ධෙ තම්බවණ්ණාති වවත්ථපෙති. සණ්ඨානතො යථාසකපතිට්ඨිතොකාසසණ්ඨානා, යෙභුය්‍යෙන මධුකඵලට්ඨිකසණ්ඨානා, මච්ඡසකලිකසණ්ඨානා වාති වවත්ථපෙති. දිසතො ද්වීසු දිසාසු ජාතා, ඔකාසතො අඞ්ගුලීනං අග්ගෙසු පතිට්ඨිතාති.

තත්ථ යථා නාම ගාමදාරකෙහි දණ්ඩකග්ගෙසු මධුකඵලට්ඨිකා ඨපිතා න ජානන්ති ''මයං දණ්ඩකග්ගෙසු ඨපිතා''ති, නපි දණ්ඩකා ජානන්ති ''අම්හෙසු මධුකඵලට්ඨිකා ඨපිතා''ති; එවමෙව නඛා න ජානන්ති ''මයං අඞ්ගුලීනං අග්ගෙසු පතිට්ඨිතා''ති, නපි අඞ්ගුලියො ජානන්ති ''අම්හාකං අග්ගෙසු නඛා පතිට්ඨිතා''ති. ආභොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා අචෙතනා...පෙ.... න පුග්ගලොති වවත්ථපෙති. පරිච්ඡෙදතො හෙට්ඨා මූලෙ ච අඞ්ගුලිමංසෙන, තත්ථ පතිට්ඨිතතලෙන වා උපරි අග්ගෙ ච ආකාසෙන, උභතොපස්සෙසු අඞ්ගුලීනං උභතොකොටිචම්මෙන පරිච්ඡින්නාති වවත්ථපෙති. අයමෙතෙසං සභාගපරිච්ඡෙදො, විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසො එවාති එවං නඛෙ වණ්ණාදිතො වවත්ථපෙති.

තතො පරං **දන්තා** යස්ස පරිපුණ්ණා, තස්ස ද්වත්තිංස. තෙ සබ්බෙපි වණ්ණතො සෙතවණ්ණාති වවත්ථපෙති. යස්ස සමසණ්ඨිතා හොන්ති, තස්ස ඛරපත්තච්ඡින්නසඞ්ඛපටලම්ව සමගන්ථිතසෙතකුසුමමකුළමාලා විය ච ඛායන්ති. යස්ස විසමසණ්ඨිතා, තස්ස ජිණ්ණආසනසාලාපීඨකපටිපාටි විය නානාසණ්ඨානාති සණ්ඨානතො වවත්ථපෙති. තෙසඤ්හි උභයදන්තපන්තිපරියොසානෙසු හෙට්ඨතො උපරිතො ච ද්වෙ ද්වෙ කත්වා අට්ඨ දන්තා චතුකොටිකා චතුමූලිකා ආසන්දිකසණ්ඨානා, තෙසං ඔරතො තෙනෙව කමෙන සන්නිවිට්ඨා අට්ඨ දන්තා තිකොටිකා තිමූලිකා සිඞ්ඝාටකසණ්ඨානා. තෙසම්පි ඔරතො තෙනෙව කමෙන හෙට්ඨතො උපරිතො ච එකමෙකං කත්වා චත්තාරො දන්තා ද්විකොටිකා ද්විමූලිකා යානකුපත්ථම්භිනීසණ්ඨානා. තෙසම්පි ඔරතො තෙනෙව කමෙන සන්නිවිට්ඨා චත්තාරො දාඨාදන්තා එකකොටිකා එකමූලිකා මල්ලිකාමකුළසණ්ඨානා. තතො උභයදන්තපන්තිවෙමජ්ඣෙ හෙට්ඨා චත්තාරො උපරි චත්තාරො කත්වා අට්ඨ දන්තා එකකොටිකා එකමූලිකා තුම්බබීජසණ්ඨානා. දිසතො උපරිමාය දිසාය ජාතා. ඔකාසතො උපරිමා උපරිමහනුකට්ඨිකෙ අධොකොටිකා, හෙට්ඨිමා හෙට්ඨිමහනුකට්ඨිකෙ උද්ධංකොටිකා හුත්වා පතිට්ඨිතාති.

තත්ථ යථා නවකම්මිකපුරිසෙන හෙට්ඨා සිලාතලෙ පතිට්ඨාපිතා උපරිමතලෙ පවෙසිතා ථම්භා න ජානන්ති ''මයං හෙට්ඨාසිලාතලෙ පතිට්ඨාපිතා, උපරිමතලෙ පවෙසිතා''ති, න හෙට්ඨාසිලාතලං ජානාති ''මයි ථම්භා පතිට්ඨාපිතා''ති, න උපරිමතලං ජානාති ''මයි ථම්භා පවිට්ඨා''ති; එවමෙව දන්තා න ජානන්ති ''මයං හෙට්ඨාහනුකට්ඨිකෙ පතිට්ඨිතා, උපරිමහනුකට්ඨිකෙ පවිට්ඨා''ති, නාපි හෙට්ඨාහනුකට්ඨිකං ජානාති ''මයි දන්තා පතිට්ඨිතා''ති, න උපරිමහනුකට්ඨිකං ජානාති ''මයි දන්තා පවිට්ඨා''ති. ආභොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා...පෙ.... න පුග්ගලොති. පරිච්ඡෙදතො හෙට්ඨා හනුකට්ඨිකූපෙන හනුකට්ඨිකං පවිසිත්වා පතිට්ඨිතෙන අත්තනො මූලතලෙන ච උපරි ආකාසෙන තිරියං අඤ්ඤමඤ්ඤෙන පරිච්ඡින්නාති වවත්ථපෙති. අයමෙතෙසං සභාගපරිච්ඡෙදො, විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසො එවාති එවං දන්තෙ වණ්ණාදිතො වවත්ථපෙති .

තතො පරං අන්තොසරීරෙ නානාකුණපසඤ්චයප්පටිච්ඡාදකං **තචො** වණ්ණතො සෙතොති වවත්ථපෙති. සො හි යදිපි ඡවිරාගරඤ්ජිතත්තා කාළකොදාතාදිවණ්ණවසෙන නානාවණ්ණො විය දිස්සති, තථාපි සභාගවණ්ණෙන සෙතො

එව. සො පනස්ස සෙතභාවො අග්ගිජාලාභිඝාතපහරණපහාරාදීහි විද්ධංසිතාය ඡවියා පාකටො හොති. සණ්ඨානතො සඞ්ඛෙපෙන කඤ්චුකසණ්ඨානො, විත්ථාරෙන නානාසණ්ඨානොති. තථා හි පාදඞ්ගුලිත්තචො කොසකාරකකොසසණ්ඨානො, පිට්ඨිපාදත්තචො පුටබද්ධූපාහනසණ්ඨානො, ජඞ්ඝත්තචො හත්තපුටකතාලපණ්ණසණ්ඨානො , ඌරුත්තචො තණ්ඩුලභරිතදීඝත්ථවිකසණ්ඨානො, ආනිසදත්තචො උදකපූරිතපටපරිස්සාවනසණ්ඨානො, පිට්ඨිත්තචො ඵලකොනද්ධචම්මසණ්ඨානො, කුච්ඡිත්තචො වීණාදොණිකොනද්ධචම්මසණ්ඨානො, උරත්තචො යෙභුය්‍යෙන චතුරස්සසණ්ඨානො, ද්විබාහුත්තචො තූණීරොනද්ධචම්මසණ්ඨානො, පිට්ඨිහත්ථත්තචො ඛුරකොසසණ්ඨානො ඵණකත්ථවිකසණ්ඨානො වා, හත්ථඞ්ගුලිත්තචො කුඤ්චිකාකොසසණ්ඨානො, ගීවත්තචො ගලකඤ්චුකසණ්ඨානො, මුඛත්තචො ඡිද්දාවඡිද්දකිමිකුලාවකසණ්ඨානො, සීසත්තචො පත්තත්ථවිකසණ්ඨානොති.

තචපරිග්ගණ්හකෙන ච යොගාවචරෙන උත්තරොට්ඨතො පට්ඨාය තචස්ස මංසස්ස ච අන්තරෙන චිත්තං පෙසෙත්තෙන පඨමං තාව මුඛත්තචො වවත්ථපෙතබ්බො, තතො සීසත්තචො, අථ බහිගීවත්තචො, තතො අනුලොමෙන පටිලොමෙන ච දක්ඛිණහත්ථත්තචො. අථ තෙනෙව කමෙන වාමහත්ථත්තචො, තතො පිට්ඨිත්තචො, අථ ආනිසදත්තචො, තතො අනුලොමෙන පටිලොමෙන ච දක්ඛිණපාදත්තචො, අථ වාමපාදත්තචො, තතො වත්ථිඋදරහදයඅබ්භන්තරගීවත්තචො, තතො හෙට්ඨිමහනුකත්තචො, අථ අධරොට්ඨත්තචො. එවං යාව පුන උපරි ඔට්ඨත්තචොති . දිසතො ද්වීසු දිසාසු ජාතො. ඔකාසතො සකලසරීරං පරියොනන්ධිත්වා ඨිතොති.

තත්ථ යථා අල්ලචම්මපරියොනද්ධාය පෙළාය න අල්ලචම්මං ජානාති ''මයා පෙළා පරියොනද්ධා''ති, නපි පෙළා ජානාති ''අහං අල්ලචම්මෙන පරියොනද්ධා''ති; එවමෙව න තචො ජානාති ''මයා ඉදං චාතුමහාභූතිකං සරීරං ඔනද්ධ''න්ති, නපි ඉදං චාතුමහාභූතිකං සරීරං ජානාති ''අහං තචෙන ඔනද්ධ''න්ති. ආභොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා…පෙ…. න පුග්ගලොති. කෙවලං තු –

''අල්ලචම්මපටිච්ඡන්නො, නවද්වාරො මහාවණො;
සමන්තතො පග්ඝරති, අසුචිපූතිගන්ධියො''ති.

පරිච්ඡෙදතො හෙට්ඨා මංසෙන තත්ථ පතිට්ඨිතතලෙන වා උපරි ඡවියා පරිච්ඡින්නොති වවත්ථපෙති. අයමෙතස්ස සභාගපරිච්ඡෙදො, විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසො එවාති එවං තචං වණ්ණාදිතො වවත්ථපෙති.

තතො පරං සරීරෙ නවපෙසිසතප්පභෙදං **මංසං** වණ්ණතො රත්තං පාලිභද්දකපුප්ඵසන්නිභන්ති වවත්ථපෙති. සණ්ඨානතො නානාසණ්ඨානන්ති. තථා හි තත්ථ ජඞ්ඝමංසං තාලපත්තපුටභත්තසණ්ඨානං, අවිකසිතකෙතකීමකුළසණ්ඨානන්තිපි කෙචි. ඌරුමංසං සුධාපිසනනිසදපොතකසණ්ඨානං, ආනිසදමංසං උද්ධනකොටිසණ්ඨානං, පිට්ඨිමංසං තාලගුළපටලසණ්ඨානං, ඵාසුකද්වයමංසං වංසමයකොට්ඨකුච්ඡිපදෙසම්හි තනුමත්තිකාලෙපසණ්ඨානං, ථනමංසං වට්ටෙත්වා අවක්ඛිත්තද්ධමත්තිකාපිණ්ඩසණ්ඨානං, ද්වෙබාහුමංසං නඞ්ගුට්ඨසීසපාදෙ ඡෙත්වා නිච්චම්මං කත්වා ඨපිතමහාමූසිකසණ්ඨානං, මංසසූනකසණ්ඨානන්තිපි එකෙ. ගණ්ඩමංසං ගණ්ඩප්පදෙසෙ ඨපිතකරඤ්ජබීජසණ්ඨානං, මණ්ඩූකසණ්ඨානන්තිපි එකෙ. ජිව්හාමංසං නුහිපත්තසණ්ඨානං, නාසාමංසං ඔමුඛනික්ඛිත්තපණ්ණකොසසණ්ඨානං, 0.අක්ඛිකූපමංසං අද්ධපක්කඋදුම්බරසණ්ඨානං, සීසමංසං පත්තපචනකටාහතනුලෙපසණ්ඨානන්ති . මංසපරිග්ගණ්හකෙන ච යොගාවචරෙන එතානෙව ඔළාරිකමංසානි සණ්ඨානතො වවත්ථපෙතබ්බානි. එවඤ්හි වවත්ථාපයතො සුඛුමානි මංසානි ඤාණස්ස ආපාථං ආගච්ඡන්තීති. දිසතො ද්වීසු දිසාසු ජාතං. ඔකාසතො සාධිකානි තීණි අට්ඨිසතානි අනුලිම්පිත්වා ඨිතන්ති.

තත්ථ යථා ථූලමත්තිකානුලිත්තාය භිත්තියා න ථූලමත්තිකා ජානාති ''මයා භිත්ති අනුලිත්තා''ති, නපි භිත්ති ජානාති ''අහං ථූලමත්තිකාය අනුලිත්තා''ති, එවමෙවං න නවපෙසිසතප්පභෙදං මංසං ජානාති ''මයා අට්ඨිසඞ්ඛාතං අනුලිත්ත''න්ති, නපි අට්ඨිසඞ්ඛාතං ජානාති ''අහං නවපෙසිසතප්පභෙදෙන මංසෙන අනුලිත්ත''න්ති. ආභොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා…පෙ…. න පුග්ගලොති. කෙවලං තු –

''නවපෙසිසතා මංසා, අනුලිත්තා කළෙවරං;
නානාකිමිකුලාකිණ්ණං, මීළ්හට්ඨානංව පූතික''න්ති.

පරිච්ඡෙදතො හෙට්ඨා අට්ඨිසඞ්ඝාටෙන තත්ථ පතිට්ඨිතතලෙන වා උපරි තචෙන තිරියං අඤ්ඤමඤ්ඤෙන පරිච්ඡින්නන්ති වවත්ථපෙති. අයමෙතස්ස සභාගපරිච්ඡෙදො, විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසො එවාති එවං මංසං වණ්ණාදිතො වවත්ථපෙති.

තතො පරං සරීරෙ නවසතප්පභෙදා **න්හාරූ** වණ්ණතො සෙතාති වවත්ථපෙති, මධුවණ්ණාතිපි එකෙ. සණ්ඨානතො නානාසණ්ඨානාති. තථා හි තත්ථ මහන්තා මහන්තා න්හාරූ කන්දලමකුළසණ්ඨානා, තතො සුඛුමතරා සූකරවාගුරරජ්ජුසණ්ඨානා, තතො අණුකතරා පූතිලතාසණ්ඨානා, තතො අණුකතරා සීහළමහාවීණාතන්තිසණ්ඨානා, තතො අණුකතරා ථූලසුත්තකසණ්ඨානා, හත්ථපිට්ඨිපාදපිට්ඨීසු න්හාරූ සකුණපාදසණ්ඨානා, සීසෙ න්හාරූ ගාමදාරකානං සීසෙ ඨපිතවිරළතරදුකූලසණ්ඨානා, පිට්ඨියා න්හාරූ තෙමෙත්වා ආතපෙ පසාරිතමච්ඡජාලසණ්ඨානා,

අවසෙසා ඉමස්මිං සරීරෙ තංතංඅඞ්ගපච්චඞ්ගානුගතා න්හාරූ සරීරෙ පටිමුක්කජාලකඤ්චුකසණ්ඨානාති. දිසතො ද්වීසු දිසාසු ජාතා. තෙසු ච දක්ඛිණකණ්ණචූළිකතො පට්ඨාය පඤ්ච කණ්ඩරනාමකා මහාන්හාරූ පුරතො ච පච්ඡතො ච විනන්ධමානා වාමපස්සං ගතා, වාමකණ්ණචූළිකතො පට්ඨාය පඤ්ච පුරතො ච පච්ඡතො ච විනන්ධමානා දක්ඛිණපස්සං ගතා, දක්ඛිණගලවාටකතො පට්ඨාය පඤ්ච පුරතො ච පච්ඡතො ච විනන්ධමානා වාමපස්සං ගතා, වාමගලවාටකතො පට්ඨාය පඤ්ච පුරතො ච පච්ඡතො ච විනන්ධමානා දක්ඛිණපස්සං ගතා, දක්ඛිණහත්ථං විනන්ධමානා පුරතො ච පච්ඡතො ච පඤ්ච පඤ්චාති දස කණ්ඩරනාමකා එව මහාන්හාරූ ආරූළ්හා. තථා වාමහත්ථං, දක්ඛිණපාදං, වාමපාදඤ්චාති එවමෙතෙ සට්ඨි මහාන්හාරූ සරීරධාරකා සරීරනියාමකාතිපි වුච්චන්ති. ඔකාසතො සකලසරීරෙ අට්ඨීචම්මානං අට්ඨිමංසානඤ්ච අන්තරෙ අට්ඨීනි ආබන්ධමානා ඨිතාති.

තත්ථ යථා වල්ලිසන්තානබද්ධෙසු කුට්ටදාරූසු න වල්ලිසන්තානා ජානන්ති ''අම්හෙහි කුට්ටදාරූනි ආබද්ධානී''ති, නපි කුට්ටදාරූනි ජානන්ති ''මයං වල්ලිසන්තානෙහි ආබද්ධානී''ති; එවමෙව න න්හාරූ ජානන්ති ''අම්හෙහි තීණි අට්ඨිසතානි ආබද්ධානී''ති, නපි තීණි අට්ඨිසතානි ජානන්ති ''මයං න්හාරූහි ආබද්ධානී''ති. ආභොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා…පෙ…. න පුග්ගලොති. කෙවලං තු –

> ''නවන්හාරුසතා හොන්ති, බ්‍යාමමත්තෙ කළෙවරෙ;
> බන්ධන්ති අට්ඨිසඞ්ඝාටං, අගාරමිව වල්ලියො''ති.

පරිච්ඡෙදතො හෙට්ඨා තීහි අට්ඨිසතෙහි තත්ථ පතිට්ඨිතතලෙහි වා උපරි තචමංසෙහි තිරියං අඤ්ඤමඤ්ඤෙන පරිච්ඡින්නාති වුච්චන්ති. අයමෙතෙසං සභාගපරිච්ඡෙදො, විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසො එවාති එවං න්හාරූ වණ්ණාදිතො වුච්චන්ති.

තතො පරං සරීරෙ ද්වත්තිංසදන්තට්ඨිකානං විසුං ගහිතත්තා සෙසානි චතුසට්ඨි හත්ථට්ඨිකානි චතුසට්ඨි පාදට්ඨිකානි චතුසට්ඨි මුදුකට්ඨිකානි මංසනිස්සිතානි ද්වෙ පණ්හිකට්ඨීනි එකෙකස්මිං පාදෙ ද්වෙ ද්වෙ ගොප්ඵකට්ඨිකානි ද්වෙ ජඞ්ඝට්ඨිකානි එකං ජණ්ණුකට්ඨි එකං ඌරුට්ඨි ද්වෙ කටිට්ඨීනි අට්ඨාරස පිට්ඨිකණ්ටකට්ඨීනි චතුවීසති ඵාසුකට්ඨීනි චුද්දස උරට්ඨීනි එකං හදයට්ඨි ද්වෙ අක්ඛකට්ඨීනි ද්වෙ පිට්ඨිබාහට්ඨීනි ද්වෙ බාහට්ඨීනි ද්වෙ ද්වෙ අග්ගබාහට්ඨීනි සත්ත ගීවට්ඨීනි ද්වෙ හනුකට්ඨීනි එකං නාසිකට්ඨි ද්වෙ අක්ඛිට්ඨීනි ද්වෙ කණ්ණට්ඨීනි එකං නලාටට්ඨි එකං මුද්ධට්ඨි නව සීසකපාලට්ඨීනීති එවමාදිනා නයෙන වුත්තප්පභෙදානි **අට්ඨීනි** සබ්බානෙව වණ්ණතො සෙතානීති වුච්චන්ති.

සණ්ඨානතො නානාසණ්ඨානානි. තථා හි තත්ථ අග්ගපාදඞ්ගුලියට්ඨීනි කතකබීජසණ්ඨානානි, තදනන්තරානි අඞ්ගුලීනං මජ්ඣපබ්බට්ඨීනි අපරිපුණ්ණපනසට්ඨිසණ්ඨානානි, මූලපබ්බට්ඨීනි පණවසණ්ඨානානි, මොරසකලිසණ්ඨානානීතිපි එකෙ. පිට්ඨිපාදට්ඨීනි කොට්ටිතකන්දලකන්දරාසිසණ්ඨානානි පණ්හිකට්ඨීනි එකට්ඨිතාලඵලබීජසණ්ඨානානි, ගොප්ඵකට්ඨීනි එකතොබද්ධකීළාගොළකසණ්ඨානානි, ජඞ්ඝට්ඨිකෙසු ඛුද්දකං ධනුදණ්ඩසණ්ඨානං, මහන්තං ඛුප්පිපාසාමිලාතධමනිපිට්ඨිසණ්ඨානං, ජඞ්ඝට්ඨිකස්ස ගොප්ඵකට්ඨිකෙසු පතිට්ඨිතට්ඨානං අපනීතතචඛජ්ජූරිකළීරසණ්ඨානං, ජඞ්ඝට්ඨිකස්ස ජණ්ණුකට්ඨිකෙ පතිට්ඨිතට්ඨානං මුදිඞ්ගමත්ථකසණ්ඨානං ජණ්ණුකට්ඨි එකපස්සතො සට්ටිතඵෙණසණ්ඨානං, ඌරුට්ඨීනි දුත්තච්ඡිතවාසිඵරසුදණ්ඩසණ්ඨානානි, ඌරුට්ඨිකස්ස කටට්ඨිකෙ පතිට්ඨිතට්ඨානං සුවණ්ණකාරානං අග්ගිජාලනකසලාකාඛුන්දිසණ්ඨානං , තප්පතිට්ඨිතොකාසො අග්ගච්ඡින්නපුන්නාගඵලසණ්ඨානො, කටිට්ඨීනි ද්වෙපි එකාබද්ධානි හුත්වා කුම්භකාරෙහි කතවුල්ලිසණ්ඨානානි, තාපසභිසිකාසණ්ඨානානීතිපි එකෙ. ආනිසදට්ඨීනි හෙට්ඨාමුඛඨපිතසප්පඵණසණ්ඨානානි, සත්තට්ඨට්ඨානෙසු ඡිද්දාවඡිද්දානි අට්ඨාරස පිට්ඨිකණ්ටකට්ඨීනි අබ්භන්තරතො උපරූපරි ඨපිතසීසකපට්ටවෙඨකසණ්ඨානානි, බාහිරතො වට්ටනාවලිසණ්ඨානානි, තෙසං අන්තරන්තරා කකචදන්තසදිසානි ද්වෙ තීණි කණ්ටකානි හොන්ති, චතුවීසතියා ඵාසුකට්ඨීසු පරිපුණ්ණානි පරිපුණ්ණසීහළදාත්තසණ්ඨානානි , අපරිපුණ්ණානි අපරිපුණ්ණසීහළදාත්තසණ්ඨානානි, සබ්බානෙව ඔදාතකුක්කුටස්ස පසාරිතපක්ඛද්වයසණ්ඨානානීතිපි එකෙ. චුද්දස උරට්ඨීනි ජිණ්ණසන්දමානිකඵලකපන්තිසණ්ඨානානි, හදයට්ඨි දබ්බිඵණසණ්ඨානං, අක්ඛකට්ඨීනි ඛුද්දකලොහවාසිදණ්ඩසණ්ඨානානි, තෙසං හෙට්ඨා අට්ඨි අද්ධචන්දසණ්ඨානං, පිට්ඨිබාහට්ඨීනි ඵරසුඵණසණ්ඨානානි, උපඩ්ඪච්ඡින්නසීහළකුදාලසණ්ඨානානීතිපි එකෙ. බාහට්ඨීනි ආදාසදණ්ඩසණ්ඨානානි, මහාවාසිදණ්ඩසණ්ඨානානීතිපි එකෙ. අග්ගබාහට්ඨීනි යමකතාලකන්දසණ්ඨානානි, මණිබන්ධට්ඨීනි එකතො අල්ලියාපෙත්වා ඨපිතසීසකපට්ටවෙඨකසණ්ඨානානි, පිට්ඨිහත්ථට්ඨීනි කොට්ටිතකන්දලකන්දරාසිසණ්ඨානානි, හත්ථඞ්ගුලිමූලපබ්බට්ඨීනි පණවසණ්ඨානානි, මජ්ඣපබ්බට්ඨීනි අපරිපුණ්ණපනසට්ඨිසණ්ඨානානි, අග්ගපබ්බට්ඨීනි කතකබීජසණ්ඨානානි, සත්ත ගීවට්ඨීනි දණ්ඩෙ විජ්ඣිත්වා පටිපාටියා ඨපිතවංසකළීරචක්කලිකසණ්ඨානානි, හෙට්ඨිමහනුකට්ඨි කම්මාරානං අයොකූටයොත්තකසණ්ඨානං, උපරිමහනුකට්ඨි අවලෙඛනසත්ථකසණ්ඨානං, අක්ඛිනාසකූපට්ඨීනි අපනීතමිඤ්ජතරුණතාලට්ඨිසණ්ඨානානි , නලාටට්ඨි අධොමුඛඨපිතභින්නසඞ්ඛකපාලසණ්ඨානං, කණ්ණචූළිකට්ඨීනි න්හාපිතඛුරකොසසණ්ඨානානි, නලාටකණ්ණචූළිකානං උපරි පට්ටබන්ධනොකාසෙ අට්ඨිබහලසටපුණ්ණපටපිලොතිකඛණ්ඩසණ්ඨානං, මුද්ධනට්ඨි මුඛච්ඡින්නවඞ්කනාළිකෙරසණ්ඨානං, සීසට්ඨීනි සිබ්බෙත්වා ඨපිතජජ්ජරලාබුකටාහසණ්ඨානානීති. දිසතො ද්වීසු දිසාසු ජාතානි.

ඔකාසතො අවිසෙසෙන සකලසරීරෙ ඨිතානි, විසෙසෙන තු සීසට්ඨීනි ගීවට්ඨිකෙසු පතිට්ඨිතානි, ගීවට්ඨීනි පිට්ඨිකණ්ටකට්ඨිසු පතිට්ඨිතානි, පිට්ඨිකණ්ටකට්ඨීනි කටිට්ඨිසු පතිට්ඨිතානි, කටිට්ඨීනි ඌරුට්ඨිකෙසු පතිට්ඨිතානි, ඌරුට්ඨීනි ජණ්ණුකට්ඨිකෙසු, ජණ්ණුකට්ඨීනි ජඞ්ඝට්ඨිකෙසු, ජඞ්ඝට්ඨීනි ගොප්ඵකට්ඨිකෙසු, ගොප්ඵකට්ඨීනි පිට්ඨිපාදට්ඨිකෙසු පතිට්ඨිතානි, පිට්ඨිපාදට්ඨිකානි ච ගොප්ඵකට්ඨීනි උක්ඛිපිත්වා ඨිතානි, ගොප්ඵකට්ඨීනි ජඞ්ඝට්ඨීනි…පෙ.… ගීවට්ඨීනි සීසට්ඨීනි උක්ඛිපිත්වා ඨිතානීති එතෙනානුසාරෙන අවසෙසානිපි අට්ඨීනි වෙදිතබ්බානි.

තත්ථ යථා ඉට්ඨකගොපානසිවයාදීසු න උපරිමා ඉට්ඨකාදයො ජානන්ති ''මයං හෙට්ඨිමෙසු පතිට්ඨිතා''ති, නපි හෙට්ඨිමා ජානන්ති ''මයං උපරිමානි උක්ඛිපිත්වා ඨිතා''ති; එවමෙව න සීසට්ඨිකානි ජානන්ති ''මයං ගීවට්ඨිකෙසු පතිට්ඨිතානී''ති…පෙ.… න ගොප්ඵකට්ඨිකානි ජානන්ති ''මයං පිට්ඨිපාදට්ඨිකෙසු පතිට්ඨිතානී''ති, නපි පිට්ඨිපාදට්ඨිකානි ජානන්ති ''මයං ගොප්ඵකට්ඨීනි උක්ඛිපිත්වා ඨිතානී''ති. ආභොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා…පෙ.… න පුග්ගලොති. කෙවලං තු ඉමානි සාධිකානි තීණි අට්ඨිසතානි නවහි න්හාරුසතෙහි නවහි ච මංසපෙසිසතෙහි ආබද්ධානුලිත්තානි, එකසනවම්මපරියොනද්ධානි, සත්තරසහරණීසහස්සානුගතසිනෙහසිනෙහිතානි, නවනවුතිලොමකූපසහස්සපරිස්සවමානසෙදජල්ලිකානි අසීතිකිමිකුලානි, කායොත්වෙව සඞ්ඛ්‍යං ගතානි, යං සභාවතො උපපරික්ඛන්තො යොගාවචරො න කිඤ්චි ගය්හූපගං පස්සති, කෙවලං තු න්හාරුසම්බන්ධං නානාකුණපසඞ්කිණ්ණං අට්ඨිසඞ්ඝාටමෙව පස්සති. යං දිස්වා දසබලස්ස පුත්තභාවං උපෙති. යථාහ –

> ''පටිපාටියට්ඨීනි ඨිතානි කොටියා,
> අනෙකසන්ධියමිතො න කෙහිචි;
> බද්ධො නහාරූහි ජරාය චොදිතො,
> අචෙතනො කට්ඨකලිඞ්ගරූපමො.
>
> ''කුණපං කුණපෙ ජාතං, අසුචිම්හි ච පූතිනි;
> දුග්ගන්ධෙ චාපි දුග්ගන්ධං, භෙදනම්හි ච වයධම්මං.
>
> ''අට්ඨිපුටෙ අට්ඨිපුටො, නිබ්බත්තො පූතිනි පූතිකායම්හි;
> තම්හි ච විනෙථ ඡන්දං, හෙස්සථ පුත්තා දසබලස්සා''ති ච.

පරිච්ඡෙදතො අන්තො අට්ඨිමිඤ්ජෙන උපරිතො මංසෙන අග්ගෙ මූලෙ ච අඤ්ඤමඤ්ඤෙන පරිච්ඡින්නානීති වවත්ථපෙති. අයමෙතෙසං සභාගපරිච්ඡෙදො, විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසො එවාති එවං අට්ඨීනි වණ්ණාදිතො වවත්ථපෙති.

තතො පරං සරීරෙ යථාවුත්තප්පභෙදානං අට්ඨීනං අබ්භන්තරගතං **අට්ඨිමිඤ්ජං** වණ්ණතො සෙතන්ති වවත්ථපෙති. සණ්ඨානතො අත්තනො ඔකාසසණ්ඨානන්ති. සෙය්‍යථිදං – මහන්තමහන්තානං අට්ඨීනං අබ්භන්තරගතං සෙදෙත්වා වට්ටෙත්වා මහන්තෙසු වංසනළකපබ්බෙසු පක්ඛිත්තමහාවෙත්තඞ්කුරසණ්ඨානං, ඛුද්දානුඛුද්දකානං අබ්භන්තරගතං සෙදෙත්වා වට්ටෙත්වා ඛුද්දානුඛුද්දකෙසු වංසනළකපබ්බෙසු පක්ඛිත්තතනුවෙත්තඞ්කුරසණ්ඨානන්ති. දිසතො ද්වීසු දිසාසු ජාතං. ඔකාසතො අට්ඨීනං අබ්භන්තරෙ පතිට්ඨිතන්ති.

තත්ථ යථා වෙළුනළකාදීනං අන්තොගතානි දධිඵාණිතානි න ජානන්ති ''මයං වෙළුනළකාදීනං අන්තොගතානී''ති, නපි වෙළුනළකාදයො ජානන්ති ''දධිඵාණිතානි අම්හාකං අන්තොගතානී''ති; එවමෙව න අට්ඨිමිඤ්ජං ජානාති ''අහං අට්ඨීනං අන්තොගත''න්ති, නපි අට්ඨීනි ජානන්ති ''අට්ඨිමිඤ්ජං අම්හාකං අන්තොගත''න්ති. ආභොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා…පෙ.… න පුග්ගලොති. පරිච්ඡෙදතො අට්ඨීනං අබ්භන්තරතලෙහි අට්ඨිමිඤ්ජභාගෙන ච පරිච්ඡින්නන්ති වවත්ථපෙති. අයමෙතස්ස සභාගපරිච්ඡෙදො, විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසො එවාති එවං අට්ඨිමිඤ්ජං වණ්ණාදිතො වවත්ථපෙති.

තතො පරං සරීරස්ස අබ්භන්තරෙ ද්විගොළකප්පභෙදං **වක්කං** වණ්ණතො මන්දරත්තං පාළිභද්දකට්ඨිවණ්ණන්ති වවත්ථපෙති. සණ්ඨානතො ගාමදාරකානං සුත්තාවුතකීළාගොළකසණ්ඨානං, එකවණ්ටසහකාරද්වයසණ්ඨානන්තිපි එකෙ. දිසතො උපරිමාය දිසාය ජාතං. ඔකාසතො ගලවාටකා විනික්ඛන්තෙන එකමූලෙන ථොකං ගන්ත්වා ද්විධා භින්නෙන ථූලන්හාරුනා විනිබද්ධං හුත්වා හදයමංසං පරික්ඛිපිත්වා ඨිතන්ති.

තත්ථ යථා වණ්ටූපනිබද්ධං සහකාරද්වයං න ජානාති ''අහං වණ්ටෙන උපනිබද්ධ''න්ති, නපි වණ්ටං ජානාති ''මයා සහකාරද්වයං උපනිබද්ධ''න්ති; එවමෙව න වක්කං ජානාති ''අහං ථූලන්හාරුනා උපනිබද්ධ''න්ති, නපි ථූලන්හාරු ජානාති ''මයා වක්කං උපනිබද්ධ''න්ති. ආභොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා…පෙ.… න පුග්ගලොති. පරිච්ඡෙදතො වක්කං වක්කභාගෙන පරිච්ඡින්නන්ති වවත්ථපෙති. අයමෙතස්ස සභාගපරිච්ඡෙදො, විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසො එවාති එවං වක්කං වණ්ණාදිතො වවත්ථපෙති.

තතො පරං සරීරස්ස අබ්භන්තරෙ **හදයං** වණ්ණතො රත්තං රත්තපදුමපත්තපිට්ඨිවණ්ණන්ති වවත්ථපෙති. සණ්ඨානතො බාහිරපත්තානි අපනෙත්වා අධොමුඛඨපිතපදුමමකුළසණ්ඨානං, තඤ්ච අග්ගච්ඡින්නපුන්නාගඵලම්ව

විවටෙකපස්සං බහි මට්ඨං අන්තො කොසාතකීඵලස්ස අබ්භන්තරසදිසං. පඤ්ඤාබහුලානං ථොකං විකසිතං, මන්දපඤ්ඤානං මකුළිතමෙව. යං රූපං නිස්සාය මනොධාතු ච මනොවිඤ්ඤාණධාතු ච පවත්තන්ති, තං අපනෙත්වා අවසෙසමංසපිණ්ඩසඞ්ඛාතහදයබ්භන්තරෙ අද්ධපසතමත්තං ලොහිතං සණ්ඨාති, තං රාගචරිතස්ස රත්තං, දොසචරිතස්ස කාළකං, මොහචරිතස්ස මංසධොවනොදකසදිසං, විතක්කචරිතස්ස කුලත්ථයූසවණ්ණං, සද්ධාචරිතස්ස කණිකාරපුප්ඵවණ්ණං, පඤ්ඤාචරිතස්ස අච්ඡං විප්පසන්නමනාවිලං, නිද්ධොතජාතිමණි විය ජුතිමන්තං ඛායති. දිසතො උපරිමාය දිසාය ජාතං. ඔකාසතො සරීරබ්භන්තරෙ ද්වින්නං ථනානං මජ්ඣෙ පතිට්ඨිතන්ති.

තත්ථ යථා ද්වින්නං වාතපානකවාටකානං මජ්ඣෙ ඨිතො අග්ගළත්ථම්භකො න ජානාති ''අහං ද්වින්නං වාතපානකවාටකානං මජ්ඣෙ ඨිතො''ති, නපි වාතපානකවාටකානි ජානන්ති ''අම්හාකං මජ්ඣෙ අග්ගළත්ථම්භකො ඨිතො''ති; එවමෙවං න හදයං ජානාති ''අහං ද්වින්නං ථනානං මජ්ඣෙ ඨිත''න්ති, නපි ථනානි ජානන්ති ''හදයං අම්හාකං මජ්ඣෙ ඨිත''න්ති. ආභොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා...පෙ.... න පුග්ගලොති. පරිච්ඡෙදතො හදයං හදයභාගෙන පරිච්ඡින්නන්ති වවත්ථපෙති. අයමෙතස්ස සභාගපරිච්ඡෙදො, විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසො එවාති එවං හදයං වණ්ණාදිතො වවත්ථපෙති.

තතො පරං සරීරස්ස අබ්භන්තරෙ **යකන**සඤ්ඤිතං යමකමංසපිණ්ඩං වණ්ණතො රත්තං රත්තකුමුදබාහිරපත්තපිට්ඨිවණ්ණන්ති වවත්ථපෙති. සණ්ඨානතො එකමූලං හුත්වා අග්ගෙ යමකං කොවිළාරපත්තසණ්ඨානං, තඤ්ච දන්ධානං එකංයෙව හොති මහන්තං, පඤ්ඤවන්තානං ද්වෙ වා තීණි වා ඛුද්දකානීති. දිසතො උපරිමාය දිසාය ජාතං. ඔකාසතො ද්වින්නං ථනානං අබ්භන්තරෙ දක්ඛිණපස්සං නිස්සාය ඨිතන්ති.

තත්ථ යථා පිඨරකපස්සෙ ලග්ගා මංසපෙසි න ජානාති ''අහං පිඨරකපස්සෙ ලග්ගා''ති, නපි පිඨරකපස්සං ජානාති ''මයි මංසපෙසි ලග්ගා''ති; එවමෙව න යකනං ජානාති ''අහං ද්වින්නං ථනානං අබ්භන්තරෙ දක්ඛිණපස්සං නිස්සාය ඨිත''න්ති, නපි ථනානං අබ්භන්තරෙ දක්ඛිණපස්සං ජානාති ''මං නිස්සාය යකනං ඨිත''න්ති. ආභොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා...පෙ.... න පුග්ගලොති. පරිච්ඡෙදතො පන යකනං යකනභාගෙන පරිච්ඡින්නන්ති වවත්ථපෙති . අයමෙතස්ස සභාගපරිච්ඡෙදො, විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසො එවාති එවං යකනං වණ්ණාදිතො වවත්ථපෙති.

තතො පරං සරීරෙ පටිච්ඡන්නාපටිච්ඡන්නභෙදතො දුවිධං **කිලොමකං** වණ්ණතො සෙතං දුකූලපිලොතිකවණ්ණන්ති වවත්ථපෙති. සණ්ඨානතො අත්තනො ඔකාසසණ්ඨානං. දිසතො ද්වීසු දිසාසු ජාතං. ඔකාසතො පටිච්ඡන්නකිලොමකං හදයඤ්ච වක්කඤ්ච පරිවාරෙත්වා, අප්පටිච්ඡන්නකිලොමකං සකලසරීරෙ චම්මස්ස හෙට්ඨතො මංසං පරියොනන්ධිත්වා ඨිතන්ති.

තත්ථ යථා පිලොතිකාය පලිවෙඨිතෙ මංසෙ න පිලොතිකා ජානාති ''මයා මංසං පලිවෙඨිත''න්ති, නපි මංසං ජානාති ''අහං පිලොතිකාය පලිවෙඨිත''න්ති; එවමෙව න කිලොමකං ජානාති ''මයා හදයවක්කානි සකලසරීරෙ ච චම්මස්ස හෙට්ඨතො මංසං පලිවෙඨිත''න්ති. නපි හදයවක්කානි සකලසරීරෙ ච මංසං ජානාති ''අහං කිලොමකෙන පලිවෙඨිත''න්ති . ආභොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා...පෙ.... න පුග්ගලොති. පරිච්ඡෙදතො හෙට්ඨා මංසෙන උපරි චම්මෙන තිරියං කිලොමකභාගෙන පරිච්ඡින්නන්ති වවත්ථපෙති. අයමෙතස්ස සභාගපරිච්ඡෙදො, විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසො එවාති එවං කිලොමකං වණ්ණාදිතො වවත්ථපෙති.

තතො පරං සරීරස්ස අබ්භන්තරෙ **පිහකං** වණ්ණතො නීලං නීලාතනිග්ගුණ්ඩිපුප්ඵවණ්ණන්ති වවත්ථපෙති. සණ්ඨානතො යෙභුයොන සත්තඞ්ගුලප්පමාණං අබන්ධනං කාළවච්ඡකජිව්හාසණ්ඨානං. දිසතො උපරිමාය දිසාය ජාතං. ඔකාසතො හදයස්ස වාමපස්සෙ උදරපටලස්ස මත්ථකපස්සං නිස්සාය ඨිතං, යම්හි පහරණපහාරෙන බහි නික්ඛන්තෙ සත්තානං ජීවිතක්ඛයො හොතීති.

තත්ථ යථා කොට්ඨකමත්ථකපස්සං නිස්සාය ඨිතා න ගොමයපිණ්ඩි ජානාති ''අහං කොට්ඨකමත්ථකපස්සං නිස්සාය ඨිතා''ති, නපි කොට්ඨකමත්ථකපස්සං ජානාති ''ගොමයපිණ්ඩි මං නිස්සාය ඨිතා''ති; එවමෙව න පිහකං ජානාති ''අහං උදරපටලස්ස මත්ථකපස්සං නිස්සාය ඨිත''න්ති, නපි උදරපටලස්ස මත්ථකපස්සං ජානාති ''පිහකං මං නිස්සාය ඨිත''න්ති. ආභොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා...පෙ.... න පුග්ගලොති. පරිච්ඡෙදතො පිහකං පිහකභාගෙන පරිච්ඡින්නන්ති වවත්ථපෙති. අයමෙතස්ස සභාගපරිච්ඡෙදො, විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසො එවාති එවං පිහකං වණ්ණාදිතො වවත්ථපෙති.

තතො පරං සරීරස්ස අබ්භන්තරෙ ද්වත්තිංසමංසඛණ්ඩප්පභෙදං **පප්ඵාසං** වණ්ණතො රත්තං නාතිපරිපක්කඋදුම්බරවණ්ණන්ති වවත්ථපෙති. සණ්ඨානතො විසමච්ඡින්නපූවසණ්ඨානං, ඡදනිට්ඨකඛණ්ඩපුඤ්ජසණ්ඨානන්තිපි එකෙ. තදෙතං අබ්භන්තරෙ අසිතපීතාදීනං අභාවෙ උග්ගතෙන කම්මජතෙජුස්මනා අබ්භාහතත්තා සඞ්ඛාදිතපලාලපිණ්ඩමිව නිරසං නිරොජං හොති. දිසතො උපරිමාය දිසාය ජාතං. ඔකාසතො සරීරබ්භන්තරෙ ද්වින්නං ථනානං අබ්භන්තරෙ හදයඤ්ච යකනඤ්ච උපරි ඡාදෙත්වා ඔලම්බන්තං ඨිතන්ති.

තත්ථ යථා ජිණ්ණකොට්ඨබ්භන්තරෙ ලම්බමානො සකුණකුලාවකො න ජානාති ''අහං ජිණ්ණකොට්ඨබ්භන්තරෙ ලම්බමානො ඨිතො''ති, නපි ජිණ්ණකොට්ඨබ්භන්තරං ජානාති ''සකුණකුලාවකො මයි ලම්බමානො ඨිතො''ති; එවමෙව න පප්ඵාසං ජානාති ''අහං සරීරබ්භන්තරෙ ද්වින්නං ථනානං අන්තරෙ ලම්බමානං ඨිත''න්ති, නපි සරීරබ්භන්තරෙ ද්වින්නං ථනානං අන්තරං ජානාති ''මයි පප්ඵාසං ලම්බමානං ඨිත''න්ති. ආභොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා...පෙ.... න පුග්ගලොති. පරිච්ඡෙදතො පප්ඵාසං පප්ඵාසභාගෙන පරිච්ඡින්නන්ති වවත්ථපෙති. අයමෙතස්ස සභාගපරිච්ඡෙදො, විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසො එවාති එවං පප්ඵාසං වණ්ණාදිතො වවත්ථපෙති.

තතො පරං අන්තොසරීරෙ පුරිසස්ස ද්වත්තිංසහත්ථං, ඉත්ථියා අට්ඨවීසතිහත්ථං, එකවීසතියා ඨානෙසු ඔභග්ගං **අන්තං** වණ්ණතො සෙතං සක්ඛරසුධාවණ්ණන්ති වවත්ථපෙති. සණ්ඨානතො සීසං ඡින්දිත්වා ලොහිතදොණියං සංවෙල්ලෙත්වා ඨපිතධම්මනිසණ්ඨානං. දිසතො ද්වීසු දිසාසු ජාතං. ඔකාසතො උපරි ගලවාටකෙ හෙට්ඨා ච කරීසමග්ගෙ විනිබන්ධත්තා ගලවාටකකරීසමග්ගපරියන්තෙ සරීරබ්භන්තරෙ ඨිතන්ති.

තත්ථ යථා ලොහිතදොණියං ඨපිතං ඡින්නසීසං ධම්මනිකළෙවරං න ජානාති ''අහං ලොහිතදොණියං ඨිත''න්ති, නපි ලොහිතදොණි ජානාති ''මයි ඡින්නසීසං ධම්මනිකළෙවරං ඨිත''න්ති; එවමෙව න අන්තං ජානාති ''අහං සරීරබ්භන්තරෙ ඨිත''න්ති, නපි සරීරබ්භන්තරං ජානාති ''මයි අන්තං ඨිත''න්ති. ආභොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා...පෙ.... න පුග්ගලොති. පරිච්ඡෙදතො අන්තං අන්තභාගෙන පරිච්ඡින්නන්ති වවත්ථපෙති. අයමෙතස්ස සභාගපරිච්ඡෙදො, විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසො එවාති එවං අන්තං වණ්ණාදිතො වවත්ථපෙති.

තතො පරං අන්තොසරීරෙ අන්තන්තරෙ **අන්තගුණං** වණ්ණතො සෙතං දකසීතලිකමූලවණ්ණන්ති වවත්ථපෙති. සණ්ඨානතො දකසීතලිකමූලසණ්ඨානමෙවාති, ගොමුත්තසණ්ඨානන්තිපි එකෙ. දිසතො ද්වීසු දිසාසු ජාතං. ඔකාසතො කුදාලඵරසුකම්මාදීනි කරොන්තානං යන්තාකඩ්ඪනකාලෙ යන්තසුත්තකමිව යන්තඵලකානි අන්තභොගෙ එකතො අග්ගළන්තෙ ආබන්ධිත්වා පාදපුඤ්ඡනරජ්ජුමණ්ඩලකස්ස අන්තරා තං සිබ්බිත්වා ඨිතරජ්ජුකා විය එකවීසතියා අන්තභොගානං අන්තරා ඨිතන්ති.

තත්ථ යථා පාදපුඤ්ඡනරජ්ජුමණ්ඩලකං සිබ්බිත්වා ඨිතරජ්ජුකා න ජානාති ''මයා පාදපුඤ්ඡනරජ්ජුමණ්ඩලකං සිබ්බිත''න්ති, නපි පාදපුඤ්ඡනරජ්ජුමණ්ඩලකං ජානාති ''රජ්ජුකා මං සිබ්බිත්වා ඨිතා''ති, එවමෙව අන්තගුණං න ජානාති ''අහං අන්තං එකවීසතිභොගබ්භන්තරෙ ආබන්ධිත්වා ඨිත''න්ති, නපි අන්තං ජානාති ''අන්තගුණං මං ආබන්ධිත්වා ඨිත''න්ති. ආභොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා...පෙ.... න පුග්ගලොති. පරිච්ඡෙදතො අන්තගුණං අන්තගුණභාගෙන පරිච්ඡින්නන්ති වවත්ථපෙති. අයමෙතස්ස සභාගපරිච්ඡෙදො, විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසො එවාති එවං අන්තගුණං වණ්ණාදිතො වවත්ථපෙති.

තතො පරං අන්තොසරීරෙ **උදරියං** වණ්ණතො අජ්ඣොහටාහාරවණ්ණන්ති වවත්ථපෙති. සණ්ඨානතො පරිස්සාවනෙ සිථිලබද්ධතණ්ඩුලසණ්ඨානං. දිසතො උපරිමාය දිසාය ජාතං. ඔකාසතො උදරෙ ඨිතන්ති . උදරං නාම උභතො නිප්පීළියමානස්ස අල්ලසාටකස්ස මජ්ඣෙ සඤ්ජාතඵොටකසදිසං අන්තපටලං, බහි මට්ඨං, අන්තො මංසකසම්බුපලිවෙඨිතං, කිලිට්ඨපාවාරපුප්ඵසදිසං, කුථිතපනසඵලස්ස අබ්භන්තරසදිසන්තිපි එකෙ. තත්ථ තක්කොලකා ගණ්ඩුප්පාදකාතාලහීරකාසූචිමුඛකාපටතන්තුසුත්තකාති එවමාදිද්වත්තිංසකුලප්පභෙදා කිමයො ආකුලබ්‍යාකුලා සණ්ඩසණ්ඩචාරිනො හුත්වා නිවසන්ති, යෙ පානභොජනාදිම්හි අවිජ්ජමානෙ උල්ලඞ්ඝිත්වා විරවන්තා හදයමංසං අභිතුදන්ති පානභොජනාදීනි අජ්ඣොහරණවෙලායඤ්ච උද්ධංමුඛා හුත්වා පඨමජ්ඣොහටෙ ද්වෙ තයො ආලොපෙ තුරිතතුරිතා විලුම්පන්ති. යං එතෙසං කිමීනං පසූතිඝරං වච්චකුටි ගිලානසාලා සුසානඤ්ච හොති, යත්ථ සෙය්‍යථාපි නාම චණ්ඩාලගාමද්වාරෙ චන්දනිකාය සරදසමයෙ ථූලඵුසිතකෙ දෙවෙ වස්සන්තෙ උදකෙන ආවුළ්හං මුත්තකරීසචම්මට්ඨිනහාරුඛණ්ඩඛෙළසිඞ්ඝාණිකාලොහිතප්පභුතිනානාකුණපජාතං නිපතිත්වා කද්දමොදකාලුළිතං සඤ්ජාතකිමිකුලාකුලං හුත්වා ද්වීහතීහච්චයෙන සූරියාතපසන්තාපවෙගකුථිතං උපරි ඵෙණපුප්ඵුළකෙ මුඤ්චන්තං අභිනීලවණ්ණං පරමදුග්ගන්ධජෙගුච්ඡං උපගන්තුං වා දට්ඨුං වා අනරහරූපතං ආපජ්ජිත්වා තිට්ඨති, පගෙව සායිතුං වා සායිතුං වා; එවමෙව නානප්පකාරපානභොජනාදි දන්තමුසලසංචුණ්ණිතං ජිව්හාහත්ථසම්පරිවත්තිතං ඛෙළලාලාපලිබුද්ධං තඞ්ඛණවිගතවණ්ණගන්ධරසාදිසම්පදං කොලියබලිසුවානවමථුසදිසං නිපතිත්වා පිත්තසෙම්හවාතපලිවෙඨිතං හුත්වා උදරග්ගිසන්තාපවෙගකුථිතං කිමිකුලාකුලං උපරූපරි ඵෙණපුප්ඵුළකානි මුඤ්චන්තං පරමකසම්බුදුග්ගන්ධජෙගුච්ඡභාවමාපජ්ජිත්වා තිට්ඨති. යං සුත්වාපි පානභොජනාදීසු අමනුඤ්ඤතා සණ්ඨාති, පගෙව පඤ්ඤාචක්ඛුනා ඔලොකෙත්වා. යත්ථ ච පතිතං පානභොජනාදි පඤ්චධා විවෙකං ගච්ඡති, එකං භාගං පාණකා ඛාදන්ති, එකං භාගං උදරග්ගි ඣාපෙති, එකො භාගො මුත්තං හොති, එකො භාගො කරීසං හොති, එකො භාගො රසභාවං ආපජ්ජිත්වා සොණිතමංසාදීනි උපබ්‍රූහයතීති.

තත්ථ යථා පරමජෙගුච්ඡාය සුවානදොණියා ඨිතො සුවානවමථු න ජානාති ''අහං සුවානදොණියා ඨිතො''ති; නපි සුවානදොණි ජානාති ''මයි සුවානවමථු ඨිතො''ති. එවමෙව න උදරියං ජානාති ''අහං ඉමස්මිං පරමදුග්ගන්ධජෙගුච්ඡෙ උදරෙ ඨිත''න්ති; නපි උදරං ජානාති ''මයි උදරියං ඨිත''න්ති. ආභොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා...පෙ.... න පුග්ගලොති . පරිච්ඡෙදතො උදරියං උදරියභාගෙන පරිච්ඡින්නන්ති වවත්ථපෙති. අයමෙතස්ස සභාගපරිච්ඡෙදො, විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසො එවාති එවං උදරියං වණ්ණාදිතො වවත්ථපෙති.

තතො පරං අන්තොසරීරෙ **කරීසං** වණ්ණතො යෙභුය්‍යෙන අජ්ඣොහටාහාරවණ්ණන්ති වවත්ථපෙති. සණ්ඨානතො ඔකාසසණ්ඨානං, දිසතො හෙට්ඨිමාය දිසාය ජාතං, ඔකාසතො පක්කාසයෙ ඨිතන්ති. පක්කාසයො නාම හෙට්ඨා නාභිපිට්ඨිකණ්ටකමූලානං අන්තරෙ අන්තාවසානෙ උබ්බෙධෙන අට්ඨඞ්ගුලමත්තො වංසනළකබ්භන්තරසදිසො පදෙසො, යත්ථ සෙය්‍යථාපි නාම උපරිභූමිභාගෙ පතිතං වස්සොදකං ඔගළිත්වා හෙට්ඨාභූමිභාගං පූරෙත්වා තිට්ඨති, එවමෙව යංකිඤ්චි ආමාසයෙ පතිතං පානභොජනාදිකං උදරග්ගිනා ඵෙණුද්දෙහකං පක්කං පක්කං සණ්හකරණියා පිට්ඨමිව සණ්හභාවං ආපජ්ජිත්වා අන්තබිලෙන ඔගළිත්වා ඔමද්දිත්වා වංසනළකෙ පක්ඛිත්තපණ්ඩුමත්තිකා විය සන්නිචිතං හුත්වා තිට්ඨති.

තත්ථ යථා වංසනළකෙ ඔමද්දිත්වා පක්ඛිත්තපණ්ඩුමත්තිකා න ජානාති ‘‘අහං වංසනළකෙ ඨිතා’’ති, නපි වංසනළකො ජානාති ‘‘මයි පණ්ඩුමත්තිකා ඨිතා’’ති; එවමෙව න කරීසං ජානාති ‘‘අහං පක්කාසයෙ ඨිත’’න්ති, නපි පක්කාසයො ජානාති ‘‘මයි කරීසං ඨිත’’න්ති. ආභොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා...පෙ.... න පුග්ගලොති. පරිච්ඡෙදතො කරීසං කරීසභාගෙන පරිච්ඡින්නන්ති වවත්ථපෙති. අයමෙතස්ස සභාගපරිච්ඡෙදො, විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසො එවාති එවං කරීසං වණ්ණාදිතො වවත්ථපෙති.

තතො පරං සරීරෙ සීසකටාහබ්භන්තරෙ **මත්ථලුඞ්ගං** වණ්ණතො සෙතං අහිඡත්තකපිණ්ඩිවණ්ණන්ති වවත්ථපෙති. පක්කුථිතදුද්ධවණ්ණන්තිපි එකෙ. සණ්ඨානතො ඔකාසසණ්ඨානං. දිසතො උපරිමාය දිසාය ජාතං. ඔකාසතො සීසකටාහස්ස අබ්භන්තරෙ චත්තාරො සිබ්බිනිමග්ගෙ නිස්සාය සමොධාය ඨපිතා චත්තාරො පිට්ඨපිණ්ඩිකා විය සමොහිතං චතුමත්ථලුඞ්ගපිණ්ඩප්පභෙදං හුත්වා ඨිතන්ති.

තත්ථ යථා පුරාණලාබුකටාහෙ පක්ඛිත්තපිට්ඨපිණ්ඩි පක්කුථිතදුද්ධං වා න ජානාති ‘‘අහං පුරාණලාබුකටාහෙ ඨිත’’න්ති, නපි පුරාණලාබුකටාහං ජානාති ‘‘මයි පිට්ඨපිණ්ඩි පක්කුථිතදුද්ධං වා ඨිත’’න්ති; එවමෙව න මත්ථලුඞ්ගං ජානාති ‘‘අහං සීසකටාහබ්භන්තරෙ ඨිත’’න්ති, නපි සීසකටාහබ්භන්තරං ජානාති ‘‘මයි මත්ථලුඞ්ගං ඨිත’’න්ති. ආභොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා...පෙ.... න පුග්ගලොති. පරිච්ඡෙදතො මත්ථලුඞ්ගං මත්ථලුඞ්ගභාගෙන පරිච්ඡින්නන්ති වවත්ථපෙති. අයමෙතස්ස සභාගපරිච්ඡෙදො, විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසො එවාති එවං මත්ථලුඞ්ගං වණ්ණාදිතො වවත්ථපෙති.

තතො පරං සරීරෙ බද්ධාබද්ධභෙදතො දුවිධම්පි **පිත්තං** වණ්ණතො බහලමධුකතෙලවණ්ණන්ති වවත්ථපෙති. අබද්ධපිත්තං මිලාතබකුලපුප්ඵවණ්ණන්තිපි එකෙ. සණ්ඨානතො ඔකාසසණ්ඨානං. දිසතො ද්වීසු දිසාසු ජාතං. ඔකාසතො අබද්ධපිත්තං කෙසලොමනඛදන්තානං මංසවිනිමුත්තට්ඨානං ථද්ධසුක්ඛචම්මඤ්ච වජ්ජෙත්වා උදකමිව තෙලබින්දු අවසෙසසරීරං බ්‍යාපෙත්වා ඨිතං, යම්හි කුපිතෙ අක්ඛීනි පීතකානි හොන්ති භමන්ති, ගත්තං කම්පති කණ්ඩූයති. බද්ධපිත්තං හදයපප්ඵාසානමන්තරෙ යකනමංසං නිස්සාය පතිට්ඨිතෙ මහාකොසාතකීකොසකසදිසෙ පිත්තකොසකෙ ඨිතං, යම්හි කුපිතෙ සත්තා උම්මත්තකා හොන්ති, විපල්ලත්ථචිත්තා හිරොත්තප්පං ඡඩ්ඩෙත්වා අකත්තබ්බං කරොන්ති, අභාසිතබ්බං භාසන්ති, අචින්තිතබ්බං චින්තෙන්ති.

තත්ථ යථා උදකං බ්‍යාපෙත්වා ඨිතං තෙලං න ජානාති ‘‘අහං උදකං බ්‍යාපෙත්වා ඨිත’’න්ති, නපි උදකං ජානාති ‘‘තෙලං මං බ්‍යාපෙත්වා ඨිත’’න්ති; එවමෙව න අබද්ධපිත්තං ජානාති ‘‘අහං සරීරං බ්‍යාපෙත්වා ඨිත’’න්ති, නපි සරීරං ජානාති ‘‘අබද්ධපිත්තං මං බ්‍යාපෙත්වා ඨිත’’න්ති. යථා ච කොසාතකිකොසකෙ ඨිතං වස්සොදකං න ජානාති ‘‘අහං කොසාතකිකොසකෙ ඨිත’’න්ති, නපි කොසාතකිකොසකො ජානාති ‘‘මයි වස්සොදකං ඨිත’’න්ති; එවමෙව න බද්ධපිත්තං ජානාති ‘‘අහං පිත්තකොසකෙ ඨිත’’න්ති, නපි පිත්තකොසකො ජානාති ‘‘මයි බද්ධපිත්තං ඨිත’’න්ති. ආභොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා...පෙ.... න පුග්ගලොති. පරිච්ඡෙදතො පිත්තං පිත්තභාගෙන පරිච්ඡින්නන්ති වවත්ථපෙති. අයමෙතස්ස සභාගපරිච්ඡෙදො, විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසො එවාති එවං පිත්තං වණ්ණාදිතො වවත්ථපෙති.

තතො පරං සරීරබ්භන්තරෙ එකපත්තපූරප්පමාණං **සෙම්හං** වණ්ණතො සෙතං කච්ඡකපණ්ණරසවණ්ණන්ති වවත්ථපෙති. සණ්ඨානතො ඔකාසසණ්ඨානං. දිසතො උපරිමාය දිසාය ජාතං. ඔකාසතො උදරපටලෙ ඨිතන්ති. යං පානභොජනාදිඅජ්ඣොහරණකාලෙ සෙය්‍යථාපි නාම උදකෙ සෙවාලපණකං කට්ඨෙ වා කථලෙ වා පතන්තෙ ඡිජ්ජිත්වා ද්විධා හුත්වා පුන අජ්ඣොත්ථරිත්වා තිට්ඨති, එවමෙව පානභොජනාදිම්හි නිපතන්තෙ ඡිජ්ජිත්වා ද්විධා හුත්වා පුන අජ්ඣොත්ථරිත්වා තිට්ඨති, යම්හි ච මන්දීභූතෙ පක්කමිව ගණ්ඩං පූතිකමිව කුක්කුටණ්ඩං උදරපටලං පරමජෙගුච්ඡකුණපගන්ධං හොති. තතො උග්ගතෙන ච ගන්ධෙන උග්ගාරොපි මුඛම්පි දුග්ගන්ධං පූතිකුණපසදිසං හොති, සො ච පුරිසො ‘‘අපෙහි දුග්ගන්ධං වායසී’’ති වත්තබ්බතං ආපජ්ජති, යඤ්ච අභිවඩ්ඪිතං බහලත්තමාපන්නං පටිකුජ්ජනඵලකමිව වච්චකුටියා උදරපටලබ්භන්තරෙ එව කුණපගන්ධං සන්නිරුම්භිත්වා තිට්ඨති.

තත්ථ යථා චන්දනිකාය උපරිඵෙණපටලං න ජානාති ‘‘අහං චන්දනිකාය ඨිත’’න්ති, නපි චන්දනිකා ජානාති ‘‘මයි ඵෙණපටලං ඨිත’’න්ති; එවමෙව න සෙම්හං ජානාති ‘‘අහං උදරපටලෙ ඨිත’’න්ති, නපි උදරපටලං ජානාති ‘‘මයි සෙම්හං ඨිතන්ති. ආභොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා...පෙ.... න පුග්ගලොති. පරිච්ඡෙදතො සෙම්හං සෙම්හභාගෙන පරිච්ඡින්නන්ති වවත්ථපෙති. අයමෙතස්ස සභාගපරිච්ඡෙදො, විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසො එවාති එවං සෙම්හං වණ්ණාදිතො වවත්ථපෙති.

තතො පරං සරීරෙ **පුබ්බො** වණ්ණතො පණ්ඩුපලාසවණ්ණොති වවත්ථපෙති. සණ්ඨානතො ඔකාසසණ්ඨානො. දිසතො ද්වීසු දිසාසු ජාතො. ඔකාසතො පුබ්බස්ස ඔකාසො නාම නිබද්ධො නත්ථි. යත්ථ පුබ්බො සන්නිචිතො තිට්ඨෙය්‍ය, යත්‍ර යත්‍ර ඛාණුකණ්ටකප්පහරණග්ගිජාලාදීහි අභිහතෙ සරීරප්පදෙසෙ ලොහිතං සණ්ඨහිත්වා පච්චති, ගණ්ඩපිළකාදයො වා උප්පජ්ජන්ති, තත්‍ර තත්‍ර තිට්ඨති.

තත්ථ යථා රුක්ඛස්ස තත්ථ තත්ථ ඵරසුධාරාදීහි පහතප්පදෙසෙ අවගළිත්වා ඨිතො නියාසො න ජානාති ''අහං රුක්ඛස්ස පහතප්පදෙසෙ ඨිතො''ති, නපි රුක්ඛස්ස පහතප්පදෙසො ජානාති ''මයි නියාසො ඨිතො''ති; එවමෙව න පුබ්බො ජානාති ''අහං සරීරස්ස තත්ථ තත්ථ ඛාණුකණ්ටකාදීහි අභිහතප්පදෙසෙ ගණ්ඩපිළකාදීනං උට්ඨිතප්පදෙසෙ වා ඨිතො''ති, නපි සරීරප්පදෙසො ජානාති ''මයි පුබ්බො ඨිතො''ති. ආභොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා…පෙ.… න පුග්ගලොති. පරිච්ඡෙදතො පුබ්බො පුබ්බභාගෙන පරිච්ඡින්නොති වවත්ථපෙති. අයමෙතස්ස සභාගපරිච්ඡෙදො, විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසො එවාති එවං පුබ්බං වණ්ණාදිතො වවත්ථපෙති.

තතො පරං සරීරෙ සන්නිචිතලොහිතං සංසරණලොහිතන්ති එවං දුවිධෙ **ලොහිතෙ** සන්නිචිතලොහිතං තාව වණ්ණතො බහලකුථිතලාඛාරසවණ්ණන්ති වවත්ථපෙති, සංසරණලොහිතං අච්ඡලාඛාරසවණ්ණන්ති. සණ්ඨානතො සබ්බම්පි අත්තනො ඔකාසසණ්ඨානං. දිසතො සන්නිචිතලොහිතං උපරිමාය දිසාය ජාතං, සංසරණලොහිතං ද්වීසුපීති. ඔකාසතො සංසරණලොහිතං කෙසලොමනඛදන්තානං මංසවිනිමුත්තට්ඨානඤ්චෙව ථද්ධසුක්ඛචම්මඤ්ච වජ්ජෙත්වා ධමනිජාලානුසාරෙන සබ්බං උපාදින්නකසරීරං ඵරිත්වා ඨිතං. සන්නිචිතලොහිතං යකනස්ස හෙට්ඨාභාගං පූරෙත්වා එකපත්තපූරණමත්තං වක්කහදයපප්ඵාසානං උපරි ථොකං ථොකං බින්දුං පාතෙන්තං වක්කහදයයකනපප්ඵාසෙ තෙමෙන්තං ඨිතං, යම්හි වක්කහදයාදීනි අතෙමෙන්තෙ සත්තා පිපාසිතා හොන්ති.

තත්ථ යථා ජජ්ජරකපාලෙ ඨිතං උදකං හෙට්ඨා ලෙඩ්ඩුඛණ්ඩාදීනි තෙමෙන්තං න ජානාති ''අහං ජජ්ජරකපාලෙ ඨිතං හෙට්ඨා ලෙඩ්ඩුඛණ්ඩාදීනි තෙමෙමී''ති, නපි ජජ්ජරකපාලං හෙට්ඨා ලෙඩ්ඩුඛණ්ඩාදීනි වා ජානන්ති ''මයි උදකං ඨිතං, අම්හෙ වා තෙමෙන්තං ඨිත''න්ති; එවමෙව න ලොහිතං ජානාති ''අහං යකනස්ස හෙට්ඨාභාගෙ වක්කහදයාදීනි තෙමෙන්තං ඨිත''න්ති, නපි යකනස්ස හෙට්ඨාභාගට්ඨානං වක්කහදයාදීනි වා ජානන්ති ''මයි ලොහිතං ඨිතං, අම්හෙ වා තෙමෙන්තං ඨිත''න්ති. ආභොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා…පෙ.… න පුග්ගලොති. පරිච්ඡෙදතො ලොහිතං ලොහිතභාගෙන පරිච්ඡින්නන්ති වවත්ථපෙති. අයමෙතස්ස සභාගපරිච්ඡෙදො, විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසො එවාති එවං ලොහිතං වණ්ණාදිතො වවත්ථපෙති.

තතො පරං සරීරෙ **සෙදො** වණ්ණතො පසන්නතිලතෙලවණ්ණොති වවත්ථපෙති. සණ්ඨානතො ඔකාසසණ්ඨානො. දිසතො ද්වීසු දිසාසු ජාතො. ඔකාසතො සෙදස්ස ඔකාසො නාම නිබද්ධො නත්ථි, යත්ථ සෙදො ලොහිතං විය සදා තිට්ඨෙය්‍ය. යස්මා වා යදා අග්ගිසන්තාපසූරියසන්තාපඋතුවිකාරාදීහි සරීරං සන්තපති, අථ උදකතො අබ්බුළ්හමත්තවිසමච්ඡින්නභිසමුළාලකුමුදනාලකලාපඋදකමිව සබ්බකෙසලොමකූපවිවරෙහි පග්ඝරති. තස්මා තෙසං කෙසලොමකූපවිවරානං වසෙන තං සණ්ඨානතො වවත්ථපෙති. ''සෙදපරිග්ගණ්හකෙන ච යොගාවචරෙන කෙසලොමකූපවිවරෙ පූරෙත්වා ඨිතවසෙනෙව සෙදො මනසිකාතබ්බො''ති වුත්තං පුබ්බාචරියෙහි.

තත්ථ යථා භිසමුළාලකුමුදනාලකලාපවිවරෙහි පග්ඝරන්තං උදකං න ජානාති ''අහං භිසමුළාලකුමුදනාලකලාපවිවරෙහි පග්ඝරාමී''ති, නපි භිසමුළාලකුමුදනාලකලාපවිවරා ජානන්ති ''අම්හෙහි උදකං පග්ඝරතී''ති; එවමෙව න සෙදො ජානාති ''අහං කෙසලොමකූපවිවරෙහි පග්ඝරාමී''ති, නපි කෙසලොමකූපවිවරා ජානන්ති ''අම්හෙහි සෙදො පග්ඝරතී''ති. ආභොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා…පෙ.… න පුග්ගලොති. පරිච්ඡෙදතො සෙදො සෙදභාගෙන පරිච්ඡින්නොති වවත්ථපෙති. අයමෙතස්ස සභාගපරිච්ඡෙදො, විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසො එවාති එවං සෙදං වණ්ණාදිතො වවත්ථපෙති.

තතො පරං සරීරෙ චම්මමංසන්තරෙ **මෙදො** වණ්ණතො ඵාලිතහලිද්දිවණ්ණොති වවත්ථපෙති. සණ්ඨානතො ඔකාසසණ්ඨානො. තථා හි සුඛිනො ථූලසරීරස්ස චම්මමංසන්තරෙ ඵරිත්වා ඨිතො හලිද්දිරත්තදුකූලපිලොතිකසණ්ඨානො, කිසසරීරස්ස ජඞ්ඝමංසඌරුමංසපිට්ඨිකණ්ටකනිස්සිතපිට්ඨිමංසඋදරපටලමංසානි නිස්සාය සංවෙල්ලිත්වා ඨපිතහලිද්දිරත්තදුකූලපිලොතිකඛණ්ඩසණ්ඨානො. දිසතො ද්වීසු දිසාසු ජාතො. ඔකාසතො ථූලස්ස සකලසරීරං ඵරිත්වා කිසස්ස ජඞ්ඝාමංසාදීනි නිස්සාය ඨිතො, යො සිනෙහසඞ්ඛාතොපි හුත්වා පරමජෙගුච්ඡත්තා න මත්ථකතෙලත්ථං න ගණ්ඩූසතෙලත්ථං න දීපජාලනත්ථං සඞ්ගය්හති.

තත්ථ යථා මංසපුඤ්ජං නිස්සාය ඨිතා හලිද්දිරත්තදුකූලපිලොතිකා න ජානාති ''අහං මංසපුඤ්ජං නිස්සාය ඨිතා''ති, නපි මංසපුඤ්ජො ජානාති ''හලිද්දිරත්තදුකූලපිලොතිකා මං නිස්සාය ඨිතා''ති; එවමෙව න මෙදො ජානාති ''අහං සකලසරීරං ජඞ්ඝාදීසු වා මංසං නිස්සාය ඨිතො''ති, නපි සකලසරීරං ජානාති ජඞ්ඝාදීසු වා මංසං ''මෙදො මං නිස්සාය ඨිතො''ති. ආභොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා…පෙ.… න පුග්ගලොති. පරිච්ඡෙදතො මෙදො හෙට්ඨා මංසෙන, උපරි චම්මෙන, සමන්තතො මෙදභාගෙන පරිච්ඡින්නොති වවත්ථපෙති. අයමෙතස්ස සභාගපරිච්ඡෙදො, විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසො එවාති එවං මෙදං වණ්ණාදිතො වවත්ථපෙති.

තතො පරං සරීරෙ **අස්සු** වණ්ණතො පසන්නතිලතෙලවණ්ණන්ති වවත්ථපෙති. සණ්ඨානතො ඔකාසසණ්ඨානං. දිසතො උපරිමාය දිසාය ජාතං. ඔකාසතො අක්ඛිකූපකෙසු ඨිතන්ති. න චෙතං පිත්තකොසකෙ පිත්තමිව අක්ඛිකූපකෙසු සදා සන්නිචිතං හුත්වා තිට්ඨති, කින්තු යදා සොමනස්සජාතා සත්තා මහාහසිතං හසන්ති, දොමනස්සජාතා රොදන්ති පරිදෙවන්ති, තථාරූපං විසමාහාරං වා හරන්ති, යදා ච තෙසං අක්ඛීනි ධූමරජපංසුකාදීහි අභිහඤ්ඤන්ති, තදා එතෙහි සොමනස්සදොමනස්සවිසමාහාරාදීහි සමුට්ඨහිත්වා අස්සු අක්ඛිකූපකෙසු පූරෙත්වා තිට්ඨති පග්ඝරති ච. ''අස්සුපරිග්ගණ්හකෙන ච යොගාවචරෙන අක්ඛිකූපකෙ පූරෙත්වා ඨිතවසෙනෙව තං මනසිකාතබ්බ''න්ති පුබ්බාචරියා වණ්ණයන්ති.

තත්ථ යථා මත්ථකච්ඡින්නතරුණතාලට්ඨිකූපකෙසු ඨිතං උදකං න ජානාති ''අහං මත්ථකච්ඡින්නතරුණතාලට්ඨිකූපකෙසු ඨිත''න්ති, නපි මත්ථකච්ඡින්නතරුණතාලට්ඨිකූපකා ජානන්ති ''අම්හෙසු උදකං ඨිත''න්ති; එවමෙව න අස්සු ජානාති ''අහං අක්ඛිකූපකෙසු ඨිත''න්ති, නපි අක්ඛිකූපකා ජානන්ති ''අම්හෙසු අස්සු ඨිත''න්ති. ආභොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා…පෙ…. න පුග්ගලොති. පරිච්ඡෙදතො අස්සු අස්සුභාගෙන පරිච්ඡින්නන්ති වවත්ථපෙති. අයමෙතස්ස සභාගපරිච්ඡෙදො, විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසො එවාති එවං අස්සුං වණ්ණාදිතො වවත්ථපෙති.

තතො පරං සරීරෙ විලීනසිනෙහසඞ්ඛාතා **වසා** වණ්ණතො ආචාමෙ ආසිත්තතෙලවණ්ණාති වවත්ථපෙති. සණ්ඨානතො ඔකාසසණ්ඨානා. දිසතො ද්වීසු දිසාසු ජාතා. ඔකාසතො හත්ථතලහත්ථපිට්ඨිපාදතලපාදපිට්ඨිනාසාපුටනලාටඅංසකූටෙසු ඨිතාති. න චෙසා එතෙසු ඔකාසෙසු සදා විලීනා එව හුත්වා තිට්ඨති, කින්තු යදා අග්ගිසන්තාපසූරියසන්තාපඋතුවිසභාගධාතුවිසභාගෙහි තෙ පදෙසා උස්මාජාතා හොන්ති, තදා තත්ථ විලීනාව හුත්වා පසන්නසලිලාසු උදකසොණ්ඩිකාසු නීහාරො විය සරති.

තත්ථ යථා උදකසොණ්ඩියො අජ්ඣොත්ථරිත්වා ඨිතො නීහාරො න ජානාති ''අහං උදකසොණ්ඩියො අජ්ඣොත්ථරිත්වා ඨිතො''ති, නපි උදකසොණ්ඩියො ජානන්ති ''නීහාරො අම්හෙ අජ්ඣොත්ථරිත්වා ඨිතො''ති; එවමෙව න වසා ජානාති ''අහං හත්ථතලාදීනි අජ්ඣොත්ථරිත්වා ඨිතා''ති, නපි හත්ථතලාදීනි ජානන්ති ''වසා අම්හෙ අජ්ඣොත්ථරිත්වා ඨිතා''ති. ආභොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා…පෙ…. න පුග්ගලොති. පරිච්ඡෙදතො වසා වසාභාගෙන පරිච්ඡින්නාති වවත්ථපෙති. අයමෙතිස්සා සභාගපරිච්ඡෙදො, විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසො එවාති එවං වසං වණ්ණාදිතො වවත්ථපෙති.

තතො පරං සරීරෙ මුඛස්සබ්භන්තරෙ **ඛෙළො** වණ්ණතො සෙතො ඵෙණවණ්ණොති වවත්ථපෙති. සණ්ඨානතො ඔකාසසණ්ඨානොති, සමුද්දඵෙණසණ්ඨානොතිපි එකෙ. දිසතො උපරිමාය දිසාය ජාතො. ඔකාසතො උභොහි කපොලපස්සෙහි ඔරොහිත්වා ජිව්හාය ඨිතොති. න චෙසො එත්ථ සදා සන්නිචිතො හුත්වා තිට්ඨති, කින්තු යදා සත්තා තථාරූපං ආහාරං පස්සන්ති වා සරන්ති වා, උණ්හතිත්තකටුකලොණම්බිලානං වා කිඤ්චි මුඛෙ ඨපෙන්ති. යදා ච තෙසං හදයං ආගිලායති, කිස්මිඤ්චිදෙව වා ජිගුච්ඡා උප්පජ්ජති, තදා ඛෙළො උප්පජ්ජිත්වා උභොහි කපොලපස්සෙහි ඔරොහිත්වා ජිව්හාය සණ්ඨාති. අග්ගජිව්හාය චෙස ඛෙළො තනුකො හොති, මූලජිව්හාය බහලො, මුඛෙ පක්ඛිත්තඤ්ච පුථුකං වා තණ්ඩුලං වා අඤ්ඤං වා කිඤ්චි ඛාදනීයං නදීපුලිනෙ ඛතකූපසලිලමිව පරික්ඛයමගච්ඡන්තොව සදා තෙමනසමත්ථො හොති.

තත්ථ යථා නදීපුලිනෙ ඛතකූපතලෙ සණ්ඨිතං උදකං න ජානාති ''අහං කූපතලෙ සණ්ඨිත''න්ති , නපි කූපතලං ජානාති ''මයි උදකං ඨිත''න්ති; එවමෙව න ඛෙළො ජානාති ''අහං උභොහි කපොලපස්සෙහි ඔරොහිත්වා ජිව්හාතලෙ සණ්ඨිතො''ති, නපි ජිව්හාතලං ජානාති ''මයි උභොහි කපොලපස්සෙහි ඔරොහිත්වා ඛෙළො සණ්ඨිතො''ති. ආභොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා…පෙ…. න පුග්ගලොති. පරිච්ඡෙදතො ඛෙළො ඛෙළභාගෙන පරිච්ඡින්නොති වවත්ථපෙති. අයමෙතස්ස සභාගපරිච්ඡෙදො, විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසො එවාති එවං ඛෙළං වණ්ණාදිතො වවත්ථපෙති.

තතො පරං සරීරෙ **සිඞ්ඝාණිකා** වණ්ණතො සෙතා තරුණතාලමිඤ්ජවණ්ණාති වවත්ථපෙති. සණ්ඨානතො ඔකාසසණ්ඨානා, සෙදෙත්වා සෙදෙත්වා නාසාපුටෙ නිරන්තරං පක්ඛිත්තවෙත්තඞ්කුරසණ්ඨානාතිපි එකෙ. දිසතො උපරිමාය දිසාය ජාතා. ඔකාසතො නාසාපුටෙ පූරෙත්වා ඨිතාති. න චෙසා එත්ථ සදා සන්නිචිතා හුත්වා තිට්ඨති, කින්තු සෙය්‍යථාපි නාම පුරිසො පදුමිනිපත්තෙ දධිං බන්ධිත්වා හෙට්ඨා පදුමිනිපත්තං කණ්ටකෙන විජ්ඣෙය්‍ය, අථ තෙන ඡිද්දෙන දධිපිණ්ඩං ගළිත්වා බහි පපතෙය්‍ය; එවමෙව යදා සත්තා රොදන්ති, විසභාගාහාරඋතුවසෙන වා සඤ්ජාතධාතුක්ඛොභා හොන්ති, තදා අන්තොසීසතො පූතිසෙම්හභාවං ආපන්නං මත්ථලුඞ්ගං ගළිත්වා තාලුමත්ථකවිවරෙන ඔතරිත්වා නාසාපුටෙ පූරෙත්වා තිට්ඨති.

තත්ථ යථා සිප්පිකාය පක්ඛිත්තං පූතිදධි න ජානාති ''අහං සිප්පිකාය ඨිත''න්ති, නපි සිප්පිකා ජානාති ''මයි පූතිකං දධි ඨිත''න්ති; එවමෙව න සිඞ්ඝාණිකා ජානාති ''අහං නාසාපුටෙසු ඨිතා''ති, නපි නාසාපුටා ජානන්ති ''අම්හෙසු සිඞ්ඝාණිකා ඨිතා''ති. ආභොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා…පෙ…. න පුග්ගලොති. පරිච්ඡෙදතො සිඞ්ඝාණිකා සිඞ්ඝාණිකභාගෙන පරිච්ඡින්නාති වවත්ථපෙති. අයමෙතිස්සා සභාගපරිච්ඡෙදො, විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසො එවාති එවං සිඞ්ඝාණිකං වණ්ණාදිතො වවත්ථපෙති.

තතො පරං අන්තොසරීරෙ **ලසිකා**ති සරීරසන්ධීනං අබ්භන්තරෙ පිච්ඡිලකුණපං. සා වණ්ණතො කණිකාරනියාසවණ්ණාති වවත්ථපෙති. සණ්ඨානතො ඔකාසසණ්ඨානා. දිසතො ද්වීසු දිසාසු ජාතා. ඔකාසතො අට්ඨිසන්ධීනං අබ්භඤ්ජනකිච්චං සාධයමානා අසීතිසතසන්ධීනං අබ්භන්තරෙ ඨිතාති. යස්ස චෙසා මන්දා හොති, තස්ස උට්ඨහන්තස්ස නිසීදන්තස්ස අභික්කමන්තස්ස පටික්කමන්තස්ස සමිඤ්ජන්තස්ස පසාරෙන්තස්ස අට්ඨිකානි කටකටායන්ති, අච්ඡරිකාසද්දං කරොන්තො විය විචරති , එකයොජනද්වියොජනමත්තම්පි අද්ධානං ගතස්ස වායොධාතු කුප්පති, ගත්තානි දුක්ඛන්ති යස්ස පන චෙසා බහුකා හොති, තස්ස උට්ඨානනිසජ්ජාදීසු න අට්ඨීනි කටකටායන්ති, දීඝම්පි අද්ධානං ගතස්ස න වායොධාතු කුප්පති, න ගත්තානි දුක්ඛන්ති.

තත්ථ යථා අබ්භඤ්ජනතෙලං න ජානාති ‘‘අහං අක්ඛං අබ්භඤ්ජිත්වා ඨිත’’න්ති, නපි අක්ඛො ජානාති ‘‘මං තෙලං අබ්භඤ්ජිත්වා ඨිත’’න්ති; එවමෙව න ලසිකා ජානාති ‘‘අහං අසීතිසතසන්ධියො අබ්භඤ්ජිත්වා ඨිතා’’ති, නපි අසීතිසතසන්ධියො ජානන්ති ‘‘ලසිකා අම්හෙ අබ්භඤ්ජිත්වා ඨිතා’’ති. ආභොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා… පෙ…. න පුග්ගලොති. පරිච්ඡෙදතො ලසිකා ලසිකභාගෙන පරිච්ඡින්නාති වවත්ථපෙති. අයමෙතිස්සා සභාගපරිච්ඡෙදො, විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසො එවාති එවං ලසිකං වණ්ණාදිතො වවත්ථපෙති.

තතො පරං අන්තොසරීරෙ **මුත්තං** වණ්ණතො මාසඛාරොදකවණ්ණන්ති වවත්ථපෙති. සණ්ඨානතො උදකං පූරෙත්වා අධොමුඛඨපිතඋදකකුම්භඅන්තරගතඋදකසණ්ඨානං. දිසතො හෙට්ඨිමාය දිසාය ජාතං. ඔකාසතො වත්ථිස්සබ්භන්තරෙ ඨිතන්ති. වත්ථි නාම වත්ථිපුටො වුච්චති, යත්ථ සෙය්‍යථාපි නාම චන්දනිකාය පක්ඛිත්තෙ අමුඛෙ පෙළාසටෙ චන්දනිකාරසො පවිසති, න චස්ස පවිසනමග්ගො පඤ්ඤායති; එවමෙව සරීරතො මුත්තං පවිසති, න චස්ස පවිසනමග්ගො පඤ්ඤායති නික්ඛමනමග්ගො එව තු පාකටො හොති, යම්හි ච මුත්තස්ස භරිතෙ ‘‘පස්සාවං කරොමා’’ති සත්තානං ආයූහනං හොති. තත්ථ යථා චන්දනිකාය පක්ඛිත්තෙ අමුඛෙ පෙළාසටෙ ඨිතො චන්දනිකාරසො න ජානාති ‘‘අහං අමුඛෙ පෙළාසටෙ ඨිතො’’ති, නපි පෙළාසටො ජානාති ‘‘මයි චන්දනිකාරසො ඨිතො’’ති; එවමෙව මුත්තං න ජානාති ‘‘අහං වත්ථිම්හි ඨිත’’න්ති, නපි වත්ථි ජානාති ‘‘මයි මුත්තං ඨිත’’න්ති. ආභොගපච්චවෙක්ඛණවිරහිතා හි එතෙ ධම්මා…පෙ…. න පුග්ගලොති. පරිච්ඡෙදතො වත්ථිඅබ්භන්තරෙන චෙව මුත්තභාගෙන ච පරිච්ඡින්නන්ති වවත්ථපෙති. අයමෙතස්ස සභාගපරිච්ඡෙදො, විසභාගපරිච්ඡෙදො පන කෙසසදිසො එවාති එවං මුත්තං වණ්ණාදිතො වවත්ථපෙති. එවමයං ඉමං ද්වත්තිංසාකාරං වණ්ණාදිතො වවත්ථපෙති.

තස්සෙවං ඉමං ද්වත්තිංසාකාරං වණ්ණාදිවසෙන වවත්ථපෙන්තස්ස තං තං භාවනානුයොගං ආගම්ම කෙසාදයො පගුණා හොන්ති, කොට්ඨාසභාවෙන උපට්ඨහන්ති. තතො පභුති සෙය්‍යථාපි නාම චක්ඛුමතො පුරිසස්ස ද්වත්තිංසවණ්ණානං පුප්ඵානං එකසුත්තගන්ථිතං මාලං ඔලොකෙන්තස්ස සබ්බපුප්ඵානි අපුබ්බාපරියමිව පාකටානි හොන්ති; එවමෙව ‘‘අත්ථි ඉමස්මිං කායෙ කෙසා’’ති ඉමං කායං සතියා ඔලොකෙන්තස්ස සබ්බෙ තෙ ධම්මා අපුබ්බාපරියමිව පාකටා හොන්ති. කෙසෙසු ආවජ්ජිතෙසු අසණ්ඨහමානාව සති යාව මුත්තං, තාව පවත්තති. තතො පභුති තස්ස ආහිණ්ඩන්තා මනුස්සතිරච්ඡානාදයො ච සත්තාකාරං විජහිත්වා කොට්ඨාසරාසිවසෙනෙව උපට්ඨහන්ති, තෙහි ච අජ්ඣොහරියමානං පානභොජනාදි කොට්ඨාසරාසිම්හි පක්ඛිප්පමානමිව උපට්ඨාතීති.

එත්ථාහ ‘‘අථානෙන තතො පරං කිං කාතබ්බ’’න්ති? වුච්චතෙ – තදෙව නිමිත්තං ආසෙවිතබ්බං භාවෙතබ්බං බහුලීකාතබ්බං සුවවත්ථිතං වවත්ථපෙතබ්බං. කථං පනායං තං නිමිත්තං ආසෙවති භාවෙති බහුලීකරොති සුවවත්ථිතං වවත්ථපෙතීති? අයඤ්හි තං කෙසාදීනං කොට්ඨාසභාවෙන උපට්ඨානනිමිත්තං ආසෙවති, සතියා අල්ලියති භජති උපගච්ඡති, සතිගබ්භං ගණ්හාපෙති. තත්ථ ලද්ධං වා සතිං වඩ්ඪෙන්තො තං භාවෙතීති වුච්චති. බහුලීකරොතීති පුනප්පුනං සතිසම්පයුත්තං විතක්කවිචාරබ්භාහතං කරොති. සුවවත්ථිතං වවත්ථපෙතීති යථා සුට්ඨු වවත්ථිතං හොති, න පුන අන්තරධානං ගච්ඡති, තථා තං සතියා වවත්ථපෙති, උපධාරෙති උපනිබන්ධති.

අථ වා යං පුබ්බෙ අනුපුබ්බතො, නාතිසීඝතො, නාතිසණිකතො, වික්ඛෙපපටිබාහනතො, පණ්ණත්තිසමතික්කමනතො, අනුපුබ්බමුඤ්චනතො, ලක්ඛණතො, තයො ච සුත්තන්තාති එවං දසවිධං මනසිකාරකොසල්ලං වුත්තං. තත්ථ අනුපුබ්බතො මනසිකරොන්තො ආසෙවති, නාතිසීඝතො නාතිසණිකතො ච මනසිකරොන්තො භාවෙති, වික්ඛෙපපටිබාහනතො මනසිකරොන්තො බහුලී කරොති, පණ්ණත්තිසමතික්කමනාදිතො මනසිකරොන්තො සුවවත්ථිතං වවත්ථපෙතීති වෙදිතබ්බො.

එත්ථාහ ‘‘කථං පනායං අනුපුබ්බාදිවසෙන එතෙ ධම්මෙ මනසි කරොතී’’ති? වුච්චතෙ – අයඤ්හි කෙසෙ මනසි කරිත්වා තදනන්තරං ලොමෙ මනසි කරොති, න නඛෙ. තථා ලොමෙ මනසි කරිත්වා තදනන්තරං නඛෙ මනසි කරොති, න දන්තෙ. එස නයො සබ්බත්ථ. කස්මා? උප්පටිපාටියා හි මනසිකරොන්තො සෙය්‍යථාපි නාම අකුසලො පුරිසො ද්වත්තිංසපදං නිස්සෙණිං උප්පටිපාටියා ආරොහන්තො කිලන්තකායො තතො නිස්සෙණිතො පපතති, න ආරොහනං සම්පාදෙති; එවමෙව භාවනාසම්පත්තිවසෙන අධිගන්තබ්බස්ස අස්සාදස්ස අනධිගමනතො කිලන්තචිත්තො ද්වත්තිංසාකාරභාවනාතො පපතති, න භාවනං සම්පාදෙතීති.

අනුපුබ්බතො මනසිකරොන්තොපි ච කෙසා ලොමාති **නාතිසීඝතොපි** මනසි කරොති. අතිසීඝතො හි මනසිකරොන්තො සෙය්‍යථාපි නාම අද්ධානං ගච්ඡන්තො පුරිසො සමවිසමරුක්ඛථලනින්නද්වෙධාපථාදීනි මග්ගනිමිත්තානි උපලක්ඛෙතුං න සක්කොති, තතො න මග්ගකුසලො හොති, අද්ධානඤ්ච පරික්ඛයං නෙති; එවමෙව

වණ්ණසණ්ඨානාදීනි ද්වත්තිංසාකාරනිමිත්තානි උපලක්ඛෙතුං න සක්කොති, තතො න ද්වත්තිංසාකාරෙ කුසලො හොති, කම්මට්ඨානඤ්ච පරික්ඛයං නෙති.

යථා ච නාතිසීඝතො, එවං **නාතිසණිකතොපි** මනසි කරොති. අතිසණිකතො හි මනසිකරොන්තො සෙය්‍යථාපි නාම පුරිසො අද්ධානමග්ගං පටිපන්නො අන්තරාමග්ගෙ රුක්ඛපබ්බතතළාකාදීසු විලම්බමානො ඉච්ඡිතප්පදෙසං අපාපුණන්තො අන්තරාමග්ගෙයෙව සීහබ්‍යග්ඝාදීහි අනයබ්‍යසනං පාපුණාති; එවමෙව ද්වත්තිංසාකාරභාවනාසම්පදං අපාපුණන්තො භාවනාවිච්ඡෙදෙන අන්තරායෙව කාමවිතක්කාදීහි අනයබ්‍යසනං පාපුණාති.

නාතිසණිකතො මනසිකරොන්තොපි ච **වික්ඛෙපප්පහානතොපි** මනසි කරොති. වික්ඛෙපප්පහානතො නාම යථා අඤ්ඤෙසු නවකම්මාදීසු චිත්තං න වික්ඛිපති, තථා මනසි කරොති. බහිද්ධා වික්ඛෙපමානචිත්තො හි කෙසාදීස්වෙව අසමාහිතචෙතොවිතක්කො භාවනාසම්පදං අපාපුණිත්වා අන්තරාව අනයබ්‍යසනං ආපජ්ජති තක්කසිලාගමනෙ බොධිසත්තස්ස සහායකා විය. අවික්ඛිපමානචිත්තො පන කෙසාදීස්වෙව සමාහිතචෙතොවිතක්කො භාවනාසම්පදං පාපුණාති බොධිසත්තො විය තක්කසිලරජ්ජසම්පදන්ති. තස්සෙවං වික්ඛෙපප්පහානතො මනසිකරොතො අධිකාරචරියාධිමුත්තීනං වසෙන තෙ ධම්මා අසුභතො වා වණ්ණතො වා සුඤ්ඤතො වා උපට්ඨහන්ති.

අථ පණ්ණත්තිසමතික්කමනතො තෙ ධම්මෙ මනසි කරොති. **පණ්ණත්තිසමතික්කමනතොති** කෙසා ලොමාති එවමාදිවොහාරං සමතික්කමිත්වා විස්සජ්ජෙත්වා යථූපට්ඨිතානං අසුභාදීනංයෙව වසෙන මනසි කරොති. කථං ? යථා අරඤ්ඤනිවාසූපගතා මනුස්සා අපරිචිතභූමිභාගත්තා උදකට්ඨානසඤ්ජානනත්ථං සාඛාභඞ්ගාදිනිමිත්තං කත්වා තදනුසාරෙන ගන්ත්වා උදකං පරිභුඤ්ජන්ති, යදා පන පරිචිතභූමිභාගා හොන්ති, අථ තං නිමිත්තං විස්සජ්ජෙත්වා අමනසිකත්වාව උදකට්ඨානං උපසඞ්කමිත්වා උදකං පරිභුඤ්ජන්ති, එවමෙවායං කෙසා ලොමාතිආදිනා තංතංවොහාරස්ස වසෙන පඨමං තෙ ධම්මෙ මනසාකාසි, තෙසු ධම්මෙසු අසුභාදීනං අඤ්ඤතරවසෙන උපට්ඨහන්තෙසු තං වොහාරං සමතික්කමිත්වා විස්සජ්ජෙත්වා අසුභාදිතොව මනසි කරොති.

එත්ථාහ ''කථං පනස්ස එතෙ ධම්මා අසුභාදිතො උපට්ඨහන්ති, කථං වණ්ණතො, කථං සුඤ්ඤතො වා, කථඤ්චායමෙතෙ අසුභතො මනසි කරොති, කථං වණ්ණතො, කථං සුඤ්ඤතො වා''ති? කෙසා තාවස්ස වණ්ණසණ්ඨානගන්ධාසයොකාසවසෙන පඤ්චධා අසුභතො උපට්ඨහන්ති, පඤ්චධා එව අයමෙතෙ අසුභතො මනසි කරොති. සෙය්‍යථිදං – කෙසා නාමෙතෙ වණ්ණතො අසුභා පරමප්පටිකූලජෙගුච්ඡා . තථා හි මනුස්සා දිවා පානභොජනෙ පතිතං කෙසවණ්ණං වාකං වා සුත්තං වා දිස්වා කෙසසඤ්ඤාය මනොරමම්පි පානභොජනං ඡඩ්ඩෙන්ති වා ජිගුච්ඡන්ති වා. සණ්ඨානතොපි අසුභා. තථා හි රත්තිං පානභොජනෙ පතිතං කෙසසණ්ඨානං වාකං වා සුත්තං වා ඵුසිත්වා කෙසසඤ්ඤාය මනොරමම්පි පානභොජනං ඡඩ්ඩෙන්ති වා ජිගුච්ඡන්ති වා. ගන්ධතොපි අසුභා. තථා හි තෙලමක්ඛනපුප්ඵධූමාදිසඞ්ඛාරෙහි විරහිතානං කෙසානං ගන්ධො පරමජෙගුච්ඡො හොති, අග්ගිසු පක්ඛිත්තස්ස කෙසස්ස ගන්ධං සායිත්වා සත්තා නාසිකං පිධෙන්ති, මුඛම්පි විකුජ්ජෙන්ති. ආසයතොපි අසුභා. තථා හි නානාවිධෙන මනුස්සාසුචිනිස්සන්දෙන සඞ්කාරට්ඨානෙ තණ්ඩුලෙය්‍යකාදීනි විය පිත්තසෙම්හපුබ්බලොහිතනිස්සන්දෙන තෙ ආචිතා වුද්ධිං විරූළ්හිං වෙපුල්ලං ගමිතාති. ඔකාසතොපි අසුභා. තථා හි සඞ්කාරට්ඨානෙ විය තණ්ඩුලෙය්‍යකාදීනි පරමජෙගුච්ඡෙ ලොමාදිඑකතිංසකුණපරාසිමත්ථකෙ මනුස්සානං සීසපලිවෙඨකෙ අල්ලචම්මෙ ජාතාති. එස නයො ලොමාදීසු. එවං තාව අයමෙතෙ ධම්මෙ අසුභතො උපට්ඨහන්තෙ අසුභතො මනසි කරොති.

යදි පනස්ස වණ්ණතො උපට්ඨහන්ති, අථ කෙසා නීලකසිණවසෙන උපට්ඨහන්ති. තථා ලොමා දන්තා ඔදාතකසිණවසෙනාති. එස නයො සබ්බත්ථ . තංතංකසිණවසෙනෙව අයමෙතෙ මනසි කරොති, එවං වණ්ණතො උපට්ඨහන්තෙ වණ්ණතො මනසි කරොති. යදි පනස්ස සුඤ්ඤතො උපට්ඨහන්ති, අථ කෙසා සනවිනිබ්භොගවවත්ථානෙන ඔජට්ඨමකසමූහවසෙන උපට්ඨහන්ති. තථා ලොමාදයො, යථා උපට්ඨහන්ති. අයමෙතෙ තථෙව මනසි කරොති. එවං සුඤ්ඤතො උපට්ඨහන්තෙ සුඤ්ඤතො මනසි කරොති.

එවං මනසිකරොන්තො අයමෙතෙ ධම්මෙ අනුපුබ්බමුඤ්චනතො මනසි කරොති. **අනුපුබ්බමුඤ්චනතොති** අසුභාදීනං අඤ්ඤතරවසෙන උපට්ඨිතෙ කෙසෙ මුඤ්චිත්වා ලොමෙ මනසිකරොන්තො සෙය්‍යථාපි නාම ජලූකා නඞ්ගුට්ඨෙන ගහිතප්පදෙසෙ සාපෙක්ඛාව හුත්වා තුණ්ඩෙන අඤ්ඤං පදෙසං ගණ්හාති, ගහිතෙ ච තස්මිං ඉතරං මුඤ්චති, එවමෙව කෙසෙසු සාපෙක්ඛොව හුත්වා ලොමෙ මනසි කරොති, ලොමෙසු ච පතිට්ඨිතෙ මනසිකාරෙ කෙසෙ මුඤ්චති. එස නයො සබ්බත්ථ. එවං හිස්ස අනුපුබ්බමුඤ්චනතො මනසිකරොතො අසුභාදීසු අඤ්ඤතරවසෙන තෙ ධම්මා උපට්ඨහන්තා අනවසෙසතො උපට්ඨහන්ති, පාකටතරූපට්ඨානා ච හොන්ති.

අථ යස්ස තෙ ධම්මා **අසුභතො** උපට්ඨහන්ති, පාකටතරූපට්ඨානා ච හොන්ති, තස්ස සෙය්‍යථාපි නාම මක්කටො ද්වත්තිංසතාලකෙ තාලවනෙ බ්‍යාධෙන පරිපාතියමානො එකරුක්ඛෙපි අසණ්ඨහන්තො පරිධාවිත්වා යදා නිවත්තො හොති කිලන්තො, අථ එකමෙව ඝනතාලපණ්ණපරිවෙඨිතං තාලසූචිං නිස්සාය තිට්ඨති; එවමෙව චිත්තමක්කටො ද්වත්තිංසකොට්ඨාසකෙ ඉමස්මිං කායෙ තෙනෙව යොගිනා පරිපාතියමානො එකකොට්ඨාසකෙපි අසණ්ඨහන්තො පරිධාවිත්වා යදා අනෙකාරම්මණවිධාවනෙ අභිලාසාභාවෙන නිවත්තො හොති කිලන්තො. අථ ය්වාස්ස කෙසාදීසු ධම්මො පගුණතරො චරිතානුරූපතරො වා, යත්ථ වා පුබ්බෙ කතාධිකාරො හොති, තං නිස්සාය උපචාරවසෙන තිට්ඨති.

අථ තමෙව නිමිත්තං පුනප්පුනං තක්කාහතං විතක්කාහතං කරිත්වා යථාක්කමං පඨමං ඣානං උප්පාදෙති, තත්ථ පතිට්ඨාය විපස්සනමාරභිත්වා අරියභූමිං පාපුණාති.

යස්ස පන තෙ ධම්මා **වණ්ණතො** උපට්ඨහන්ති, තස්සාපි සෙය්‍යථාපි නාම මක්කටො…පෙ…. අථ ය්වාස්ස කෙසාදීසු ධම්මො පගුණතරො චරිතානුරූපතරො වා, යත්ථ වා පුබ්බෙ කතාධිකාරො හොති, තං නිස්සාය උපචාරවසෙන තිට්ඨති. අථ තමෙව නිමිත්තං පුනප්පුනං තක්කාහතං විතක්කාහතං කරිත්වා යථාක්කමං නීලකසිණවසෙන පීතකසිණවසෙන වා පඤ්චපි රූපාවචරජ්ඣානානි උප්පාදෙති, තෙසඤ්ච යත්ථ කත්ථචි පතිට්ඨාය විපස්සනං ආරභිත්වා අරියභූමිං පාපුණාති.

යස්ස පන තෙ ධම්මා **සුඤ්ඤතො** උපට්ඨහන්ති, සො ලක්ඛණතො මනසි කරොති, ලක්ඛණතො මනසිකරොන්තො තත්ථ චතුධාතුවවත්ථානවසෙන උපචාරජ්ඣානං පාපුණාති. අථ මනසිකරොන්තො තෙ ධම්මෙ අනිච්චදුක්ඛානත්තසුත්තත්තයවසෙන මනසි කරොති . අයමස්ස විපස්සනානයො. සො ඉමං විපස්සනං ආරභිත්වා යථාක්කමඤ්ච පටිපජ්ජිත්වා අරියභූමිං පාපුණාතීති.

එත්තාවතා ච යං වුත්තං – ‘‘කථං පනායං අනුපුබ්බාදිවසෙන එතෙ ධම්මෙ මනසි කරොතී’’ති, තං බ්‍යාකතං හොති. යඤ්චාපි වුත්තං – ‘‘භාවනාවසෙන පනස්ස එවං වණ්ණනා වෙදිතබ්බා’’ති, තස්සත්ථො පකාසිතො හොතීති.

පකිණ්ණකනයො

ඉදානි ඉමස්මිංයෙව ද්වත්තිංසාකාරෙ වණ්ණනාපරිචයපාටවත්ථං අයං **පකිණ්ණකනයො** වෙදිතබ්බො –

> ‘‘නිමිත්තතො ලක්ඛණතො, ධාතුතො සුඤ්ඤතොපි ච;
> ඛන්ධාදිතො ච විඤ්ඤෙය්‍යො, ද්වත්තිංසාකාරනිච්ඡයො’’ති.

තත්ථ **නිමිත්තතොති** එවං වුත්තප්පකාරෙ ඉමස්මිං ද්වත්තිංසාකාරෙ සට්ඨිසතං නිමිත්තානි හොන්ති, යෙසං වසෙන යොගාවචරො ද්වත්තිංසාකාරං කොට්ඨාසතො පරිග්ගණ්හාති. සෙය්‍යථිදං – කෙසස්ස වණ්ණනිමිත්තං, සණ්ඨානනිමිත්තං, දිසානිමිත්තං, ඔකාසනිමිත්තං, පරිච්ඡෙදනිමිත්තන්ති පඤ්ච නිමිත්තානි හොන්ති. එවං ලොමාදීසු.

ලක්ඛණතොති ද්වත්තිංසාකාරෙ අට්ඨවීසතිසතං ලක්ඛණානි හොන්ති, යෙසං වසෙන යොගාවචරො ද්වත්තිංසාකාරං ලක්ඛණතො මනසි කරොති . සෙය්‍යථිදං – කෙසස්ස ථද්ධලක්ඛණං, ආබන්ධනලක්ඛණං, උණ්හත්තලක්ඛණං, සමුදීරණලක්ඛණන්ති චත්තාරි ලක්ඛණානි හොන්ති. එවං ලොමාදීසු.

ධාතුතොති ද්වත්තිංසාකාරෙ ‘‘ඡධාතුරො, භික්ඛවෙ, අයං පුරිසපුග්ගලො’’ති (ම. නි. 3.343-344) එත්ථ වුත්තාසු ධාතූසු අට්ඨවීසතිසතං ධාතුයො හොන්ති, යාසං වසෙන යොගාවචරො ද්වත්තිංසාකාරං ධාතුතො පරිග්ගණ්හාති. සෙය්‍යථිදං – යා කෙසෙ ථද්ධතා, සා පථවීධාතු; යා ආබන්ධනතා, සා ආපොධාතු; යා පරිපාචනතා, සා තෙජොධාතු; යා විත්ථම්භනතා, සා වායොධාතූති චතස්සො ධාතුයො හොන්ති. එවං ලොමාදීසු.

සුඤ්ඤතොති ද්වත්තිංසාකාරෙ අට්ඨවීසතිසතං සුඤ්ඤතා හොන්ති, යාසං වසෙන යොගාවචරො ද්වත්තිංසාකාරං සුඤ්ඤතො විපස්සති. සෙය්‍යථිදං – කෙසෙ තාව පථවීධාතු ආපොධාත්වාදීහි සුඤ්ඤා, තථා ආපොධාත්වාදයො පථවීධාත්වාදීහීති චතස්සො සුඤ්ඤතා හොන්ති. එවං ලොමාදීසු.

ඛන්ධාදිතොති ද්වත්තිංසාකාරෙ කෙසාදීසු ඛන්ධාදිවසෙන සඞ්ගය්හමානෙසු ‘‘කෙසා කති ඛන්ධා හොන්ති, කති ආයතනානි, කති ධාතුයො, කති සච්චානි, කති සතිපට්ඨානානී’’ති එවමාදිනා නයෙන විනිච්ඡයො වෙදිතබ්බො. එවඤ්චස්ස විජානතො තිණකට්ඨසමූහො විය කායො ඛායති. යථාහ –

> ‘‘නත්ථි සත්තො නරො පොසො, පුග්ගලො නූපලබ්භති;
> සුඤ්ඤභූතො අයං කායො, තිණකට්ඨසමූපමො’’ති.

අථස්ස යා සා –

> ‘‘සුඤ්ඤාගාරං පවිට්ඨස්ස, සන්තචිත්තස්ස තාදිනො;
> අමානුසී රති හොති, සම්මා ධම්මං විපස්සතො’’ති. –

එවං අමානුසී රති වුත්තා, සා අදූරතරා හොති. තතො යං තං –

> ‘‘යතො යතො සම්මසති, ඛන්ධානං උදයබ්බයං;

ලභතී පීතිපාමොජ්ජං, අමතං තං විජානත''න්ති. (ධ. ප. 373-374) –

එවං විපස්සනාමයං පීතිපාමොජ්ජාමතං වුත්තං. තං අනුභවන්තො න චිරෙනෙව අරියජනසෙවිතං අජරාමරං නිබ්බානාමතං සච්ඡිකරොතීති.

පරමත්ථජොතිකාය ඛුද්දකපාඨ-අට්ඨකථාය

ද්වත්තිංසාකාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. කුමාරපඤ්හවණ්ණනා

අට්ඨුප්පත්ති

ඉදානි **එකං නාම කින්ති** එවමාදීනං කුමාරපඤ්හානං අත්ථවණ්ණනාක්කමො අනුප්පත්තො. තෙසං අට්ඨුප්පත්තිං ඉධ නික්ඛෙපප්පයොජනඤ්ච වත්වා වණ්ණනං කරිස්සාම –

අට්ඨුප්පත්ති තාව තෙසං සොපාකො නාම භගවතො මහාසාවකො අහොසි. තෙනායස්මතා ජාතියා සත්තවස්සෙනෙව අඤ්ඤා ආරාධිතා, තස්ස භගවා පඤ්හබ්‍යාකරණෙන උපසම්පදං අනුඤ්ඤාතුකාමො අත්තනා අධිප්පෙතත්ථානං පඤ්හානං බ්‍යාකරණසමත්ථතං පස්සන්තො **''එකං නාම කි''**න්ති එවමාදිනා පඤ්හෙ පුච්ඡි. සො බ්‍යාකාසි. තෙන ච බ්‍යාකරණෙන භගවතො චිත්තං ආරාධෙසි. සාව තස්සායස්මතො උපසම්පදා අහොසි.

අයං තෙසං අට්ඨුප්පත්ති.

නික්ඛෙපප්පයොජනං

යස්මා පන සරණගමනෙහි බුද්ධධම්මසඞ්ඝානුස්සතිවසෙන චිත්තභාවනා, සික්ඛාපදෙහි සීලභාවනා, ද්වත්තිංසාකාරෙන ච කායභාවනා පකාසිතා, තස්මා ඉදානි නානප්පකාරතො පඤ්ඤාභාවනාමුඛදස්සනත්ථං ඉමෙ පඤ්හබ්‍යාකරණා ඉධ නික්ඛිත්තා. යස්මා වා සීලපදට්ඨානො සමාධි, සමාධිපදට්ඨානා ච පඤ්ඤා; යථාහ – ''සීලෙ පතිට්ඨාය නරො සපඤ්ඤො, චිත්තං පඤ්ඤඤ්ච භාවය''න්ති (සං. නි. 1.23, 192), තස්මා සික්ඛාපදෙහි සීලං ද්වත්තිංසාකාරෙන තංගොචරං සමාධිඤ්ච දස්සෙත්වා සමාහිතචිත්තස්ස නානාධම්මපරික්ඛාරාය පඤ්ඤාය පභෙදදස්සනත්ථං ඉධ නික්ඛිත්තාතිපි විඤ්ඤාතබ්බා.

ඉදං තෙසං ඉධ නික්ඛෙපප්පයොජනං.

පඤ්හවණ්ණනා

එකං නාම කින්තිපඤ්හවණ්ණනා

ඉදානි තෙසං අත්ථවණ්ණනා හොති – **එකං නාම කින්ති** භගවා යස්මිං එකධම්මස්මිං භික්ඛු සම්මා නිබ්බින්දමානො අනුපුබ්බෙන දුක්ඛස්සන්තකරො හොති, යස්මිං චායමායස්මා නිබ්බින්දමානො අනුපුබ්බෙන දුක්ඛස්සන්තමකාසි, තං ධම්මං සන්ධාය පඤ්හං පුච්ඡති. **''සබ්බෙ සත්තා ආහාරට්ඨිතිකා''**ති ථෙරො පුග්ගලාධිට්ඨානාය දෙසනාය විස්සජ්ජෙති. ''කතමා ච, භික්ඛවෙ, සම්මාසති? ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු කායෙ කායානුපස්සී විහරතී''ති (සං. නි. 5.8) එවමාදීනි චෙත්ථ සුත්තානි එවං විස්සජ්ජනයුත්තිසම්භවෙ සාධකානි. එත්ථ යෙනාහාරෙන සබ්බෙ සත්තා ''ආහාරට්ඨිතිකා''ති වුච්චන්ති, සො ආහාරො තං වා තෙසං ආහාරට්ඨිතිකත්තං ''එකං නාම කි''න්ති පුට්ඨෙන ථෙරෙන නිද්දිට්ඨන්ති වෙදිතබ්බං. තඤ්හි භගවතා ඉධ එකන්ති අධිප්පෙතං, න තු සාසනෙ ලොකෙ වා අඤ්ඤං එකං නාම නත්ථීති ඤාපෙතුං වුත්තං. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා –

> ''එකධම්මෙ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු සම්මා නිබ්බින්දමානො සම්මා විරජ්ජමානො සම්මා විමුච්චමානො සම්මා පරියන්තදස්සාවී සම්මත්තං අභිසමෙච්ච දිට්ඨෙව ධම්මෙ දුක්ඛස්සන්තකරො හොති. කතමස්මිං එකධම්මෙ? සබ්බෙ සත්තා ආහාරට්ඨිතිකා. ඉමස්මිං ඛො, භික්ඛවෙ, එකධම්මෙ භික්ඛු සම්මා නිබ්බින්දමානො…පෙ…. දුක්ඛස්සන්තකරො හොති. 'එකො පඤ්හො එකො උද්දෙසො එකං වෙය්‍යාකරණ'න්ති ඉති යං තං වුත්තං, ඉදමෙතං පටිච්ච වුත්ත''න්ති (අ. නි. 10.27).

ආහාරට්ඨිතිකාති චෙත්ථ යථා ''අත්ථි, භික්ඛවෙ, සුභනිමිත්තං. තත්ථ අයොනිසො මනසිකාරබහුලීකාරො, අයමාහාරො අනුප්පන්නස්ස වා කාමච්ඡන්දස්ස උප්පාදායා''ති එවමාදීසු (සං. නි. 5.232) පච්චයො ආහාරොති වුච්චති, එවං පච්චයං ආහාරසද්දෙන ගහෙත්වා පච්චයට්ඨිතිකා ''ආහාරට්ඨිතිකා''ති වුත්තා. චත්තාරො පන ආහාරෙ සන්ධාය – ''ආහාරට්ඨිතිකා''ති වුච්චමානෙ ''අසඤ්ඤසත්තා දෙවා අහෙතුකා අනාහාරා අඵස්සකා අවෙදනකා''ති වචනතො (විභ. 1017) ''සබ්බෙ''ති වචනමයුත්තං භවෙය්‍ය.

තත්ථ සියා – එවම්පි වුච්චමානෙ ''කතමෙ ධම්මා සපච්චයා? පඤ්චක්ඛන්ධා – රූපක්ඛන්ධො…පෙ…. විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො''ති (ධ. ස. 1089) වචනතො ඛන්ධානංයෙව පච්චයට්ඨිතිකත්තං යුත්තං, සත්තානන්තු අයුත්තමෙවෙතං වචනං භවෙය්‍යාති. න ඛො පනෙතං එවං දට්ඨබ්බං. කස්මා ? සත්තෙසු ඛන්ධොපචාරසිද්ධිතො. සත්තෙසු හි ඛන්ධොපචාරො සිද්ධො. කස්මා? ඛන්ධෙ උපාදාය පඤ්ඤාපෙතබ්බතො. කථං? ගෙහෙ ගාමොපචාරො විය. සෙය්‍යථාපි හි ගෙහානි උපාදාය පඤ්ඤාපෙතබ්බත්තා ගාමස්ස එකස්මිම්පි ද්වීසු තීසුපි වා ගෙහෙසු දඩ්ඪෙසු ''ගාමො දඩ්ඪො''ති එවං ගෙහෙ ගාමොපචාරො සිද්ධො, එවමෙව ඛන්ධෙසු පච්චයට්ඨෙන ආහාරට්ඨිතිකෙසු ''සත්තා

ආහාරට්ඨිතිකා''ති අයං උපචාරො සිද්ධොති වෙදිතබ්බො. පරමත්ථතො ච ඛන්ධෙසු ජායමානෙසු ජීයමානෙසු මීයමානෙසු ච ''ඛණෙ ඛණෙ ත්වං භික්ඛු ජායසෙ ච ජීයසෙ ච මීයසෙ චා''ති වදතා භගවතා තෙසු සත්තෙසු ඛන්ධොපචාරො සිද්ධොති දස්සිතො එවාති වෙදිතබ්බො. යතො යෙන පච්චයාභොයන ආහාරෙන සබ්බෙ සත්තා තිට්ඨන්ති, සො ආහාරො තං වා නෙසං ආහාරට්ඨිතිකත්තං එකන්ති වෙදිතබ්බං. ආහාරො හි ආහාරට්ඨිතිකත්තං වා අනිච්චතාකාරණතො නිබ්බිදාට්ඨානං හොති. අථ තෙසු සබ්බසත්තසඞ්ඛාතෙසු සඞ්ඛාරෙසු අනිච්චතාදස්සනෙන නිබ්බින්දමානො අනුපුබ්බෙන දුක්ඛස්සන්තකරො හොති, පරමත්ථවිසුද්ධිං පාපුණාති. යථාහ –

''සබ්බෙ සඞ්ඛාරා අනිච්චාති, යදා පඤ්ඤාය පස්සති;
අථ නිබ්බින්දති දුක්ඛෙ, එස මග්ගො විසුද්ධියා''ති. (ධ. ප. 277);

එත්ථ ච ''එකං නාම කි''න්ති ච ''කිහා''ති ච දුවිධො පාඨො, තත්ථ සීහළානං කිහාති පාඨො. තෙ හි ''කි''න්ති වත්තබ්බෙ ''කිහා''ති වදන්ති. කෙචි භණන්ති ''හ-ඉති නිපාතො, පෙරියානම්පි අයමෙව පාඨො''ති උභයථාපි පන එකොව අත්ථො. යථා රුච්චති, තථා පඨිතබ්බං. යථා පන ''සුඛෙන ඵුට්ඨො අථ වා දුඛෙන (ධ. ප. 83), දුක්ඛං දොමනස්සං පටිසංවෙදෙතී''ති එවමාදීසු කත්ථචි දුඛන්ති ච කත්ථචි දුක්ඛන්ති ච වුච්චති, එවං කත්ථචි එකන්ති, කත්ථචි එක්කන්ති වුච්චති. ඉධ පන එකං නාමාති අයමෙව පාඨො.

ද්වෙ නාම කින්තිපඤ්හවණ්ණනා

එවං ඉමිනා පඤ්හබ්‍යාකරණෙන ආරද්ධචිත්තො සත්ථා පුරිමනයෙනෙව උත්තරිං පඤ්හං පුච්ඡති **ද්වෙ නාම කින්ති**? ථෙරො **ද්වෙති** පච්චනුභාසිත්වා **''නාමඤ්ච රූපඤ්චා''**ති ධම්මාධිට්ඨානාය දෙසනාය විස්සජ්ජෙති. තත්ථ ආරම්මණාභිමුඛං නමනතො, චිත්තස්ස ච නතිහෙතුතො සබ්බම්පි අරූපං ''නාම''න්ති වුච්චති. ඉධ පන නිබ්බිදාහෙතුත්තා සාසවධම්මමෙව අධිප්පෙතං රුප්පනට්ඨෙන චත්තාරො ච මහාභූතා, සබ්බඤ්ච තදුපාදාය පවත්තමානං රූපං ''රූප''න්ති වුච්චති, තං සබ්බම්පි ඉධාධිප්පෙතං. අධිප්පායවසෙනෙව චෙත්ථ ''ද්වෙ නාම නාමඤ්ච රූපඤ්චා''ති වුත්තං, න අඤ්ඤෙසං ද්වින්නමභාවතො. යථාහ –

''ද්වීසු , භික්ඛවෙ, ධම්මෙසු භික්ඛු සම්මා නිබ්බින්දමානො…පෙ…. දුක්ඛස්සන්තකරො හොති. කතමෙසු ද්වීසු? නාමෙ ච රූපෙ ච. ඉමෙසු ඛො, භික්ඛවෙ, ද්වීසු ධම්මෙසු භික්ඛු සම්මා නිබ්බින්දමානො…පෙ…. දුක්ඛස්සන්තකරො හොති. 'ද්වෙ පඤ්හා, ද්වෙ උද්දෙසා, ද්වෙ වෙය්‍යාකරණානී'ති ඉති යං තං වුත්තං, ඉදමෙතං පටිච්ච වුත්ත''න්ති (අ. නි. 10.27).

එත්ථ ච නාමරූපමත්තදස්සනෙන අත්තදිට්ඨිං පහාය අනත්තානුපස්සනාමුඛෙනෙව නිබ්බින්දමානො අනුපුබ්බෙන දුක්ඛස්සන්තකරො හොති, පරමත්ථවිසුද්ධිං පාපුණාතීති වෙදිතබ්බො. යථාහ –

''සබ්බෙ ධම්මා අනත්තාති, යදා පඤ්ඤාය පස්සති;
අථ නිබ්බින්දති දුක්ඛෙ, එස මග්ගො විසුද්ධියා''ති. (ධ. ප. 279);

තීණි නාම කින්තිපඤ්හවණ්ණනා

ඉදානි ඉමිනාපි පඤ්හබ්‍යාකරණෙන ආරද්ධචිත්තො සත්ථා පුරිමනයෙනෙව උත්තරිං පඤ්හං පුච්ඡති **තීණි නාම කින්ති**? ථෙරො **තීණීති** පච්චනුභාසිත්වා පුන බ්‍යාකරිතබ්බස්ස අත්ථස්ස ලිඞ්ගානුරූපං සඞ්ඛ්‍යං දස්සෙන්තො **''තිස්සො වෙදනා''**ති විස්සජ්ජෙති. අථ වා ''යා භගවතා 'තිස්සො වෙදනා'ති වුත්තා, ඉමාසමත්ථමහං තීණීති පච්චෙමී''ති දස්සෙන්තො ආහාති එවම්පෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. අනෙකමුඛා හි දෙසනා පටිසම්භිදාපභෙදෙන දෙසනාවිලාසප්පත්තානං. කෙචි පනාහු ''තීණීති අධිකපදමිද''න්ති. පුරිමනයෙනෙව චෙත්ථ ''තිස්සො වෙදනා''ති වුත්තං, න අඤ්ඤෙසං තිණ්ණමභාවතො. යථාහ –

''තීසු, භික්ඛවෙ, ධම්මෙසු භික්ඛු සම්මා නිබ්බින්දමානො…පෙ…. දුක්ඛස්සන්තකරො හොති. කතමෙසු තීසු? තීසු වෙදනාසු. ඉමෙසු ඛො, භික්ඛවෙ, තීසු ධම්මෙසු භික්ඛු සම්මා නිබ්බින්දමානො…පෙ…. දුක්ඛස්සන්තකරො හොති. 'තයො පඤ්හා, තයො උද්දෙසා, තීණි වෙය්‍යාකරණානී'ති ඉති යං තං වුත්තං , ඉදමෙතං පටිච්ච වුත්ත''න්ති (අ. නි. 10.27).

එත්ථ ච ''යංකිඤ්චි වෙදයිතං, සබ්බං තං දුක්ඛස්මින්ති වදාමී''ති (සං. නි. 4.259) වුත්තසුත්තානුසාරෙන වා. –

''යො සුඛං දුක්ඛතො අද්ද, දුක්ඛමද්දක්ඛි සල්ලතො;
අදුක්ඛමසුඛං සන්තං, අද්දක්ඛි නං අනිච්චතො''ති. (ඉතිවු. 53) –

එවං දුක්ඛදුක්ඛතාවිපරිණාමදුක්ඛතාසඞ්ඛාරදුක්ඛතානුසාරෙන වා තිස්සන්නං වෙදනානං දුක්ඛභාවදස්සනෙන සුඛසඤ්ඤං පහාය දුක්ඛානුපස්සනාමුඛෙන නිබ්බින්දමානො අනුපුබ්බෙන දුක්ඛස්සන්තකරො හොති, පරමත්ථවිසුද්ධිං

පාපුණාතීති වෙදිතබ්බො. යථාහ –

> ‘‘සබ්බෙ සඞ්ඛාරා දුක්ඛාති, යදා පඤ්ඤාය පස්සති;
> අථ නිබ්බින්දති දුක්ඛෙ, එස මග්ගො විසුද්ධියා’’ති. (ධ. ප. 278);

චත්තාරි නාම කින්තිපඤ්හවණ්ණනා

එවං ඉමිනාපි පඤ්හබ්‍යාකරණෙන ආරද්ධචිත්තො සත්ථා පුරිමනයෙනෙව උත්තරිං පඤ්හං පුච්ඡති **චත්තාරි නාම කින්ති**? තත්ථ ඉමස්ස පඤ්හස්ස බ්‍යාකරණපක්ඛෙ කත්ථචි පුරිමනයෙනෙව චත්තාරො ආහාරා අධිප්පෙතා. යථාහ –

> ‘‘චතූසු , භික්ඛවෙ, ධම්මෙසු භික්ඛු සම්මා නිබ්බින්දමානො…පෙ…. දුක්ඛස්සන්තකරො හොති. කතමෙසු චතූසු? චතූසු ආහාරෙසු. ඉමෙසු ඛො, භික්ඛවෙ, චතූසු ධම්මෙසු භික්ඛු සම්මා නිබ්බින්දමානො…පෙ.… දුක්ඛස්සන්තකරො හොති. ‘චත්තාරො පඤ්හා චත්තාරො උද්දෙසා චත්තාරි වෙය්‍යාකරණානී’ති ඉති යං තං වුත්තං, ඉදමෙතං පටිච්ච වුත්ත’’න්ති (අ. නි. 10.27).

කත්ථචි යෙසු සුභාවිතචිත්තො අනුපුබ්බෙන දුක්ඛස්සන්තකරො හොති, තානි චත්තාරි සතිපට්ඨානානි. යථාහ කජඞ්ගලා භික්ඛුනී –

> ‘‘චතූසු, ආවුසො, ධම්මෙසු භික්ඛු සම්මා සුභාවිතචිත්තො සම්මා පරියන්තදස්සාවී සම්මත්තං අභිසමෙච්ච දිට්ඨෙව ධම්මෙ දුක්ඛස්සන්තකරො හොති. කතමෙසු චතූසු? චතූසු සතිපට්ඨානෙසු. ඉමෙසු ඛො, ආවුසො, චතූසු ධම්මෙසු භික්ඛු සම්මා සුභාවිතචිත්තො…පෙ…. දුක්ඛස්සන්තකරො හොති. ‘චත්තාරො පඤ්හා චත්තාරො උද්දෙසා චත්තාරි වෙය්‍යාකරණානී’ති ඉති යං තං වුත්තං භගවතා, ඉදමෙතං පටිච්ච වුත්ත’’න්ති (අ. නි. 10.28).

ඉධ පන යෙසං චතුන්නං අනුබොධප්පටිවෙධතො භවතණ්හාඡෙදො හොති, යස්මා තානි චත්තාරි අරියසච්චානි අධිප්පෙතානි. යස්මා වා ඉමිනා පරියායෙන බ්‍යාකතං සුබ්‍යාකතමෙව හොති, තස්මා ථෙරො **චත්තාරී**ති පච්චනුභාසිත්වා **‘‘අරියසච්චානී’’**ති විස්සජ්ජෙති. තත්ථ **චත්තාරී**ති ගණනපරිච්ඡෙදො. **අරියසච්චානී**ති අරියානි සච්චානි, අවිතථානි අවිසංවාදකානීති අත්ථො. යථාහ –

> ‘‘ඉමානි ඛො, භික්ඛවෙ, චත්තාරි අරියසච්චානි තථානි අවිතථානි අනඤ්ඤථානි, තස්මා අරියසච්චානීති වුච්චන්තී’’ති (සං. නි. 5.1097).

යස්මා වා සදෙවකෙන ලොකෙන අරණීයතො අභිගමනීයතොති වුත්තං හොති, වායමිතබ්බට්ඨානසඤ්ඤිතෙ අයෙ වා ඉරියනතො, අනයෙ වා න ඉරියනතො, සත්තතිංසබොධිපක්ඛියඅරියධම්මසමායොගතො වා අරියසම්මතා බුද්ධපච්චෙකබුද්ධබුද්ධසාවකා එතානි පටිවිජ්ඣන්ති, තස්මාපි ‘‘අරියසච්චානී’’ති වුච්චන්ති. යථාහ –

> ‘‘චත්තාරිමානි , භික්ඛවෙ, අරියසච්චානි…පෙ…. ඉමානි ඛො, භික්ඛවෙ, චත්තාරි අරියසච්චානි, අරියා ඉමානි පටිවිජ්ඣන්ති, තස්මා අරියසච්චානීති වුච්චන්තී’’ති.

අපිච අරියස්ස භගවතො සච්චානීතිපි අරියසච්චානි. යථාහ –

> ‘‘සදෙවකෙ, භික්ඛවෙ…පෙ…. සදෙවමනුස්සාය තථාගතො අරියො, තස්මා අරියසච්චානීති වුච්චන්තී’’ති (සං. නි. 5.1098).

අථ වා එතෙසං අභිසම්බුද්ධත්තා අරියභාවසිද්ධිතොපි අරියසච්චානි. යථාහ –

> ‘‘ඉමෙසං ඛො, භික්ඛවෙ, චතුන්නං අරියසච්චානං යථාභූතං අභිසම්බුද්ධත්තා තථාගතො අරහං සම්මාසම්බුද්ධොති වුච්චතී’’ති (සං. නි. 5.1093).

අයමෙතෙසං පදත්ථො. එතෙසං පන අරියසච්චානං අනුබොධප්පටිවෙධතො භවතණ්හාඡෙදො හොති. යථාහ –

> ‘‘තයිදං , භික්ඛවෙ, දුක්ඛං අරියසච්චං අනුබුද්ධං පටිවිද්ධං…පෙ…. දුක්ඛනිරොධගාමිනිපටිපදා අරියසච්චං අනුබුද්ධං පටිවිද්ධං, උච්ඡින්නා භවතණ්හා, ඛීණා භවනෙත්ති, නත්ථි දානි පුනබ්භවො’’ති (සං. නි. 5.1091).

පඤ්ච නාම කින්තිපඤ්හවණ්ණනා

ඉමිනාපි පඤ්හබ්‍යාකරණෙන ආරද්ධචිත්තො සත්ථා පුරිමනයෙනෙව උත්තරිං පඤ්හං පුච්ඡති **පඤ්ච නාම කින්ති**? ථෙරො **පඤ්චාති** පච්චනුභාසිත්වා **‘‘උපාදානක්ඛන්ධා’’**ති විස්සජ්ජෙති. තත්ථ **පඤ්චාති** ගණනපරිච්ඡෙදො. උපාදානජනිතා උපාදානජනකා වා ඛන්ධා උපාදානක්ඛන්ධා. යංකිඤ්චි රූපං, වෙදනා, සඤ්ඤා, සඞ්ඛාරා, විඤ්ඤාණඤ්ච සාසවා උපාදානියා, එතෙසමෙතං අධිවචනං. පුබ්බනයෙනෙව චෙත්ථ ‘‘පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා’’ති වුත්තං, න අඤ්ඤෙසං පඤ්චන්නමභාවතො. යථාහ –

‘‘පඤ්චසු, භික්ඛවෙ, ධම්මෙසු භික්ඛු සම්මා නිබ්බින්දමානො…පෙ.… දුක්ඛස්සන්තකරො හොති. කතමෙසු පඤ්චසු? පඤ්චසු උපාදානක්ඛන්ධෙසු. ඉමෙසු ඛො, භික්ඛවෙ, පඤ්චසු ධම්මෙසු භික්ඛු සම්මා නිබ්බින්දමානො…පෙ.… දුක්ඛස්සන්තකරො හොති. ‘පඤ්ච පඤ්හා, පඤ්ච උද්දෙසා , පඤ්ච වෙය්‍යාකරණානී’ති ඉති යං තං වුත්තං, ඉදමෙතං පටිච්ච වුත්ත’’න්ති (අ. නි. 10.27).

එත්ථ ච පඤ්චක්ඛන්ධෙ උදයබ්බයවසෙන සම්මසන්තො විපස්සනාමතං ලද්ධා අනුපුබ්බෙන නිබ්බානාමතං සච්ඡිකරොති. යථාහ –

‘‘යතො යතො සම්මසති, ඛන්ධානං උදයබ්බයං;
ලභතී පීතිපාමොජ්ජං, අමතං තං විජානත’’න්ති. (ධ. ප. 374);

ඡ නාම කින්තිපඤ්හවණ්ණනා

එවං ඉමිනාපි පඤ්හබ්‍යාකරණෙන ආරද්ධචිත්තො සත්ථා පුරිමනයෙනෙව උත්තරිං පඤ්හං පුච්ඡති **‘‘ඡ නාම කි’’**න්ති? ථෙරො **ඡඉති** පච්චනුභාසිත්වා **‘අජ්ඣත්තිකානි ආයතනානී’**ති විස්සජ්ජෙති. තත්ථ **ඡඉති** ගණනපරිච්ඡෙදො, අජ්ඣත්තෙ නියුත්තානි, අත්තානං වා අධිකත්වා පවත්තානි **අජ්ඣත්තිකානි**. ආයතනතො, ආයස්ස වා තනනතො, ආයතස්ස වා සංසාරදුක්ඛස්ස නයනතො ආයතනානි, චක්ඛුසොතඝානජිව්හාකායමනානමෙතං අධිවචනං. පුබ්බනයෙන චෙත්ථ ‘‘ඡ අජ්ඣත්තිකානි ආයතනානී’’ති වුත්තං, න අඤ්ඤෙසං ඡන්නමභාවතො. යථාහ –

‘‘ඡසු , භික්ඛවෙ, ධම්මෙසු භික්ඛු සම්මා නිබ්බින්දමානො…පෙ.… දුක්ඛස්සන්තකරො හොති. කතමෙසු ඡසු? ඡසු අජ්ඣත්තිකෙසු ආයතනෙසු. ඉමෙසු ඛො, භික්ඛවෙ, ඡසු ධම්මෙසු භික්ඛු සම්මා නිබ්බින්දමානො…පෙ.… දුක්ඛස්සන්තකරො හොති. ‘ඡ පඤ්හා ඡ උද්දෙසා ඡ වෙය්‍යාකරණානී’ති ඉති යං තං වුත්තං, ඉදමෙතං පටිච්ච වුත්ත’’න්ති (අ. නි. 10.27).

එත්ථ ච ඡ අජ්ඣත්තිකානි ආයතනානි, ‘‘සුඤ්ඤො ගාමොති ඛො, භික්ඛවෙ, ඡන්නෙතං අජ්ඣත්තිකානං ආයතනානං අධිවචන’’න්ති (සං. නි. 4.238) වචනතො සුඤ්ඤතො පුබ්බුළකමරීචිකාදීනි විය අචිරට්ඨිතිකතො තුච්ඡතො වඤ්චනතො ච සමනුපස්සං නිබ්බින්දමානො අනුපුබ්බෙන දුක්ඛස්සන්තං කත්වා මච්චුරාජස්ස අදස්සනං උපෙති. යථාහ –

‘‘යථා පුබ්බුළකං පස්සෙ, යථා පස්සෙ මරීචිකං;
එවං ලොකං අවෙක්ඛන්තං, මච්චුරාජා න පස්සතී’’ති. (ධ. ප. 170);

සත්ත නාම කින්තිපඤ්හවණ්ණනා

ඉමිනාපි පඤ්හබ්‍යාකරණෙන ආරද්ධචිත්තො සත්ථා උත්තරිං පඤ්හං පුච්ඡති **සත්ත නාම කින්ති**? ථෙරො කිඤ්චාපි මහාපඤ්හබ්‍යාකරණෙ සත්ත විඤ්ඤාණට්ඨිතියො වුත්තා, අපිච ඛො පන යෙසු ධම්මෙසු සුභාවිතචිත්තො භික්ඛු දුක්ඛස්සන්තකරො හොති, තෙ දස්සෙන්තො **‘‘සත්ත බොජ්ඣඞ්ගා’’**ති විස්සජ්ජෙති. අයම්පි චත්ථො භගවතා අනුමතො එව. යථාහ –

‘‘පණ්ඩිතා ගහපතයො කජඞ්ගලිකා භික්ඛුනී, මහාපඤ්ඤා ගහපතයො කජඞ්ගලිකා භික්ඛුනී, මඤ්චෙපි තුම්හෙ ගහපතයො උපසඞ්කමිත්වා එතමත්ථං පටිපුච්ඡෙය්‍යාථ, අහම්පි චෙතං එවමෙව බ්‍යාකරෙය්‍යං, යථා තං කජඞ්ගලිකාය භික්ඛුනියා බ්‍යාකත’’න්ති (අ. නි. 10.28).

තාය ච එවං බ්‍යාකතං –

‘‘සත්තසු, ආවුසො, ධම්මෙසු භික්ඛු සම්මා සුභාවිතචිත්තො…පෙ.… දුක්ඛස්සන්තකරො හොති. කතමෙසු සත්තසු? සත්තසු බොජ්ඣඞ්ගෙසු. ඉමෙසු ඛො, ආවුසො, සත්තසු ධම්මෙසු භික්ඛු සම්මා සුභාවිතචිත්තො…පෙ.… දුක්ඛස්සන්තකරො හොති. ‘සත්ත පඤ්හා සත්ත උද්දෙසා සත්ත වෙය්‍යාකරණානී’ති ඉති යං තං වුත්තං භගවතා, ඉදමෙතං පටිච්ච වුත්ත’’න්ති (අ. නි. 10.28).

එවමයමත්ථො භගවතා අනුමතො එවාති වෙදිතබ්බො.

තත්ථ **සත්තාති** ඌනාධිකනිවාරණගණනපරිච්ඡෙදො. **බොජ්ඣඞ්ගාති** සතිආදීනං ධම්මානමෙතං අධිවචනං. තත්‍රායං පදත්ථො – එතාය ලොකියලොකුත්තරමග්ගක්ඛණෙ උප්පජ්ජමානාය ලීනුද්ධච්චපතිට්ඨානායූහනකාමසුඛත්තකිලමථානුයොගඋච්ඡෙදසස්සතාභිනිවෙසාදි- අනෙකුපද්දවප්පටිපක්ඛභූතාය සතිධම්මවිචයවීරියපීතිප්පස්සද්ධිසමාධුපෙක්ඛාසඞ්ඛාතාය ධම්මසාමග්ගියා අරියසාවකො බුජ්ඣතීති කත්වා **බොධි,** කිලෙසසන්තානනිද්දාය උට්ඨහති, චත්තාරි වා අරියසච්චානි පටිවිජ්ඣති, නිබ්බානමෙව වා සච්ඡිකරොතීති වුත්තං හොති. යථාහ – ''සත්ත බොජ්ඣඞ්ගෙ භාවෙත්වා අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධො''ති. යථාවුත්තප්පකාරාය වා එතාය ධම්මසාමග්ගියා බුජ්ඣතීති කත්වා අරියසාවකොපි **බොධි. ඉති** තස්සා ධම්මසාමග්ගිසඞ්ඛාතාය බොධියා අඞ්ගභූතත්තා **බොජ්ඣඞ්ගා** ඣානඞ්ගමග්ගඞ්ගානි විය, තස්ස වා බොධීති ලද්ධවොහාරස්ස අරියසාවකස්ස අඞ්ගභූතත්තාපි **බොජ්ඣඞ්ගා** සෙනඞ්ගරථඞ්ගාදයො විය.

අපිච **''බොජ්ඣඞ්ගාති** කෙනට්ඨෙන බොජ්ඣඞ්ගා? බොධාය සංවත්තන්තීති බොජ්ඣඞ්ගා, බුජ්ඣන්තීති බොජ්ඣඞ්ගා, අනුබුජ්ඣන්තීති බොජ්ඣඞ්ගා, පටිබුජ්ඣන්තීති බොජ්ඣඞ්ගා, සම්බුජ්ඣන්තීති බොජ්ඣඞ්ගා''ති (පටි. ම. 2.17) ඉමිනාපි පටිසම්භිදායං වුත්තෙන විධිනා බොජ්ඣඞ්ගානං බොජ්ඣඞ්ගට්ඨො වෙදිතබ්බො. එවමිමෙ සත්ත බොජ්ඣඞ්ගෙ භාවෙන්තො බහුලීකරොන්තො න චිරස්සෙව එකන්තනිබ්බිදාදිගුණපටිලාභී හොති, තෙන දිට්ඨෙව ධම්මෙ දුක්ඛස්සන්තකරො හොතීති වුච්චති . වුත්තඤ්චෙතං භගවතා –

> ''සත්තිමෙ, භික්ඛවෙ, බොජ්ඣඞ්ගා භාවිතා බහුලීකතා එකන්තනිබ්බිදාය විරාගාය නිරොධාය උපසමාය අභිඤ්ඤාය සම්බොධාය නිබ්බානාය සංවත්තන්තී''ති (සං. නි. 5.201).

අට්ඨ නාම කින්තිපඤ්හවණ්ණනා

එවං ඉමිනාපි පඤ්හබ්‍යාකරණෙන ආරද්ධචිත්තො සත්ථා උත්තරිං පඤ්හං පුච්ඡති **අට්ඨ නාම කින්ති**? ථෙරො කිඤ්චාපි මහාපඤ්හබ්‍යාකරණෙ අට්ඨ ලොකධම්මා වුත්තා, අපිච ඛො පන යෙසු ධම්මෙසු සුභාවිතචිත්තො භික්ඛු දුක්ඛස්සන්තකරො හොති, තෙ දස්සෙන්තො ''අරියානි අට්ඨ මග්ගඞ්ගානී''ති අවත්වා යස්මා අට්ඨඞ්ගවිනිමුත්තො මග්ගො නාම නත්ථි, අට්ඨඞ්ගමත්තමෙව තු මග්ගො, තස්මා තමත්ථං සාධෙන්තො දෙසනාවිලාසෙන **අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගොති** විස්සජ්ජෙති. භගවතාපි චායමත්ථො දෙසනානයො ච අනුමතො එව. යථාහ –

> ''පණ්ඩිතා ගහපතයො කජඞ්ගලිකා භික්ඛුනී…පෙ…. අහම්පි එවමෙව බ්‍යාකරෙය්‍යං, යථා තං කජඞ්ගලිකාය භික්ඛුනියා බ්‍යාකත''න්ති (අ. නි. 10.28).

තාය ච එවං බ්‍යාකතං –

> ''අට්ඨසු, ආවුසො, ධම්මෙසු භික්ඛු සම්මා සුභාවිතචිත්තො…පෙ…. දුක්ඛස්සන්තකරො හොති. 'අට්ඨ පඤ්හා, අට්ඨ උද්දෙසා, අට්ඨ වෙය්‍යාකරණානී'ති ඉති යං තං වුත්තං භගවතා, ඉදමෙතං පටිච්ච වුත්ත''න්ති (අ. නි. 10.28).

එවමයං අත්ථො ච දෙසනානයො ච භගවතා අනුමතො එවාති වෙදිතබ්බො.

තත්ථ **අරියොති** නිබ්බානත්ථිකෙහි අභිගන්තබ්බො, අපිච ආරකා කිලෙසෙහි වත්තනතො, අරියභාවකරණතො, අරියඵලපටිලාභතො චාපි අරියොති වෙදිතබ්බො. අට්ඨ අඞ්ගානි අස්සාති **අට්ඨඞ්ගිකො.** ස්වායං චතුරඞ්ගිකා විය සෙනා, පඤ්චඞ්ගිකං විය ච තූරියං අඞ්ගවිනිබ්භොගෙන අනුපලබ්භසභාවතො අඞ්ගමත්තමෙවාති වෙදිතබ්බො. මග්ගති ඉමිනා නිබ්බානං, සයං වා මග්ගති, කිලෙසෙ මාරෙන්තො වා ගච්ඡතීති **මග්ගො.**

එවමට්ඨප්පභෙදඤ්චිමං අට්ඨඞ්ගිකං මග්ගං භාවෙන්තො භික්ඛු අවිජ්ජං භින්දති, විජ්ජං උප්පාදෙති, නිබ්බානං සච්ඡිකරොති, තෙන දිට්ඨෙව ධම්මෙ දුක්ඛස්සන්තකරො හොතීති වුච්චති. වුත්තඤ්හෙතං –

> ''සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ, සාලිසූකං වා යවසූකං වා සම්මා පණිහිතං හත්ථෙන වා පාදෙන වා අක්කන්තං හත්ථං වා පාදං වා භෙච්ඡති, ලොහිතං වා උප්පාදෙස්සතීති ඨානමෙතං විජ්ජති. තං කිස්ස හෙතු? සම්මා පණිහිතත්තා, භික්ඛවෙ, සූකස්ස, එවමෙව ඛො, භික්ඛවෙ , සො වත භික්ඛු සම්මා පණිහිතාය දිට්ඨියා සම්මා පණිහිතාය මග්ගභාවනාය අවිජ්ජං භෙච්ඡති, විජ්ජං උප්පාදෙස්සති, නිබ්බානං සච්ඡිකරිස්සතීති ඨානමෙතං විජ්ජතී''ති (අ. නි. 1.42).

නව නාම කින්තිපඤ්හවණ්ණනා

ඉමිනාපි පඤ්හබ්‍යාකරණෙන ආරද්ධචිත්තො සත්ථා උත්තරිං පඤ්හං පුච්ඡති **නව නාම කින්ති?** ථෙරො **නවඉති** පච්චනුභාසිත්වා **''සත්තාවාසා''**ති විස්සජ්ජෙති. තත්ථ **නවාති** ගණනපරිච්ඡෙදො. **සත්තාති** ජීවිතින්ද්‍රියප්පටිබද්ධෙ ඛන්ධෙ උපාදාය පඤ්ඤත්තා පාණිනො පණ්ණත්ති වා. **ආවාසාති** ආවසන්ති එතෙසූති ආවාසා, සත්තානං ආවාසා සත්තාවාසා. එස දෙසනාමග්ගො, අත්ථතො පන නවවිධානං සත්තානමෙතං අධිවචනං. යථාහ –

> ''සන්තාවුසො, සත්තා නානත්තකායා නානත්තසඤ්ඤිනො, සෙය්‍යථාපි මනුස්සා එකච්චෙ ච දෙවා එකච්චෙ ච විනිපාතිකා, අයං පඨමො සත්තාවාසො. සන්තාවුසො, සත්තා නානත්තකායා එකත්තසඤ්ඤිනො, සෙය්‍යථාපි, දෙවා බ්‍රහ්මකායිකා, පඨමාභිනිබ්බත්තා, අයං දුතියො සත්තාවාසො. සන්තාවුසො, සත්තා එකත්තකායා නානත්තසඤ්ඤිනො, සෙය්‍යථාපි, දෙවා ආභස්සරා, අයං තතියො සත්තාවාසො. සන්තාවුසො, සත්තා එකත්තකායා එකත්තසඤ්ඤිනො, සෙය්‍යථාපි, දෙවා සුභකිණ්හා, අයං චතුත්ථො සත්තාවාසො. සන්තාවුසො, සත්තා අසඤ්ඤිනො අප්පටිසංවෙදිනො, සෙය්‍යථාපි, දෙවා අසඤ්ඤසත්තා, අයං පඤ්චමො සත්තාවාසො. සන්තාවුසො, සත්තා සබ්බසො රූපසඤ්ඤානං…පෙ…. ආකාසානඤ්චායතනූපගා , අයං ඡට්ඨො සත්තාවාසො. සන්තාවුසො, සත්තා…පෙ…. විඤ්ඤාණඤ්චායතනූපගා, අයං සත්තමො සත්තාවාසො. සන්තාවුසො, සත්තා…පෙ…. ආකිඤ්චඤ්ඤායතනූපගා, අයං අට්ඨමො සත්තාවාසො. සන්තාවුසො, සත්තා…පෙ…. නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනූපගා, අයං නවමො සත්තාවාසො''ති (දී. නි. 3.341).

පුරිමනයෙනෙව චෙත්ථ ''නව සත්තාවාසා''ති වුත්තං, න අඤ්ඤෙසං නවන්නමභාවතො. යථාහ –

> ''නවසු, භික්ඛවෙ, ධම්මෙසු භික්ඛු සම්මා නිබ්බින්දමානො…පෙ…. දුක්ඛස්සන්තකරො හොති. කතමෙසු නවසු? නවසු සත්තාවාසෙසු. ඉමෙසු ඛො, භික්ඛවෙ, නවසු ධම්මෙසු භික්ඛු සම්මා නිබ්බින්දමානො…පෙ…. දුක්ඛස්සන්තකරො හොති. 'නව පඤ්හා , නව උද්දෙසා, නව වෙය්‍යාකරණානී'ති ඉති යං තං වුත්තං, ඉදමෙතං පටිච්ච වුත්ත''න්ති (අ. නි. 10.27).

එත්ථ ච ''නව ධම්මා පරිඤ්ඤෙය්‍යා. කතමෙ නව? නව සත්තාවාසා''ති (දී. නි. 3.359) වචනතො නවසු සත්තාවාසෙසු ඤාතපරිඤ්ඤාය ධුවසුභසුඛත්තභාවදස්සනං පහාය සුද්ධසඞ්ඛාරපුඤ්ජමත්තදස්සනෙන නිබ්බින්දමානො තීරණපරිඤ්ඤාය අනිච්චානුපස්සනෙන විරජ්ජමානො දුක්ඛානුපස්සනෙන විමුච්චමානො අනත්තානුපස්සනෙන සම්මා පරියන්තදස්සාවී පහානපරිඤ්ඤාය සම්මත්තමභිසමෙච්ච දිට්ඨෙව ධම්මෙ දුක්ඛස්සන්තකරො හොති. තෙනෙතං වුත්තං –

> ''නවසු, භික්ඛවෙ, ධම්මෙසු භික්ඛු සම්මා නිබ්බින්දමානො…පෙ…. දිට්ඨෙව ධම්මෙ දුක්ඛස්සන්තකරො හොති. කතමෙසු නවසු? නවසු සත්තාවාසෙසු''ති (අ. නි. 10.27).

දස නාම කින්තිපඤ්හවණ්ණනා

එවං ඉමිනාපි පඤ්හබ්‍යාකරණෙන ආරද්ධචිත්තො සත්ථා උත්තරිං පඤ්හං පුච්ඡති **දස නාම කින්ති?** තත්ථ කිඤ්චාපි ඉමස්ස පඤ්හස්ස ඉතො අඤ්ඤත්‍ර වෙය්‍යාකරණෙසු දස අකුසලකම්මපථා වුත්තා. යථාහ –

> ''දසසු, භික්ඛවෙ, ධම්මෙසු භික්ඛු සම්මා නිබ්බින්දමානො…පෙ…. දුක්ඛස්සන්තකරො හොති. කතමෙසු දසසු? දසසු අකුසලකම්මපථෙසු. ඉමෙසු ඛො, භික්ඛවෙ, දසසු ධම්මෙසු භික්ඛු සම්මා නිබ්බින්දමානො…පෙ.… දුක්ඛස්සන්තකරො හොති. 'දස පඤ්හා දස උද්දෙසා දස වෙය්‍යාකරණානී'ති ඉති යං තං වුත්තං, ඉදමෙතං පටිච්ච වුත්ත''න්ති (අ. නි. 10.27).

ඉධ පන යස්මා අයමායස්මා අත්තානං අනුපනෙත්වා අඤ්ඤං බ්‍යාකාතුකාමො, යස්මා වා ඉමිනා පරියායෙන බ්‍යාකතං සුබ්‍යාකතමෙව හොති, තස්මා යෙහි දසහි අඞ්ගෙහි සමන්නාගතො අරහාති පවුච්චති, තෙසං අධිගමං දීපෙන්තො **දසහඞ්ගෙහි සමන්නාගතො අරහාති පවුච්චතීති** පුග්ගලාධිට්ඨානාය දෙසනාය විස්සජ්ජෙති. යතො එත්ථ යෙහි දසහි අඞ්ගෙහි සමන්නාගතො අරහාති පවුච්චති, තානි දසඞ්ගානි ''දස නාම කි''න්ති පුට්ඨෙන ථෙරෙන නිද්දිට්ඨානීති වෙදිතබ්බානි. තානි ච දස –

> ''අසෙඛො අසෙඛොති, භන්තෙ, වුච්චති, කිත්තාවතා නු ඛො, භන්තෙ, භික්ඛු අසෙඛො හොතීති? ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු අසෙඛාය සම්මාදිට්ඨියා සමන්නාගතො හොති, අසෙඛෙන සම්මාසඞ්කප්පෙන සමන්නාගතො හොති, අසෙඛාය සම්මාවාචාය සමන්නාගතො හොති, අසෙඛෙන සම්මාකම්මන්තෙන සමන්නාගතො හොති, අසෙඛෙන සම්මාආජීවෙන සමන්නාගතො හොති, අසෙඛෙන සම්මාවායාමෙන සමන්නාගතො හොති, අසෙඛාය සම්මාසතියා සමන්නාගතො හොති, අසෙඛෙන සම්මාසමාධිනා සමන්නාගතො හොති, අසෙඛෙන සම්මාඤාණෙන සමන්නාගතො හොති, අසෙඛාය සම්මාවිමුත්තියා සමන්නාගතො හොති. එවං ඛො, භික්ඛවෙ, භික්ඛු අසෙඛො හොතී''ති (අ. නි. 10.111). –

එවමාදීසු සුත්තෙසු වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බානීති.

පරමත්ථජොතිකාය ඛුද්දකපාඨ-අට්ඨකථාය

කුමාරපඤ්හවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. මඞ්ගලසුත්තවණ්ණනා

නික්ඛෙපප්පයොජනං

ඉදානි කුමාරපඤ්හානන්තරං නික්ඛිත්තස්ස මඞ්ගලසුත්තස්ස අත්ථවණ්ණනාක්කමො අනුප්පත්තො, තස්ස ඉධ නික්ඛෙපප්පයොජනං වත්වා අත්ථවණ්ණනං කරිස්සාම. සෙය්‍යථිදං – ඉදඤ්හි සුත්තං ඉමිනා අනුක්කමෙන භගවතා අවුත්තම්පි ය්වායං සරණගමනෙහි සාසනොතාරො, සික්ඛාපදද්වත්තිංසාකාරකුමාරපඤ්හෙහි ච සීලසමාධිපඤ්ඤාප්පභෙදනයො දස්සිතො, සබ්බොපෙස පරමමඞ්ගලභූතො, යතො මඞ්ගලත්ථිකෙන එත්ථෙව අභියොගො කාතබ්බො, සො චස්ස මඞ්ගලභාවො ඉමිනා සුත්තානුසාරෙන වෙදිතබ්බොති දස්සනත්ථං වුත්තං.

ඉදමස්ස ඉධ නික්ඛෙපප්පයොජනං.

පඨමමහාසඞ්ගීතිකථා

එවං නික්ඛිත්තස්ස පනස්ස අත්ථවණ්ණනත්ථං අයං මාතිකා –

> ‘‘වුත්තං යෙන යදා යස්මා, චෙතං වත්වා ඉමං විධිං;
> එවමිච්චාදිපාඨස්ස, අත්ථං නානප්පකාරතො.
>
> ‘‘වණ්ණයන්තො සමුට්ඨානං, වත්වා යං යත්ථ මඞ්ගලං;
> වවත්ථපෙත්වා තං තස්ස, මඞ්ගලත්තං විභාවයෙ’’ති.

තත්ථ **‘‘වුත්තං යෙන යදා යස්මා, චෙතං වත්වා ඉමං විධි’’**න්ති අයං තාව අද්ධගාථා යදිදං ‘‘එවං මෙ සුතං එකං සමයං භගවා…පෙ…. භගවන්තං ගාථාය අජ්ඣභාසී’’ති, ඉදං වචනං සන්ධාය වුත්තා. ඉදඤ්හි අනුස්සවවසෙන වුත්තං, සො ච භගවා සයම්භූ අනාචරියකො, තස්මා නෙදං තස්ස භගවතො වචනං අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස. යතො වත්තබ්බමෙතං ‘‘ඉදං වචනං කෙන වුත්තං , කදා, කස්මා ච වුත්ත’’න්ති. වුච්චතෙ – ආයස්මතා ආනන්දෙන වුත්තං, තඤ්ච පඨමමහාසඞ්ගීතිකාලෙ.

පඨමමහාසඞ්ගීති චෙසා සබ්බසුත්තනිදානකොසල්ලත්ථමාදිතො පභුති එවං වෙදිතබ්බා. ධම්මචක්කප්පවත්තනඤ්හි ආදිං කත්වා යාව සුභද්දපරිබ්බාජකවිනයනා, කතබුද්ධකිච්චෙ කුසිනාරායං උපවත්තනෙ මල්ලානං සාලවනෙ යමකසාලානමන්තරෙ විසාඛපුණ්ණමදිවසෙ පච්චූසසමයෙ අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බුතෙ, භගවති ලොකනාථෙ භගවතො පරිනිබ්බානෙ සන්නිපතිතානං සත්තන්නං භික්ඛුසතසහස්සානං සඞ්ඝත්ථෙරො ආයස්මා මහාකස්සපො සත්තාහපරිනිබ්බුතෙ භගවති සුභද්දෙන වුඩ්ඪපබ්බජිතෙන ‘‘අලං, ආවුසො, මා සොචිත්ථ, මා පරිදෙවිත්ථ, සුමුත්තා මයං තෙන මහාසමණෙන, උපද්දුතා ච හොම ‘ඉදං වො කප්පති ඉදං වො න කප්පතී’ති, ඉදානි පන මයං යං ඉච්ඡිස්සාම තං කරිස්සාම, යං න ඉච්ඡිස්සාම න තං කරිස්සාමා’’ති (චූළව. 437; දී. නි. 2.232) වුත්තවචනමනුස්සරන්තො ‘‘ඨානං ඛො පනෙතං විජ්ජති යං පාපභික්ඛූ ‘අතීතසත්ථුකං පාවචන’න්ති මඤ්ඤමානා පක්ඛං ලභිත්වා න චිරස්සෙව සද්ධම්මං අන්තරධාපෙය්‍යුං. යාව ච ධම්මවිනයො තිට්ඨති, තාව අනතීතසත්ථුකමෙව පාවචනං හොති. යථාහ භගවා –

> ‘‘යො වො, ආනන්ද, මයා ධම්මො ච විනයො ච දෙසිතො පඤ්ඤත්තො, සො වො මමච්චයෙන සත්ථා’’ති (දී. නි. 2.216).

‘‘යංනූනාහං ධම්මඤ්ච විනයඤ්ච සඞ්ගායෙය්‍යං, යථයිදං සාසනං අද්ධනියං අස්ස චිරට්ඨිතිකං’’.

යඤ්චාහං භගවතා –

> ‘‘ධාරෙස්සසි පන මෙ ත්වං, කස්සප, සාණානි පංසුකූලානි නිබ්බසනානී’’ති වත්වා චීවරෙ සාධාරණපරිභොගෙන චෙව –
>
> ‘‘අහං, භික්ඛවෙ, යාවදෙ ආකඞ්ඛාමි විවිච්චෙව කාමෙහි…පෙ…. පඨමං ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරාමි, කස්සපොපි, භික්ඛවෙ, යාවදෙව ආකඞ්ඛති විවිච්චෙව කාමෙහි…පෙ…. පඨමං ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරතී’’ති –

එවමාදිනා නයෙන නවානුපුබ්බවිහාරඡළභිඤ්ඤාප්පභෙදෙ උත්තරිමනුස්සධම්මෙ අත්තනා සමසමට්ඨපනෙන ච අනුග්ගහිතො, තස්ස මෙ කිමඤ්ඤං ආණණ්‍යං භවිස්සති? ‘‘නනු මං භගවා රාජා විය සකකවචඉස්සරියානුප්පදානෙන අත්තනො කුලවංසප්පතිට්ඨාපකං පුත්තං ‘සද්ධම්මවංසප්පතිට්ඨාපකො මෙ අයං භවිස්සතී’ති මන්ත්වා ඉමිනා

අසාධාරණෙන අනුග්ගහෙන අනුග්ගහෙසී''ති චින්තයන්තො ධම්මවිනයසඞ්ගායනත්ථං භික්ඛූනං උස්සාහං ජනෙසි? යථාහ –

''අථ ඛො ආයස්මා මහාකස්සපො භික්ඛූ ආමන්තෙසි – එකමිදාහං, ආවුසො, සමයං පාවාය කුසිනාරං අද්ධානමග්ගප්පටිපන්නො මහතා භික්ඛුසඞ්ඝෙන සද්ධිං පඤ්චමත්තෙහි භික්ඛුසතෙහී''ති (දී. නි. 2.231; චූළව. 437) සබ්බං **සුභද්දකණ්ඩං** විත්ථාරෙතබ්බං.

තතො පරං ආහ –

''හන්ද මයං, ආවුසො, ධම්මඤ්ච විනයඤ්ච සඞ්ගායෙය්‍යාම, පුරෙ අධම්මො දිප්පති, ධම්මො පටිබාහියති, අවිනයො දිප්පති, විනයො පටිබාහියති, පුරෙ අධම්මවාදිනො බලවන්තො හොන්ති, ධම්මවාදිනො දුබ්බලා හොන්ති, අවිනයවාදිනො බලවන්තො හොන්ති, විනයවාදිනො දුබ්බලා හොන්තී''ති (චූළව. 437).

භික්ඛූ ආහංසු ''තෙන හි, භන්තෙ, ථෙරො භික්ඛූ උච්චිනතූ''ති. ථෙරො සකලනවඞ්ගසත්ථුසාසනපරියත්තිධරෙ පුථුජ්ජනසොතාපන්නසකදාගාමිඅනාගාමිසුක්ඛවිපස්සකඛීණාසවභික්ඛූ අනෙකසතෙ අනෙකසහස්සෙ ච වජ්ජෙත්වා තිපිටකසබ්බපරියත්තිප්පභෙදධරෙ පටිසම්භිදාප්පත්තෙ මහානුභාවෙ යෙභුය්‍යෙන භගවතා එතදග්ගං ආරොපිතෙ තෙවිජ්ජාදිභෙදෙ ඛීණාසවභික්ඛූයෙව එකූනපඤ්චසතෙ පරිග්ගහෙසි. යෙ සන්ධාය ඉදං වුත්තං ''අථ ඛො ආයස්මා මහාකස්සපො එකෙනූනපඤ්චඅරහන්තසතානි උච්චිනී''ති (චූළව. 437).

කිස්ස පන ථෙරො එකෙනූනමකාසීති? ආයස්මතො ආනන්දත්ථෙරස්ස ඔකාසකරණත්ථං. තෙන හායස්මතා සහාපි විනාපි න සක්කා ධම්මසඞ්ගීති කාතුං. සො හායස්මා සෙඛො සකරණීයො, තස්මා සහ න සක්කා, යස්මා පනස්ස කිඤ්චි දසබලදෙසිතං සුත්තගෙය්‍යාදිකං භගවතො අසම්මුඛා පටිග්ගහිතං නාම නත්ථි, තස්මා විනාපි න සක්කා. යදි එවං සෙඛොපි සමානො ධම්මසඞ්ගීතියා බහුකාරත්තා ථෙරෙන උච්චිනිතබ්බො අස්ස, අථ කස්මා න උච්චිනිතොති? පරූපවාදවිවජ්ජනතො . ථෙරො හි ආයස්මන්තෙ ආනන්දෙ අතිවිය විස්සත්ථො අහොසි. තථා හි නං සිරස්මිං පලිතෙසු ජාතෙසුපි ''න වායං කුමාරකො මත්තමඤ්ඤාසී''ති (සං. නි. 2.154) කුමාරකවාදෙන ඔවදති. සක්‍යකුලප්පසුතො චායං ආයස්මා තථාගතස්ස භාතා චූළපිතු පුත්තො, තත්‍ර භික්ඛූ ඡන්දාගමනං විය මඤ්ඤමානා ''බහූ අසෙඛපටිසම්භිදාප්පත්තෙ භික්ඛූ ඨපෙත්වා ආනන්දං සෙඛපටිසම්භිදාප්පත්තං ථෙරො උච්චිනී''ති උපවදෙය්‍යුං. තං පරූපවාදං පරිවිවජ්ජෙන්තො ''ආනන්දං විනා සඞ්ගීති න සක්කා කාතුං, භික්ඛූනංයෙව අනුමතියා ගහෙස්සාමී''ති න උච්චිනි.

අථ සයමෙව භික්ඛූ ආනන්දස්සත්ථාය ථෙරං යාචිංසු. යථාහ –

''භික්ඛූ ආයස්මන්තං මහාකස්සපං එතදවොචුං – 'අයං, භන්තෙ, ආයස්මා ආනන්දො කිඤ්චාපි සෙඛො, අභබ්බො ඡන්දා දොසා මොහා භයා අගතිං ගන්තුං, බහු චානෙන භගවතො සන්තිකෙ ධම්මො ච විනයො ච පරියත්තො, තෙන හි, භන්තෙ, ථෙරො ආයස්මන්තම්පි ආනන්දං උච්චිනතූ'ති. අථ ඛො ආයස්මා මහාකස්සපො ආයස්මන්තම්පි ආනන්දං උච්චිනී''ති (චූළව. 437).

එවං භික්ඛූනං අනුමතියා උච්චිනිතෙන තෙනායස්මතා සද්ධිං පඤ්චථෙරසතානි අහෙසුං.

අථ ඛො ථෙරානං භික්ඛූනං එතදහොසි – ''කත්ථ නු ඛො මයං ධම්මඤ්ච විනයඤ්ච සඞ්ගායෙය්‍යාමා''ති. අථ ඛො ථෙරානං භික්ඛූනං එතදහොසි ''රාජගහං ඛො මහාගොචරං පහූතසෙනාසනං, යංනූන මයං රාජගහෙ වස්සං වසන්තා ධම්මඤ්ච විනයඤ්ච සඞ්ගායෙය්‍යාම, නඤ්ඤෙ භික්ඛූ රාජගහෙ වස්සං උපගච්ඡෙය්‍යු''න්ති. කස්මා පන නෙසං එතදහොසි? ඉදං අම්හාකං ථාවරකම්මං, කොචි විසභාගපුග්ගලො සඞ්ඝමජ්ඣං පවිසිත්වා උක්කොටෙය්‍යාති. අථායස්මා මහාකස්සපො ඤත්තිදුතියෙන කම්මෙන සාවෙසි. තං **සඞ්ගීතික්ඛන්ධකෙ** (චූළව. 437) වුත්තනයෙනෙව ඤාතබ්බං.

අථ තථාගතස්ස පරිනිබ්බානතො සත්තසු සාධුකීළනදිවසෙසු සත්තසු ච ධාතුපූජාදිවසෙසු වීතිවත්තෙසු ''අඩ්ඪමාසො අතික්කන්තො, ඉදානි ගිම්හානං දියඩ්ඪො මාසො සෙසො, උපකට්ඨා වස්සූපනායිකා''ති මන්ත්වා මහාකස්සපත්ථෙරො ''රාජගහං, ආවුසො, ගච්ඡාමා''ති උපඩ්ඪං භික්ඛුසඞ්ඝං ගහෙත්වා එකං මග්ගං ගතො. අනුරුද්ධත්ථෙරොපි උපඩ්ඪං ගහෙත්වා එකං මග්ගං ගතො, ආනන්දත්ථෙරො පන භගවතො පත්තචීවරං ගහෙත්වා භික්ඛුසඞ්ඝපරිවුතො සාවත්ථිං ගන්ත්වා රාජගහං ගන්තුකාමො යෙන සාවත්ථි, තෙන චාරිකං පක්කාමි. ආනන්දත්ථෙරෙන ගතගතට්ඨානෙ මහාපරිදෙවො අහොසි, ''භන්තෙ ආනන්ද, කුහිං සත්ථාරං ඨපෙත්වා ආගතොසී''ති? අනුපුබ්බෙන සාවත්ථිං අනුප්පත්තෙ ථෙරෙ භගවතො පරිනිබ්බානසමයෙ විය මහාපරිදෙවො අහොසි.

තත්‍ර සුදං ආයස්මා ආනන්දො අනිච්චතාදිපටිසංයුත්තාය ධම්මියා කථාය තං මහාජනං සඤ්ඤාපෙත්වා ජෙතවනං පවිසිත්වා දසබලෙන වසිතගන්ධකුටියා ද්වාරං විවරිත්වා මඤ්චපීඨං නීහරිත්වා පප්ඵොටෙත්වා ගන්ධකුටිං

සම්මජ්ජිත්වා මිලාතමාලාකචවරං ඡඩ්ඩෙත්වා මඤ්චපීඨං අතිහරිත්වා පුන යථාඨානෙ ඨපෙත්වා භගවතො ඨිතකාලෙ කරණීයං වත්තං සබ්බමකාසි. අථ ථෙරො භගවතො පරිනිබ්බානතො පභුති ඨානනිසජ්ජබහුලත්තා උස්සන්නධාතුකං කායං සමස්සාසෙතුං දුතියදිවසෙ ඛීරවිරෙචනං පිවිත්වා විහාරෙයෙව නිසීදි, යං සන්ධාය සුභෙන මාණවෙන පහිතං මාණවකං එතදවොච –

> ‘‘අකාලො ඛො, මාණවක, අත්ථි මෙ අජ්ජ භෙසජ්ජමත්තා පීතා, අප්පෙව නාම ස්වෙපි උපසඞ්කමෙය්‍යාමා’’ති (දී. නි. 1.447).

දුතියදිවසෙ චෙතකත්ථෙරෙන පච්ඡාසමණෙන ගන්ත්වා සුභෙන මාණවෙන පුට්ඨො දීඝනිකායෙ **සුභසුත්තං** නාම දසමං සුත්තමභාසි.

අථ ඛො ථෙරො ජෙතවනෙ විහාරෙ ඛණ්ඩඵුල්ලප්පටිසඞ්ඛරණං කාරාපෙත්වා උපකට්ඨාය වස්සූපනායිකාය රාජගහං ගතො. තථා මහාකස්සපත්ථෙරො අනුරුද්ධත්ථෙරො ච සබ්බං භික්ඛුසඞ්ඝං ගහෙත්වා රාජගහමෙව ගතා.

තෙන ඛො පන සමයෙන රාජගහෙ අට්ඨාරස මහාවිහාරා හොන්ති. තෙ සබ්බෙපි ඡඩ්ඩිතපතිතඋක්ලාපා අහෙසුං. භගවතො හි පරිනිබ්බානෙ සබ්බෙ භික්ඛූ අත්තනො අත්තනො පත්තචීවරං ගහෙත්වා විහාරෙ ච පරිවෙණෙ ච ඡඩ්ඩෙත්වා අගමංසු. තත්ථ ථෙරා භගවතො වචනපූජනත්ථං තිත්ථියවාදපරිමොචනත්ථඤ්ච ‘‘පඨමං මාසං ඛණ්ඩඵුල්ලප්පටිසඞ්ඛරණං කරොමා’’ති චින්තෙසුං. තිත්ථියා හි වදෙය්‍යුං ‘‘සමණස්ස ගොතමස්ස සාවකා සත්ථරි ඨිතෙයෙව විහාරෙ පටිජග්ගිංසු, පරිනිබ්බුතෙ ඡඩ්ඩෙසු’’න්ති. තෙසං වාදපරිමොචනත්ථඤ්ච චින්තෙසුන්ති වුත්තං හොති. වුත්තම්පි චෙතං –

> ‘‘අථ ඛො ථෙරානං භික්ඛූනං එතදහොසි – භගවතා ඛො, ආවුසො, ඛණ්ඩඵුල්ලප්පටිසඞ්ඛරණං වණ්ණිතං, හන්ද මයං, ආවුසො, පඨමං මාසං ඛණ්ඩඵුල්ලප්පටිසඞ්ඛරණං කරොම, මජ්ඣිමං මාසං සන්නිපතිත්වා ධම්මඤ්ච විනයඤ්ච සඞ්ගායිස්සාමා’’ති (චූළව. 438).

තෙ දුතියදිවසෙ ගන්ත්වා රාජද්වාරෙ අට්ඨංසු. අජාතසත්තු රාජා ආගන්ත්වා වන්දිත්වා ‘‘අහං, භන්තෙ, කිං කරොමි, කෙනත්ථො’’ති පවාරෙසි. ථෙරා අට්ඨාරසමහාවිහාරප්පටිසඞ්ඛරණත්ථාය හත්ථකම්මං පටිවෙදෙසුං. ‘‘සාධු, භන්තෙ’’ති රාජා හත්ථකම්මකාරකෙ මනුස්සෙ අදාසි. ථෙරා පඨමං මාසං සබ්බවිහාරෙ පටිසඞ්ඛරාපෙසුං.

අථ රඤ්ඤො ආරොචෙසුං – ‘‘නිට්ඨිතං, මහාරාජ, විහාරප්පටිසඞ්ඛරණං , ඉදානි ධම්මවිනයසඞ්ගහං කරොමා’’ති. ‘‘සාධු, භන්තෙ, විස්සත්ථා කරොථ, මය්හං ආණාචක්කං, තුම්හාකං ධම්මචක්කං හොතු. ආණාපෙථ, භන්තෙ, කිං කරොමී’’ති? ‘‘ධම්මසඞ්ගහං කරොන්තානං භික්ඛූනං සන්නිසජ්ජට්ඨානං මහාරාජා’’ති. ‘‘කත්ථ කරොමි, භන්තෙ’’ති? ‘‘වෙභාරපබ්බතපස්සෙ සත්තපණ්ණිගුහාද්වාරෙ කාතුං යුත්තං මහාරාජා’’ති. ‘‘සාධු, භන්තෙ’’ති ඛො, රාජා අජාතසත්තු, විස්සකම්මුනා නිම්මිතසදිසං සුවිභත්තභිත්තිථම්භසොපානං නානාවිධමාලාකම්මලතාකම්මවිචිත්‍රං මහාමණ්ඩපං කාරාපෙත්වා විවිධකුසුමදාමඔලම්බකවිනිග්ගලන්තචාරුවිතානං රතනවිචිත්‍රමණිකොට්ටිමතලමිව ච නං නානාපුප්ඵූපහාරවිචිත්‍රං සුපරිනිට්ඨිතභූමිකම්මං බ්‍රහ්මවිමානසදිසං අලඞ්කරිත්වා තස්මිං මහාමණ්ඩපෙ පඤ්චසතානං භික්ඛූනං අනග්ඝානි පඤ්චකප්පියපච්චත්ථරණසතානි පඤ්ඤාපෙත්වා දක්ඛිණභාගං නිස්සාය උත්තරාභිමුඛං ථෙරාසනං, මණ්ඩපමජ්ඣෙ පුරත්ථාභිමුඛං බුද්ධස්ස භගවතො ආසනාරහං ධම්මාසනං පඤ්ඤාපෙත්වා දන්තඛචිතං චිත්තබීජනිඤ්චෙත්ථ ඨපෙත්වා භික්ඛුසඞ්ඝස්ස ආරොචාපෙසි ‘‘නිට්ඨිතං, භන්තෙ, කිච්ච’’න්ති.

භික්ඛූ ආයස්මන්තං ආනන්දං ආහංසු ‘‘ස්වෙ, ආවුසො ආනන්ද, සඞ්ඝසන්නිපාතො, ත්වඤ්ච සෙඛො සකරණීයො, තෙන තෙ න යුත්තං සන්නිපාතං ගන්තුං, අප්පමත්තො හොහී’’ති. අථ ඛො ආයස්මා ආනන්දො ‘‘ස්වෙ සන්නිපාතො, න ඛො පන මෙතං පතිරූපං, ය්වාහං සෙඛො සමානො සන්නිපාතං ගච්ඡෙය්‍යා’’න්ති බහුදෙව රත්තිං කායගතාය සතියා වීතිනාමෙත්වා රත්තියා පච්චූසසමයෙ චඞ්කමා ඔරොහිත්වා විහාරං පවිසිත්වා ‘‘නිපජ්ජිස්සාමී’’ති කායං ආවජ්ජෙසි. ද්වෙ පාදා භූමිතො මුත්තා, අප්පත්තඤ්ච සීසං බිම්බොහනං, එතස්මිං අන්තරෙ අනුපාදාය ආසවෙහි චිත්තං විමුච්චි. අයඤ්හි ආයස්මා චඞ්කමෙන බහි වීතිනාමෙත්වා විසෙසං නිබ්බත්තෙතුං අසක්කොන්තො චින්තෙසි ‘‘නනු මං භගවා එතදවොච – ‘කතපුඤ්ඤොසි ත්වං, ආනන්ද, පධානමනුයුඤ්ජ, ඛිප්පං හොහිසි අනාසවො’ති (දී. නි. 2.207). බුද්ධානඤ්ච කථාදොසො නාම නත්ථි, මම පන අච්චාරද්ධං වීරියං, තෙන මෙ චිත්තං උද්ධච්චාය සංවත්තති, හන්දාහං වීරියසමතං යොජෙමී’’ති චඞ්කමා ඔරොහිත්වා පාදධොවනට්ඨානෙ ඨත්වා පාදෙ ධොවිත්වා විහාරං පවිසිත්වා මඤ්චකෙ නිසීදිත්වා ‘‘ථොකං විස්සමිස්සාමී’’ති කායං මඤ්චකෙ උපනාමෙසි. ද්වෙ පාදා භූමිතො මුත්තා, සීසඤ්ච බිම්බොහනමසම්පත්තං, එතස්මිං අන්තරෙ අනුපාදාය ආසවෙහි චිත්තං විමුච්චි. චතුඉරියාපථවිරහිතං ථෙරස්ස අරහත්තං. තෙන ‘‘ඉමස්මිං සාසනෙ අනිසින්නො අනිපන්නො අට්ඨිතො අචඞ්කමන්තො කො භික්ඛු අරහත්තං පත්තො’’ති වුත්තෙ ‘‘ආනන්දත්ථෙරො’’ති වත්තුං වට්ටති.

අථ ථෙරා භික්ඛූ දුතියදිවසෙ භත්තකිච්චං කත්වා පත්තචීවරං පටිසාමෙත්වා ධම්මසභායං සන්නිපතිතා. ආනන්දත්ථෙරො පන අත්තනො අරහත්තප්පත්තිං ඤාපෙතුකාමො භික්ඛූහි සද්ධිං න ගතො. භික්ඛූ යථාවුඩ්ඪං අත්තනො අත්තනො පත්තාසනෙ නිසීදන්තා ආනන්දත්ථෙරස්ස ආසනං ඨපෙත්වා නිසින්නා. තත්ථ කෙහිචි

‘‘එතමාසනං කස්සා’’ති වුත්තෙ ආනන්දස්සාති. ‘‘ආනන්දො පන කුහිං ගතො’’ති. තස්මිං සමයෙ ථෙරො චින්තෙසි ‘‘ඉදානි මය්හං ගමනකාලො’’ති. තතො අත්තනො ආනුභාවං දස්සෙන්තො පථවියං නිමුජ්ජිත්වා අත්තනො ආසනෙයෙව අත්තානං දස්සෙසි. ආකාසෙනාගන්ත්වා නිසීදීතිපි එකෙ.

එවං නිසින්නෙ තස්මිං ආයස්මන්තෙ මහාකස්සපත්ථෙරො භික්ඛූ ආමන්තෙසි, ‘‘ආවුසො, කිං පඨමං සඞ්ගායාම ධම්මං වා විනයං වා’’ති? භික්ඛූ ආහංසු, ‘‘භන්තෙ මහාකස්සප, **විනයොනාමබුද්ධසාසනස්ස ආයු, විනයෙ ඨිතෙ සාසනං ඨිතං හොති,** තස්මා පඨමං විනයං සඞ්ගායාමා’’ති. ‘‘කං ධුරං කත්වා විනයො සඞ්ගායිතබ්බො’’ති? ‘‘ආයස්මන්තං උපාලි’’න්ති . ‘‘කිං ආනන්දො නප්පහොතී’’ති? ‘‘නො නප්පහොති, අපිච ඛො පන සම්මාසම්බුද්ධො ධරමානොයෙව විනයපරියත්තිං නිස්සාය ආයස්මන්තං උපාලිං එතදග්ගෙ ඨපෙසි – ‘එතදග්ගං, භික්ඛවෙ, මම සාවකානං භික්ඛූනං විනයධරානං යදිදං උපාලී’’’ති (අ. නි. 1.228). තස්මා උපාලිත්ථෙරං පුච්ඡිත්වා විනයං සඞ්ගායාමාති. තතො ථෙරො විනයං පුච්ඡනත්ථාය අත්තනාව අත්තානං සම්මන්නි. උපාලිත්ථෙරොපි විස්සජ්ජනත්ථාය සම්මන්නි. තත්‍රායං පාළි –

අථ ඛො ආයස්මා මහාකස්සපො සඞ්ඝං ඤාපෙසි –

> ‘‘සුණාතු මෙ, ආවුසො, සඞ්ඝො, යදි සඞ්ඝස්ස පත්තකල්ලං, අහං උපාලිං විනයං පුච්ඡෙය්‍ය’’න්ති.

ආයස්මාපි උපාලි සඞ්ඝං ඤාපෙසි –

> ‘‘සුණාතු මෙ, භන්තෙ, සඞ්ඝො, යදි සඞ්ඝස්ස පත්තකල්ලං, අහං ආයස්මතා මහාකස්සපෙන විනයං පුට්ඨො විස්සජ්ජෙය්‍ය’’න්ති.

එවං අත්තනාව අත්තානං සම්මන්නිත්වා ආයස්මා, උපාලි, උට්ඨායාසනා එකංසං චීවරං කත්වා ථෙරෙ භික්ඛූ වන්දිත්වා ධම්මාසනෙ නිසීදි දන්තඛචිතං බීජනිං ගහෙත්වා. තතො මහාකස්සපත්ථෙරො උපාලිත්ථෙරං පඨමපාරාජිකං ආදිං කත්වා සබ්බං විනයං පුච්ඡි, උපාලිත්ථෙරො විස්සජ්ජෙසි. සබ්බෙ පඤ්චසතා භික්ඛූ පඨමපාරාජිකසික්ඛාපදං සනිදානං කත්වා එකතො ගණසජ්ඣායමකංසු. එවං සෙසානිපීති සබ්බං විනයට්ඨකථාය ගහෙතබ්බං. එතෙන නයෙන සඋභතොවිභඞ්ගං සඛන්ධකපරිවාරං සකලං විනයපිටකං සඞ්ගායිත්වා උපාලිත්ථෙරො දන්තඛචිතං බීජනිං නික්ඛිපිත්වා ධම්මාසනා ඔරොහිත්වා වුඩ්ඪෙ භික්ඛූ වන්දිත්වා අත්තනො පත්තාසනෙ නිසීදි.

විනයං සඞ්ගායිත්වා ධම්මං සඞ්ගායිතුකාමො ආයස්මා මහාකස්සපත්ථෙරො භික්ඛූ පුච්ඡි – ‘‘ධම්මං සඞ්ගායන්තෙහි කං පුග්ගලං ධුරං කත්වා ධම්මො සඞ්ගායිතබ්බො’’ති? භික්ඛූ ‘‘ආනන්දත්ථෙරං ධුරං කත්වා’’ති ආහංසු.

අථ ඛො ආයස්මා මහාකස්සපො සඞ්ඝං ඤාපෙසි –

> ‘‘සුණාතු මෙ, ආවුසො, සඞ්ඝො, යදි සඞ්ඝස්ස පත්තකල්ලං, අහං ආනන්දං ධම්මං පුච්ඡෙය්‍ය’’න්ති.

අථ ඛො ආයස්මා ආනන්දො සඞ්ඝං ඤාපෙසි –

> ‘‘සුණාතු මෙ, භන්තෙ, සඞ්ඝො, යදි සඞ්ඝස්ස පත්තකල්ලං, අහං ආයස්මතා මහාකස්සපෙන ධම්මං පුට්ඨො විස්සජ්ජෙය්‍ය’’න්ති.

අථ ඛො ආයස්මා ආනන්දො උට්ඨායාසනා එකංසං චීවරං කත්වා ථෙරෙ භික්ඛූ වන්දිත්වා ධම්මාසනෙ නිසීදි දන්තඛචිතං බීජනිං ගහෙත්වා. අථ මහාකස්සපත්ථෙරො ආනන්දත්ථෙරං ධම්මං පුච්ඡි – ‘‘බ්‍රහ්මජාලං, ආවුසො ආනන්ද, කත්ථ භාසිත’’න්ති? ‘‘අන්තරා ච, භන්තෙ, රාජගහං අන්තරා ච නාළන්දං රාජාගාරකෙ අම්බලට්ඨිකාය’’න්ති. ‘‘කං ආරබ්භා’’ති ? ‘‘සුප්පියඤ්ච පරිබ්බාජකං බ්‍රහ්මදත්තඤ්ච මාණවක’’න්ති. අථ ඛො ආයස්මා මහාකස්සපො ආයස්මන්තං ආනන්දං බ්‍රහ්මජාලස්ස නිදානම්පි පුච්ඡි, පුග්ගලම්පි පුච්ඡි. ‘‘සාමඤ්ඤඵලං; පනාවුසො ආනන්ද, කත්ථ භාසිත’’න්ති? ‘‘රාජගහෙ, භන්තෙ, ජීවකම්බවනෙ’’ති. ‘‘කෙන සද්ධි’’න්ති? ‘‘අජාතසත්තුනා වෙදෙහිපුත්තෙන සද්ධි’’න්ති. අථ ඛො ආයස්මා මහාකස්සපො ආයස්මන්තං ආනන්දං සාමඤ්ඤඵලස්ස නිදානම්පි පුච්ඡි, පුග්ගලම්පි පුච්ඡි. එතෙනෙව උපායෙන පඤ්චපි නිකායෙ පුච්ඡි, පුට්ඨො පුට්ඨො ආයස්මා ආනන්දො විස්සජ්ජෙසි. අයං **පඨමමහාසඞ්ගීති** පඤ්චහි ථෙරසතෙහි කතා –

> ‘‘සතෙහි පඤ්චහි කතා, තෙන පඤ්චසතාති ච;
> ථෙරෙහෙව කතත්තා ච, ථෙරිකාති පවුච්චතී’’ති.

ඉමිස්සා පඨමමහාසඞ්ගීතියා වත්තමානාය සබ්බං දීඝනිකායං මජ්ඣිමනිකායාදිඤ්ච පුච්ඡිත්වා අනුපුබ්බෙන ඛුද්දකනිකායං පුච්ඡන්තෙන ආයස්මතා මහාකස්සපෙන ‘‘මඞ්ගලසුත්තං, ආවුසො ආනන්ද, කත්ථ භාසිත’’න්ති එවමාදිවචනාවසානෙ ‘‘නිදානම්පි පුච්ඡි, පුග්ගලම්පි පුච්ඡී’’ති එත්ථ නිදානෙ පුච්ඡිතෙ තං නිදානං විත්ථාරෙත්වා යථා ච

භාසිතං, යෙන ච සුතං, යදා ච සුතං, යෙන ච භාසිතං, යත්ථ ච භාසිතං, යස්ස ච භාසිතං, තං සබ්බං කථෙතුකාමෙන ‘‘එවං භාසිතං මයා සුතං, එකං සමයං සුතං, භගවතා භාසිතං, සාවත්ථියං භාසිතං, දෙවතාය භාසිත’’න්ති එතමත්ථං දස්සෙන්තෙන ආයස්මතා ආනන්දෙන වුත්තං ‘‘එවං මෙ සුතං – එකං සමයං භගවා සාවත්ථියං විහරති ජෙතවනෙ අනාථපිණ්ඩිකස්ස ආරාමෙ…පෙ…. භගවන්තං ගාථාය අජ්ඣභාසී’’ති. එවමිදං ආයස්මතා ආනන්දෙන වුත්තං, තඤ්ච පන පඨමමහාසඞ්ගීතිකාලෙ වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

ඉදානි ‘‘කස්මා වුත්ත’’න්ති එත්ථ වුච්චතෙ – යස්මා අයමායස්මා මහාකස්සපත්ථෙරෙන නිදානං පුට්ඨො, තස්මානෙන තං නිදානං ආදිතො පභුති විත්ථාරෙතුං වුත්තං. යස්මා වා ආනන්දං ධම්මාසනෙ නිසින්නං වසීගණපරිවුතං දිස්වා එකච්චානං දෙවතානං චිත්තමුප්පන්නං ‘‘අයමායස්මා වෙදෙහමුනි පකතියාපි සක්‍යකුලමන්වයො භගවතො දායාදො, භගවතාපි පඤ්චක්ඛත්තුං එතදග්ගෙ නිද්දිට්ඨො, චතූහි අච්ඡරියඅබ්භුතධම්මෙහි සමන්නාගතො, චතුන්නං පරිසානං පියො මනාපො, ඉදානි මඤ්ඤෙ භගවතො ධම්මරජ්ජදායජ්ජං පත්වා බුද්ධො ජාතො’’ති. තස්මා ආයස්මා ආනන්දො තාසං දෙවතානං චෙතසා චෙතොපරිවිතක්කමඤ්ඤාය තං අභූතගුණසම්භාවනං අනධිවාසෙන්තො අත්තනො සාවකභාවමෙව දීපෙතුං ආහ ‘‘එවං මෙ සුතං එකං සමයං භගවා …පෙ…. අජ්ඣභාසී’’ති. එත්ථන්තරෙ පඤ්ච අරහන්තසතානි අනෙකානි ච දෙවතාසහස්සානි ‘‘සාධු සාධූ’’ති ආයස්මන්තං ආනන්දං අභිනන්දිංසු, මහාභූමිචාලො අහොසි, නානාවිධකුසුමවස්සං අන්තලික්ඛතො පපති, අඤ්ඤානි ච බහූනි අච්ඡරියානි පාතුරහෙසුං, බහුනඤ්ච දෙවතානං සංවෙගො උප්පජ්ජි ‘‘යං අම්හෙහි භගවතො සම්මුඛා සුතං, ඉදානෙව තං පරොක්ඛා ජාත’’න්ති. එවමිදං ආයස්මතා ආනන්දෙන පඨමමහාසඞ්ගීතිකාලෙ වදන්තෙනාපි ඉමිනා කාරණෙන වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. එත්තාවතා ච **‘‘වුත්තං යෙන යදා යස්මා, චෙතං වත්වා ඉමං විධි’’**න්ති ඉමිස්සා අද්ධගාථාය අත්ථො පකාසිතො හොති.

එවමිච්චාදිපාඨවණ්ණනා

1. ඉදානි **‘‘එවමිච්චාදිපාඨස්ස, අත්ථං නානප්පකාරතො’’**ති එවමාදිමාතිකාය සඞ්ගහිතත්ථප්පකාසනත්ථං වුච්චතෙ – **එව**න්ති අයං සද්දො උපමූපදෙසසම්පහංසනගරහණවචනසම්පටිග්ගහාකාරනිදස්සනාවධාරණාදීසු අත්ථෙසු දට්ඨබ්බො. තථා හෙස ‘‘එවං ජාතෙන මච්චෙන, කත්තබ්බං කුසලං බහු’’න්ති එවමාදීසු (ධ. ප. 53) උපමායං දිස්සති. ‘‘එවං තෙ අභික්කමිතබ්බං, එවං තෙ පටික්කමිතබ්බ’’න්තිආදීසු (අ. නි. 4.122) උපදෙසෙ. ‘‘එවමෙතං භගවා, එවමෙතං සුගතා’’ති එවමාදීසු (අ. නි. 3.66) සම්පහංසනෙ. ‘‘එවමෙවං පනායං වසලී යස්මිං වා තස්මිං වා තස්ස මුණ්ඩකස්ස සමණකස්ස වණ්ණං භාසතී’’ති එවමාදීසු (සං. නි. 1.187) ගරහණෙ. ‘‘එවං, භන්තෙති ඛො තෙ භික්ඛූ භගවතො පච්චස්සොසු’’න්ති එවමාදීසු (ම. නි. 1.1) වචනසම්පටිග්ගහෙ. ‘‘එවං බ්‍යා ඛො අහං, භන්තෙ, භගවතා ධම්මං දෙසිතං ආජානාමී’’ති එවමාදීසු (ම. නි. 1.398) ආකාරෙ. ‘‘එහි ත්වං, මාණවක, යෙන සමණො ආනන්දො තෙනුපසඞ්කම, උපසඞ්කමිත්වා මම වචනෙන සමණං ආනන්දං අප්පාබාධං අප්පාතඞ්කං ලහුට්ඨානං බලං ඵාසුවිහාරං පුච්ඡ. ‘සුභො මාණවො තොදෙය්‍යපුත්තො භවන්තං ආනන්දං අප්පාබාධං අප්පාතඞ්කං ලහුට්ඨානං බලං ඵාසුවිහාරං පුච්ඡතී’ති, එවඤ්ච වදෙහි සාධු කිර භවං ආනන්දො යෙන සුභස්ස මාණවස්ස තොදෙය්‍යපුත්තස්ස නිවෙසනං, තෙනුපසඞ්කමතු අනුකම්පං උපාදායා’’ති එවමාදීසු (දී. නි. 1.445) නිදස්සනෙ. ‘‘තං කිං මඤ්ඤථ කාලාමා, ඉමෙ ධම්මා කුසලා වා අකුසලා වාති? අකුසලා, භන්තෙ. සාවජ්ජා වා අනවජ්ජා වාති? සාවජ්ජා, භන්තෙ. විඤ්ඤුගරහිතා වා විඤ්ඤුප්පසත්ථා වාති? විඤ්ඤුගරහිතා, භන්තෙ. සමත්තා සමාදින්නා අහිතාය දුක්ඛාය සංවත්තන්ති නො වා, කථං වො එත්ථ හොතීති? සමත්තා, භන්තෙ, සමාදින්නා අහිතාය දුක්ඛාය සංවත්තන්ති, එවං නො එත්ථ හොතී’’ති එවමාදීසු (අ. නි. 3.66) අවධාරණෙ. ඉධ පන ආකාරනිදස්සනාවධාරණෙසු දට්ඨබ්බො.

තත්ථ ආකාරත්ථෙන **එවං**-සද්දෙන එතමත්ථං දීපෙති – නානානයනිපුණමනෙකජ්ඣාසයසමුට්ඨානං අත්ථබ්‍යඤ්ජනසම්පන්නං විවිධපාටිහාරියං ධම්මත්ථදෙසනාපටිවෙධගම්භීරං සබ්බසත්තානං සකසකභාසානුරූපතො සොතපථමාගච්ඡන්තං තස්ස භගවතො වචනං සබ්බප්පකාරෙන කො සමත්ථො විඤ්ඤාතුං, සබ්බථාමෙන පන සොතුකාමතං ජනෙත්වාපි එවං මෙ සුතං, මයාපි එකෙනාකාරෙන සුතන්ති.

නිදස්සනත්ථෙන ‘‘නාහං සයම්භූ, න මයා ඉදං සච්ඡිකත’’න්ති අත්තානං පරිමොචෙන්තො ‘‘එවං මෙ සුතං, මයාපි එවං සුත’’න්ති ඉදානි වත්තබ්බං සකලසුත්තං නිදස්සෙති.

අවධාරණත්ථෙන ‘‘එතදග්ගං, භික්ඛවෙ, මම සාවකානං භික්ඛූනං බහුස්සුතානං යදිදං ආනන්දො, ගතිමන්තානං, සතිමන්තානං, ධිතිමන්තානං, උපට්ඨාකානං යදිදං ආනන්දො’’ති (අ. නි. 1.219-223) එවං භගවතා පසත්ථභාවානුරූපං අත්තනො ධාරණබලං දස්සෙන්තො සත්තානං සොතුකම්‍යතං ජනෙති ‘‘එවං මෙ සුතං, තඤ්ච ඛො අත්ථතො වා බ්‍යඤ්ජනතො වා අනූනමනධිකං, එවමෙව, න අඤ්ඤථා දට්ඨබ්බ’’න්ති.

මෙ-සද්දො තීසු අත්ථෙසු දිස්සති. තථා හිස්ස ‘‘ගාථාභිගීතං මෙ අභොජනෙය්‍යා’’න්ති එවමාදීසු (සු. නි. 81) මයාති අත්ථො. ‘‘සාධු මෙ, භන්තෙ, භගවා සංඛිත්තෙන ධම්මං දෙසෙතූ’’ති එවමාදීසු (සං. නි. 4.88) මය්හන්ති අත්ථො. ‘‘ධම්මදායාදා මෙ, භික්ඛවෙ, භවථා’’ති එවමාදීසු (ම. නි. 1.29) මමාති අත්ථො. ඉධ පන ‘‘මයා සුත’’න්ති ච ‘‘මම සුත’’න්ති ච අත්ථද්වයෙ යුජ්ජති.

සුතන්ති අයං සුතසද්දො සඋපසග්ගො අනුපසග්ගො ච ගමනඛ්‍යාතරාගාභිභූතුපචිතානුයොගසොතවිඤ්ඤෙය්‍යාසොතද්වාරවිඤ්ඤාතාදිඅනෙකත්ථප්පභෙදො. තථා හිස්ස ‘‘සෙනාය පසුතො’’ති එවමාදීසු ගච්ඡන්තොති අත්ථො. ‘‘සුතධම්මස්ස පස්සතො’’ති එවමාදීසු ඛ්‍යාතධම්මස්සාති අත්ථො. ‘‘අවස්සුතා අවස්සුතස්සා’’ති එවමාදීසු (පාචි. 657) රාගාභිභූතා රාගාභිභූතස්සාති අත්ථො. ‘‘තුම්හෙහි පුඤ්ඤං පසුතං අනප්පක’’න්ති එවමාදීසු (ඛු. පා. 7.12) උපචිතන්ති අත්ථො. ‘‘යෙ ඣානප්පසුතා ධීරා’’ති එවමාදීසු (ධ. ප. 181) ඣානානුයුත්තාති අත්ථො. ‘‘දිට්ඨං සුතං මුත’’න්ති එවමාදීසු (ම. නි. 1.241) සොතවිඤ්ඤෙය්‍යන්ති අත්ථො. ‘‘සුතධරො සුතසන්නිචයො’’ති එවමාදීසු (ම. නි. 1.339) සොතද්වාරානුසාරවිඤ්ඤාතධරොති අත්ථො. ඉධ පන **සුතන්ති** සොතවිඤ්ඤාණපුබ්බඞ්ගමාය විඤ්ඤාණවීථියා උපධාරිතන්ති වා උපධාරණන්ති වාති අත්ථො. තත්ථ යදා මෙ-සද්දස්ස මයාති අත්ථො, තදා ‘‘එවං මයා සුතං, සොතවිඤ්ඤාණපුබ්බඞ්ගමාය විඤ්ඤාණවීථියා උපධාරිත’’න්ති යුජ්ජති. යදා මෙ-සද්දස්ස මමාති අත්ථො, තදා ‘‘එවං මම සුතං සොතවිඤ්ඤාණපුබ්බඞ්ගමාය විඤ්ඤාණවීථියා උපධාරණ’’න්ති යුජ්ජති.

එවමෙතෙසු තීසු පදෙසු **එවන්ති** සොතවිඤ්ඤාණකිච්චනිදස්සනං. **මෙති** වුත්තවිඤ්ඤාණසමඞ්ගීපුග්ගලනිදස්සනං. **සුතන්ති** අස්සවනභාවප්පටික්ඛෙපතො අනූනානධිකාවිපරීතග්ගහණනිදස්සනං. තථා **එවන්ති** සවනාදිචිත්තානං නානප්පකාරෙන ආරම්මණෙ පවත්තභාවනිදස්සනං. **මෙති** අත්තනිදස්සනං. **සුතන්ති** ධම්මනිදස්සනං.

තථා **එවන්ති** නිද්දිසිතබ්බධම්මනිදස්සනං. **මෙති** පුග්ගලනිදස්සනං. **සුතන්ති** පුග්ගලකිච්චනිදස්සනං.

තථා **එවන්ති** වීථිචිත්තානං ආකාරපඤ්ඤත්තිවසෙන නානප්පකාරනිද්දෙසො. **මෙති** කත්තාරනිද්දෙසො. **සුතන්ති** විසයනිද්දෙසො.

තථා **එවන්ති** පුග්ගලකිච්චනිද්දෙසො. **සුතන්ති** විඤ්ඤාණකිච්චනිද්දෙසො. **මෙති** උභයකිච්චයුත්තපුග්ගලනිද්දෙසො.

තථා **එවන්ති** භාවනිද්දෙසො. **මෙති** පුග්ගලනිද්දෙසො. **සුතන්ති** තස්ස කිච්චනිද්දෙසො.

තත්ථ **එවන්ති** ච **මෙති** ච සච්චිකට්ඨපරමත්ථවසෙන අවිජ්ජමානපඤ්ඤත්ති. **සුතන්ති** විජ්ජමානපඤ්ඤත්ති. තථා **එවන්ති** ච **මෙති** ච තං තං උපාදාය වත්තබ්බතො උපාදාපඤ්ඤත්ති. **සුතන්ති** දිට්ඨාදීනි උපනිධාය වත්තබ්බතො උපනිධාපඤ්ඤත්ති .

එත්ථ ච **එවන්ති** වචනෙන අසම්මොහං දීපෙති, **සුතන්ති** වචනෙන සුතස්ස අසම්මොසං. තථා **එවන්ති** වචනෙන යොනිසොමනසිකාරං දීපෙති අයොනිසො මනසිකරොතො නානප්පකාරප්පටිවෙධාභාවතො. **සුතන්ති** වචනෙන අවික්ඛෙපං දීපෙති වික්ඛිත්තචිත්තස්ස සවනාභාවතො. තථා හි වික්ඛිත්තචිත්තො පුග්ගලො සබ්බසම්පත්තියා වුච්චමානොපි ‘‘න මයා සුතං, පුන භණථා’’ති භණති. යොනිසොමනසිකාරෙන චෙත්ථ අත්තසම්මාපණිධිං පුබ්බෙ කතපුඤ්ඤතඤ්ච සාධෙති, අවික්ඛෙපෙන සද්ධම්මස්සවනං සප්පුරිසූපනිස්සයඤ්ච. **එවන්ති** ච ඉමිනා භද්දකෙන ආකාරෙන පච්ඡිමචක්කද්වයසම්පත්තිං අත්තනො දීපෙති, **සුතන්ති** සවනයොගෙන පුරිමචක්කද්වයසම්පත්තිං. තථා ආසයසුද්ධිං පයොගසුද්ධිඤ්ච, තාය ච ආසයසුද්ධියා අධිගමබ්‍යත්තිං, පයොගසුද්ධියා ආගමබ්‍යත්තිං.

එවන්ති ච ඉමිනා නානප්පකාරපටිවෙධදීපකෙන වචනෙන අත්තනො අත්ථපටිභානපටිසම්භිදාසම්පදං දීපෙති. **සුතන්ති** ඉමිනා සොතබ්බභෙදපටිවෙධදීපකෙන ධම්මනිරුත්තිපටිසම්භිදාසම්පදං දීපෙති. **එවන්ති** ච ඉදං යොනිසොමනසිකාරදීපකං වචනං භණන්තො ‘‘එතෙ මයා ධම්මා මනසානුපෙක්ඛිතා දිට්ඨියා සුප්පටිවිද්ධා’’ති ඤාපෙති. **සුතන්ති** ඉදං සවනයොගදීපකවචනං භණන්තො ‘‘බහූ මයා ධම්මා සුතා ධාතා වචසා පරිචිතා’’ති ඤාපෙති. තදුභයෙනපි අත්ථබ්‍යඤ්ජනපාරිපූරිං දීපෙන්තො සවනෙ ආදරං ජනෙති.

එවං මෙ සුතන්ති ඉමිනා පන සකලෙනපි වචනෙන ආයස්මා ආනන්දො තථාගතප්පවෙදිතං ධම්මං අත්තනො අදහන්තො අසප්පුරිසභූමිං, අතික්කමති, සාවකත්තං පටිජානන්තො සප්පුරිසභූමිං ඔක්කමති. තථා අසද්ධම්මා චිත්තං වුට්ඨාපෙති, සද්ධම්මෙ චිත්තං පතිට්ඨාපෙති. ‘‘කෙවලං සුතමෙවෙතං මයා, තස්සෙව තු භගවතො වචනං අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්සා’’ති ච දීපෙන්තො අත්තානං පරිමොචෙති, සත්ථාරං අපදිසති, ජිනවචනං අප්පෙති, ධම්මනෙත්තිං පතිට්ඨාපෙති.

අපිච ‘‘එවං මෙ සුත’’න්ති අත්තනා උප්පාදිතභාවං අප්පටිජානන්තො පුරිමස්සවනං විවරන්තො ‘‘සම්මුඛා පටිග්ගහිතමිදං මයා තස්ස භගවතො චතුවෙසාරජ්ජවිසාරදස්ස දසබලධරස්ස ආසභට්ඨානට්ඨායිනො සීහනාදනාදිනො සබ්බසත්තුත්තමස්ස ධම්මිස්සරස්ස ධම්මරාජස්ස ධම්මාධිපතිනො ධම්මදීපස්ස ධම්මප්පටිසරණස්ස සද්ධම්මවරචක්කවත්තිනො සම්මාසම්බුද්ධස්ස. න එත්ථ අත්ථෙ වා ධම්මෙ වා පදෙ වා බ්‍යඤ්ජනෙ වා කඞ්ඛා වා විමති වා කාතබ්බා’’ති සබ්බදෙවමනුස්සානං ඉමස්මිං ධම්මෙ අස්සද්ධියං විනාසෙති, සද්ධාසම්පදං උප්පාදෙතීති වෙදිතබ්බො. හොති චෙත්ථ –

‘‘විනාසයති අස්සද්ධං, සද්ධං වඩ්ඪෙති සාසනෙ;
එවං මෙ සුතමිච්චෙවං, වදං ගොතමසාවකො’’ති.

එකන්ති ගණනපරිච්ඡෙදනිද්දෙසො. **සමයන්ති** පරිච්ඡින්නනිද්දෙසො. **එකං සමයන්ති** අනියමිතපරිදීපනං. තත්ථ **සමයසද්දො** –

සමවායෙ ඛණෙ කාලෙ, සමූහෙ හෙතුදිට්ඨීසු;
පටිලාභෙ පහානෙ ච, පටිවෙධෙ ච දිස්සති.

තථා හිස්ස ‘‘අප්පෙව නාම ස්වෙපි උපසඞ්කමෙය්‍යාම කාලඤ්ච සමයඤ්ච උපාදායා’’ති එවමාදීසු (දී. නි. 1.447) සමවායො අත්ථො. ‘‘එකොව ඛො, භික්ඛවෙ, ඛණො ච සමයො ච බ්‍රහ්මචරියවාසායා’’ති එවමාදීසු (අ. නි. 8.29) ඛණො. ‘‘උණ්හසමයො පරිළාහසමයො’’ති එවමාදීසු (පාචි. 358) කාලො. ‘‘මහාසමයො පවනස්මි’’න්ති එවමාදීසු සමූහො. ‘‘සමයොපි ඛො තෙ, භද්දාලි, අප්පටිවිද්ධො අහොසි, භගවා ඛො සාවත්ථියං විහරති, සොපි මං ජානිස්සති, ‘භද්දාලි, නාම භික්ඛු සත්ථුසාසනෙ සික්ඛාය අපරිපූරකාරී’ති, අයම්පි ඛො තෙ භද්දාලි සමයො අප්පටිවිද්ධො අහොසී’’ති එවමාදීසු (ම. නි. 2.135) හෙතු. ‘‘තෙන ඛො පන සමයෙන උග්ගාහමානො පරිබ්බාජකො සමණමුණ්ඩිකාපුත්තො සමයප්පවාදකෙ තින්දුකාචීරෙ එකසාලකෙ මල්ලිකාය ආරාමෙ පටිවසතී’’ති එවමාදීසු (ම. නි. 2.260) දිට්ඨි.

‘‘දිට්ඨෙ ධම්මෙ ච යො අත්ථො, යො චත්ථො සම්පරායිකො;
අත්ථාභිසමයා ධීරො, පණ්ඩිතොති පවුච්චතී’’ති. (සං. නි. 1.129) –

එවමාදීසු පටිලාභො. ‘‘සම්මා මානාභිසමයා අන්තමකාසි දුක්ඛස්සා’’ති එවමාදීසු (ම. නි. 1.28) පහානං. ‘‘දුක්ඛස්ස පීළනට්ඨො සඞ්ඛතට්ඨො සන්තාපට්ඨො විපරිණාමට්ඨො අභිසමයට්ඨො’’ති එවමාදීසු (පටි. ම. 2.8) පටිවෙධො. ඉධ පනස්ස කාලො අත්ථො. තෙන එකං සමයන්ති සංවච්ඡරඋතුමාසඅඩ්ඪමාසරත්තිදිවපුබ්බණ්හමජ්ඣන්හිකසායන්හපඨමමජ්ඣිම- පච්ඡිමයාමමුහුත්තාදීසු කාලභෙදසු සමයෙසු එකං සමයන්ති දීපෙති.

යෙ වා ඉමෙ ගබ්භොක්කන්තිසමයො ජාතිසමයො සංවෙගසමයො අභිනික්ඛමනසමයො දුක්කරකාරිකසමයො මාරවිජයසමයො අභිසම්බොධිසමයො දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරසමයො දෙසනාසමයො පරිනිබ්බානසමයොති එවමාදයො භගවතො දෙවමනුස්සෙසු අතිවිය පකාසා අනෙකකාලඛ්‍යා එව සමයා. තෙසු සමයෙසු දෙසනාසමයසඞ්ඛාතං එකං සමයන්ති වුත්තං හොති. යො වායං ඤාණකරුණාකිච්චසමයෙසු කරුණාකිච්චසමයො, අත්තහිතපරහිතප්පටිපත්තිසමයෙසු පරහිතප්පටිපත්තිසමයො, සන්නිපතිතානං කරණීයද්වයසමයෙසු ධම්මීකථාසමයො, දෙසනාපටිපත්තිසමයෙසු දෙසනාසමයො, තෙසුපි සමයෙසු යං කිඤ්චි සන්ධාය ‘‘එකං සමය’’න්ති වුත්තං හොති.

එත්ථාහ – අථ කස්මා යථා අභිධම්මෙ ‘‘යස්මිං සමයෙ කාමාවචර’’න්ති ච ඉතො අඤ්ඤෙසු සුත්තපදෙසු ‘‘යස්මිං සමයෙ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු විවිච්චෙව කාමෙහී’’ති ච භුම්මවචනෙන නිද්දෙසො කතො, විනයෙ ච ‘‘තෙන සමයෙන බුද්ධො භගවා’’ති කරණවචනෙන, තථා අකත්වා ඉධ ‘‘එකං සමය’’න්ති උපයොගවචනනිද්දෙසො කතොති. තත්ථ තථා, ඉධ ච අඤ්ඤථා අත්ථසම්භවතො. තත්ථ හි අභිධම්මෙ ඉතො අඤ්ඤෙසු සුත්තපදෙසු ච අධිකරණත්ථො භාවෙනභාවලක්ඛණත්ථො ච සම්භවති. අධිකරණඤ්හි කාලත්ථො සමූහත්ථො ච සමයො, තත්ථ වුත්තානං ඵස්සාදිධම්මානං ඛණසමවායහෙතුසඞ්ඛාතස්ස ච සමයස්ස භාවෙන තෙසං භාවො ලක්ඛීයති, තස්මා තදත්ථජොතනත්ථං තත්ථ භුම්මවචනනිද්දෙසො කතො.

විනයෙ ච හෙත්වත්ථො කරණත්ථො ච සම්භවති. යො හි සො සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තිසමයො සාරිපුත්තාදීහිපි දුබ්බිඤ්ඤෙය්‍යො, තෙන සමයෙන හෙතුභූතෙන කරණභූතෙන ච සික්ඛාපදානි පඤ්ඤපෙන්තො සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තිහෙතුඤ්ච අපෙක්ඛමානො භගවා තත්ථ තත්ථ විහාසි, තස්මා තදත්ථජොතනත්ථං තත්ථ කරණවචනනිද්දෙසො කතො.

ඉධ පන අඤ්ඤස්මිඤ්ච එවංජාතිකෙ සුත්තන්තපාඨෙ අච්චන්තසංයොගත්ථො සම්භවති. යඤ්හි සමයං භගවා ඉමං අඤ්ඤං වා සුත්තන්තං දෙසෙසි, අච්චන්තමෙව තං සමයං කරුණාවිහාරෙන විහාසි. තස්මා තදත්ථජොතනත්ථං ඉධ උපයොගවචනනිද්දෙසො කතොති විඤ්ඤෙය්‍යො. හොති චෙත්ථ –

‘‘තං තං අත්ථමපෙක්ඛිත්වා, භුම්මෙන කරණෙන ච;
අඤ්ඤත්‍ර සමයො වුත්තො, උපයොගෙන සො ඉධා’’ති.

භගවාති ගුණවිසිට්ඨසත්තුත්තමගරුගාරවාධිවචනමෙතං. යථාහ –

‘‘භගවාති වචනං සෙට්ඨං, භගවාති වචනමුත්තමං;
ගරු ගාරවයුත්තො සො, භගවා තෙන වුච්චතී’’ති.

චතුබ්බිධඤ්හි නාමං ආවත්ථිකං, ලිඞ්ගිකං, නෙමිත්තකං, අධිච්චසමුප්පන්නන්ති. අධිච්චසමුප්පන්නං නාම ‘‘යදිච්ඡක’’න්ති වුත්තං හොති. තත්ථ වච්ඡො දම්මො බලිබද්දොති එවමාදි ආවත්ථිකං, දණ්ඩී ඡත්තී සිඛී කරීති එවමාදි ලිඞ්ගිකං, තෙවිජ්ජො ඡළභිඤ්ඤොති එවමාදි නෙමිත්තකං, සිරිවඩ්ඪකො ධනවඩ්ඪකොති එවමාදි වචනත්ථමනපෙක්ඛිත්වා පවත්තං අධිච්චසමුප්පන්නං. ඉදං පන භගවාති නාමං ගුණනෙමිත්තකං, න මහාමායාය, න සුද්ධොදනමහාරාජෙන, න අසීතියා ඤාතිසහස්සෙහි කතං, න සක්කසන්තුසිතාදීහි දෙවතාවිසෙසෙහි කතං. යථාහ ආයස්මා සාරිපුත්තත්ථෙරො ‘‘භගවාති නෙතං නාමං මාතරා කතං…පෙ…. සච්ඡිකා පඤ්ඤත්ති යදිදං භගවා’’ති (මහානි. 84).

යං ගුණනෙමිත්තකඤ්චෙතං නාමං, තෙසං ගුණානං පකාසනත්ථං ඉමං ගාථං වදන්ති –

‘‘භගී භජී භාගී විභත්තවා ඉති,
අකාසි භග්ගන්ති ගරූති භාග්‍යවා;
බහූහි ඤායෙහි සුභාවිතත්තනො,
භවන්තගො සො භගවාති වුච්චතී’’ති.

නිද්දෙසාදීසු (මහානි. 84; චූළනි. අජිතමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 2) වුත්තනයෙනෙව වස්ස අත්ථො දට්ඨබ්බො.

අයං පන අපරො පරියායො –

‘‘භාග්‍යවා භග්ගවා යුත්තො, භගෙහි ච විභත්තවා;
භත්තවා වන්තගමනො, භවෙසු භගවා තතො’’ති.

තත්ථ ‘‘වණ්ණාගමො වණ්ණවිපරියායො’’ති එවං නිරුත්තිලක්ඛණං ගහෙත්වා සද්දනයෙන වා පිසොදරාදිපක්ඛෙපලක්ඛණං ගහෙත්වා යස්මා ලොකියලොකුත්තරසුඛාභිනිබ්බත්තකං දානසීලාදිපාරප්පත්තං භාග්‍යමස්ස අත්ථි, තස්මා භාග්‍යවාති වත්තබ්බෙ භගවාති වුච්චතීති ඤාතබ්බං. යස්මා පන ලොභදොසමොහවිපරීතමනසිකාරඅහිරිකානොත්තප්පකොධූපනාහමක්ඛපලා-ඉස්සාමච්ඡරියමායාසාඨෙය්‍යථම්භසාරම්භමානාතිමානමදපමාදතණ්හාවිජ්ජාතිවිධාකුසලමූලදුච්චරිත-සංකිලෙසමලවිසමසඤ්ඤාවිතක්කපපඤ්චචතුබ්බිධවිපරියෙසආසවගන්ථඔඝයොගඅගතිතණ්හුපාදාන-පඤ්චචෙතොඛිලවිනිබන්ධනීවරණාභිනන්දනඡවිවාදමූලතණ්හාකායසත්තානුසය-අට්ඨමිච්ඡත්තනවතණ්හාමූලකදසාකුසලකම්මපථද්වාසට්ඨිදිට්ඨිගත-අට්ඨසතතණ්හාවිචරිතප්පභෙදසබ්බදරථපරිළාහකිලෙසසතසහස්සානි , සඞ්ඛෙපතො වා පඤ්ච කිලෙසක්ඛන්ධඅභිසඞ්ඛාරමච්චුදෙවපුත්තමාරෙ අභඤ්ජි, තස්මා **භග්ගත්තා එතෙසං පරිස්සයානං භග්ගවාති** වත්තබ්බෙ **භගවා**ති වුච්චති. ආහ චෙත්ථ –

‘‘භග්ගරාගො භග්ගදොසො, භග්ගමොහො අනාසවො;
භග්ගාස්ස පාපකා ධම්මා, භගවා තෙන වුච්චතී’’ති.

භාග්‍යවතාය චස්ස සතපුඤ්ඤලක්ඛණධරස්ස රූපකායසම්පත්ති දීපිතා හොති, භග්ගදොසතාය ධම්මකායසම්පත්ති. තථා ලොකියසරික්ඛකානං බහුමානභාවො, ගහට්ඨපබ්බජිතෙහි අභිගමනීයතා. තථා අභිගතානඤ්ච නෙසං කායචිත්තදුක්ඛාපනයනෙ පටිබලභාවො, ආමිසදානධම්මදානෙහි උපකාරිතා. ලොකියලොකුත්තරසුඛෙහි ච සංයොජනසමත්ථතා දීපිතා හොති.

යස්මා ච ලොකෙ ඉස්සරියධම්මයසසිරිකාමපයත්තෙසු ඡසු ධම්මෙසු භගසද්දො වත්තති, පරමඤ්චස්ස සකචිත්තෙ ඉස්සරියං, අණිමාලඝිමාදිකං වා ලොකියසම්මතං සබ්බාකාරපරිපූරං අත්ථි, තථා ලොකුත්තරො ධම්මො, ලොකත්තයබ්‍යාපකො යථාභුච්චගුණාධිගතො අතිවිය පරිසුද්ධො යසො, රූපකායදස්සනබ්‍යාවටජනනයනමනප්පසාදජනනසමත්ථා සබ්බාකාරපරිපූරා සබ්බඞ්ගපච්චඞ්ගසිරී, යං යං අනෙන ඉච්ඡිතං පත්ථිතං අත්තහිතං පරහිතං වා, තස්ස තස්ස තථෙව අභිනිප්ඵන්නත්තා ඉච්ඡිතත්ථනිප්ඵත්තිසඤ්ඤිතො කාමො, සබ්බලොකගරුභාවප්පත්තිහෙතුභූතො සම්මාවායාමසඞ්ඛාතො පයත්තො ච අත්ථි, තස්මා ඉමෙහි භගෙහි යුත්තත්තාපි **භගා අස්ස සන්තීති** ඉමිනා අත්ථෙන ‘‘භගවා’’ති වුච්චති.

යස්මා පන කුසලාදිභෙදෙහි සබ්බධම්මෙ, ඛන්ධායතනධාතුසච්චඉන්ද්‍රියපටිච්චසමුප්පාදාදීහි වා කුසලාදිධම්මෙ, පීළනසඞ්ඛතසන්තාපවිපරිණාමට්ඨෙන වා දුක්ඛමරියසච්චං, ආයූහනනිදානසංයොගපලිබොධට්ඨෙන සමුදයං, නිස්සරණවිවෙකාසඞ්ඛතඅමතට්ඨෙන නිරොධං, නිය්‍යානිකහෙතුදස්සනාධිපතෙය්‍යට්ඨෙන මග්ගං විභත්තවා, විභජිත්වා විවරිත්වා දෙසිතවාති වුත්තං හොති, තස්මා **විභත්තවාති** වත්තබ්බෙ ‘‘භගවා’’ති වුච්චති.

යස්මා ච එස දිබ්බබ්‍රහ්මඅරියවිහාරෙ කායචිත්තඋපධිවිවෙකෙ සුඤ්ඤතාප්පණිහිතානිමිත්තවිමොක්ඛෙ අඤ්ඤෙ ච ලොකියලොකුත්තරෙ උත්තරිමනුස්සධම්මෙ භජි සෙවි බහුලමකාසි, තස්මා **භත්තවා**ති වත්තබ්බෙ ‘‘භගවා’’ති වුච්චති.

යස්මා පන තීසු භවෙසු තණ්හාසඞ්ඛාතං ගමනං අනෙන වන්තං, තස්මා **භවෙසු වන්තගමනො**ති වත්තබ්බෙ භවසද්දතො භකාරං ගමනසද්දතො ගකාරං වන්තසද්දතො වකාරඤ්ච දීඝං කත්වා ආදාය ‘‘භගවා’’ති වුච්චති, යථා ලොකෙ ‘‘මෙහනස්ස ඛස්ස මාලා’’ති වත්තබ්බෙ ‘‘මෙඛලා’’ති.

එත්තාවතා චෙත්ථ **එවං මෙ සුතන්**ති වචනෙන යථාසුතං යථාපරියත්තං ධම්මං දෙසෙන්තො පච්චක්ඛං කත්වා භගවතො ධම්මසරීරං පකාසෙති, තෙන ‘‘නයිදං අතීතසත්ථුකං පාවචනං, අයං වො සත්ථා’’ති භගවතො අදස්සනෙන උක්කණ්ඨිතජනං සමස්සාසෙති.

එකං සමයං භගවාති වචනෙන තස්මිං සමයෙ භගවතො අවිජ්ජමානභාවං දස්සෙන්තො රූපකායපරිනිබ්බානං දස්සෙති. තෙන ‘‘එවංවිධස්ස ඉමස්ස අරියධම්මස්ස දෙසෙතා දසබලධරො වජිරසඞ්ඝාතකායො සොපි භගවා පරිනිබ්බුතො, තත්ථ කෙනඤ්ඤෙන ජීවිතෙ ආසා ජනෙතබ්බා’’ති ජීවිතමදමත්තං ජනං සංවෙජෙති, සද්ධම්මෙ චස්ස උස්සාහං ජනෙති.

එවන්ති ච භණන්තො දෙසනාසම්පත්තිං නිද්දිසති, **මෙ සුත**න්ති සාවකසම්පත්තිං, **එකං සමය**න්ති කාලසම්පත්තිං, **භගවා**ති දෙසකසම්පත්තිං.

සාවත්ථියං විහරතීති එත්ථ **සාවත්ථී**ති සවත්ථස්ස ඉසිනො නිවාසට්ඨානභූතං නගරං, යථා කාකන්දී මාකන්දීති, එවං ඉත්ථිලිඞ්ගවසෙන සාවත්ථීති වුච්චති, එවං අක්ඛරචින්තකා. අට්ඨකථාචරියා පන භණන්ති ‘‘යංකිඤ්චි මනුස්සානං උපභොගපරිභොගං සබ්බමෙත්ථ අත්ථී’’ති සාවත්ථී. සත්ථසමායොගෙ ච ‘‘කිං භණ්ඩමත්ථී’’ති පුච්ඡිතෙ ‘‘සබ්බමත්ථී’’ති වචනමුපාදාය සාවත්ථී.

> ‘‘සබ්බදා සබ්බූපකරණං, සාවත්ථියං සමොහිතං;
> තස්මා සබ්බමුපාදාය, සාවත්ථීති පවුච්චති.
>
> ‘‘කොසලානං පුරං රම්මං, දස්සනෙය්‍යං මනොරමං;
> දසහි සද්දෙහි අවිවිත්තං, අන්නපානසමායුතං.
>
> ‘‘වුඩ්ඪිං වෙපුල්ලතං පත්තං, ඉද්ධං ඵීතං මනොරමං;
> ආළකමන්දාව දෙවානං, සාවත්ථිපුරමුත්තම’’න්ති. (ම. නි. අට්ඨ. 1.14);

තස්සං **සාවත්ථියං**. සමීපත්ථෙ භුම්මවචනං.

විහරතීති අවිසෙසෙන ඉරියාපථදිබ්බබ්‍රහ්මඅරියවිහාරෙසු අඤ්ඤතරවිහාරසමඞ්ගිපරිදීපනමෙතං. ඉධ පන ඨානගමනාසනසයනප්පභෙදෙසු ඉරියාපථෙසු අඤ්ඤතරඉරියාපථසමායොගපරිදීපනං, තෙන ඨිතොපි ගච්ඡන්තොපි නිසින්නොපි සයානොපි භගවා විහරතිච්චෙව වෙදිතබ්බො. සො හි එකං ඉරියාපථබාධනං අපරෙන ඉරියාපථෙන විච්ඡින්දිත්වා අපරිපතන්තං අත්තභාවං හරති පවත්තෙති. තස්මා විහරතීති වුච්චති.

ජෙතවනෙති එත්ථ අත්තනො පච්චත්ථිකජනං ජිනාතීති ජෙතො, රඤ්ඤා වා අත්තනො පච්චත්ථිකජනෙ ජිතෙ ජාතොති ජෙතො, මඞ්ගලකම්‍යතාය වා තස්ස එවං නාමමෙව කතන්තිපි ජෙතො. වනයතීති වනං, අත්තසම්පදාය සත්තානං භත්තිං කාරෙති, අත්තනි සිනෙහං උප්පාදෙතීති අත්ථො. වනුතෙ ඉති වා වනං, නානාවිධකුසුමගන්ධසම්මොදමත්තකොකිලාදිවිහඞ්ගවිරුතෙහි මන්දමාලුතචලිතරුක්ඛසාඛාවිටපපුප්ඵඵලපල්ලවපලාසෙහි ච ‘‘එථ මං පරිභුඤ්ජථා’’ති පාණිනො යාචති වියාති අත්ථො. ජෙතස්ස වනං ජෙතවනං. තඤ්හි ජෙතෙන රාජකුමාරෙන රොපිතං සංවඩ්ඪිතං පරිපාලිතං, සො ච තස්ස සාමී අහොසි, තස්මා ජෙතවනන්ති වුච්චති. තස්මිං **ජෙතවනෙ**.

අනාථපිණ්ඩිකස්ස ආරාමෙති එත්ථ සුදත්තො නාම සො ගහපති මාතාපිතූහි කතනාමවසෙන, සබ්බකාමසමිද්ධිතාය තු විගතමලමච්ඡෙරතාය කරුණාදිගුණසමඞ්ගිතාය ච නිච්චකාලං අනාථානං පිණ්ඩං අදාසි, තෙන අනාථපිණ්ඩිකොති සඞ්ඛ්‍යං ගතො. ආරමන්ති එත්ථ පාණිනො, විසෙසෙන වා පබ්බජිතාති ආරාමො, තස්ස පුප්ඵඵලපල්ලවාදිසොභනතාය නාතිදූරනාච්චාසන්නතාදිපඤ්චවිධසෙනාසනඞ්ගසම්පත්තියා ච තතො තතො ආගම්ම රමන්ති අභිරමන්ති අනුක්කණ්ඨිතා හුත්වා නිවසන්තීති අත්ථො. වුත්තප්පකාරාය වා සම්පත්තියා තත්ථ තත්ථ ගතෙපි අත්තනො අබ්භන්තරංයෙව ආනෙත්වා රමෙතීති ආරාමො. සො හි අනාථපිණ්ඩිකෙන ගහපතිනා ජෙතස්ස රාජකුමාරස්ස හත්ථතො අට්ඨාරසහිරඤ්ඤකොටිසන්ථාරෙන කිණිත්වා අට්ඨාරසහිරඤ්ඤකොටීහි සෙනාසනං කාරාපෙත්වා අට්ඨාරසහිරඤ්ඤකොටීහි විහාරමහං නිට්ඨාපෙත්වා එවං චතුපඤ්ඤාසාය හිරඤ්ඤකොටිපරිච්චාගෙන

බුද්ධප්පමුඛස්ස භික්ඛුසඞ්ඝස්ස නිය්‍යාතිතො, තස්මා ‘‘අනාථපිණ්ඩිකස්ස ආරාමො’’ති වුච්චති. තස්මිං **අනාථපිණ්ඩිකස්ස ආරාමෙ.**

එත්ථ ච ‘‘ජෙතවනෙ’’ති වචනං පුරිමසාමිපරිකිත්තනං, ‘‘අනාථපිණ්ඩිකස්ස ආරාමෙ’’ති පච්ඡිමසාමිපරිකිත්තනං. කිමෙතෙසං පරිකිත්තනෙ පයොජනන්ති? වුච්චතෙ – අධිකාරතො තාව ‘‘කත්ථ භාසිත’’න්ති පුච්ඡානියාමකරණං අඤ්ඤෙසං පුඤ්ඤකාමානං දිට්ඨානුගතිආපජ්ජනෙ නියොජනඤ්ච. තත්ථ හි ද්වාරකොට්ඨකපාසාදමාපනෙ භූමිවික්කයලද්ධා අට්ඨාරස හිරඤ්ඤකොටියො අනෙකකොටිඅග්ඝනකා රුක්ඛා ච ජෙතස්ස පරිච්චාගො, චතුපඤ්ඤාස කොටියො අනාථපිණ්ඩිකස්ස. යතො තෙසං පරිකිත්තනෙන ‘‘එවං පුඤ්ඤකාමා පුඤ්ඤානි කරොන්තී’’ති දස්සෙන්තො ආයස්මා ආනන්දො අඤ්ඤෙපි පුඤ්ඤකාමෙ තෙසං දිට්ඨානුගතිආපජ්ජනෙ නියොජෙති. එවමෙත්ථ පුඤ්ඤකාමානං දිට්ඨානුගතිආපජ්ජනෙ නියොජනං පයොජනන්ති වෙදිතබ්බං.

එත්ථාහ – ‘‘යදි තාව භගවා සාවත්ථියං විහරති, ‘ජෙතවනෙ අනාථපිණ්ඩිකස්ස ආරාමෙ’ති න වත්තබ්බං. අථ තත්ථ විහරති, ‘සාවත්ථිය’න්ති න වත්තබ්බං. න හි සක්කා උභයත්ථ එකං සමයං විහරිතු’’න්ති. වුච්චතෙ – නනු වුත්තමෙතං ‘‘සමීපත්ථෙ භුම්මවචන’’න්ති, යතො යථා ගඞ්ගායමුනාදීනං සමීපෙ ගොයූථානි චරන්තානි ‘‘ගඞ්ගාය චරන්ති, යමුනාය චරන්තී’’ති වුච්චන්ති, එවමිධාපි යදිදං සාවත්ථියා සමීපෙ ජෙතවනං අනාථපිණ්ඩිකස්ස ආරාමො, තත්ථ විහරන්තො වුච්චති ‘‘සාවත්ථියං විහරති ජෙතවනෙ අනාථපිණ්ඩිකස්ස ආරාමෙ’’ති වෙදිතබ්බො. ගොචරගාමනිදස්සනත්ථං හිස්ස සාවත්ථිවචනං, පබ්බජිතානුරූපනිවාසට්ඨානනිදස්සනත්ථං සෙසවචනං.

තත්ථ සාවත්ථිකිත්තනෙන භගවතො ගහට්ඨානුග්ගහකරණං දස්සෙති, ජෙතවනාදිකිත්තනෙන පබ්බජිතානුග්ගහකරණං. තථා පුරිමෙන පච්චයග්ගහණතො අත්තකිලමථානුයොගවිවජ්ජනං, පච්ඡිමෙන වත්ථුකාමප්පහානතො කාමසුඛල්ලිකානුයොගවජ්ජනූපායදස්සනං. පුරිමෙන ච ධම්මදෙසනාභියොගං, පච්ඡිමෙන විවෙකාධිමුත්තිං. පුරිමෙන කරුණාය උපගමනං, පච්ඡිමෙන ච පඤ්ඤාය අපගමනං. පුරිමෙන සත්තානං හිතසුඛනිප්ඵාදනාධිමුත්තිතං, පච්ඡිමෙන පරහිතසුඛකරණෙ නිරුපලෙපතං. පුරිමෙන ධම්මිකසුඛාපරිච්චාගනිමිත්තං ඵාසුවිහාරං, පච්ඡිමෙන උත්තරිමනුස්සධම්මානුයොගනිමිත්තං. පුරිමෙන මනුස්සානං උපකාරබහුලතං, පච්ඡිමෙන දෙවානං. පුරිමෙන ලොකෙ ජාතස්ස ලොකෙ සංවඩ්ඪභාවං, පච්ඡිමෙන ලොකෙන අනුපලිත්තතන්ති එවමාදි.

අථාති අවිච්ඡෙදත්ථෙ, **ඛො**ති අධිකාරන්තරනිදස්සනත්ථෙ නිපාතො. තෙන අවිච්ඡින්නෙයෙව තත්ථ භගවතො විහාරෙ ඉදමධිකාරන්තරං උදපාදීති දස්සෙති. කිං තන්ති? **අඤ්ඤතරා දෙවතා**තිආදි. තත්ථ **අඤ්ඤතරා**ති අනියමිතනිද්දෙසො. සා හි නාමගොත්තතො අපාකටා, තස්මා ‘‘අඤ්ඤතරා’’ති වුත්තා. දෙවො එව දෙවතා, ඉත්ථිපුරිසසාධාරණමෙතං. ඉධ පන පුරිසො එව, සො දෙවපුත්තො කින්තු, සාධාරණනාමවසෙන දෙවතාති වුත්තො.

අභික්කන්තාය රත්තියාති එත්ථ අභික්කන්තසද්දො ඛයසුන්දරාභිරූපඅබ්භනුමොදනාදීසු දිස්සති. තත්ථ ‘‘අභික්කන්තා, භන්තෙ, රත්ති, නික්ඛන්තො පඨමො යාමො, චිරනිසින්නො භික්ඛුසඞ්ඝො, උද්දිසතු, භන්තෙ, භගවා භික්ඛූනං පාතිමොක්ඛ’’න්ති එවමාදීසු (චූළව. 383; අ. නි. 8.20) ඛයෙ දිස්සති. ‘‘අයං ඉමෙසං චතුන්නං පුග්ගලානං අභික්කන්තතරො ච පණීතතරො චා’’ති එවමාදීසු (අ. නි. 4.100) සුන්දරෙ.

> ‘‘කො මෙ වන්දති පාදානි, ඉද්ධියා යසසා ජලං;
> අභික්කන්තෙන වණ්ණෙන, සබ්බා ඔභාසයං දිසා’’ති. (වි. ව. 857); –

එවමාදීසු අභිරූපෙ. ‘‘අභික්කන්තං, භො ගොතම, අභික්කන්තං, භො ගොතමා’’ති එවමාදීසු (අ. නි. 2.16; පාරා. 15) අබ්භනුමොදනෙ. ඉධ පන ඛයෙ. තෙන **අභික්කන්තාය රත්තියා**ති පරික්ඛීණාය රත්තියාති වුත්තං හොති.

අභික්කන්තවණ්ණාති එත්ථ අභික්කන්තසද්දො අභිරූපෙ, වණ්ණසද්දො පන ඡවිථුතිකුලවග්ගකාරණසණ්ඨානපමාණරූපායතනාදීසු දිස්සති. තත්ථ ‘‘සුවණ්ණවණ්ණොසි භගවා’’ති එවමාදීසු (ම. නි. 2.399; සු. නි. 553) ඡවියං. ‘‘කදා සඤ්ඤූළ්හා පන තෙ ගහපති ඉමෙ සමණස්ස ගොතමස්ස වණ්ණා’’ති එවමාදීසු (ම. නි. 2.77) ථුතියං. ‘‘චත්තාරොමෙ, භො ගොතම, වණ්ණා’’ති එවමාදීසු (දී. නි. 3.115) කුලවග්ගෙ. ‘‘අථ කෙන නු වණ්ණෙන, ගන්ධථෙනොති වුච්චතී’’ති එවමාදීසු (සං. නි. 1.234) කාරණෙ. ‘‘මහන්තං හත්ථිරාජවණ්ණං අභිනිම්මිනිත්වා’’ති එවමාදීසු (සං. නි. 1.138) සණ්ඨානෙ. ‘‘තයො පත්තස්ස වණ්ණා’’ති එවමාදීසු පමාණෙ. ‘‘වණ්ණො ගන්ධො රසො ඔජා’’ති එවමාදීසු රූපායතනෙ. සො ඉධ ඡවියං දට්ඨබ්බො. තෙන **අභික්කන්තවණ්ණා**ති අභිරූපච්ඡවීති වුත්තං හොති.

කෙවලකප්පන්ති එත්ථ **කෙවල**සද්දො අනවසෙසයෙභුය්‍යඅබ්‍යාමිස්සානතිරෙකදළ්හත්ථවිසංයොගාදිඅනෙකත්ථො . තථා හිස්ස ‘‘කෙවලපරිපුණ්ණං පරිසුද්ධං බ්‍රහ්මචරිය’’න්ති එවමාදීසු (පාරා. 1) අනවසෙසතා අත්ථො. ‘‘කෙවලකප්පා ච අඞ්ගමාගධා පහූතං ඛාදනීයං භොජනීයං ආදාය උපසඞ්කමිස්සන්තී’’ති එවමාදීසු (මහාව. 43) යෙභුය්‍යතා. ‘‘කෙවලස්ස දුක්ඛක්ඛන්ධස්ස සමුදයො හොතී’’ති එවමාදීසු (විභ. 225) අබ්‍යාමිස්සතා. ‘‘කෙවලං සද්ධාමත්තකං නූන අයමායස්මා’’ති එවමාදීසු (මහාව. 244) අනතිරෙකතා. ‘‘ආයස්මතො, භන්තෙ, අනුරුද්ධස්ස බාහියො නාම සද්ධිවිහාරිකො කෙවලකප්පං සඞ්ඝභෙදාය

ඨිතො''ති එවමාදීසු (අ. නි. 4.243) දළ්හත්ථතා. ''කෙවලී වුසිතවා උත්තමපුරිසොති වුච්චතී''ති එවමාදීසු (සං. නි. 3.57) විසංයොගො. ඉධ පනස්ස අනවසෙසත්තමත්ථො අධිප්පෙතො.

කප්පසද්දො පනායං අභිසද්දහනවොහාරකාලපඤ්ඤත්තිඡෙදනවිකප්පලෙසසමන්තභාවාදිඅනෙකත්ථො. තථා හිස්ස ''ඔකප්පනියමෙතං භොතො ගොතමස්ස, යථා තං අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්සා''ති එවමාදීසු (ම. නි. 1.387) අභිසද්දහනමත්ථො. ''අනුජානාමි, භික්ඛවෙ, පඤ්චහි සමණකප්පෙහි ඵලං පරිභුඤ්ජිතු''න්ති එවමාදීසු (චූළව. 250) වොහාරො. ''යෙන සුදං නිච්චකප්පං විහරාමී''ති එවමාදීසු (ම. නි. 1.387) කාලො. ''ඉච්චායස්මා කප්පො''ති එවමාදීසු (සු. නි. 1098; චූළනි. කප්පමාණවපුච්ඡා 117, කප්පමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 61) පඤ්ඤත්ති. ''අලඞ්කතො කප්පිතකෙසමස්සූ''ති එවමාදීසු (ජා. 2.22.1368) ඡෙදනං. ''කප්පති ද්වඞ්ගුලකප්පො''ති එවමාදීසු (චූළව. 446) විකප්පො. ''අත්ථි කප්පො නිපජ්ජිතු''න්ති එවමාදීසු (අ. නි. 8.80) ලෙසො. ''කෙවලකප්පං වෙළුවනං ඔභාසෙත්වා''ති එවමාදීසු (සං. නි. 1.94) සමන්තභාවො. ඉධ පනස්ස සමන්තභාවො අත්ථො අධිප්පෙතො. යතො **කෙවලකප්පං ජෙතවනන්ති** එත්ථ අනවසෙසං සමන්තතො ජෙතවනන්ති එවමත්ථො දට්ඨබ්බො.

ඔභාසෙත්වාති ආභාය ඵරිත්වා, චන්දිමා විය සූරියො විය ච එකොභාසං එකපජ්ජොතං කරිත්වාති අත්ථො.

යෙන භගවා තෙනුපසඞ්කමීති භුම්මත්ථෙ කරණවචනං. යතො යත්ථ භගවා, තත්ථ උපසඞ්කමීති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. යෙන වා කාරණෙන භගවා දෙවමනුස්සෙහි උපසඞ්කමිතබ්බො, තෙනෙව කාරණෙන උපසඞ්කමීති එවම්පෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. කෙන ච කාරණෙන භගවා උපසඞ්කමිතබ්බො? නානප්පකාරගුණවිසෙසාධිගමාධිප්පායෙන, සාදුඵලූපභොගාධිප්පායෙන දිජගණෙහි නිච්චඵලිතමහාරුක්ඛො විය. **උපසඞ්කමීති** ච ගතාති වුත්තං හොති. **උපසඞ්කමිත්වාති** උපසඞ්කමනපරියොසානදීපනං . අථ වා එවං ගතා තතො ආසන්නතරං ඨානං භගවතො සමීපසඞ්ඛාතං ගන්ත්වාති වුත්තං හොති. **භගවන්තං අභිවාදෙත්වාති** භගවන්තං වන්දිත්වා පණමිත්වා නමස්සිත්වා.

එකමන්තන්ති භාවනපුංසකනිද්දෙසො එකොකාසං එකපස්සන්ති වුත්තං හොති. භුම්මත්ථෙ වා උපයොගවචනං. **අට්ඨාසීති** නිසජ්ජාදිපටික්ඛෙපො, ඨානං කප්පෙසි, ඨිතා අහොසීති අත්ථො.

කථං ඨිතා පන සා එකමන්තං ඨිතා අහූති?

> ''න පච්ඡතො න පුරතො, නාපි ආසන්නදූරතො;
> න කච්ඡෙ නොපි පටිවාතෙ, න චාපි ඔණතුණ්ණතෙ;
> ඉමෙ දොසෙ විවජ්ජෙත්වා, එකමන්තං ඨිතා අහූ''ති.

කස්මා පනායං අට්ඨාසි එව, න නිසීදීති? ලහුං නිවත්තිතුකාමතාය. දෙවතායො හි කඤ්චිදෙව අත්ථවසං පටිච්ච සුචිපුරිසො විය වච්චට්ඨානං මනුස්සලොකං ආගච්ඡන්ති. පකතියා පන තාසං යොජනසතතො පභුති මනුස්සලොකො දුග්ගන්ධතාය පටිකූලො හොති, න එත්ථ අභිරමන්ති, තෙන සා ආගතකිච්චං කත්වා ලහුං නිවත්තිතුකාමතාය න නිසීදි. යස්ස ච ගමනාදිඉරියාපථපරිස්සමස්ස විනොදනත්ථං නිසීදන්ති, සො දෙවානං පරිස්සමො නත්ථි, තස්මාපි න නිසීදි. යෙ ච මහාසාවකා භගවන්තං පරිවාරෙත්වා ඨිතා, තෙ පතිමානෙති, තස්මාපි න නිසීදි. අපිච භගවති ගාරවෙනෙව න නිසීදි. දෙවතානඤ්හි නිසීදිතුකාමානං ආසනං නිබ්බත්තති, තං අනිච්ඡමානා නිසජ්ජාය චිත්තම්පි අකත්වා එකමන්තං අට්ඨාසි.

එකමන්තං ඨිතා ඛො සා දෙවතාති එවං ඉමෙහි කාරණෙහි එකමන්තං ඨිතා ඛො සා දෙවතා. **භගවන්තං ගාථාය අජ්ඣභාසීති** භගවන්තං අක්ඛරපදනියමිතගන්ථිතෙන වචනෙන අභාසීති අත්ථො. කථං? **බහූ දෙවා මනුස්සා ච…පෙ. … බ්‍රූහි මඞ්ගලමුත්තමන්ති.**

මඞ්ගලපඤ්හසමුට්ඨානකථා

තත්ථ යස්මා **''එවමිච්චාදිපාඨස්ස, අත්ථං නානප්පකාරතො. වණ්ණයන්තො සමුට්ඨානං, වත්වා''**ති මාතිකා ඨපිතා, තස්ස ච සමුට්ඨානස්ස අයං වත්තබ්බතාය ඔකාසො, තස්මා මඞ්ගලපඤ්හසමුට්ඨානං තාව වත්වා පච්ඡා ඉමෙසං ගාථාපදානමත්ථං වණ්ණයිස්සාමි. කිඤ්ච මඞ්ගලපඤ්හසමුට්ඨානං? ජම්බුදීපෙ කිර තත්ථ තත්ථ නගරද්වාරසන්ථාගාරසභාදීසු මහාජනො සන්නිපතිත්වා හිරඤ්ඤසුවණ්ණං දත්වා නානප්පකාරං සීතාහරණාදිකථං කථාපෙති, එකෙකා කථා චතුමාසච්චයෙන නිට්ඨාති. තත්ථ එකදිවසං මඞ්ගලකථා සමුට්ඨාසි ''කිං නු ඛො මඞ්ගලං, කිං දිට්ඨං මඞ්ගලං, සුතං මඞ්ගලං, මුතං මඞ්ගලං, කො මඞ්ගලං ජානාතී''ති.

අථ දිට්ඨමඞ්ගලිකො නාමෙකො පුරිසො ආහ ''අහං මඞ්ගලං ජානාමි, දිට්ඨං ලොකෙ මඞ්ගලං දිට්ඨං නාම අභිමඞ්ගලසම්මතං රූපං. සෙය්‍යථිදං – ඉධෙකච්චො කාලස්සෙව වුට්ඨාය චාතකසකුණං වා පස්සති, බෙලුවලට්ඨිං වා ගබ්භිනිං වා කුමාරකෙ වා අලඞ්කතපටියත්තෙ පුණ්ණඝටෙ වා අල්ලරොහිතමච්ඡං වා ආජඤ්ඤං වා ආජඤ්ඤරථං වා උසභං වා ගාවිං වා කපිලං වා, යං වා පනඤ්ඤම්පි කිඤ්චි එවරූපං අභිමඞ්ගලසම්මතං රූපං පස්සති, ඉදං වුච්චති

දිට්ඨමඞ්ගල''න්ති. තස්ස වචනං එකච්චෙ අග්ගහෙසුං, එකච්චෙ න අග්ගහෙසුං. යෙ න අග්ගහෙසුං, තෙ තෙන සහ විවදිංසු.

අථ සුතමඞ්ගලිකො නාම එකො පුරිසො ආහ – ''චක්ඛුනාමෙතං, භො, සුචිම්පි පස්සති අසුචිම්පි, තථා සුන්දරම්පි, අසුන්දරම්පි, මනාපම්පි, අමනාපම්පි. යදි තෙන දිට්ඨං මඞ්ගලං සියා, සබ්බම්පි මඞ්ගලං සියා. තස්මා න දිට්ඨං මඞ්ගලං, අපිච ඛො පන සුතං මඞ්ගලං. සුතං නාම අභිමඞ්ගලසම්මතො සද්දො. සෙය්‍යථීදං? ඉධෙකච්චො කාලස්සෙව වුට්ඨාය වඩ්ඪාති වා වඩ්ඪමානාති වා පුණ්ණාති වා ඵුස්සාති වා සුමනාති වා සිරීති වා සිරිවඩ්ඪාති වා අජ්ජ සුනක්ඛත්තං සුමුහුත්තං සුදිවසං සුමඞ්ගලන්ති එවරූපං වා යංකිඤ්චි අභිමඞ්ගලසම්මතං සද්දං සුණාති, ඉදං වුච්චති සුතමඞ්ගල''න්ති. තස්සාපි වචනං එකච්චෙ අග්ගහෙසුං, එකච්චෙ න අග්ගහෙසුං. යෙ න අග්ගහෙසුං, තෙ තෙන සහ විවදිංසු.

අථ මුතමඞ්ගලිකො නාමෙකො පුරිසො ආහ ''සොතම්පි හි නාමෙතං, භො, සාධුම්පි අසාධුම්පි මනාපම්පි අමනාපම්පි සද්දං සුණාති. යදි තෙන සුතං මඞ්ගලං සියා, සබ්බම්පි මඞ්ගලං සියා. තස්මා න සුතං මඞ්ගලං, අපිච ඛො පන මුතං මඞ්ගලං. මුතං නාම අභිමඞ්ගලසම්මතං ගන්ධරසඵොට්ඨබ්බං. සෙය්‍යථීදං – ඉධෙකච්චො කාලස්සෙව වුට්ඨාය පදුමගන්ධාදිපුප්ඵගන්ධං වා සායති, ඵුස්සදන්තකට්ඨං වා ඛාදති, පථවිං වා ආමසති, හරිතසස්සං වා අල්ලගොමයං වා කච්ඡපං වා තිලං වා පුප්ඵං වා ඵලං වා ආමසති, ඵුස්සමත්තිකාය වා සම්මා ලිම්පති, ඵුස්සසාටකං වා නිවාසෙති, ඵුස්සවෙඨනං වා ධාරෙති. යං වා පනඤ්ඤම්පි කිඤ්චි එවරූපං අභිමඞ්ගලසම්මතං ගන්ධං වා සායති, රසං වා සායති, ඵොට්ඨබ්බං වා ඵුසති, ඉදං වුච්චති මුතමඞ්ගල''න්ති. තස්සාපි වචනං එකච්චෙ අග්ගහෙසුං, එකච්චෙ න අග්ගහෙසුං.

තත්ථ න දිට්ඨමඞ්ගලිකො සුතමුතමඞ්ගලිකෙ අසක්ඛි ඤාපෙතුං, න තෙසං අඤ්ඤතරො ඉතරෙ ද්වෙ. තෙසු ච මනුස්සෙසු යෙ දිට්ඨමඞ්ගලිකස්ස වචනං ගණ්හිංසු, තෙ ''දිට්ඨංයෙව මඞ්ගල''න්ති ගතා. යෙ සුතමුතමඞ්ගලිකානං, තෙ ''සුතංයෙව මුතංයෙව මඞ්ගල''න්ති ගතා. එවමයං මඞ්ගලකථා සකලජම්බුදීපෙ පාකටා ජාතා.

අථ සකලජම්බුදීපෙ මනුස්සා ගුම්බගුම්බා හුත්වා ''කිං නු ඛො මඞ්ගල''න්ති මඞ්ගලානි චින්තයිංසු. තෙසං මනුස්සානං ආරක්ඛදෙවතා තං කථං සුත්වා තථෙව මඞ්ගලානි චින්තයිංසු. තාසං දෙවතානං භුම්මදෙවතා මිත්තා හොන්ති, අථ තතො සුත්වා භුම්මදෙවතාපි තථෙව මඞ්ගලානි චින්තයිංසු, තාසං දෙවතානං ආකාසට්ඨදෙවතා මිත්තා හොන්ති, ආකාසට්ඨදෙවතානං චතුමහාරාජිකා දෙවතා මිත්තා හොන්ති, එතෙනුපායෙන යාව සුදස්සීදෙවතානං අකනිට්ඨදෙවතා මිත්තා හොන්ති, අථ තතො සුත්වා අකනිට්ඨදෙවතාපි තථෙව ගුම්බගුම්බා හුත්වා මඞ්ගලානි චින්තයිංසු. එවං යාව දසසහස්සචක්කවාළෙසු සබ්බත්ථ මඞ්ගලචින්තා උදපාදි. උප්පන්නා ච ''ඉදං මඞ්ගලං ඉදං මඞ්ගල''න්ති විනිච්ඡියමානාපි අප්පත්තා එව විනිච්ඡයං ද්වාදස වස්සානි අට්ඨාසි. සබ්බෙ මනුස්සා ච දෙවා ච බ්‍රහ්මානො ච ඨපෙත්වා අරියසාවකෙ දිට්ඨසුතමුතවසෙන තිධා භින්නා. එකොපි ''ඉදමෙව මඞ්ගල''න්ති යථාභුච්චතො නිට්ඨඞ්ගතො නාහොසි, මඞ්ගලකොලාහලං ලොකෙ උප්පජ්ජි.

කොලාහලං නාම පඤ්චවිධං කප්පකොලාහලං, චක්කවත්තිකොලාහලං, බුද්ධකොලාහලං, මඞ්ගලකොලාහලං, මොනෙය්‍යකොලාහලන්ති. තත්ථ කාමාවචරදෙවා මුත්තසිරා විකිණ්ණකෙසා රුදම්මුඛා අස්සූනි හත්ථෙහි පුඤ්ඡමානා රත්තවත්ථනිවත්ථා අතිවිය විරූපවෙසධාරිනො හුත්වා ''වස්සසතසහස්සච්චයෙන කප්පුට්ඨානං භොහිති, අයං ලොකො විනස්සිස්සති, මහාසමුද්දො සුස්සිස්සති, අයඤ්ච මහාපථවී සිනෙරු ච පබ්බතරාජා උඩ්ඪය්හිස්සති විනස්සිස්සති, යාව බ්‍රහ්මලොකා ලොකවිනාසො භවිස්සති, මෙත්තං මාරිසා භාවෙථ, කරුණං මුදිතං උපෙක්ඛං මාරිසා භාවෙථ, මාතරං උපට්ඨහථ, පිතරං උපට්ඨහථ, කුලෙ ජෙට්ඨාපචායිනො හොථ, ජාගරථ මා පමාදත්ථා''ති මනුස්සපථෙ විචරිත්වා ආරොචෙන්ති. ඉදං **කප්පකොලාහලං** නාම.

කාමාවචරදෙවායෙව ''වස්සසතස්සච්චයෙන චක්කවත්තිරාජා ලොකෙ උප්පජ්ජිස්සතී''ති මනුස්සපථෙ විචරිත්වා ආරොචෙන්ති. ඉදං **චක්කවත්තිකොලාහලං** නාම. සුද්ධාවාසා පන දෙවා බ්‍රහ්මාභරණෙන අලඞ්කරිත්වා බ්‍රහ්මවෙඨනං සීසෙ කත්වා පීතිසොමනස්සජාතා බුද්ධගුණවාදිනො ''වස්සසහස්සච්චයෙන බුද්ධො ලොකෙ උප්පජ්ජිස්සතී''ති මනුස්සපථෙ විචරිත්වා ආරොචෙන්ති. ඉදං **බුද්ධකොලාහලං** නාම. සුද්ධාවාසා එව දෙවා දෙවමනුස්සානං චිත්තං ඤත්වා ''ද්වාදසන්නං වස්සානං අච්චයෙන සම්මාසම්බුද්ධො මඞ්ගලං කථෙස්සතී''ති මනුස්සපථෙ විචරිත්වා ආරොචෙන්ති. ඉදං **මඞ්ගලකොලාහලං** නාම. සුද්ධාවාසා එව දෙවා ''සත්තන්නං වස්සානං අච්චයෙන අඤ්ඤතරො භික්ඛු භගවතා සද්ධිං සමාගම්ම මොනෙය්‍යප්පටිපදං පුච්ඡිස්සතී''ති මනුස්සපථෙ විචරිත්වා ආරොචෙන්ති. ඉදං **මොනෙය්‍යකොලාහලං** නාම. ඉමෙසු පඤ්චසු කොලාහලෙසු දෙවමනුස්සානං ඉදං මඞ්ගලකොලාහලං ලොකෙ උප්පජ්ජි.

අථ දෙවෙසු ච මනුස්සෙසු ච විචිනිත්වා විචිනිත්වා මඞ්ගලානි අලභමානෙසු ද්වාදසන්නං වස්සානං අච්චයෙන තාවතිංසකායිකා දෙවතා සඞ්ගම්ම සමාගම්ම එවං සමචින්තෙසුං ''සෙය්‍යථාපි නාම ඝරසාමිකො අන්තොඝරජනානං, ගාමසාමිකො ගාමවාසීනං , රාජා සබ්බමනුස්සානං, එවමෙව අයං සක්කො දෙවානමින්දො අම්හාකං අග්ගො ච සෙට්ඨො ච යදිදං පුඤ්ඤෙන තෙජෙන ඉස්සරියෙන පඤ්ඤාය ද්වින්නං දෙවලොකානං අධිපති, යංනූන මයං සක්කං දෙවානමින්දං එතමත්ථං පුච්ඡෙය්‍යාමා''ති. තා සක්කස්ස සන්තිකං ගන්ත්වා සක්කං දෙවානමින්දං තඞ්ඛණානුරූපනිවාසනාභරණසස්සිරිකසරීරං අඩ්ඪතෙය්‍යකොටිඅච්ඡරාගණපරිවුතං පාරිච්ඡත්තකමූලෙ

පණ්ඩුකම්බලවරාසනෙ නිසින්නං අභිවාදෙත්වා එකමන්තං ඨත්වා එතදවොචුං ‘‘යග්ඝෙ, මාරිස, ජානෙය්‍යාසි, එතරහි මඞ්ගලපඤ්හා සමුට්ඨිතා, එකෙ ‘දිට්ඨං මඞ්ගල’න්ති වදන්ති, එකෙ ‘සුතං මඞ්ගල’න්ති, එකෙ ‘මුතං මඞ්ගල’න්ති, තත්ථ මයඤ්ච අඤ්ඤෙ ච අනිට්ඨඞ්ගතා, සාධු වත නො ත්වං යාථාවතො බ්‍යාකරොහී’’ති. දෙවරාජා පකතියාපි පඤ්ඤවා ‘‘අයං මඞ්ගලකථා කත්ථ පඨමං සමුට්ඨිතා’’ති ආහ. ‘‘මයං, දෙව, චාතුමහාරාජිකානං අස්සුම්හා’’ති ආහංසු. තතො චාතුමහාරාජිකා ආකාසට්ඨදෙවතානං, ආකාසට්ඨදෙවතා භුම්මදෙවතානං, භුම්මදෙවතා මනුස්සාරක්ඛදෙවතානං, මනුස්සාරක්ඛදෙවතා ‘‘මනුස්සලොකෙ සමුට්ඨිතා’’ති ආහංසු.

අථ දෙවානමින්දො ‘‘සම්මාසම්බුද්ධො කත්ථ වසතී’’ති පුච්ඡි. ‘‘මනුස්සලොකෙ දෙවා’’ති ආහංසු. තං භගවන්තං කොචි පුච්ඡීති, න කොචි දෙවාති . කින්නු නාම තුම්හෙ මාරිසා අග්ගිං ඡඩ්ඩෙත්වා ඛජ්ජොපනකං උජ්ජාලෙථ, යෙන තුම්හෙ අනවසෙසමඞ්ගලදෙසකං තං භගවන්තං අතික්කමිත්වා මං පුච්ඡිතබ්බං මඤ්ඤථ, ආගච්ඡථ මාරිසා, තං භගවන්තං පුච්ඡාම, අද්ධා සස්සිරිකං පඤ්හවෙය්‍යාකරණං ලභිස්සාමාති එකං දෙවපුත්තං ආණාපෙසි ‘‘තං භගවන්තං පුච්ඡා’’ති. සො දෙවපුත්තො තඞ්ඛණානුරූපෙන අලඞ්කාරෙන අත්තානං අලඞ්කරිත්වා විජ්ජුරිව විජ්ජොතමානො දෙවගණපරිවුතො ජෙතවනමහාවිහාරං ගන්ත්වා භගවන්තං අභිවාදෙත්වා එකමන්තං ඨත්වා මඞ්ගලපඤ්හං පුච්ඡන්තො ගාථාය අජ්ඣභාසි **‘‘බහූ දෙවා මනුස්සා චා’’**ති.

ඉදං මඞ්ගලපඤ්හසමුට්ඨානං.

බහුදෙවාතිගාථාවණ්ණනා

2. ඉදානි ගාථාපදානං අත්ථවණ්ණනා හොති. **බහූති** අනියමිතසඞ්ඛ්‍යානිද්දෙසො, තෙන අනෙකසතා අනෙකසහස්සා අනෙකසතසහස්සාති වුත්තං හොති. දිබ්බන්තීති **දෙවා,** පඤ්චහි කාමගුණෙහි කීළන්ති, අත්තනො වා සිරියා ජොතෙන්තීති අත්ථො. අපිච **දෙවාති** තිවිධා දෙවා සම්මුතිඋපපත්තිවිසුද්ධිවසෙන. යථාහ –

> ‘‘දෙවාති තයො දෙවා – සම්මුතිදෙවා, උපපත්තිදෙවා, විසුද්ධිදෙවා. තත්ථ සම්මුතිදෙවා නාම රාජානො දෙවියො රාජකුමාරා. උපපත්තිදෙවා නාම චාතුමහාරාජිකෙ දෙවෙ උපාදාය තදුත්තරිදෙවා. විසුද්ධිදෙවා නාම අරහන්තො වුච්චන්තී’’ති (චූළනි. ධොතකමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 32, පාරායනානුගීතිගාථානිද්දෙස 119).

තෙසු ඉධ උපපත්තිදෙවා අධිප්පෙතා. මනුනො අපච්චාති **මනුස්සා.** පොරාණා පන භණන්ති – මනසො උස්සන්නතාය මනුස්සා. තෙ ජම්බුදීපකා, අපරගොයානකා, උත්තරකුරුකා, පුබ්බවිදෙහකාති චතුබ්බිධා, ඉධ ජම්බුදීපකා අධිප්පෙතා. මඞ්ගලන්ති මහන්ති ඉමෙහි සත්තාති **මඞ්ගලානි,** ඉද්ධිං වුද්ධිඤ්ච පාපුණන්තීති අත්ථො. **අචින්තයුන්ති** චින්තෙසුං **ආකඞ්ඛමානාති** ඉච්ඡමානා පත්ථයමානා පිහයමානා. **සොත්ථානන්ති** සොත්ථිභාවං, සබ්බෙසං දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකානං සොභනානං සුන්දරානං කල්‍යාණානං ධම්මානමත්ථිතන්ති වුත්තං හොති. **බ්‍රූහීති** දෙසෙහි පකාසෙහි, ආචික්ඛ විවර විභජ උත්තානීකරොහි. **මඞ්ගලන්ති** ඉද්ධිකාරණං වුද්ධිකාරණං සබ්බසම්පත්තිකාරණං. **උත්තමන්ති** විසිට්ඨං පවරං සබ්බලොකහිතසුඛාවහන්ති අයං ගාථාය **අනුපුබ්බපදවණ්ණනා.**

අයං පන **පිණ්ඩත්ථො** – සො දෙවපුත්තො දසසහස්සචක්කවාළෙසු දෙවතා මඞ්ගලපඤ්හං සොතුකාමතාය ඉමස්මිං චක්කවාළෙ සන්නිපතිත්වා එකවාලග්ගකොටිඔකාසමත්තෙ දසපි වීසම්පි තිංසම්පි චත්තාලීසම්පි පඤ්ඤාසම්පි සට්ඨිපි සත්තතිපි අසීතිපි සුඛුමත්තභාවෙ නිම්මිනිත්වා සබ්බදෙවමාරබ්‍රහ්මානො සිරියා ච තෙජසා ච අධිග්ගය්හ විරොචමානං පඤ්ඤත්තවරබුද්ධාසනෙ නිසින්නං භගවන්තං පරිවාරෙත්වා ඨිතා දිස්වා තස්මිඤ්ච සමයෙ අනාගතානම්පි සකලජම්බුදීපකානං මනුස්සානං චෙතසා චෙතොපරිවිතක්කමඤ්ඤාය සබ්බදෙවමනුස්සානං විචිකිච්ඡාසල්ලසමුද්ධරණත්ථං ආහ –

> ‘‘බහූ දෙවා මනුස්සා ච, මඞ්ගලානි අචින්තයුං;
> ආකඞ්ඛමානා සොත්ථානං, බ්‍රූහි මඞ්ගලමුත්තම’’න්ති.

තාසං දෙවතානං අනුමතියා මනුස්සානඤ්ච අනුග්ගහෙන මයා පුට්ඨො සමානො යං සබ්බෙසමෙව අම්හාකං එකන්තහිතසුඛාවහතො උත්තමං මඞ්ගලං, තං නො අනුකම්පං උපාදාය බ්‍රූහි භගවාති.

අසෙවනාචාතිගාථාවණ්ණනා

3. එවමෙතං දෙවපුත්තස්ස වචනං සුත්වා භගවා **‘‘අසෙවනා ච බාලාන’’**න්ති ගාථමාහ. තත්ථ **අසෙවනාති** අභජනා අපයිරුපාසනා. **බාලානන්ති** බලන්ති අස්සසන්තීති බාලා, අස්සසිතපස්සසිතමත්තෙන ජීවන්ති, න පඤ්ඤාජීවිතෙනාති අධිප්පායො. තෙසං **බාලානං. පණ්ඩිතානන්ති** පණ්ඩන්තීති පණ්ඩිතා, සන්දිට්ඨිකසම්පරායිකෙසු අත්ථෙසු ඤාණගතියා ගච්ඡන්තීති අධිප්පායො. තෙසං **පණ්ඩිතානං. සෙවනාති** භජනා පයිරුපාසනා තංසහායතා තංසම්පවඞ්කතා තංසමඞ්ගිතා **පූජාති** සක්කාරගරුකාරමානනවන්දනා. **පූජනෙය්‍යානන්ති** පූජාරහානං. **එතං මඞ්ගලමුත්තමන්ති** යා ච බාලානං අසෙවනා, යා ච පණ්ඩිතානං සෙවනා, යා ච පූජනෙය්‍යානං පූජා, තං සබ්බං සම්පිණ්ඩෙත්වා ආහ ‘‘එතං

මඞ්ගලමුත්තම''න්ති. යං තයා පුට්ඨං ''බ්‍රූහි මඞ්ගලමුත්තම''න්ති, එත්ථ තාව එතං මඞ්ගලමුත්තමන්ති ගණ්හාහීති වුත්තං හොති. අයමෙතිස්සා ගාථාය **පදවණ්ණනා.**

අත්ථවණ්ණනා පනස්සා එවං වෙදිතබ්බා – එවමෙතං දෙවපුත්තස්ස වචනං සුත්වා භගවා ''අසෙවනා ච බාලාන''න්ති ඉමං ගාථමාහ. තත්ථ යස්මා චතුබ්බිධා ගාථා පුච්ඡිතගාථා, අපුච්ඡිතගාථා, සානුසන්ධිකගාථා, අනනුසන්ධිකගාථාති. තත්ථ ''පුච්ඡාමි තං, ගොතම, භූරිපඤ්ඤ, කථඞ්කරො සාවකො සාධු හොතී''ති (සු. නි. 378) ච ''කථං නු ත්වං, මාරිස, ඔඝමතරී''ති (සං. නි. 1.1) ච එවමාදීසු පුච්ඡිතෙන කථිතා පුච්ඡිතගාථා. ''යං පරෙ සුඛතො ආහු, තදරියා ආහු දුක්ඛතො''ති එවමාදීසු (සු. නි. 767) අපුච්ඡිතෙන අත්තජ්ඣාසයවසෙන කථිතා අපුච්ඡිතගාථා. සබ්බාපි බුද්ධානං ගාථා ''සනිදානාහං, භික්ඛවෙ, ධම්මං දෙසෙස්සාමී''ති (අ. නි. 3.126; කථා. 806) වචනතො සානුසන්ධිකගාථා. අනනුසන්ධිකගාථා ඉමස්මිං සාසනෙ නත්ථි. එවමෙතාසු ගාථාසු අයං දෙවපුත්තෙන පුච්ඡිතෙන භගවතා කථිතත්තා පුච්ඡිතගාථා. අයඤ්ච යථා ඡෙකො පුරිසො කුසලො මග්ගස්ස කුසලො අමග්ගස්ස මග්ගං පුට්ඨො පඨමං විජහිතබ්බං ආචික්ඛිත්වා පච්ඡා ගහෙතබ්බං ආචික්ඛති ''අසුකස්මිං නාම ඨානෙ ද්වෙධාපථො හොති, තත්ථ වාමං මුඤ්චිත්වා දක්ඛිණං ගණ්හථා''ති, එවං සෙවිතබ්බාසෙවිතබ්බෙසු අසෙවිතබ්බං ආචික්ඛිත්වා සෙවිතබ්බං ආචික්ඛති . භගවා ච මග්ගකුසලපුරිසසදිසො. යථාහ –

> ''පුරිසො මග්ගකුසලොති ඛො, තිස්ස, තථාගතස්සෙතං අධිවචනං අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස. සො හි කුසලො ඉමස්ස ලොකස්ස, කුසලො පරස්ස ලොකස්ස, කුසලො මච්චුධෙය්‍යස්ස, කුසලො අමච්චුධෙය්‍යස්ස, කුසලො මාරධෙය්‍යස්ස, කුසලො අමාරධෙය්‍යස්සා''ති.

තස්මා පඨමං අසෙවිතබ්බං ආචික්ඛන්තො ආහ – ''අසෙවනා ච බාලානං, පණ්ඩිතානඤ්ච සෙවනා''ති. විජහිතබ්බමග්ගො විය හි පඨමං බාලා න සෙවිතබ්බා න පයිරුපාසිතබ්බා, තතො ගහෙතබ්බමග්ගො විය පණ්ඩිතා සෙවිතබ්බා පයිරුපාසිතබ්බාති. කස්මා පන භගවතා මඞ්ගලං කථෙන්තෙන පඨමං බාලානමසෙවනා පණ්ඩිතානඤ්ච සෙවනා කථිතාති? වුච්චතෙ – යස්මා ඉමං දිට්ඨාදීසු මඞ්ගලදිට්ඨිං බාලසෙවනාය දෙවමනුස්සා ගණ්හිංසු, සා ච අමඞ්ගලං, තස්මා තෙසං තං ඉධලොකපරලොකත්ථභඤ්ජකං අකල්‍යාණමිත්තසංසග්ගං ගරහන්තෙන උභයලොකත්ථසාධකඤ්ච කල්‍යාණමිත්තසංසග්ගං පසංසන්තෙන භගවතා පඨමං බාලානමසෙවනා පණ්ඩිතානඤ්ච සෙවනා කථිතාති.

තත්ථ **බාලා** නාම යෙ කෙචි පාණාතිපාතාදිඅකුසලකම්මපථසමන්නාගතා සත්තා, තෙ තීහාකාරෙහි ජානිතබ්බා. යථාහ ''තීණිමානි, භික්ඛවෙ, බාලස්ස බාලලක්ඛණානී''ති සුත්තං (අ. නි. 3.3; ම. නි. 3.246). අපිච පූරණකස්සපාදයො ඡ සත්ථාරො, දෙවදත්තකොකාලිකකටමොදකතිස්සඛණ්ඩදෙවියාපුත්තසමුද්දදත්තචිඤ්චමාණවිකාදයො අතීතකාලෙ ච දීඝවිදස්ස භාතාති ඉමෙ අඤ්ඤෙ ච එවරූපා සත්තා බාලාති වෙදිතබ්බා.

තෙ අග්ගිපදිත්තමිව අගාරං අත්තනා දුග්ගහිතෙන අත්තානඤ්චෙව අත්තනො වචනකාරකෙ ච විනාසෙන්ති. යථා දීඝවිදස්ස භාතා චතුබුද්ධන්තරං සට්ඨියොජනමත්තෙන අත්තභාවෙන උත්තානො පතිතො මහානිරයෙ පච්චති, යථා ච තස්ස දිට්ඨිං අභිරුචනකානි පඤ්ච කුලසතානි තස්සෙව සහබ්‍යතං උපපන්නානි මහානිරයෙ පච්චන්ති. වුත්තඤ්චෙතං භගවතා –

> ''සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ, නළාගාරා වා තිණාගාරා වා අග්ගි මුත්තො කූටාගාරානිපි ඩහති උල්ලිත්තාවලිත්තානි නිවාතානි ඵුසිතග්ගළානි පිහිතවාතපානානි, එවමෙව ඛො, භික්ඛවෙ, යානි කානිචි භයානි උප්පජ්ජන්ති, සබ්බානි තානි බාලතො උප්පජ්ජන්ති, නො පණ්ඩිතතො. යෙ කෙචි උපද්දවා උප්පජ්ජන්ති…පෙ. … යෙ කෙචි උපසග්ගා…පෙ.… නො පණ්ඩිතතො. ඉති ඛො, භික්ඛවෙ, සප්පටිභයො බාලො, අප්පටිභයො පණ්ඩිතො. සඋපද්දවො බාලො, අනුපද්දවො පණ්ඩිතො, සඋපසග්ගො බාලො, අනුපසග්ගො පණ්ඩිතො''ති (අ. නි. 3.1).

අපිච පූතිමච්ඡසදිසො බාලො, පූතිමච්ඡබන්ධපත්තපුටසදිසො හොති තදුපසෙවී, ඡඩ්ඩනීයතං ජිගුච්ඡනීයතඤ්ච පාපුණාති විඤ්ඤූනං. වුත්තඤ්චෙතං –

> ''පූතිමච්ඡං කුසග්ගෙන, යො නරො උපනය්හති;
> කුසාපි පූති වායන්ති, එවං බාලූපසෙවනා''ති. (ජා. 1.15.183; 2.22.1257);

අකිත්තිපණ්ඩිතො චාපි සක්කෙන දෙවානමින්දෙන වරෙ දීයමානෙ එවමාහ –

> ''බාලං න පස්සෙ න සුණෙ, න ච බාලෙන සංවසෙ;
> බාලෙනල්ලාපසල්ලාපං, න කරෙ න ච රොචයෙ.
>
> ''කින්නු තෙ අකරං බාලො, වද කස්සප කාරණං;
> කෙන කස්සප බාලස්ස, දස්සනං නාභිකඞ්ඛසි.

‘‘අනයං නයති දුම්මෙධො, අධුරායං නියුඤ්ජති;
දුන්නයො සෙය්‍යසො හොති, සම්මා වුත්තො පකුප්පති;
විනයං සො න ජානාති, සාධු තස්ස අදස්සන’’න්ති. (ජා. 1.13.90-92);

එවං භගවා සබ්බාකාරෙන බාලූපසෙවනං ගරහන්තො ‘‘බාලානමසෙවනා මඞ්ගල’’න්ති වත්වා ඉදානි පණ්ඩිතසෙවනං පසංසන්තො **‘‘පණ්ඩිතානඤ්ච සෙවනා මඞ්ගල’’**න්ති ආහ. තත්ථ **පණ්ඩිතා නාම** යෙ කෙචි පාණාතිපාතාවෙරමණිආදිදසකුසලකම්මපථසමන්නාගතා සත්තා, තෙ තීහාකාරෙහි ජානිතබ්බා. යථාහ ‘‘තීණිමානි, භික්ඛවෙ, පණ්ඩිතස්ස පණ්ඩිතලක්ඛණානී’’ති (අ. නි. 3.3; ම. නි. 3.253) සුත්තං. අපිච බුද්ධපච්චෙකබුද්ධඅසීතිමහාසාවකා අඤ්ඤෙ ච තථාගතස්ස සාවකා සුනෙත්තමහාගොවින්දවිධුරසරභඞ්ගමහොසධසුතසොමනිමිරාජ- අයොඝරකුමාරඅකිත්තිපණ්ඩිතාදයො ච පණ්ඩිතාති වෙදිතබ්බා.

තෙ භයෙ විය රක්ඛා අන්ධකාරෙ විය පදීපො ඛුප්පිපාසාදිදුක්ඛාභිභවෙ විය අන්නපානාදිප්පටිලාභො අත්තනො වචනකරානං සබ්බභයුපද්දවූපසග්ගවිද්ධංසනසමත්ථා හොන්ති. තථා හි තථාගතං ආගම්ම අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යා අපරිමාණා දෙවමනුස්සා ආසවක්ඛයං පත්තා, බ්‍රහ්මලොකෙ පතිට්ඨිතා, දෙවලොකෙ පතිට්ඨිතා, සුගතිලොකෙ උප්පන්නා, සාරිපුත්තත්ථෙරෙ චිත්තං පසාදෙත්වා චතූහි ච පච්චයෙහි ථෙරං උපට්ඨහිත්වා අසීති කුලසහස්සානි සග්ගෙ නිබ්බත්තානි. තථා මහාමොග්ගල්ලානමහාකස්සපප්පභුතීසු සබ්බමහාසාවකෙසු, සුනෙත්තස්ස සත්ථුනො සාවකා අප්පෙකච්චෙ බ්‍රහ්මලොකෙ උප්පජ්ජිංසු, අප්පෙකච්චෙ පරනිම්මිතවසවත්තීනං දෙවානං සහබ්‍යතං…පෙ…. අප්පෙකච්චෙ ගහපතිමහාසාලානං සහබ්‍යතං උපපජ්ජිංසු. වුත්තම්පි චෙතං –

‘‘නත්ථි, භික්ඛවෙ, පණ්ඩිතතො භයං, නත්ථි පණ්ඩිතතො උපද්දවො, නත්ථි පණ්ඩිතතො උපසග්ගො’’ති (අ. නි. 3.1).

අපිච තගරමාලාදිගන්ධසදිසො පණ්ඩිතො, තගරමාලාදිගන්ධබන්ධපලිවෙඨනපත්තසදිසො හොති තදුපසෙවී, භාවනීයතං මනුඤ්ඤතඤ්ච ආපජ්ජති විඤ්ඤූනං. වුත්තම්පි චෙතං –

‘‘තගරඤ්ච පලාසෙන, යො නරො උපනය්හති;
පත්තාපි සුරභී වායන්ති, එවං ධීරූපසෙවනා’’ති. (ඉතිවු. 76; ජා. 1.15.184; 2.22.1258);

අකිත්තිපණ්ඩිතො චාපි සක්කෙන දෙවානමින්දෙන වරෙ දියමානෙ එවමාහ –

‘‘ධීරං පස්සෙ සුණෙ ධීරං, ධීරෙන සහ සංවසෙ;
ධීරෙනල්ලාපසල්ලාපං, තං කරෙ තඤ්ච රොචයෙ.

‘‘කින්නු තෙ අකරං ධීරො, වද කස්සප කාරණං;
කෙන කස්සප ධීරස්ස, දස්සනං අභිකඞ්ඛසි.

‘‘නයං නයති මෙධාවී, අධුරායං න යුඤ්ජති;
සුනයො සෙය්‍යසො හොති, සම්මා වුත්තො න කුප්පති;
විනයං සො පජානාති, සාධු තෙන සමාගමො’’ති. (ජා. 1.13.94-96);

එවං භගවා සබ්බාකාරෙන පණ්ඩිතසෙවනං පසංසන්තො ‘‘පණ්ඩිතානං සෙවනා මඞ්ගල’’න්ති වත්වා ඉදානි තාය බාලානං අසෙවනාය පණ්ඩිතානං සෙවනාය ච අනුපුබ්බෙන පූජනෙය්‍යභාවං උපගතානං පූජං පසංසන්තො **‘‘පූජා ච පූජනෙය්‍යානං මඞ්ගල’’**න්ති ආහ. තත්ථ **පූජනෙය්‍යා** නාම සබ්බදොසවිරහිතත්තා සබ්බගුණසමන්නාගතත්තා ච බුද්ධා භගවන්තො, තතො පච්ඡා පච්චෙකබුද්ධා, අරියසාවකා ච. තෙසඤ්හි පූජා අප්පකාපි දීඝරත්තං හිතාය සුඛාය හොති, සුමනමාලාකාරමල්ලිකාදයො චෙත්ථ නිදස්සනං.

තත්ථෙකං නිදස්සනමත්තං භණාම – භගවා හි එකදිවසං පුබ්බණ්හසමයං නිවාසෙත්වා පත්තචීවරමාදාය රාජගහං පිණ්ඩාය පාවිසි. අථ ඛො සුමනමාලාකාරො රඤ්ඤො මාගධස්ස සෙනියස්ස බිම්බිසාරස්ස පුප්ඵානි ගහෙත්වා ගච්ඡන්තො අද්දස භගවන්තං නගරද්වාරමනුප්පත්තං පාසාදිකං පසාදනීයං ද්වත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණාසීතානුබ්‍යඤ්ජනප්පටිමණ්ඩිතං බුද්ධසිරියා ජලන්තං, දිස්වානස්ස එතදහොසි ‘‘රාජා පුප්ඵානි ගහෙත්වා සතං වා සහස්සං වා දදෙය්‍ය , තඤ්ච ඉධලොකමත්තමෙව සුඛං භවෙය්‍ය, භගවතො පන පූජා අප්පමෙය්‍යඅසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යඵලා දීඝරත්තං හිතසුඛාවහා හොති, හන්දාහං ඉමෙහි පුප්ඵෙහි භගවන්තං පූජෙමී’’ති පසන්නචිත්තො එකං පුප්ඵමුට්ඨිං ගහෙත්වා භගවතො පටිමුඛං ඛිපි, පුප්ඵානි ආකාසෙන ගන්ත්වා භගවතො උපරි මාලාවිතානං හුත්වා අට්ඨංසු. මාලාකාරො තමානුභාවං දිස්වා පසන්නතරචිත්තො පුන එකං පුප්ඵමුට්ඨිං ඛිපි, තානිපි ගන්ත්වා මාලාකඤ්චුකො හුත්වා අට්ඨංසු. එවං අට්ඨ පුප්ඵමුට්ඨියො ඛිපි, තානි ගන්ත්වා පුප්ඵකූටාගාරං හුත්වා අට්ඨංසු.

භගවා අන්තොකූටාගාරෙ අහොසි, මහාජනකායො සන්නිපති. භගවා මාලාකාරං පස්සන්තො සිතං පාත්වාකාසි. ආනන්දත්ථෙරො ''න බුද්ධා අහෙතු අපච්චයා සිතං පාතුකරොන්තී''ති සිතකාරණං පුච්ඡි. භගවා ආහ ''එසො, ආනන්ද, මාලාකාරො ඉමිස්සා පූජාය ආනුභාවෙන සතසහස්සකප්පෙ දෙවෙසු ච මනුස්සෙසු ච සංසරිත්වා පරියොසානෙ සුමනිස්සරො නාම පච්චෙකබුද්ධො භවිස්සතී''ති. වචනපරියොසානෙ ධම්මදෙසනත්ථං ඉමං ගාථං අභාසි –

> ''තඤ්ච කම්මං කතං සාධු, යං කත්වා නානුතප්පති;
> යස්ස පතීතො සුමනො, විපාකං පටිසෙවතී''ති. (ධ. ප. 68);

ගාථාවසානෙ චතුරාසීතියා පාණසහස්සානං ධම්මාභිසමයො අහොසි. එවං අප්පකාපි තෙසං පූජා දීඝරත්තං හිතාය සුඛාය හොතීති වෙදිතබ්බා. සා ච ආමිසපූජාව, කො පන වාදො පටිපත්තිපූජාය? යතො යෙ කුලපුත්තා සරණගමනසික්ඛාපදප්පටිග්ගහණෙන උපොසථඞ්ගසමාදානෙන චතුපාරිසුද්ධිසීලාදීහි ච අත්තනො ගුණෙහි භගවන්තං පූජෙන්ති, කො තෙසං පූජාඵලං වණ්ණයිස්සති? තෙ හි තථාගතං පරමාය පූජාය පූජෙන්තීති වුත්තා. යථාහ –

> ''යො ඛො, ආනන්ද, භික්ඛු වා භික්ඛුනී වා උපාසකො වා උපාසිකා වා ධම්මානුධම්මප්පටිපන්නො විහරති සාමීචිප්පටිපන්නො අනුධම්මචාරී, සො තථාගතං සක්කරොති ගරුං කරොති මානෙති පූජෙති අපචියති පරමාය පූජායා''ති (දී. නි. 2.199).

එතෙනානුසාරෙන පච්චෙකබුද්ධඅරියසාවකානම්පි පූජාය හිතසුඛාවහතා වෙදිතබ්බා.

අපිච ගහට්ඨානං කනිට්ඨස්ස ජෙට්ඨො භාතාපි භගිනීපි පූජනෙය්‍යා, පුත්තස්ස මාතාපිතරො, කුලවධූනං සාමිකසස්සුසසුරාති එවමෙත්ථ පූජනෙය්‍යා වෙදිතබ්බා. එතෙසම්පි හි පූජා කුසලධම්මසඞ්ඛාතත්තා ආයුආදිවුඩ්ඪිහෙතුත්තා ච මඞ්ගලමෙව. වුත්තඤ්හෙතං –

> ''තෙ මත්තෙය්‍යා භවිස්සන්ති පෙත්තෙය්‍යා සාමඤ්ඤා බ්‍රහ්මඤ්ඤා කුලෙ ජෙට්ඨාපචායිනො, ඉදං කුසලං ධම්මං සමාදාය වත්තිස්සන්ති, තෙ තෙසං කුසලානං ධම්මානං සමාදානහෙතු ආයුනාපි වඩ්ඪිස්සන්ති, වණ්ණෙනපි වඩ්ඪිස්සන්තී''තිආදි (දී. නි. 3.105).

ඉදානි **යස්මා ''යං යත්ථ මඞ්ගලං. වවත්ථපෙත්වා තං තස්ස, මඞ්ගලත්තං විභාවයෙ''**ති ඉති මාතිකා නික්ඛිත්තා, තස්මා ඉදං වුච්චති – එවමෙතිස්සා ගාථාය බාලානං අසෙවනා, පණ්ඩිතානං සෙවනා, පූජනෙය්‍යානඤ්ච පූජාති තීණි මඞ්ගලානි වුත්තානි. තත්ථ බාලානං අසෙවනා බාලසෙවනපච්චයභයාදිපරිත්තාණෙන උභයලොකත්ථහෙතුත්තා, පණ්ඩිතානං සෙවනා පූජනෙය්‍යානං පූජා ච තාසං ඵලවිභූතිවණ්ණනායං වුත්තනයෙනෙව නිබ්බානසුගතිහෙතුත්තා මඞ්ගලන්ති වෙදිතබ්බා. ඉතො පරං තු මාතිකං අදස්සෙත්වා එව යං යත්ථ මඞ්ගලං, තං වවත්ථපෙත්වා තස්ස මඞ්ගලත්තං විභාවයිස්සාමාති.

නිට්ඨිතා අසෙවනා ච බාලානන්ති ඉමිස්සා ගාථාය අත්ථවණ්ණනා.

පතිරූපදෙසවාසොචාතිගාථාවණ්ණනා

4. එවං භගවා ''බ්‍රූහි මඞ්ගලමුත්තම''න්ති එකං අජ්ඣෙසිතොපි අප්පං යාචිතො බහුදායකො උළාරපුරිසො විය එකාය ගාථාය තීණි මඞ්ගලානි වත්වා තතො උත්තරිපි දෙවතානං සොතුකාමතාය මඞ්ගලානමත්ථිතාය යෙසං යෙසං යං යං අනුකූලං, තෙ තෙ සත්තෙ තත්ථ තත්ථ මඞ්ගලෙ නියොජෙතුකාමතාය ච **''පතිරූපදෙසවාසො ච''**තිආදීහි ගාථාහි පුනපි අනෙකානි මඞ්ගලානි වත්තුමාරද්ධො. තත්ථ පඨමගාථාය තාව **පතිරූපො**ති අනුච්ඡවිකො. **දෙසො**ති ගාමොපි නිගමොපි නගරම්පි ජනපදොපි යො කොචි සත්තානං නිවාසො ඔකාසො. **වාසො**ති තත්ථ නිවාසො. **පුබ්බෙ**ති පුරා අතීතාසු ජාතීසු. **කතපුඤ්ඤතා**ති උපචිතකුසලතා. **අත්තා**ති චිත්තං වුච්චති සකලො වා අත්තභාවො, **සම්මාපණිධී**ති තස්ස අත්තනො සම්මා පණිධානං නියුඤ්ජනං, ඨපනන්ති වුත්තං හොති. සෙසං වුත්තනයමෙවාති. අයමෙත්ථ **පදවණ්ණනා.**

අත්ථවණ්ණනා පන එවං වෙදිතබ්බා – **පතිරූපදෙසවාසො** නාම යත්ථ චතස්සො පරිසා විචරන්ති, දානාදීනි පුඤ්ඤකිරියවත්ථූනි වත්තන්ති, නවඞ්ගං සත්ථු සාසනං දිබ්බති, තත්ථ නිවාසො සත්තානං පුඤ්ඤකිරියාය පච්චයත්තා මඞ්ගලන්ති වුච්චති. සීහළදීපපවිට්ඨකෙවට්ටාදයො චෙත්ථ නිදස්සනං.

අපරො නයො – පතිරූපදෙසවාසො නාම භගවතො බොධිමණ්ඩප්පදෙසො ධම්මචක්කවත්තිතප්පදෙසො ද්වාදසයොජනාය පරිසාය මජ්ඣෙ සබ්බතිත්ථියමතං භින්දිත්වා යමකපාටිහාරියදස්සිතකණ්ඩම්බ රුක්ඛමූලප්පදෙසො දෙවොරොහණප්පදෙසො, යො වා පනඤ්ඤොපි සාවත්ථිරාජගහාදි බුද්ධාධිවාසප්පදෙසො, තත්ථ නිවාසො සත්තානං ඡඅනුත්තරියප්පටිලාභපච්චයතො මඞ්ගලන්ති වුච්චති.

අපරො නයො (මහාව. 259) – පුරත්ථිමාය දිසාය ගජඞ්ගලං නාම නිගමො, තස්ස පරෙන මහාසාලා, තතො පරං පච්චන්තිමා ජනපදා, ඔරතො මජ්ඣෙ. දක්ඛිණපුරත්ථිමාය දිසාය සල්ලවතී නාම නදී, තතො පරං පච්චන්තිමා ජනපදා, ඔරතො මජ්ඣෙ. දක්ඛිණාය දිසාය සෙතකණ්ණිකං නාම නිගමො, තතො පරං පච්චන්තිමා ජනපදා, ඔරතො මජ්ඣෙ. පච්ඡිමාය දිසාය **ථූණං** නාම බ්‍රාහ්මණගාමො, තතො පරං පච්චන්තිමා ජනපදා, ඔරතො මජ්ඣෙ. උත්තරාය දිසාය උසීරද්ධජො නාම පබ්බතො, තතො පරං පච්චන්තිමා ජනපදා, ඔරතො මජ්ඣෙ. අයං මජ්ඣිමදෙසො ආයාමෙන තීණි යොජනසතානි, විත්ථාරෙන අඩ්ඪතෙය්‍යානි, පරික්ඛෙපෙන නව යොජනසතානි හොන්ති. එසො පතිරූපදෙසො නාම.

එත්ථ චතුන්නං මහාදීපානං ද්විසහස්සානං පරිත්තදීපානඤ්ච ඉස්සරියාධිපච්චකාරකා චක්කවත්තී උප්පජ්ජන්ති, එකං අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යං කප්පසතසහස්සඤ්ච පාරමියො පූරෙත්වා සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානාදයො මහාසාවකා උප්පජ්ජන්ති, ද්වෙ අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යානි කප්පසතසහස්සඤ්ච පාරමියො පූරෙත්වා පච්චෙකබුද්ධා, චත්තාරි අට්ඨ සොළස වා අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යානි කප්පසතසහස්සඤ්ච පාරමියො පූරෙත්වා සම්මාසම්බුද්ධා උප්පජ්ජන්ති. තත්ථ සත්තා චක්කවත්තිරඤ්ඤො ඔවාදං ගහෙත්වා පඤ්චසු සීලෙසු පතිට්ඨාය සග්ගපරායණා හොන්ති. තථා පච්චෙකබුද්ධානං ඔවාදෙ පතිට්ඨාය, සම්මාසම්බුද්ධානං පන බුද්ධසාවකානං ඔවාදෙ පතිට්ඨාය සග්ගපරායණා නිබ්බානපරායණා ච හොන්ති. තස්මා තත්ථ වාසො ඉමාසං සම්පත්තීනං පච්චයතො මඞ්ගලන්ති වුච්චති.

පුබ්බෙ කතපුඤ්ඤතා නාම අතීතජාතියං බුද්ධපච්චෙකබුද්ධඛීණාසවෙ ආරබ්භ උපචිතකුසලතා, සාපි මඞ්ගලං. කස්මා? බුද්ධපච්චෙකබුද්ධසම්මුඛතො දස්සෙත්වා බුද්ධානං බුද්ධසාවකානං වා සම්මුඛා සුතාය චතුප්පදිකායපි ගාථාය පරියොසානෙ අරහත්තං පාපෙතීති කත්වා. යො ච මනුස්සො පුබ්බෙ කතාධිකාරො උස්සන්නකුසලමූලො හොති, සො තෙනෙව කුසලමූලෙන විපස්සනං උප්පාදෙත්වා ආසවක්ඛයං පාපුණාති යථා රාජා මහාකප්පිනො අග්ගමහෙසී ච. තෙන වුත්තං ''පුබ්බෙ ච කතපුඤ්ඤතා මඞ්ගල''න්ති.

අත්තසම්මාපණිධි නාම ඉධෙකච්චො අත්තානං දුස්සීලං සීලෙ පතිට්ඨාපෙති, අස්සද්ධං සද්ධාසම්පදාය පතිට්ඨාපෙති, මච්ඡරිං චාගසම්පදාය පතිට්ඨාපෙති. අයං වුච්චති ''අත්තසම්මාපණිධී''ති , එසො ච මඞ්ගලං. කස්මා? දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකවෙරප්පහානවිවිධානිසංසාධිගමහෙතුතොති.

එවං ඉමිස්සාපි ගාථාය පතිරූපදෙසවාසො ච, පුබ්බෙ ච කතපුඤ්ඤතා, අත්තසම්මාපණිධී චාති තීණියෙව මඞ්ගලානි වුත්තානි. මඞ්ගලත්තඤ්ච නෙසං තත්ථ තත්ථ විභාවිතමෙවාති.

නිට්ඨිතා පතිරූපදෙසවාසො චාති ඉමිස්සා ගාථාය අත්ථවණ්ණනා.

බාහුසච්චඤ්චාතිගාථාවණ්ණනා

5. ඉදානි **බාහුසච්චඤ්චාති** එත්ථ **බාහුසච්චන්ති** බහුස්සුතභාවො. **සිප්පන්ති** යං කිඤ්චි හත්ථකොසල්ලං. **විනයොති** කායවාචාචිත්තවිනයනං. **සුසික්ඛිතොති** සුට්ඨු සික්ඛිතො. **සුභාසිතාති** සුට්ඨු භාසිතා. **යාති** අනියතනිද්දෙසො. **වාචාති** ගිරා බ්‍යප්පථො. සෙසං වුත්තනයමෙවාති. අයමෙත්ථ **පදවණ්ණනා**.

අත්ථවණ්ණනා පන එවං වෙදිතබ්බා – **බාහුසච්චං** නාම යං තං ''සුතධරො හොති සුතසන්නිචයො''ති (ම. නි. 1.339; අ. නි. 4.22) ච ''ඉධෙකච්චස්ස බහුකං සුතං හොති, සුත්තං ගෙය්‍යං වෙය්‍යාකරණ''න්ති ච (අ. නි. 4.6) එවමාදිනා නයෙන සත්ථුසාසනධරත්තං වණ්ණිතං, තං අකුසලප්පහානකුසලාධිගමහෙතුතො අනුපුබ්බෙන පරමත්ථසච්චසච්ඡිකිරියාහෙතුතො ච මඞ්ගලන්ති වුච්චති. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා –

> ''සුතවා ච ඛො, භික්ඛවෙ, අරියසාවකො අකුසලං පජහති, කුසලං භාවෙති, සාවජ්ජං පජහති, අනවජ්ජං භාවෙති, සුද්ධමත්තානං පරිහරතී''ති (අ. නි. 7.67).

අපරම්පි වුත්තං –

> ''ධතානං ධම්මානං අත්ථමුපපරික්ඛති, අත්ථං උපපරික්ඛතො ධම්මා නිජ්ඣානං ඛමන්ති, ධම්මනිජ්ඣානක්ඛන්තියා සති ඡන්දො ජායති, ඡන්දජාතො උස්සහති, උස්සහන්තො තුලයති , තුලයන්තො පදහති පදහන්තො කායෙන චෙව පරමත්ථසච්චං සච්ඡිකරොති, පඤ්ඤාය ච අතිවිජ්ඣ පස්සතී''ති (ම. නි. 2.432).

අපිච අගාරිකබාහුසච්චම්පි යං අනවජ්ජං, තං උභයලොකහිතසුඛාවහනතො මඞ්ගලන්ති වෙදිතබ්බං.

සිප්පං නාම අගාරිකසිප්පඤ්ච අනගාරිකසිප්පඤ්ච. තත්ථ අගාරිකසිප්පං නාම යං පරූපරොධවිරහිතං අකුසලවිවජ්ජිතං මණිකාරසුවණ්ණකාරකම්මාදිකං, තං ඉධලොකත්ථාවහනතො මඞ්ගලං. අනගාරිකසිප්පං නාම චීවරවිචාරණසිබ්බනාදිසමණපරික්ඛාරාභිසඞ්ඛරණං, යං තං ''ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු යානි තානි සබ්‍රහ්මචාරීනං

උච්චාවචානි කිං කරණීයානි, තත්ථ දක්ඛො හොතී''තිආදිනා (දී. නි. 3.345; 360; අ. නි. 10.17) නයෙන තත්ථ තත්ථ සංවණ්ණිතං, යං ''නාථකරො ධම්මො''ති ච වුත්තං, තං අත්තනො ච පරෙසඤ්ච උභයලොකහිතසුඛාවහනතො මඞ්ගලන්ති වෙදිතබ්බං.

විනයො නාම අගාරිකවිනයො ච අනගාරිකවිනයො ච. තත්ථ අගාරිකවිනයො නාම දසඅකුසලකම්මපථවිරමණං, සො තත්ථ සුසික්ඛිතො අසංකිලෙසාපජ්ජනෙන ආචාරගුණවවත්ථානෙන ච උභයලොකහිතසුඛාවහනතො මඞ්ගලං. අනගාරිකවිනයො නාම සත්තාපත්තික්ඛන්ධඅනාපජ්ජනං, සොපි වුත්තනයෙනෙව සුසික්ඛිතො, චතුපාරිසුද්ධිසීලං වා අනගාරිකවිනයො, සො යථා තත්ථ පතිට්ඨාය අරහත්තං පාපුණාති, එවං සික්ඛනෙන සුසික්ඛිතො ලොකියලොකුත්තරසුඛාධිගමහෙතුතො මඞ්ගලන්ති වෙදිතබ්බො.

සුභාසිතා වාචා නාම මුසාවාදාදිදොසවිරහිතා. යථාහ ''චතූහි, භික්ඛවෙ, අඞ්ගෙහි සමන්නාගතො වාචා සුභාසිතා හොතී''ති (සු. නි. සුභාසිතසුත්තං). අසම්ඵප්පලාපා වාචා එව වා සුභාසිතා. යථාහ –

''සුභාසිතං උත්තමමාහු සන්තො,
ධම්මං භණෙ නාධම්මං තං දුතියං;
පියං භණෙ නාප්පියං තං තතියං,
සච්චං භණෙ නාලිකං තං චතුත්ථ''න්ති. (සු. නි. 452);

අයම්පි උභයලොකහිතසුඛාවහනතො මඞ්ගලන්ති වෙදිතබ්බා. යස්මා ච අයං විනයපරියාපන්නා එව, තස්මා විනයග්ගහණෙන එතං අසඞ්ගණ්හිත්වා විනයො සඞ්ගහෙතබ්බො. අථ වා කිං ඉමිනා පරිස්සමෙන පරෙසං ධම්මදෙසනාදිවාචා ඉධ සුභාසිතා වාචාති වෙදිතබ්බා. සා හි යථා පතිරූපදෙසවාසො, එවං සත්තානං උභයලොකහිතසුඛනිබ්බානාධිගමපච්චයතො මඞ්ගලන්ති වුච්චති. ආහ ච –

''යං බුද්ධො භාසති වාචං, ඛෙමං නිබ්බානපත්තියා;
දුක්ඛස්සන්තකිරියාය, සා වෙ වාචානමුත්තමා''ති. (සු. නි. 456);

එවං ඉමිස්සා ගාථාය බාහුසච්චං, සිප්පං, විනයො සුසික්ඛිතො, සුභාසිතා වාචාති චත්තාරි මඞ්ගලානි වුත්තානි. මඞ්ගලත්තඤ්ච නෙසං තත්ථ තත්ථ විභාවිතමෙවාති.

නිට්ඨිතා බාහුසච්චඤ්චාති ඉමිස්සා ගාථාය අත්ථවණ්ණනා.

මාතාපිතුඋපට්ඨානන්තිගාථාවණ්ණනා

6. ඉදානි **මාතාපිතුඋපට්ඨානන්ති** එත්ථ මාතු ච පිතු චාති **මාතාපිතු. උපට්ඨානන්ති** උපට්ඨහනං. පුත්තානඤ්ච දාරානඤ්චාති **පුත්තදාරස්ස** සඞ්ගණ්හනං **සඞ්ගහො**. න ආකුලා **අනාකුලා**. කම්මානි එව **කම්මන්තා**. සෙසං වුත්තනයමෙවාති අයං **පදවණ්ණනා**.

අත්ථවණ්ණනා පන එවං වෙදිතබ්බා – **මාතා** නාම ජනිකා වුච්චති, තථා **පිතා. උපට්ඨානං** නාම පාදධොවනසම්බාහනුච්ඡාදනන්හාපනෙහි චතුපච්චයසම්පදානෙන ච උපකාරකරණං. තත්ථ යස්මා මාතාපිතරො බහූපකාරා පුත්තානං අත්ථකාමා අනුකම්පකා, යෙ පුත්තකෙ බහි කීළිත්වා පංසුමක්ඛිතසරීරකෙ ආගතෙ දිස්වා පංසුං පුඤ්ඡිත්වා මත්ථකං උපසිඞ්ඝායන්තා පරිචුම්බන්තා ච සිනෙහං උප්පාදෙන්ති, වස්සසතම්පි මාතාපිතරො සීසෙන පරිහරන්තා පුත්තා තෙසං පතිකාරං කාතුං අසමත්ථා. යස්මා ච තෙ ආපාදකා පොසකා ඉමස්ස ලොකස්ස දස්සෙතාරො, බ්‍රහ්මසම්මතා පුබ්බාචරියසම්මතා, තස්මා තෙසං උපට්ඨානං ඉධ පසංසං, පෙච්ච සග්ගසුඛඤ්ච ආවහති. තෙන මඞ්ගලන්ති වුච්චති. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා –

''බ්‍රහ්මාති මාතාපිතරො, පුබ්බාචරියාති වුච්චරෙ;
ආහුනෙය්‍යා ච පුත්තානං, පජාය අනුකම්පකා.

''තස්මා හි නෙ නමස්සෙය්‍ය, සක්කරෙය්‍ය ච පණ්ඩිතො;
අන්නෙන අථ පානෙන, වත්ථෙන සයනෙන ච;
උච්ඡාදනෙන න්හාපනෙන, පාදානං ධොවනෙන ච.

''තාය නං පාරිචරියාය, මාතාපිතූසු පණ්ඩිතා;
ඉධෙව නං පසංසන්ති, පෙච්ච සග්ගෙ පමොදතී''ති. (ඉතිවු. 106; ජා. 2.20.181-183);

අපරො නයො – **උපට්ඨානං** නාම භරණකිච්චකරණකුලවංසට්ඨපනාදිපඤ්චවිධං, තං පාපනිවාරණාදිපඤ්චවිධදිට්ඨධම්මිකහිතසුඛහෙතුතො මඞ්ගලන්ති වෙදිතබ්බං. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා –

"'පඤ්චහි ඛො, ගහපතිපුත්ත, ඨානෙහි පුත්තෙන පුරත්ථිමා දිසා මාතාපිතරො පච්චුපට්ඨාතබ්බා භතො නෙ භරිස්සාමි, කිච්චං නෙසං කරිස්සාමි , කුලවංසං ඨපෙස්සාමි, දායජ්ජං පටිපජ්ජිස්සාමි, අථ වා පන පෙතානං කාලකතානං දක්ඛිණං අනුප්පදස්සාමී'ති. ඉමෙහි ඛො, ගහපතිපුත්ත, පඤ්චහි ඨානෙහි පුත්තෙන පුරත්ථිමා දිසා මාතාපිතරො පච්චුපට්ඨිතා පඤ්චහි ඨානෙහි පුත්තං අනුකම්පන්ති, පාපා නිවාරෙන්ති, කල්‍යාණෙ නිවෙසෙන්ති, සිප්පං සික්ඛාපෙන්ති, පතිරූපෙන දාරෙන සංයොජෙන්ති, සමයෙ දායජ්ජං නිය්‍යාදෙන්තී"ති (දී. නි. 3.267).

අපිච යො මාතාපිතරො තීසු වත්ථූසු පසාදුප්පාදනෙන, සීලසමාදාපනෙන, පබ්බජ්ජාය වා උපට්ඨහති, අයං මාතාපිතුඋපට්ඨාකානං අග්ගො. තස්ස තං මාතාපිතුඋපට්ඨානං මාතාපිතූහි කතස්ස උපකාරස්ස පච්චුපකාරභූතං අනෙකෙසං දිට්ඨධම්මිකානං සම්පරායිකානඤ්ච අත්ථානං පදට්ඨානතො මඞ්ගලන්ති වුච්චති.

පුත්තදාරස්සාති එත්ථ අත්තතො ජාතා පුත්තාපි ධීතරොපි **පුත්තා**ඉච්චෙව සඞ්ඛ්‍යං ගච්ඡන්ති. **දාරා**ති වීසතියා භරියානං යා කාචි භරියා. පුත්තා ච දාරා ච පුත්තදාරං, තස්ස පුත්තදාරස්ස. **සඞ්ගහොති** සම්මානනාදීහි උපකාරකරණං. තං සුසංවිහිතකම්මන්තතාදිදිට්ඨධම්මිකහිතසුඛහෙතුතො මඞ්ගලන්ති වෙදිතබ්බං. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා – ''පච්ඡිමා දිසා පුත්තදාරා වෙදිතබ්බා''ති එත්ථ උද්දිට්ඨං පුත්තදාරං භරියාසද්දෙන සඞ්ගණ්හිත්වා ''පඤ්චහි ඛො, ගහපතිපුත්ත, ඨානෙහි සාමිකෙන පච්ඡිමා දිසා භරියා පච්චුපට්ඨාතබ්බා සම්මානනාය, අනවමානනාය, අනතිචරියාය, ඉස්සරියවොස්සග්ගෙන, අලඞ්කාරානුප්පදානෙන. ඉමෙහි ඛො, ගහපතිපුත්ත, පඤ්චහි ඨානෙහි සාමිකෙන පච්ඡිමා දිසා භරියා පච්චුපට්ඨිතා පඤ්චහි ඨානෙහි සාමිකං අනුකම්පති, සුසංවිහිතකම්මන්තා ච හොති, සඞ්ගහිතපරිජනා ච, අනතිචාරිනී ච, සම්භතඤ්ච අනුරක්ඛති දක්ඛා ච හොති අනලසා සබ්බකිච්චෙසූ''ති (දී. නි. 3.269).

අයං වා අපරො නයො – **සඞ්ගහොති** ධම්මිකාහි දානපියවාචාත්ථචරියාහි සඞ්ගණ්හනං. සෙය්‍යථිදං – උපොසථදිවසෙසු පරිබ්බයදානං, නක්ඛත්තදිවසෙසු නක්ඛත්තදස්සාපනං, මඞ්ගලදිවසෙසු මඞ්ගලකරණං, දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකෙසු අත්ථෙසු ඔවාදානුසාසනන්ති. තං වුත්තනයෙනෙව දිට්ඨධම්මිකහිතහෙතුතො සම්පරායිකහිතහෙතුතො දෙවතාහිපි නමස්සනීයභාවහෙතුතො ච මඞ්ගලන්ති වෙදිතබ්බං. යථාහ සක්කො දෙවානමින්දො –

''යෙ ගහට්ඨා පුඤ්ඤකරා, සීලවන්තො උපාසකා;
ධම්මෙන දාරං පොසෙන්ති, තෙ නමස්සාමි මාතලී''ති. (සං.නි.1.1.264);

අනාකුලා කම්මන්තා නාම කාලඤ්ඤුතාය පතිරූපකාරිතාය අනලසතාය උට්ඨානවීරියසම්පදාය, අබ්‍යසනීයතාය ච කාලාතික්කමනඅප්පතිරූපකරණසිථිලකරණාදිආකුලභාවවිරහිතා කසිගොරක්ඛවාණිජ්ජාදයො කම්මන්තා. එතෙ අත්තනො වා පුත්තදාරස්ස වා දාසකම්මකරානං වා බ්‍යත්තතාය එවං පයොජිතා දිට්ඨෙව ධම්මෙ ධනධඤ්ඤවුද්ධිපටිලාභහෙතුතො මඞ්ගලන්ති වුච්චන්ති. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා –

''පතිරූපකාරී ධුරවා, උට්ඨාතා වින්දතෙ ධන''න්ති ච (සු. නි. 185; සං. නි. 1.246).

''න දිවා සොප්පසීලෙන, රත්තිමුට්ඨානදෙස්සිනා;
නිච්චං මත්තෙන සොණ්ඩෙන, සක්කා ආවසිතුං ඝරං.

''අතිසීතං අතිඋණ්හං, අතිසායමිදං අහු;
ඉති විස්සට්ඨකම්මන්තෙ, අත්ථා අච්චෙන්ති මාණවෙ.

''යොධ සීතඤ්ච උණ්හඤ්ච, තිණා භිය්‍යො න මඤ්ඤති;
කරං පුරිසකිච්චානි, සො සුඛං න විහායතී''ති. (දී. නි. 3.253);

''භොගෙ සංහරමානස්ස, භමරස්සෙව ඉරීයතො;
භොගා සන්නිචයං යන්ති, වම්මිකොවූපචීයතී''ති. ච එවමාදි (දී. නි. 3.265);

එවං ඉමිස්සා ගාථාය මාතුඋපට්ඨානං, පිතුඋපට්ඨානං, පුත්තදාරස්ස සඞ්ගහො, අනාකුලා ච කම්මන්තාති චත්තාරි මඞ්ගලානි වුත්තානි, පුත්තදාරස්ස සඞ්ගහං වා ද්විධා කත්වා පඤ්ච, මාතාපිතුඋපට්ඨානං වා එකමෙව කත්වා තීණි. මඞ්ගලත්තඤ්ච නෙසං තත්ථ තත්ථ විභාවිතමෙවාති.

නිට්ඨිතා මාතාපිතුඋපට්ඨානන්ති ඉමිස්සා ගාථාය අත්ථවණ්ණනා.

දානඤ්චාතිගාථාවණ්ණනා

7. ඉදානි **දානඤ්චා**ති එත්ථ දීයතෙ ඉමිනාති දානං, අත්තනො සන්තකං පරස්ස පටිපාදීයතීති වුත්තං හොති. ධම්මස්ස චරියා, ධම්මා වා අනපෙතා චරියා **ධම්මචරියා**. ඤායන්තෙ ‘‘අම්හාකං ඉමෙ’’ති **ඤාතකා**. න අවජ්ජානි **අනවජ්ජානි,** අනින්දිතානි අගරහිතානීති වුත්තං හොති. සෙසං වුත්තනයමෙවාති අයං **පදවණ්ණනා**.

අත්ථවණ්ණනා පන එවං වෙදිතබ්බා – **දානං** නාම පරං උද්දිස්ස සුබුද්ධිපුබ්බිකා අන්නාදිදසදානවත්ථුපරිච්චාගචෙතනා, තංසම්පයුත්තො වා අලොභො. අලොභෙන හි තං වත්ථුං පරස්ස පටිපාදෙති, තෙන වුත්තං ‘‘දීයතෙ ඉමිනාති දාන’’න්ති. තං බහුජනපියමනාපතාදීනං දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකානං ඵලවිසෙසානං අධිගමහෙතුතො මඞ්ගලන්ති වුච්චති. ‘‘දායකො, සීහ දානපති, බහුනො ජනස්ස පියො හොති මනාපො’’ති එවමාදීනි (අ. නි. 5.34) චෙත්ථ සුත්තානි අනුස්සරිතබ්බානි.

අපරො නයො – දානං නාම දුවිධං ආමිසදානං, ධම්මදානඤ්ච, තත්ථ **ආමිසදානං** වුත්තප්පකාරමෙව. ඉධලොකපරලොකදුක්ඛක්ඛයසුඛාවහස්ස පන සම්මාසම්බුද්ධප්පවෙදිතස්ස ධම්මස්ස පරෙසං හිතකාමතාය දෙසනා **ධම්මදානං ,** ඉමෙසඤ්ච ද්වින්නං දානානං එතදෙව අග්ගං. යථාහ –

> ‘‘සබ්බදානං ධම්මදානං ජිනාති,
> සබ්බරසං ධම්මරසො ජිනාති;
> සබ්බරතිං ධම්මරති ජිනාති,
> තණ්හක්ඛයො සබ්බදුක්ඛං ජිනාතී’’ති. (ධ. ප. 354);

තත්ථ ආමිසදානස්ස මඞ්ගලත්තං වුත්තමෙව. ධම්මදානං පන යස්මා අත්ථපටිසංවෙදිතාදීනං ගුණානං පදට්ඨානං, තස්මා මඞ්ගලන්ති වුච්චති. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා –

> ‘‘යථා යථා, භික්ඛවෙ, භික්ඛු යථාසුතං යථාපරියත්තං ධම්මං විත්ථාරෙන පරෙසං දෙසෙති, තථා තථා සො තස්මිං ධම්මෙ අත්ථපටිසංවෙදී ච හොති ධම්මපටිසංවෙදී චා’’ති එවමාදි (අ. නි. 5.26).

ධම්මචරියා නාම දසකුසලකම්මපථචරියා. යථාහ – ‘‘තිවිධා ඛො ගහපතයො කායෙන ධම්මචරියා සමචරියා හොතී’’ති එවමාදි. සා පනෙසා ධම්මචරියා සග්ගලොකූපපත්තිහෙතුතො මඞ්ගලන්ති වෙදිතබ්බා. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා – ‘‘ධම්මචරියාසමචරියාහෙතු ඛො ගහපතයො එවමිධෙකච්චෙ සත්තා කායස්ස භෙදා පරං මරණා සුගතිං සග්ගං ලොකං උපපජ්ජන්තී’’ති (ම. නි. 1.439).

ඤාතකා නාම මාතිතො වා පිතිතො වා යාව සත්තමා පිතාමහයුගා සම්බන්ධා. තෙසං භොගපාරිජුඤ්ඤෙන වා බ්‍යාධිපාරිජුඤ්ඤෙන වා අභිහතානං අත්තනො සමීපං ආගතානං යථාබලං ඝාසච්ඡාදනධනධඤ්ඤාදීහි සඞ්ගහො පසංසාදීනං දිට්ඨධම්මිකානං සුගතිගමනාදීනඤ්ච සම්පරායිකානං විසෙසාධිගමානං හෙතුතො මඞ්ගලන්ති වුච්චති.

අනවජ්ජානි කම්මානි නාම උපොසථඞ්ගසමාදානවෙය්‍යාවච්චකරණආරාමවනරොපනසෙතුකරණාදීනි කායවචීමනොසුචරිතකම්මානි. තානි හි නානප්පකාරහිතසුඛාධිගමහෙතුතො මඞ්ගලන්ති වුච්චන්ති. ‘‘ඨානං ඛො පනෙතං, විසාඛෙ, විජ්ජති යං ඉධෙකච්චො ඉත්ථී වා පුරිසො වා අට්ඨඞ්ගසමන්නාගතං උපොසථං උපවසිත්වා කායස්ස භෙදා පරං මරණා චාතුමහාරාජිකානං දෙවානං සහබ්‍යතං උපපජ්ජෙය්‍යා’’ති එවමාදීනි චෙත්ථ සුත්තානි (අ. නි. 8.43) අනුස්සරිතබ්බානි.

එවං ඉමිස්සා ගාථාය දානඤ්ච, ධම්මචරියා ච, ඤාතකානඤ්ච සඞ්ගහො, අනවජ්ජානි කම්මානීති චත්තාරි මඞ්ගලානි වුත්තානි. මඞ්ගලත්තඤ්ච නෙසං තත්ථ තත්ථ විභාවිතමෙවාති.

නිට්ඨිතා දානඤ්චාති ඉමිස්සා ගාථාය අත්ථවණ්ණනා.

ආරතීතිගාථාවණ්ණනා

8. ඉදානි **ආරතී විරතී**ති එත්ථ **ආරතී**ති ආරමණං, **විරතී**ති විරමණං, විරමන්ති වා එතාය සත්තාති විරති. **පාපා**ති අකුසලා. මදනීයට්ඨෙන මජ්ජං, මජ්ජස්ස පානං මජ්ජපානං, තතො **මජ්ජපානා**. සංයමනං **සංයමො** අප්පමජ්ජනං **අප්පමාදො. ධම්මෙසූ**ති කුසලෙසු. සෙසං වුත්තනයමෙවාති අයං **පදවණ්ණනා**.

අත්ථවණ්ණනා පන එවං වෙදිතබ්බා – **ආරති** නාම පාපෙ ආදීනවදස්සාවිනො මනසා එව අනභිරති. **විරති** නාම කම්මද්වාරවසෙන කායවාචාහි විරමණං, සා චෙසා විරති නාම සම්පත්තවිරති, සමාදානවිරති, සමුච්ඡෙදවිරතීති තිවිධා හොති, තත්ථ යා කුලපුත්තස්ස අත්තනො ජාතිං වා කුලං වා ගොත්තං වා පටිච්ච ‘‘න මෙ එතං පතිරූපං, ය්වාහං ඉමං

පාණං හනෙය්‍යාං, අදින්නං ආදියෙය්‍යා''න්තිආදිනා නයෙන සම්පත්තවත්ථුතො විරති, අයං **සම්පත්තවිරති** නාම. සික්ඛාපදසමාදානවසෙන පවත්තා **සමාදානවිරති** නාම, යස්සා පවත්තිතො පභුති කුලපුත්තො පාණාතිපාතාදීනි න කරොති. අරියමග්ගසම්පයුත්තා **සමුච්ඡෙදවිරති** නාම, යස්සා පවත්තිතො පභුති අරියසාවකස්ස පඤ්ච භයානි වෙරානි වූපසන්තානි හොන්ති. **පාපං** නාම යං තං ''පාණාතිපාතො ඛො, ගහපතිපුත්ත, කම්මකිලෙසො, අදින්නාදානං…පෙ…. කාමෙසුමිච්ඡාචාරො…පෙ…. මුසාවාදො''ති එවං විත්ථාරෙත්වා –

> ''පාණාතිපාතො අදින්නාදානං, මුසාවාදො ච වුච්චති;
> පරදාරගමනඤ්චෙව, නප්පසංසන්ති පණ්ඩිතා''ති. (දී. නි. 3.245) –

එවං ගාථාය සඞ්ගහිතං කම්මකිලෙසසඞ්ඛාතං චතුබ්බිධං අකුසලං, තතො පාපා. සබ්බාපෙසා ආරති ච විරති ච දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකභයවෙරප්පහානාදිනානප්පකාරවිසෙසාධිගමහෙතුතො මඞ්ගලන්ති වුච්චති. ''පාණාතිපාතා පටිවිරතො ඛො, ගහපතිපුත්ත, අරියසාවකො''තිආදීනි චෙත්ථ සුත්තානි අනුස්සරිතබ්බානි.

මජ්ජපානා සංයමො නාම පුබ්බෙ වුත්තසුරාමෙරයමජ්ජප්පමාදට්ඨානා වෙරමණියා එවෙතං අධිවචනං. යස්මා පන මජ්ජපායී අත්ථං න ජානාති, ධම්මං න ජානාති, මාතු අන්තරායං කරොති, පිතු බුද්ධපච්චෙකබුද්ධතථාගතසාවකානම්පි අන්තරායං කරොති, දිට්ඨෙව ධම්මෙ ගරහං සම්පරායෙ දුග්ගතිං අපරාපරියෙ උම්මාදඤ්ච පාපුණාති. මජ්ජපානා පන සංයමො තෙසං දොසානං වූපසමං තබ්බිපරීතගුණසම්පදඤ්ච පාපුණාති. තස්මා අයං මජ්ජපානා සංයමො මඞ්ගලන්ති වෙදිතබ්බො.

කුසලෙසු ධම්මෙසු **අප්පමාදො** නාම ''කුසලානං වා ධම්මානං භාවනාය අසක්කච්චකිරියතා, අසාතච්චකිරියතා, අනට්ඨිතකිරියතා, ඔලීනවුත්තිතා, නික්ඛිත්තඡන්දතා, නික්ඛිත්තධුරතා, අනාසෙවනා, අභාවනා, අබහුලීකම්මං, අනධිට්ඨානං, අනනුයොගො, පමාදො. යො එවරූපො පමාදො පමජ්ජනා පමජ්ජිතත්තං, අයං වුච්චති පමාදො''ති (විභ. 846). එත්ථ වුත්තස්ස පමාදස්ස පටිපක්ඛවසෙන අත්ථතො කුසලෙසු ධම්මෙසු සතියා අවිප්පවාසො වෙදිතබ්බො. සො නානප්පකාරකුසලාධිගමහෙතුතො අමතාධිගමහෙතුතො ච මඞ්ගලන්ති වුච්චති . තත්ථ ''අප්පමත්තස්ස ආතාපිනො''ති ච (ම. නි. 2.18; අ. නි. 5.26), ''අප්පමාදො අමතං පද''න්ති ච, එවමාදි (ධ. ප. 21) සත්ථු සාසනං අනුස්සරිතබ්බං.

එවං ඉමිස්සා ගාථාය පාපා විරති, මජ්ජපානා සංයමො, කුසලෙසු ධම්මෙසු අප්පමාදොති තීණි මඞ්ගලානි වුත්තානි. මඞ්ගලත්තඤ්ච නෙසං තත්ථ තත්ථ විභාවිතමෙවාති.

නිට්ඨිතා ආරතීති ඉමිස්සා ගාථාය අත්ථවණ්ණනා.

ගාරවොචාතිගාථාවණ්ණනා

9. ඉදානි ගාරවො චාති එත්ථ **ගාරවොති** ගරුභාවො. **නිවාතොති** නීචවුත්තිතා. **සන්තුට්ඨීති** සන්තොසො . කතස්ස ජානනතා **කතඤ්ඤුතා. කාලෙනාති** ඛණෙන සමයෙන. ධම්මස්ස සවනං **ධම්මස්සවනං**. සෙසං වුත්තනයමෙවාති අයං **පදවණ්ණනා**.

අත්ථවණ්ණනා පන එවං වෙදිතබ්බා – **ගාරවො** නාම ගරුකාරප්පයොගාරහෙසු බුද්ධපච්චෙකබුද්ධතථාගතසාවකආචරියුපජ්ඣායමාතාපිතුජෙට්ඨකභාතිකභගිනීආදීසු යථානුරූපං ගරුකාරො ගරුකරණං සගාරවතා. ස චායං ගාරවො යස්මා සුගතිගමනාදීනං හෙතු. යථාහ –

> ''ගරුකාතබ්බං ගරුං කරොති, මානෙතබ්බං මානෙති, පූජෙතබ්බං පූජෙති. සො තෙන කම්මෙන එවං සමත්තෙන එවං සමාදින්නෙන කායස්ස භෙදා පරං මරණා සුගතිං සග්ගං ලොකං උපපජ්ජති. නො චෙ කායස්ස…පෙ…. උපපජ්ජති, සචෙ මනුස්සත්තං ආගච්ඡති, යත්ථ යත්ථ පච්චාජායති, උච්චාකුලීනො හොතී''ති (ම. නි. 3.295).

යථා චාහ – ''සත්තිමෙ, භික්ඛවෙ, අපරිහානියා ධම්මා. කතමෙ සත්ත? සත්ථුගාරවතා''තිආදි (අ. නි. 7.33), තස්මා මඞ්ගලන්ති වුච්චති.

නිවාතො නාම නීචමනතා නිවාතවුත්තිතා, යාය සමන්නාගතො පුග්ගලො නිහතමානො නිහතදප්පො පාදපුඤ්ඡනකචොළසදිසො ඡින්නවිසාණඋසභසමො උද්ධටදාඨසප්පසමො ච හුත්වා සණ්හො සඛිලො සුඛසම්භාසො හොති, අයං නිවාතො. ස්වායං යසාදිගුණප්පටිලාභහෙතුතො මඞ්ගලන්ති වුච්චති. ආහ ච ''නිවාතවුත්ති අත්ථද්ධො, තාදිසො ලභතෙ යස''න්ති එවමාදි (දී. නි. 3.273).

සන්තුට්ඨී නාම ඉතරීතරපච්චයසන්තොසො, සො ද්වාදසවිධො හොති. සෙය්‍යථිදං – චීවරෙ යථාලාභසන්තොසො, යථාබලසන්තොසො, යථාසාරුප්පසන්තොසොති තිවිධො. එවං පිණ්ඩපාතාදීසු.

තස්සායං පභෙදවණ්ණනා – ඉධ භික්ඛු චීවරං ලභති සුන්දරං වා අසුන්දරං වා. සො තෙනෙව යාපෙති, අඤ්ඤං න පත්ථෙති, ලභන්තොපි න ගණ්හාති, අයමස්ස චීවරෙ **යථාලාභසන්තොසො**. අථ පන භික්ඛු ආබාධිකො හොති, ගරුං චීවරං පාරුපන්තො ඔණමති වා කිලමති වා, සො සභාගෙන භික්ඛුනා සද්ධිං තං පරිවත්තෙත්වා ලහුකෙන යාපෙන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොති, අයමස්ස චීවරෙ **යථාබලසන්තොසො**. අපරො භික්ඛු පණීතපච්චයලාභී හොති, සො පට්ටචීවරාදීනං අඤ්ඤතරං මහග්ඝං චීවරං ලභිත්වා ''ඉදං ථෙරානං චිරපබ්බජිතානං බහුස්සුතානඤ්ච අනුරූප''න්ති තෙසං දත්වා අත්තනා සඞ්කාරකූටා වා අඤ්ඤතො වා කුතොචි නන්තකානි උච්චිනිත්වා සඞ්ඝාටිං කරිත්වා ධාරෙන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොති, අයමස්ස චීවරෙ **යථාසාරුප්පසන්තොසො**.

ඉධ පන භික්ඛු පිණ්ඩපාතං ලභති ලූඛං වා පණීතං වා, සො තෙනෙව යාපෙති, අඤ්ඤං න පත්ථෙති, ලභන්තොපි න ගණ්හාති, අයමස්ස පිණ්ඩපාතෙ **යථාලාභසන්තොසො**. අථ පන භික්ඛු ආබාධිකො හොති, ලූඛං පිණ්ඩපාතං භුඤ්ජිත්වා ගාළ්හං රොගාතඞ්කං පාපුණාති, සො තං සභාගස්ස භික්ඛුනො දත්වා තස්ස හත්ථතො සප්පිමධුඛීරාදීනි භුඤ්ජිත්වා සමණධම්මං කරොන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොති, අයමස්ස පිණ්ඩපාතෙ **යථාබලසන්තොසො**. අපරො භික්ඛු පණීතං පිණ්ඩපාතං ලභති, සො ''අයං පිණ්ඩපාතො ථෙරානං චිරපබ්බජිතානං අඤ්ඤෙසඤ්ච පණීතපිණ්ඩපාතං විනා අයාපෙන්තානං සබ්‍රහ්මචාරීනං අනුරූපො''ති තෙසං දත්වා අත්තනා පිණ්ඩාය චරිත්වා මිස්සකාහාරං භුඤ්ජන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොති, අයමස්ස පිණ්ඩපාතෙ **යථාසාරුප්පසන්තොසො**.

ඉධ පන භික්ඛුනො සෙනාසනං පාපුණාති. සො තෙනෙව සන්තුස්සති, පුන අඤ්ඤං සුන්දරතරම්පි පාපුණන්තං න ගණ්හාති, අයමස්ස සෙනාසනෙ **යථාලාභසන්තොසො**. අථ පන භික්ඛු ආබාධිකො හොති, නිවාතසෙනාසනෙ වසන්තො අතිවිය පිත්තරොගාදීහි ආතුරීයති. සො තං සභාගස්ස භික්ඛුනො දත්වා තස්ස පාපුණනෙ සවාතෙ සීතලසෙනාසනෙ වසිත්වා සමණධම්මං කරොන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොති, අයමස්ස සෙනාසනෙ **යථාබලසන්තොසො**. අපරො භික්ඛු සුන්දරං සෙනාසනං පත්තම්පි න සම්පටිච්ඡති ''සුන්දරසෙනාසනං පමාදට්ඨානං, තත්‍ර නිසින්නස්ස ථිනමිද්ධං ඔක්කමති, නිද්දාභිභූතස්ස ච පුන පටිබුජ්ඣතො කාමවිතක්කො සමුදාචරතී''ති. සො තං පටික්ඛිපිත්වා අජ්ඣොකාසරුක්ඛමූලපණ්ණකුටීසු යත්ථ කත්ථචි නිවසන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොති, අයමස්ස සෙනාසනෙ **යථාසාරුප්පසන්තොසො**.

ඉධ පන භික්ඛු භෙසජ්ජං ලභති හරීතකං වා ආමලකං වා. සො තෙනෙව යාපෙති, අඤ්ඤෙහි ලද්ධසප්පිමධුඵාණිතාදිම්පි න පත්ථෙති, ලභන්තොපි න ගණ්හාති, අයමස්ස ගිලානපච්චයෙ **යථාලාභසන්තොසො**. අථ පන භික්ඛු ආබාධිකො හොති, තෙලෙනත්ථිකො ඵාණිතං ලභති, සො තං සභාගස්ස භික්ඛුනො දත්වා තස්ස හත්ථතො තෙලෙන භෙසජ්ජං කත්වා සමණධම්මං කරොන්තොපි සන්තුට්ඨොව හොති, අයමස්ස ගිලානපච්චයෙ **යථාබලසන්තොසො**. අපරො භික්ඛු එකස්මිං භාජනෙ පූතිමුත්තහරීතකං ඨපෙත්වා එකස්මිං චතුමධුරං ''ගණ්හථ, භන්තෙ, යදිච්ඡසී''ති වුච්චමානො සචස්ස තෙසං ද්වින්නමඤ්ඤතරෙනපි බ්‍යාධි වූපසම්මති, අථ ''පූතිමුත්තහරීතකං නාම බුද්ධාදීහි වණ්ණිත''න්ති ච ''පූතිමුත්තභෙසජ්ජං නිස්සාය පබ්බජ්ජා, තත්ථ තෙ යාවජීවං උස්සාහො කරණීයොති වුත්ත''න්ති (මහාව. 128) ච චින්තෙන්තො චතුමධුරභෙසජ්ජං පටික්ඛිපිත්වා පූතිමුත්තහරීතකෙන භෙසජ්ජං කරොන්තොපි පරමසන්තුට්ඨොව හොති. අයමස්ස ගිලානපච්චයෙ **යථාසාරුප්පසන්තොසො**.

එවංපභෙදො සබ්බොපෙසො සන්තොසො සන්තුට්ඨීති වුච්චති. සා අත්‍රිච්ඡතාමහිච්ඡතාපාපිච්ඡතාදීනං පාපධම්මානං පහානාධිගමහෙතුතො, සුගතිහෙතුතො, අරියමග්ගසම්භාරභාවතො, චාතුද්දිසාදිභාවහෙතුතො ච මඞ්ගලන්ති වෙදිතබ්බා. ආහ ච –

> ''චාතුද්දිසො අප්පටිඝො ච හොති,
> සන්තුස්සමානො ඉතරීතරෙනා''ති. එවමාදි (සු. නි. 42);

කතඤ්ඤුතා නාම අප්පස්ස වා බහුස්ස වා යෙන කෙනචි කතස්ස උපකාරස්ස පුනප්පුනං අනුස්සරණභාවෙන ජානනතා. අපිච නෙරයිකාදිදුක්ඛපරිත්තාණතො පුඤ්ඤානි එව පාණීනං බහූපකාරානි, තතො තෙසම්පි උපකාරානුස්සරණතා කතඤ්ඤුතාති වෙදිතබ්බා. සා සප්පුරිසෙහි පසංසනීයාදිනානප්පකාරවිසෙසාධිගමහෙතුතො මඞ්ගලන්ති වුච්චති. ආහ ච ''ද්වෙමෙ, භික්ඛවෙ, පුග්ගලා දුල්ලභා ලොකස්මිං. කතමෙ ද්වෙ? යො ච පුබ්බකාරී යො ච කතඤ්ඤූ කතවෙදී''ති (අ. නි. 2.120).

කාලෙන ධම්මස්සවනං නාම යස්මිං කාලෙ උද්ධච්චසහගතං චිත්තං හොති, කාමවිතක්කාදීනං වා අඤ්ඤතරෙන අභිභූතං, තස්මිං කාලෙ තෙසං විනොදනත්ථං ධම්මස්සවනං. අපරෙ ආහු ''පඤ්චමෙ පඤ්චමෙ දිවසෙ ධම්මස්සවනං කාලෙන ධම්මස්සවනං නාම. යථාහ ආයස්මා අනුරුද්ධො 'පඤ්චාහිකං ඛො පන මයං, භන්තෙ, සබ්බරත්තිං ධම්මියා කථාය සන්නිසීදාමා'''ති (ම. නි. 1.327; මහාව. 466).

අපිච යස්මිං කාලෙ කල්‍යාණමිත්තෙ උපසඞ්කමිත්වා සක්කා හොති අත්තනො කඞ්ඛාවිනොදකං ධම්මං සොතුං, තස්මිං කාලෙපි ධම්මස්සවනං කාලෙන ධම්මස්සවනන්ති වෙදිතබ්බං. යථාහ ''තෙ කාලෙන කාලං උපසඞ්කමිත්වා පරිපුච්ඡති පරිපඤ්හතී''තිආදි (දී. නි. 3.358). තදෙතං කාලෙන ධම්මස්සවනං

නීවරණප්පහානචතුරානිසංසආසවක්ඛයාදිනානප්පකාරවිසෙසාධිගමහෙතුතො මඞ්ගලන්ති වෙදිතබ්බං. වුත්තඤ්හෙතං –

‘‘යස්මිං , භික්ඛවෙ, සමයෙ අරියසාවකො අට්ඨිං කත්වා මනසි කත්වා සබ්බං චෙතසා සමන්නාහරිත්වා ඔහිතසොතො ධම්මං සුණාති, පඤ්චස්ස නීවරණා තස්මිං සමයෙ න හොන්තී’’ති ච (සං. නි. 5.219).

‘‘සොතානුගතානං, භික්ඛවෙ, ධම්මානං…පෙ.… සුප්පටිවිද්ධානං චත්තාරො ආනිසංසා පාටිකඞ්ඛා’’ති ච (අ. නි. 4.191).

‘‘චත්තාරොමෙ, භික්ඛවෙ, ධම්මා කාලෙන කාලං සම්මා භාවියමානා සම්මා අනුපරිවත්තියමානා අනුපුබ්බෙන ආසවානං ඛයං පාපෙන්ති. කතමෙ චත්තාරො? කාලෙන ධම්මස්සවන’’න්ති ච එවමාදි (අ. නි. 4.147).

එවං ඉමිස්සා ගාථාය ගාරවො, නිවාතො, සන්තුට්ඨී, කතඤ්ඤුතා, කාලෙන ධම්මස්සවනන්ති පඤ්ච මඞ්ගලානි වුත්තානි. මඞ්ගලත්තඤ්ච නෙසං තත්ථ තත්ථ විභාවිතමෙවාති.

නිට්ඨිතා ගාරවො චාති ඉමිස්සා ගාථාය අත්ථවණ්ණනා.

ඛන්තීචාතිගාථාවණ්ණනා

10. ඉදානි **ඛන්තී චාති** එත්ථ ඛමනං **ඛන්ති**. පදක්ඛිණග්ගාහිතාය සුඛං වචො අස්මින්ති සුවචො, සුවචස්ස කම්මං සොවචස්සං, සොවචස්සස්ස භාවො **සොවචස්සතා**. කිලෙසානං සමිතත්තා **සමණා. දස්සනන්ති** පෙක්ඛනං. ධම්මස්ස සාකච්ඡා **ධම්මසාකච්ඡා**. සෙසං වුත්තනයමෙවාති. අයං **පදවණ්ණනා.**

අත්ථවණ්ණනා පන එවං වෙදිතබ්බා – **ඛන්ති** නාම අධිවාසනක්ඛන්ති, තාය සමන්නාගතො භික්ඛු දසහි අක්කොසවත්ථූහි අක්කොසන්තෙ වධබන්ධාදීහි වා විහෙසන්තෙ පුග්ගලෙ අසුණන්තො විය අපස්සන්තො විය ච නිබ්බිකාරො හොති ඛන්තිවාදී විය. යථාහ –

‘‘අහු අතීතමද්ධානං, සමණො ඛන්තිදීපනො;
තං ඛන්තියායෙව ඨිතං, කාසිරාජා අඡෙදයී’’ති. (ජා. 1.4.51);

භද්‍රකතො වා මනසි කරොති තතො උත්තරි අපරාධාභාවෙන ආයස්මා පුණ්ණත්ථෙරො විය. යථාහ සො –

‘‘සචෙ මං, භන්තෙ, සුනාපරන්තකා මනුස්සා අක්කොසිස්සන්ති පරිභාසිස්සන්ති, තත්ථ මෙ එවං භවිස්සති ‘භද්දකා වතිමෙ සුනාපරන්තකා මනුස්සා, සුභද්දකා වතිමෙ සුනාපරන්තකා මනුස්සා, යං මෙ නයිමෙ පාණිනා පහාරං දෙන්තී’’’තිආදි (ම. නි. 3.396; සං. නි. 4.88).

යාය ච සමන්නාගතො ඉසීනම්පි පසංසනීයො හොති. යථාහ සරභඞ්ගො ඉසි –

‘‘කොධං වධිත්වා න කදාචි සොචති,
මක්ඛප්පහානං ඉසයො වණ්ණයන්ති;
සබ්බෙසං වුත්තං ඵරුසං ඛමෙථ,
එතං ඛන්තිං උත්තමමාහු සන්තො’’ති. (ජා. 2.17.64);

දෙවතානම්පි පසංසනීයො හොති. යථාහ සක්කො දෙවානමින්දො –

‘‘යො හවෙ බලවා සන්තො, දුබ්බලස්ස තිතික්ඛති;
තමාහු පරමං ඛන්තිං, නිච්චං ඛමති දුබ්බලො’’ති. (සං. නි. 1.250-251);

බුද්ධානම්පි පසංසනීයො හොති. යථාහ භගවා –

‘‘අක්කොසං වධබන්ධඤ්ච, අදුට්ඨො යො තිතික්ඛති;
ඛන්තීබලං බලාණීකං, තමහං බ්‍රූමි බ්‍රාහ්මණ’’න්ති. (ධ. ප. 399);

සා පනෙසා ඛන්ති එතෙසඤ්ච ඉධ වණ්ණිතානං අඤ්ඤෙසඤ්ච ගුණානං අධිගමහෙතුතො මඞ්ගලන්ති වෙදිතබ්බා.

සොවචස්සතා නාම සහධම්මිකං වුච්චමානෙ වික්ඛෙපං වා තුණ්හීභාවං වා ගුණදොසචින්තනං වා අනාපජ්ජිත්වා අතිවිය ආදරඤ්ච ගාරවඤ්ච නීචමනතඤ්ච පුරක්ඛත්වා සාධූති වචනකරණතා. සා සබ්‍රහ්මචාරීනං සන්තිකා ඔවාදානුසාසනිප්පටිලාභහෙතුතො දොසප්පහානගුණාධිගමහෙතුතො ච මඞ්ගලන්ති වුච්චති.

සමණානං දස්සනං නාම උපසමිතකිලෙසානං භාවිතකායවචීචිත්තපඤ්ඤානං උත්තමදමථසමථසමන්නාගතානං පබ්බජිතානං උපසඞ්කමනුපට්ඨානානුස්සරණස්සවනදස්සනං, සබ්බම්පි ඔමකදෙසනාය දස්සනන්ති වුත්තං, තං මඞ්ගලන්ති වෙදිතබ්බං. කස්මා? බහූපකාරත්තා. ආහ ච ''දස්සනම්පහං, භික්ඛවෙ, තෙසං භික්ඛූනං බහූපකාරං වදාමී''තිආදි (ඉතිවු. 104). යතො හිතකාමෙන කුලපුත්තෙන සීලවන්තෙ භික්ඛූ ඝරද්වාරං සම්පත්තෙ දිස්වා යදි දෙය්‍යධම්මො අත්ථි, යථාබලං දෙය්‍යධම්මෙන පතිමානෙතබ්බා. යදි නත්ථි, පඤ්චපතිට්ඨිතං කත්වා වන්දිතබ්බා. තස්මිම්පි අසම්පජ්ජමානෙ අඤ්ජලිං පග්ගහෙත්වා නමස්සිතබ්බා, තස්මිම්පි අසම්පජ්ජමානෙ පසන්නචිත්තෙන පියචක්ඛූහි සම්පස්සිතබ්බා. එවං දස්සනමූලකෙනපි හි පුඤ්ඤෙන අනෙකානි ජාතිසහස්සානි චක්ඛූසු රොගො වා දාහො වා උස්සදා වා පිළකා වා න හොන්ති, විප්පසන්නපඤ්චවණ්ණසස්සිරිකානි හොන්ති චක්ඛූනි රතනවිමානෙ උග්ඝාටිතමණිකවාටසදිසානි, සතසහස්සකප්පමත්තං දෙවෙසු ච මනුස්සෙසු ච සම්පත්තීනං ලාභී හොති. අනච්ඡරියඤ්චෙතං, යං මනුස්සභූතො සප්පඤ්ඤජාතිකො සම්මා පවත්තිතෙන සමණදස්සනමයෙන පුඤ්ඤෙන එවරූපං විපාකසම්පත්තිං අනුභවෙය්‍ය, යත්ථ තිරච්ඡානගතානම්පි කෙවලං සද්ධාමත්තකෙන කතස්ස සමණදස්සනස්ස එවං විපාකසම්පත්තිං වණ්ණයන්ති.

> ''උලූකො මණ්ඩලක්ඛිකො, වෙදියකෙ චිරදීඝවාසිකො;
> සුඛිතො වත කොසියො අයං, කාලුට්ඨිතං පස්සති බුද්ධවරං.
>
> ''මයි චිත්තං පසාදෙත්වා, භික්ඛුසඞ්ඝෙ අනුත්තරෙ;
> කප්පානං සතසහස්සානි, දුග්ගතෙසො න ගච්ඡති.
>
> ''ස දෙවලොකා චවිත්වා, කුසලකම්මෙන චොදිතො;
> භවිස්සති අනන්තඤාණො, සොමනස්සොති විස්සුතො''ති. (ම. නි. අට්ඨ. 1.144);

කාලෙන ධම්මසාකච්ඡා නාම පදොසෙ වා පච්චූසෙ වා ද්වෙ සුත්තන්තිකා භික්ඛූ අඤ්ඤමඤ්ඤං සුත්තන්තං සාකච්ඡන්ති, විනයධරා විනයං, ආභිධම්මිකා අභිධම්මං, ජාතකභාණකා ජාතකං, අට්ඨකථිකා අට්ඨකථං, ලීනුද්ධතවිචිකිච්ඡාපරෙතචිත්තවිසොධනත්ථං වා තම්හි තම්හි කාලෙ සාකච්ඡන්ති, අයං කාලෙන ධම්මසාකච්ඡා. සා ආගමබ්‍යත්තිආදීනං ගුණානං හෙතුතො මඞ්ගලන්ති වුච්චතීති.

එවං ඉමිස්සා ගාථාය ඛන්ති, සොවචස්සතා, සමණදස්සනං, කාලෙන ධම්මසාකච්ඡාති චත්තාරි මඞ්ගලානි වුත්තානි. මඞ්ගලත්තඤ්ච නෙසං තත්ථ තත්ථ විභාවිතමෙවාති.

නිට්ඨිතා ඛන්තී චාති ඉමිස්සා ගාථාය අත්ථවණ්ණනා.

තපොචාතිගාථාවණ්ණනා

11. ඉදානි **තපො චාති** එත්ථ පාපකෙ ධම්මෙ තපතීති **තපො.** බ්‍රහ්මං චරියං, බ්‍රහ්මානං වා චරියං **බ්‍රහ්මචරියං,** සෙට්ඨචරියන්ති වුත්තං හොති. අරියසච්චානං දස්සනං **අරියසච්චානදස්සනං,** අරියසච්චානි දස්සනන්තිපි එකෙ, තං න සුන්දරං. නික්ඛන්තං වානතොති නිබ්බානං, සච්ඡිකරණං සච්ඡිකිරියා, නිබ්බානස්ස සච්ඡිකිරියා **නිබ්බානසච්ඡිකිරියා**. සෙසං වුත්තනයමෙවාති අයං **පදවණ්ණනා**.

අත්ථවණ්ණනා පන එවං වෙදිතබ්බා – **තපො** නාම අභිජ්ඣාදොමනස්සාදීනං තපනතො ඉන්ද්‍රියසංවරො , කොසජ්ජස්ස වා තපනතො වීරියං, තෙහි සමන්නාගතො පුග්ගලො ආතාපීති වුච්චති. ස්වායං අභිජ්ඣාදිප්පහානඣානාදිප්පටිලාභහෙතුතො මඞ්ගලන්ති වෙදිතබ්බො.

බ්‍රහ්මචරියං නාම මෙථුනවිරතිසමණධම්මසාසනමග්ගානමධිවචනං. තථා හි ''අබ්‍රහ්මචරියං පහාය බ්‍රහ්මචාරී හොතී''ති එවමාදීසු (දී. නි. 1.194; ම. නි. 1.292) මෙථුනවිරති බ්‍රහ්මචරියන්ති වුච්චති. ''භගවති නො, ආවුසො, බ්‍රහ්මචරියං වුස්සතීති? එවමාවුසො''ති එවමාදීසු (ම. නි. 1.257) සමණධම්මො. ''න තාවාහං, පාපිම, පරිනිබ්බායිස්සාමි, යාව මෙ ඉදං බ්‍රහ්මචරියං න ඉද්ධඤ්චෙව භවිස්සති ඵීතඤ්ච විත්ථාරිකං බාහුජඤ්ඤ''න්ති එවමාදීසු (දී. නි. 2.168; සං. නි. 5.822; උදා. 51) සාසනං. ''අයමෙව ඛො, භික්ඛු, අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො බ්‍රහ්මචරියං. සෙය්‍යථිදං, සම්මාදිට්ඨී''ති එවමාදීසු (සං. නි. 5.6) මග්ගො. ඉධ පන අරියසච්චදස්සනෙන පරතො මග්ගස්ස සඞ්ගහිතත්තා අවසෙසං සබ්බම්පි වට්ටති. තඤ්චෙතං උපරූපරි නානප්පකාරවිසෙසාධිගමහෙතුතො මඞ්ගලන්ති වෙදිතබ්බං.

අරියසච්චාන දස්සනං නාම කුමාරපඤ්හෙ වුත්තානං චතුන්නං අරියසච්චානං අභිසමයවසෙන මග්ගදස්සනං, තං සංසාරදුක්ඛවීතික්කමහෙතුතො මඞ්ගලන්ති වුච්චති.

නිබ්බානසච්ඡිකිරියා නාම ඉධ අරහත්තඵලං නිබ්බානන්ති අධිප්පෙතං. තම්පි හි පඤ්චගතිවානනෙන වානසඤ්ඤිතාය තණ්හාය නික්ඛන්තත්තා නිබ්බානන්ති වුච්චති. තස්ස පත්ති වා පච්චවෙක්ඛණා වා සච්ඡිකිරියාති වුච්චති. ඉතරස්ස පන නිබ්බානස්ස අරියසච්චානං දස්සනෙනෙව සච්ඡිකිරියා සිද්ධා, තෙනෙතං ඉධ නාධිප්පෙතං. එවමෙසා නිබ්බානසච්ඡිකිරියා දිට්ඨධම්මිකසුඛවිහාරාදිහෙතුතො මඞ්ගලන්ති වෙදිතබ්බා.

එවං ඉමිස්සා ගාථාය තපො බ්‍රහ්මචරියං, අරියසච්චාන දස්සනං, නිබ්බානසච්ඡිකිරියාති චත්තාරි මඞ්ගලානි වුත්තානි. මඞ්ගලත්තඤ්ච නෙසං තත්ථ තත්ථ විභාවිතමෙවාති.

නිට්ඨිතා තපො චාති ඉමිස්සා ගාථාය අත්ථවණ්ණනා.

ඵුට්ඨස්සලොකධම්මෙහීතිගාථාවණ්ණනා

12. ඉදානි **ඵුට්ඨස්ස ලොකධම්මෙහීති** එත්ථ **ඵුට්ඨස්සාති** ඵුසිතස්ස ඡුපිතස්ස සම්පත්තස්ස. ලොකෙ ධම්මා **ලොකධම්මා,** යාව ලොකප්පවත්ති, තාව අනිවත්තකා ධම්මාති වුත්තං හොති. **චිත්තන්ති** මනො මානසං. **යස්සාති** නවස්ස වා මජ්ඣිමස්ස වා ථෙරස්ස වා. **න කම්පතීති** න චලති න වෙධති. **අසොකන්ති** නිස්සොකං අබ්බූළ්හසොකසල්ලං. **විරජන්ති** විගතරජං විද්ධංසිතරජං. **ඛෙමන්ති** අභයං නිරුපද්දවං. සෙසං වුත්තනයමෙවාති අයං **පදවණ්ණනා.**

අත්ථවණ්ණනා පන එවං වෙදිතබ්බා – **ඵුට්ඨස්ස ලොකධම්මෙහි චිත්තං යස්ස න කම්පති** නාම යස්ස ලාභාලාභාදීහි අට්ඨහි ලොකධම්මෙහි ඵුට්ඨස්ස අජ්ඣොත්ථටස්ස චිත්තං න කම්පති න චලති න වෙධති, තස්ස තං චිත්තං කෙනචි අකම්පනීයලොකුත්තමභාවාවහනතො මඞ්ගලන්ති වෙදිතබ්බං.

කස්ස ච එතෙහි ඵුට්ඨස්ස චිත්තං න කම්පතීති? අරහතො ඛීණාසවස්ස, න අඤ්ඤස්ස කස්සචි. වුත්තඤ්හෙතං –

> ‘‘සෙලො යථා එකග්ඝනො, වාතෙන න සමීරති;
> එවං රූපා රසා සද්දා, ගන්ධා ඵස්සා ච කෙවලා.
>
> ‘‘ඉට්ඨා ධම්මා අනිට්ඨා ච, න පවෙධෙන්ති තාදිනො;
> ඨිතං චිත්තං විප්පමුත්තං, වයඤ්චස්සානුපස්සතී’’ති. (මහාව. 244);

අසොකං නාම ඛීණාසවස්සෙව චිත්තං. තඤ්හි ය්වායං ‘‘සොකො සොචනා සොචිතත්තං අන්තොසොකො අන්තොපරිසොකො චෙතසො පරිනිජ්ඣායිතත්ත’’න්තිආදිනා (විභ. 237) නයෙන වුච්චති සොකො, තස්ස අභාවතො අසොකං. කෙචි නිබ්බානං වදන්ති, තං පුරිමපදෙන නානුසන්ධියති. යථා ච අසොකං, එවං විරජං ඛෙමන්තිපි ඛීණාසවස්සෙව චිත්තං. තඤ්හි රාගදොසමොහරජානං විගතත්තා **විරජං,** චතූහි ච යොගෙහි ඛෙමත්තා **ඛෙමං,** යතො එතං තෙන තෙනාකාරෙන තම්හි තම්හි පවත්තික්ඛණෙ ගහෙත්වා නිද්දිට්ඨවසෙන තිවිධම්පි අප්පවත්තක්ඛන්ධතාදිලොකුත්තමභාවාවහනතො ආහුනෙය්‍යාදිභාවාවහනතො ච මඞ්ගලන්ති වෙදිතබ්බං.

එවං ඉමිස්සා ගාථාය අට්ඨලොකධම්මෙහි අකම්පිතචිත්තං, අසොකචිත්තං, විරජචිත්තං, ඛෙමචිත්තන්ති චත්තාරි මඞ්ගලානි වුත්තානි. මඞ්ගලත්තඤ්ච නෙසං තත්ථ තත්ථ විභාවිතමෙවාති.

නිට්ඨිතා ඵුට්ඨස්ස ලොකධම්මෙහීති ඉමිස්සා ගාථාය අත්ථවණ්ණනා.

එතාදිසානීතිගාථාවණ්ණනා

13. එවං භගවා අසෙවනා ච බාලානන්තිආදීහි දසහි ගාථාහි අට්ඨතිංස මහාමඞ්ගලානි කථෙත්වා ඉදානි එතානෙව අත්තනා වුත්තමඞ්ගලානි ථුනන්තො **‘‘එතාදිසානි කත්වානා’’**ති අවසානගාථමභාසි.

තස්සායමත්ථවණ්ණනා – **එතාදිසානීති** එතානි ඊදිසානි මයා වුත්තප්පකාරානි බාලානං අසෙවනාදීනි. **කත්වානාති** කත්වා. කත්වාන කත්වා කරිත්වාති හි අත්ථතො අනඤ්ඤං. **සබ්බත්ථමපරාජිතාති** සබ්බත්ථ ඛන්ධකිලෙසාභිසඞ්ඛාරදෙවපුත්තමාරප්පභෙදෙසු චතූසු පච්චත්ථිකෙසු එකෙනාපි අපරාජිතා හුත්වා, සයමෙව තෙ චත්තාරො මාරෙ පරාජෙත්වාති වුත්තං හොති. මකාරො චෙත්ථ පදසන්ධිකරමත්තොති විඤ්ඤාතබ්බො.

සබ්බත්ථ සොත්ථිං ගච්ඡන්තීති එතාදිසානි මඞ්ගලානි කත්වා චතූහි මාරෙහි අපරාජිතා හුත්වා සබ්බත්ථ ඉධලොකපරලොකෙසු ඨානචඞ්කමනාදීසු ච සොත්ථිං ගච්ඡන්ති, බාලසෙවනාදීහි යෙ උප්පජ්ජෙය්‍යුං ආසවා විඝාතපරිළාහා, තෙසං අභාවා සොත්ථිං ගච්ඡන්ති, අනුපද්දුතා අනුපසට්ඨා ඛෙමිනො අප්පටිභයා ගච්ඡන්තීති වුත්තං හොති. අනුනාසිකො චෙත්ථ ගාථාබන්ධසුඛත්ථං වුත්තොති වෙදිතබ්බො.

තං තෙසං මඞ්ගලමුත්තමන්ති ඉමිනා ගාථාපදෙන භගවා දෙසනං නිට්ඨාපෙසි. කථං? එවං, දෙවපුත්ත, යෙ එතාදිසානි කරොන්ති, තෙ යස්මා සබ්බත්ථ සොත්ථිං ගච්ඡන්ති, තස්මා තං බාලානං අසෙවනාදිඅට්ඨතිංසවිධම්පි තෙසං එතාදිසකාරකානං මඞ්ගලමුත්තමං සෙට්ඨං පවරන්ති ගණ්හාහීති.

එවඤ්ච භගවතා නිට්ඨාපිතාය දෙසනාය පරියොසානෙ කොටිසතසහස්සදෙවතායො අරහත්තං පාපුණිංසු, සොතාපත්තිසකදාගාමිඅනාගාමිඵලසම්පත්තානං ගණනා අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යා අහොසි. අථ භගවා දුතියදිවසෙ ආනන්දත්ථෙරං ආමන්තෙසි – ''ඉමං පන, ආනන්ද, රත්තිං අඤ්ඤතරා දෙවතා මං උපසඞ්කමිත්වා මඞ්ගලපඤ්හං පුච්ඡි, අථස්සාහං අට්ඨතිංස මඞ්ගලානි අභාසිං, උග්ගණ්හාහි, ආනන්ද, ඉමං මඞ්ගලපරියායං, උග්ගහෙත්වා භික්ඛූ වාචෙහී''ති. ථෙරො උග්ගහෙත්වා භික්ඛූ වාචෙසි. තයිදං ආචරියපරම්පරාය ආභතං යාවජ්ජතනා පවත්තති, ''එවමිදං බ්‍රහ්මචරියං ඉද්ධඤ්චෙව ඵීතඤ්ච විත්ථාරිකං බාහුජඤ්ඤං පුථුභූතං යාව දෙවමනුස්සෙහි සුප්පකාසිත''න්ති වෙදිතබ්බං.

ඉදානි එතෙස්වෙව මඞ්ගලෙසු ඤාණපරිචයපාටවත්ථං අයමාදිතො පභුති යොජනා – එවමිමෙ ඉධලොකපරලොකලොකුත්තරසුඛකාමා සත්තා බාලජනසෙවනං පහාය, පණ්ඩිතෙ නිස්සාය, පූජනෙය්‍යෙ පූජෙත්වා, පතිරූපදෙසවාසෙන පුබ්බෙ ච කතපුඤ්ඤතාය කුසලප්පවත්තියං චොදියමානා අත්තානං සම්මා පණිධාය, බාහුසච්චසිප්පවිනයෙහි අලඞ්කතත්තභාවා, විනයානුරූපං සුභාසිතං භාසමානා, යාව ගිහිභාවං න විජහන්ති, තාව මාතාපිතුපට්ඨානෙන පොරාණං ඉණමූලං විසොධයමානා, පුත්තදාරසඞ්ගහෙන නවං ඉණමූලං පයොජයමානා, අනාකුලකම්මන්තතාය ධනධඤ්ඤාදිසමිද්ධිං පාපුණන්තා, දානෙන භොගසාරං ධම්මචරියාය ජීවිතසාරඤ්ච ගහෙත්වා, ඤාතිසඞ්ගහෙන සකජනහිතං අනවජ්ජකම්මන්තතාය පරජනහිතඤ්ච කරොන්තා, පාපවිරතියා පරූපඝාතං මජ්ජපානසංයමෙන අත්තූපඝාතඤ්ච විවජ්ජෙත්වා, ධම්මෙසු අප්පමාදෙන කුසලපක්ඛං වඩ්ඪෙත්වා, වඩ්ඪිතකුසලතාය ගිහිබ්‍යඤ්ජනං ඔහාය පබ්බජිතභාවෙ ඨිතාපි බුද්ධබුද්ධසාවකූපජ්ඣායාචරියාදීසු ගාරවෙන නිවාතෙන ච වත්තසම්පදං ආරාධෙත්වා, සන්තුට්ඨියා පච්චයගෙධං පහාය, කතඤ්ඤුතාය සප්පුරිසභූමියං ඨත්වා, ධම්මස්සවනෙන චිත්තලීනතං පහාය, ඛන්තියා සබ්බපරිස්සයෙ අභිභවිත්වා, සොවචස්සතාය සනාථං අත්තානං කත්වා, සමණදස්සනෙන පටිපත්තිපයොගං පස්සන්තා, ධම්මසාකච්ඡාය කඞ්ඛාට්ඨානියෙසු ධම්මෙසු කඞ්ඛං විනොදෙත්වා, ඉන්ද්‍රියසංවරතපෙන සීලවිසුද්ධිං සමණධම්මබ්‍රහ්මචරියෙන චිත්තවිසුද්ධිං තතො පරා ච චතස්සො විසුද්ධියො සම්පාදෙන්තා , ඉමාය පටිපදාය අරියසච්චදස්සනපරියායං ඤාණදස්සනවිසුද්ධිං පත්වා අරහත්තඵලසඞ්ඛ්‍යං නිබ්බානං සච්ඡිකරොන්ති, යං සච්ඡිකරිත්වා සිනෙරුපබ්බතො විය වාතවුට්ඨීහි අට්ඨහි ලොකධම්මෙහි අවිකම්පමානචිත්තා අසොකා විරජා ඛෙමිනො හොන්ති. යෙ ච ඛෙමිනො හොන්ති, තෙ සබ්බත්ථ එකෙනපි අපරාජිතා හොන්ති, සබ්බත්ථ සොත්ථිං ගච්ඡන්ති. තෙනාහ භගවා –

> ''එතාදිසානි කත්වාන, සබ්බත්ථමපරාජිතා;
> සබ්බත්ථ සොත්ථිං ගච්ඡන්ති, තං තෙසං මඞ්ගලමුත්තම''න්ති.

පරමත්ථජොතිකාය ඛුද්දකපාඨ-අට්ඨකථාය

මඞ්ගලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. රතනසුත්තවණ්ණනා

නික්ඛෙපප්පයොජනං

ඉදානි **යානීධ භූතානී**තිඑවමාදිනා මඞ්ගලසුත්තානන්තරං නික්ඛිත්තස්ස රතනසුත්තස්ස අත්ථවණ්ණනාක්කමො අනුප්පත්තො. තස්ස ඉධ නික්ඛෙපප්පයොජනං වත්වා තතො පරං සුපරිසුද්ධෙන තිත්ථෙන නදිතළාකාදීසු සලිලජ්ඣොගාහණමිව සුපරිසුද්ධෙන නිදානෙන ඉමස්ස සුත්තස්ස අත්ථජ්ඣොගාහණං දස්සෙතුං –

> ''යෙන වුත්තං යදා යත්ථ, යස්මා චෙතං ඉමං නයං;
> පකාසෙත්වාන එතස්ස, කරිස්සාමත්ථවණ්ණනං''.

තත්ථ යස්මා මඞ්ගලසුත්තෙන අත්තරක්ඛා අකල්‍යාණකරණකල්‍යාණාකරණපච්චයානඤ්ච ආසවානං පටිඝාතො දස්සිතො, ඉමඤ්ච සුත්තං පරාරක්ඛං අමනුස්සාදිපච්චයානඤ්ච ආසවානං පටිඝාතං සාධෙති, තස්මා තදනන්තරං නික්ඛිත්තං සියාති.

ඉදං තාවස්ස ඉධ නික්ඛෙපප්පයොජනං.

වෙසාලිවත්ථු

ඉදානි **''යෙන වුත්තං යදා යත්ථ, යස්මා චෙත''**න්ති එත්ථාහ ''කෙන පනෙතං සුත්තං වුත්තං, කදා කත්ථ, කස්මා ච වුත්ත''න්ති. වුච්චතෙ – ඉදඤ්හි භගවතා එව වුත්තං, න සාවකාදීහි. තඤ්ච යදා දුබ්භික්ඛාදීහි උපද්දවෙහි උපද්දුතාය වෙසාලියා ලිච්ඡවීහි රාජගහතො යාචිත්වා භගවා වෙසාලිං ආනීතො, තදා වෙසාලියං තෙසං උපද්දවානං පටිඝාතත්ථාය වුත්තන්ති. අයං තෙසං පඤ්හානං සඞ්ඛෙපවිස්සජ්ජනා. විත්ථාරතො පන වෙසාලිවත්ථුතො පභුති පොරාණෙහි වණ්ණීයති.

තත්‍රායං **වණ්ණනා** – බාරාණසිරඤ්ඤො කිර අග්ගමහෙසියා කුච්ඡිම්හි ගබ්භො සණ්ඨාසි, සා තං ඤත්වා රඤ්ඤො නිවෙදෙසි, රාජා ගබ්භපරිහාරං අදාසි. සා සම්මා පරිහරියමානගබ්භා ගබ්භපරිපාකකාලෙ විජායනඝරං පාවිසි. පුඤ්ඤවතීනං පච්චූසසමයෙ ගබ්භවුට්ඨානං හොති. සා ච තාසං අඤ්ඤතරා, තෙන පච්චූසසමයෙ අලත්තකපටලබන්ධුජීවකපුප්ඵසදිසං මංසපෙසිං විජායි. තතො ''අඤ්ඤා දෙවියො සුවණ්ණබිම්බසදිසෙ පුත්තෙ විජායන්ති, අග්ගමහෙසී මංසපෙසින්ති රඤ්ඤො පුරතො මම අවණ්ණො උප්පජ්ජෙය්‍යා''ති චින්තෙත්වා තෙන අවණ්ණභයෙන තං මංසපෙසිං එකස්මිං භාජනෙ පක්ඛිපිත්වා අඤ්ඤතරෙන පටිකුජ්ජිත්වා රාජමුද්දිකාය ලඤ්ජිත්වා ගඞ්ගාය සොතෙ පක්ඛිපාපෙසි. මනුස්සෙහි ඡඩ්ඩිතමත්තෙ දෙවතා ආරක්ඛං සංවිදහිංසු. සුවණ්ණපට්ටකඤ්චෙත්ථ ජාතිහිඞ්ගුලකෙන ''බාරාණසිරඤ්ඤො අග්ගමහෙසියා පජා''ති ලිඛිත්වා බන්ධිංසු. තතො තං භාජනං ඌමිභයාදීහි අනුපද්දුතං ගඞ්ගාසොතෙන පායාසි.

තෙන ච සමයෙන අඤ්ඤතරො තාපසො ගොපාලකුලං නිස්සාය ගඞ්ගාතීරෙ විහරති. සො පාතොව ගඞ්ගං ඔතරන්තො භාජනං ආගච්ඡන්තං දිස්වා පංසුකූලසඤ්ඤාය අග්ගහෙසි. තතො තත්ථ තං අක්ඛරපට්ටකං රාජමුද්දිකාලඤ්ජනඤ්ච දිස්වා මුඤ්චිත්වා තං මංසපෙසිං අද්දස , දිස්වානස්ස එතදහොසි ''සියා ගබ්භො, තථා හිස්ස දුග්ගන්ධපූතිභාවො නත්ථී''ති. තං අස්සමං නෙත්වා සුද්ධෙ ඔකාසෙ ඨපෙසි. අථ අඩ්ඪමාසච්චයෙන ද්වෙ මංසපෙසියො අහෙසුං. තාපසො දිස්වා සාධුතරං ඨපෙසි, තතො පුන අඩ්ඪමාසච්චයෙන එකමෙකිස්සා පෙසියා හත්ථපාදසීසානමත්ථාය පඤ්ච පඤ්ච පිළකා උට්ඨහිංසු. තාපසො දිස්වා පුන සාධුතරං ඨපෙසි. අථ අඩ්ඪමාසච්චයෙන එකා මංසපෙසි සුවණ්ණබිම්බසදිසො දාරකො, එකා දාරිකා අහොසි. තෙසු තාපසස්ස පුත්තසිනෙහො උප්පජ්ජි. අඞ්ගුට්ඨකතො චස්ස ඛීරං නිබ්බත්ති. තතො පභුති ච ඛීරභත්තං ලභති, සො භත්තං භුඤ්ජිත්වා ඛීරං දාරකානං මුඛෙ ආසිඤ්චති. තෙසං යං යං උදරං පවිට්ඨං, තං සබ්බං මණිභාජනගතං විය දිස්සති. එවං ලිච්ඡවී අහෙසුං. අපරෙ පනාහු ''සිබ්බෙත්වා ඨපිතා විය නෙසං අඤ්ඤමඤ්ඤං ලීනා ඡවි අහොසී''ති. එවං තෙ නිච්ඡවිතාය වා ලීනච්ඡවිතාය වා **ලිච්ඡවී**ති පඤ්ඤායිංසු.

තාපසො දාරකෙ පොසෙන්තො උස්සූරෙ ගාමං පිණ්ඩාය පවිසති, අතිදිවා පටික්කමති. තස්ස තං බ්‍යාපාරං ඤත්වා ගොපාලකා ආහංසු, ''භන්තෙ, පබ්බජිතානං දාරකපොසනං පලිබොධො, අම්හාකං දාරකෙ දෙථ, මයං පොසෙස්සාම, තුම්හෙ අත්තනො කම්මං කරොථා''ති. තාපසො ''සාධූ''ති පටිස්සුණි. ගොපාලකා දුතියදිවසෙ මග්ගං සමං කත්වා පුප්ඵෙහි ඔකිරිත්වා ධජපටාකං උස්සාපෙත්වා තූරියෙහි වජ්ජමානෙහි අස්සමං ආගතා. තාපසො ''මහාපුඤ්ඤා දාරකා, අප්පමාදෙන වඩ්ඩෙථ, වඩ්ඩෙත්වා ච අඤ්ඤමඤ්ඤං ආවාහවිවාහං කරොථ, පඤ්චගොරසෙන රාජානං තොසෙත්වා භූමිභාගං ගහෙත්වා නගරං මාපෙථ, තත්ථ කුමාරං අභිසිඤ්චථා''ති වත්වා දාරකෙ අදාසි. තෙ ''සාධූ''ති පටිස්සුණිත්වා දාරකෙ නෙත්වා පොසෙසුං.

දාරකා වුඩ්ඪිමන්වාය කීළන්තා විවාදට්ඨානෙසු අඤ්ඤෙ ගොපාලදාරකෙ හත්ථෙනපි පාදෙනපි පහරන්ති, තෙ රොදන්ති. ''කිස්ස රොදථා''ති ච මාතාපිතූහි වුත්තා ''ඉමෙ නිම්මාතාපිතිකා තාපසපොසිතා අම්හෙ අතීව පහරන්තී''ති වදන්ති. තතො තෙසං මාතාපිතරො ''ඉමෙ දාරකා අඤ්ඤෙ දාරකෙ විහෙඨෙන්ති දුක්ඛාපෙන්ති, න ඉමෙ සඞ්ගහෙතබ්බා, වජ්ජිතබ්බා ඉමෙ''ති ආහංසු. තතො පභුති කිර සො පදෙසො ''වජ්ජී''ති වුච්චති, තියොජනසතං පරිමාණෙන. අථ තං පදෙසං ගොපාලකා රාජානං තොසෙත්වා අග්ගහෙසුං. තත්ථෙව නගරං මාපෙත්වා සොළසවස්සුද්දෙසිකං කුමාරං අභිසිඤ්චිත්වා රාජානං අකංසු. තාය වස්ස දාරිකාය සද්ධිං වාරෙය්‍යං කත්වා කතිකං අකංසු ''න බාහිරතො දාරිකා ආනෙතබ්බා, ඉතො දාරිකා න කස්සචි දාතබ්බා''ති. තෙසං පඨමසංවාසෙන ද්වෙ දාරකා ජාතා ධීතා ච පුත්තො ච, එවං සොළසක්ඛත්තුං ද්වෙ ද්වෙ ජාතා. තතො තෙසං දාරකානං යථාක්කමං වඩ්ඪන්තානං ආරාමුය්‍යානනිවාසට්ඨානපරිවාරසම්පත්තිං ගහෙතුං අප්පහොන්තං තං නගරං තික්ඛත්තුං ගාවුතන්තරෙන ගාවුතන්තරෙන පාකාරෙන පරික්ඛිපිංසු, තස්ස පුනප්පුනං විසාලීකතත්තා **වෙසාලී**ත්වෙව නාමං ජාතං. ඉදං **වෙසාලිවත්ථු**.

භගවතො නිමන්තනං

අයං පන වෙසාලී භගවතො උප්පන්නකාලෙ ඉද්ධා වෙපුල්ලප්පත්තා අහොසි. තත්ථ හි රාජූනංයෙව සත්ත සහස්සානි සත්ත සතානි සත්ත ච රාජානො අහෙසුං. තථා යුවරාජසෙනාපතිභණ්ඩාගාරිකප්පභුතීනං . යථාහ –

> ''තෙන ඛො පන සමයෙන වෙසාලී ඉද්ධා චෙව හොති ඵීතා ච බහුජනා ආකිණ්ණමනුස්සා සුභික්ඛා ච, සත්ත ච පාසාදසහස්සානි සත්ත ච පාසාදසතානි සත්ත ච පාසාදා, සත්ත ච කූටාගාරසහස්සානි සත්ත ච කූටාගාරසතානි සත්ත ච කූටාගාරානි, සත්ත ච ආරාමසහස්සානි සත්ත ච ආරාමසතානි සත්ත ච ආරාමා, සත්ත ච පොක්ඛරණීසහස්සානි සත්ත ච පොක්ඛරණීසතානි සත්ත ච පොක්ඛරණියො''ති (මහාව. 326).

සා අපරෙන සමයෙන දුබ්භික්ඛා අහොසි දුබ්බුට්ඨිකා දුස්සස්සා. පඨමං දුග්ගතමනුස්සා මරන්ති , තෙ බහිද්ධා ඡඩ්ඩෙන්ති. මතමනුස්සානං කුණපගන්ධෙන අමනුස්සා නගරං පවිසිංසු, තතො බහුතරා මරන්ති. තාය පටිකූලතාය සත්තානං අහිවාතරොගො උප්පජ්ජි. ඉති තීහි දුබ්භික්ඛඅමනුස්සරොගභයෙහි උපද්දුතා වෙසාලිනගරවාසිනො උපසඞ්කමිත්වා රාජානං ආහංසු, ''මහාරාජ, ඉමස්මිං නගරෙ තිවිධං භයමුප්පන්නං, ඉතො පුබ්බෙ යාව සත්තමා රාජකුලපරිවට්ටා එවරූපං අනුප්පන්නපුබ්බං, තුම්හාකං මඤ්ඤෙ අධම්මිකත්තෙන තං එතරහි උප්පන්න''න්ති. රාජා සබ්බෙ සන්ථාගාරෙ සන්නිපාතාපෙත්වා ''මය්හං අධම්මිකභාවං විචිනථා''ති ආහ. තෙ සබ්බං පවෙණිං විචිනන්තා න කිඤ්චි අද්දසංසු.

තතො රඤ්ඤො දොසමදිස්වා ''ඉදං භයං අම්හාකං කථං වූපසමෙය්‍යා''ති චින්තෙසුං. තත්ථ එකච්චෙ ඡ සත්ථාරෙ අපදිසිංසු ''එතෙහි ඔක්කන්තමත්තෙ වූපසමෙස්සතී''ති. එකච්චෙ ආහංසු – ''බුද්ධො කිර ලොකෙ උප්පන්නො, සො භගවා සබ්බසත්තහිතාය ධම්මං දෙසෙති මහිද්ධිකො මහානුභාවො, තෙන ඔක්කන්තමත්තෙ සබ්බභයානි වූපසමෙය්‍යු''න්ති. තෙන තෙ අත්තමනා හුත්වා ''කහං පන සො භගවා එතරහි විහරති, අම්හෙහි පෙසිතො න ආගච්ඡෙය්‍යා''ති ආහංසු. අථාපරෙ ආහංසු – ''බුද්ධා නාම අනුකම්පකා, කිස්ස නාගච්ඡෙය්‍යුං, සො පන භගවා එතරහි රාජගහෙ විහරති, රාජා බිම්බිසාරො තං උපට්ඨහති, සො ආගන්තුං න දදෙය්‍යා''ති. ''තෙන හි රාජානං සඤ්ඤාපෙත්වා ආනෙය්‍යාමා''ති ද්වෙ ලිච්ඡවිරාජානො මහතා බලකායෙන පහූතං පණ්ණාකාරං දත්වා රඤ්ඤො සන්තිකං පෙසිංසු ''බිම්බිසාරං සඤ්ඤාපෙත්වා භගවන්තං ආනෙථා''ති. තෙ ගන්ත්වා රඤ්ඤො පණ්ණාකාරං දත්වා තං පවත්තිං නිවෙදෙත්වා, ''මහාරාජ, භගවන්තං අම්හාකං නගරං පෙසෙහී''ති ආහංසු. රාජා න සම්පටිච්ඡි, ''තුම්හෙයෙව ජානාථා''ති ආහ. තෙ භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා වන්දිත්වා එවමාහංසු – ''භන්තෙ, අම්හාකං නගරෙ තීණි භයානි උප්පන්නානි, සචෙ භගවා ආගච්ඡෙය්‍ය, සොත්ථි නො භවෙය්‍යා''ති. භගවා ආවජ්ජෙත්වා ''වෙසාලියං රතනසුත්තෙ වුත්තෙ සා රක්ඛා කොටිසතසහස්සං චක්කවාළානං ඵරිස්සති, සුත්තපරියොසානෙ චතුරාසීතියා පාණසහස්සානං ධම්මාභිසමයො භවිස්සතී''ති අධිවාසෙසි. අථ රාජා බිම්බිසාරො භගවතො අධිවාසනං සුත්වා ''භගවතා වෙසාලිගමනං අධිවාසිත''න්ති නගරෙ ඝොසනං කාරාපෙත්වා භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා ආහ – ''කිං, භන්තෙ, සම්පටිච්ඡථ වෙසාලිගමන''න්ති? ආම, මහාරාජාති. තෙන හි, භන්තෙ, තාව ආගමෙථ, යාව මග්ගං පටියාදෙමීති.

අථ ඛො රාජා බිම්බිසාරො රාජගහස්ස ච ගඞ්ගාය ච අන්තරා පඤ්චයොජනභූමිං සමං කත්වා යොජනෙ යොජනෙ විහාරං මාපෙත්වා භගවතො ගමනකාලං පටිවෙදෙසි. භගවා පඤ්චහි භික්ඛුසතෙහි පරිවුතො පායාසි. රාජා පඤ්චයොජනං මග්ගං පඤ්චවණ්ණෙහි පුප්ඵෙහි ජාණුමත්තං ඔකිරාපෙත්වා ධජපටාකපුණ්ණඝටකදලිආදීනි උස්සාපෙත්වා භගවතො ද්වෙ සෙතච්ඡත්තානි එකමෙකස්ස ච භික්ඛුස්ස එකමෙකං උක්ඛිපාපෙත්වා සද්ධිං අත්තනො පරිවාරෙන පුප්ඵගන්ධාදීහි පූජං කරොන්තො එකෙකස්මිං විහාරෙ භගවන්තං වසාපෙත්වා මහාදානානි දත්වා පඤ්චහි දිවසෙහි ගඞ්ගාතීරං නෙසි. තත්ථ සබ්බාලඞ්කාරෙහි නාවං අලඞ්කරොන්තො වෙසාලිකානං සාසනං පෙසෙසි ''ආගතො භගවා, මග්ගං පටියාදෙත්වා සබ්බෙ භගවතො පච්චුග්ගමනං කරොථා''ති. තෙ ''දිගුණං පූජං කරිස්සාමා''ති වෙසාලියා ච ගඞ්ගාය ච අන්තරා තියොජනභූමිං සමං කත්වා භගවතො චත්තාරි එකමෙකස්ස ච භික්ඛුස්ස ද්වෙ ද්වෙ සෙතච්ඡත්තානි සජ්ජෙත්වා පූජං කුරුමානා ගඞ්ගාතීරං ආගන්ත්වා අට්ඨංසු.

අථ බිම්බිසාරො ද්වෙ නාවායො සඞ්ඝටෙත්වා මණ්ඩපං කත්වා පුප්ඵදාමාදීහි අලඞ්කරිත්වා තත්ථ සබ්බරතනමයං බුද්ධාසනං පඤ්ඤපෙසි, භගවා තත්ථ නිසීදි. පඤ්ච සතා භික්ඛූපි නාවං ආරුහිත්වා යථානුරූපං නිසීදිංසු. රාජා භගවන්තං අනුගච්ඡන්තො ගලප්පමාණං උදකං ඔගාහෙත්වා ‘‘යාව, භන්තෙ, භගවා ආගච්ඡති, තාවාහං ඉධෙව ගඞ්ගාතීරෙ වසිස්සාමී’’ති වත්වා නිවත්තො. උපරි දෙවතා යාව අකනිට්ඨභවනා පූජං අකංසු. හෙට්ඨාගඞ්ගානිවාසිනො කම්බලස්සතරාදයො නාගරාජානො පූජං අකංසු. එවං මහතියා පූජාය භගවා යොජනමත්තං අද්ධානං ගඞ්ගාය ගන්ත්වා වෙසාලිකානං සීමන්තරං පවිට්ඨො.

තතො ලිච්ඡවිරාජානො බිම්බිසාරෙන කතපූජාය දිගුණං කරොන්තා ගලප්පමාණෙ උදකෙ භගවන්තං පච්චුග්ගච්ඡිංසු. තෙනෙව ඛණෙන තෙන මුහුත්තෙන විජ්ජුප්පභාවිනද්ධන්ධකාරවිසටකූටො ගළගළායන්තො චතූසු දිසාසු මහාමෙඝො වුට්ඨාසි. අථ භගවතා පඨමපාදෙ ගඞ්ගාතීරෙ නික්ඛිත්තමත්තෙ පොක්ඛරවස්සං වස්සි. යෙ තෙමෙතුකාමා, තෙ එව තෙමෙන්ති, අතෙමෙතුකාමා න තෙමෙන්ති. සබ්බත්ථ ජාණුමත්තං ඌරුමත්තං කටිමත්තං ගලප්පමාණං උදකං වහති, සබ්බකුණපානි උදකෙන ගඞ්ගං පවෙසිතානි, පරිසුද්ධො භූමිභාගො අහොසි.

ලිච්ඡවිරාජානො භගවන්තං අන්තරා යොජනෙ යොජනෙ වාසාපෙත්වා මහාදානානි දත්වා තීහි දිවසෙහි දිගුණං පූජං කරොන්තා වෙසාලිං නයිංසු . වෙසාලිං සම්පත්තෙ භගවති සක්කො දෙවානමින්දො දෙවසඞ්ඝපුරක්ඛතො ආගච්ඡි. මහෙසක්ඛානං දෙවතානං සන්නිපාතෙන අමනුස්සා යෙභුය්‍යෙන පලායිංසු. භගවා නගරද්වාරෙ ඨත්වා ආනන්දත්ථෙරං ආමන්තෙසි – ‘‘ඉමං, ආනන්ද, රතනසුත්තං උග්ගහෙත්වා බලිකම්මූපකරණානි ගහෙත්වා ලිච්ඡවිරාජකුමාරෙහි සද්ධිං වෙසාලියා තිපාකාරන්තරෙ විචරන්තො පරිත්තං කරොහී’’ති රතනසුත්තං අභාසි. ‘‘එවං කෙන පනෙතං සුත්තං වුත්තං , කදා, කත්ථ, කස්මා ච වුත්ත’’න්ති එතෙසං පඤ්හානං විස්සජ්ජනා විත්ථාරෙන වෙසාලිවත්ථුතො පභුති පොරාණෙහි වණ්ණීයති.

එවං භගවතො වෙසාලිං අනුප්පත්තදිවසෙයෙව වෙසාලිනගරද්වාරෙ තෙසං උපද්දවානං පටිඝාතත්ථාය වුත්තමිදං රතනසුත්තං උග්ගහෙත්වා ආයස්මා ආනන්දො පරිත්තත්ථාය භාසමානො භගවතො පත්තෙන උදකමාදාය සබ්බනගරං අබ්භුක්කිරන්තො අනුවිචරි. යං **කිඤ්චී**ති වුත්තමත්තෙ එව ථෙරෙන යෙ පුබ්බෙ අපලාතා සඞ්කාරකූටභිත්තිප්පදෙසාදිනිස්සිතා අමනුස්සා, තෙ චතූහි ද්වාරෙහි පලායිංසු, ද්වාරානි අනොකාසානි අහෙසුං. තතො එකච්චෙ ද්වාරෙසු ඔකාසං අලභමානා පාකාරං භින්දිත්වා පලාතා. අමනුස්සෙසු ගතමත්තෙසු මනුස්සානං ගත්තෙසු රොගො වූපසන්තො. තෙ නික්ඛමිත්වා සබ්බපුප්ඵගන්ධාදීහි ථෙරං පූජෙසුං. මහාජනො නගරමජ්ඣෙ සන්ථාගාරං සබ්බගන්ධෙහි ලිම්පිත්වා විතානං කත්වා සබ්බාලඞ්කාරෙහි අලඞ්කරිත්වා තත්ථ බුද්ධාසනං පඤ්ඤපෙත්වා භගවන්තං ආනෙසි.

භගවා සන්ථාගාරං පවිසිත්වා පඤ්ඤත්තෙ ආසනෙ නිසීදි. භික්ඛුසඞ්ඝොපි ඛො රාජානො මනුස්සා ච පතිරූපෙ පතිරූපෙ ආසනෙ නිසීදිංසු. සක්කොපි දෙවානමින්දො ද්වීසු දෙවලොකෙසු දෙවපරිසාය සද්ධිං උපනිසීදි අඤ්ඤෙ ච දෙවා, ආනන්දත්ථෙරොපි සබ්බං වෙසාලිං අනුවිචරන්තො රක්ඛං කත්වා වෙසාලිනගරවාසීහි සද්ධිං ආගන්ත්වා එකමන්තං නිසීදි. තත්ථ භගවා සබ්බෙසං තදෙව රතනසුත්තං අභාසීති.

එත්තාවතා ච යා **‘‘යෙන වුත්තං යදා යත්ථ, යස්මා චෙතං ඉමං නයං. පකාසෙත්වානා’’**ති මාතිකා නික්ඛිත්තා, සා සබ්බප්පකාරෙන විත්ථාරිතා හොති.

යානීධාතිගාථාවණ්ණනා

1. ඉදානි ‘‘එතස්ස කරිස්සාමත්ථවණ්ණන’’න්ති වුත්තත්තා **අත්ථවණ්ණනා** ආරබ්භතෙ. අපරෙ පන වදන්ති ‘‘ආදිතො පඤ්චෙව ගාථා භගවතා වුත්තා, සෙසා පරිත්තකරණසමයෙ ආනන්දත්ථෙරෙනා’’ති. යථා වා තථා වා හොතු, කිං නො ඉමාය පරික්ඛාය, සබ්බථාපි එතස්ස රතනසුත්තස්ස කරිස්සාමත්ථවණ්ණනං.

යානීධ භූතානීති පඨමගාථා. තත්ථ **යානී**ති යාදිසානි අප්පෙසක්ඛානි වා මහෙසක්ඛානි වා. **ඉධා**ති ඉමස්මිං පදෙසෙ, තස්මිං ඛණෙ සන්නිපාතට්ඨානං සන්ධායාහ. **භූතානී**ති කිඤ්චාපි භූතසද්දො ‘‘භූතස්මිං පාචිත්තිය’’න්ති එවමාදීසු (පාචි. 69) විජ්ජමානෙ. ‘‘භූතමිදන්ති, භික්ඛවෙ , සමනුපස්සථා’’ති එවමාදීසු (ම. නි. 1.401) ඛන්ධපඤ්චකෙ. ‘‘චත්තාරො ඛො, භික්ඛු, මහාභූතා හෙතූ’’ති එවමාදීසු (ම. නි. 3.86) චතුබ්බිධෙ පථවීධාත්වාදිරූපෙ. ‘‘යො ච කාලඝසො භූතො’’ති එවමාදීසු (ජා. 1.2.190) ඛීණාසවෙ. ‘‘සබ්බෙව නික්ඛිපිස්සන්ති, භූතා ලොකෙ සමුස්සය’’න්ති එවමාදීසු (දී. නි. 2.220) සබ්බසත්තෙ. ‘‘භූතගාමපාතබ්‍යතායා’’ති එවමාදීසු (පාචි. 90) රුක්ඛාදිකෙ. ‘‘භූතං භූතතො සඤ්ජානාතී’’ති එවමාදීසු (ම. නි. 1.3) චාතුමහාරාජිකානං හෙට්ඨා සත්තනිකායං උපාදාය වත්තති. ඉධ පන අවිසෙසතො අමනුස්සෙසු දට්ඨබ්බො.

සමාගතානීති සන්නිපතිතානි. **භුම්මානී**ති භූමියං නිබ්බත්තානි. **වා**-ඉති විකප්පනෙ. තෙන යානීධ භුම්මානි වා භූතානි සමාගතානීති ඉමමෙකං විකප්පං කත්වා පුන දුතියවිකප්පං කාතුං **‘‘යානි ව අන්තලික්ඛෙ’’**ති ආහ. අන්තලික්ඛෙ වා යානි භූතානි නිබ්බත්තානි, තානි සබ්බානි ඉධ සමාගතානීති අත්ථො. එත්ථ ච යාමතො යාව අකනිට්ඨං, තාව නිබ්බත්තානි භූතානි ආකාසෙ පාතුභූතවිමානෙසු නිබ්බත්තත්තා ‘‘අන්තලික්ඛෙ භූතානී’’ති වෙදිතබ්බානි. තතො

හෙට්ඨා සිනෙරුතො පභුති යාව භූමියං රුක්ඛලතාදීසු අධිවත්ථානි පථවියඤ්ච නිබ්බත්තානි භූතානි, තානි සබ්බානි භූමියං භූමිපටිබද්ධෙසු ච රුක්ඛලතාපබ්බතාදීසු නිබ්බත්තත්තා ''භුම්මානි භූතානී''ති වෙදිතබ්බානි.

එවං භගවා සබ්බානෙව අමනුස්සභූතානි ''භුම්මානි වා යානි ව අන්තලික්ඛෙ''ති ද්වීහි පදෙහි විකප්පෙත්වා පුන එකෙන පදෙන පරිග්ගහෙත්වා දස්සෙතුං **''සබ්බෙව භූතා සුමනා භවන්තූ''**ති ආහ. **සබ්බෙති** අනවසෙසා. **එවාති** අවධාරණෙ, එකම්පි අනපනෙත්වාති අධිප්පායො. **භූතාති** අමනුස්සා. **සුමනා භවන්තූති** සුඛිතමනා පීතිසොමනස්සජාතා භවන්තු. **අථොපීති** කිච්චන්තරසන්නියොජනත්ථං වාක්‍යොපාදානෙ නිපාතද්වයං. **සක්කච්ච සුණන්තු භාසිතන්ති** අට්ඨිං කත්වා මනසිකත්වා සබ්බං චෙතසා සමන්නාහරිත්වා දිබ්බසම්පත්තිලොකුත්තරසුඛාවහං මම දෙසනං සුණන්තු.

එවමෙත්ථ භගවා ''යානීධ භූතානි සමාගතානී''ති අනියමිතවචනෙන භූතානි පරිග්ගහෙත්වා පුන ''භුම්මානි වා යානි ව අන්තලික්ඛෙ''ති ද්විධා විකප්පෙත්වා තතො ''සබ්බෙව භූතා''ති පුන එකජ්ඣං කත්වා ''සුමනා භවන්තූ''ති ඉමිනා වචනෙන ආසයසම්පත්තියං නියොජෙන්තො ''සක්කච්ච සුණන්තු භාසිත''න්ති පයොගසම්පත්තියං, තථා යොනිසොමනසිකාරසම්පත්තියං පරතොඝොසසම්පත්තියඤ්ච, තථා අත්තසම්මාපණිධිසප්පුරිසූපනිස්සයසම්පත්තීසු සමාධිපඤ්ඤාහෙතුසම්පත්තීසු ච නියොජෙන්තො ගාථං සමාපෙසි.

තස්මා හීතිගාථාවණ්ණනා

2. **තස්මා හි භූතාති** දුතියගාථා. තත්ථ **තස්මාති** කාරණවචනං. **භූතාති** ආමන්තනවචනං. **නිසාමෙථාති** සුණාථ. **සබ්බෙති** අනවසෙසා. කිං වුත්තං හොති? යස්මා තුම්හෙ දිබ්බට්ඨානානි තත්ථ උපභොගපරිභොගසම්පදඤ්ච පහාය ධම්මස්සවනත්ථං ඉධ සමාගතා, න නටනච්චනාදිදස්සනත්ථං, තස්මා හි භූතා නිසාමෙථ සබ්බෙති. අථ වා ''සුමනා භවන්තු, සක්කච්ච සුණන්තූ''ති වචනෙන තෙසං සුමනභාවං සක්කච්චං සොතුකම්‍යතඤ්ච දිස්වා ආහ ''යස්මා තුම්හෙ සුමනභාවෙන අත්තසම්මාපණිධියොනිසොමනසිකාරාසයසුද්ධීහි සක්කච්චං සොතුකම්‍යතාය සප්පුරිසූපනිස්සයපරතොඝොසපදට්ඨානතො පයොගසුද්ධීහි ච යුත්තා, තස්මා හි භූතා නිසාමෙථ සබ්බෙ''ති. අථ වා යං පුරිමගාථාය අන්තෙ ''භාසිත''න්ති වුත්තං, තං කාරණභාවෙන අපදිසන්තො ආහ ''යස්මා මම භාසිතං නාම අතිදුල්ලභං අට්ඨක්ඛණපරිවජ්ජිතස්ස ඛණස්ස දුල්ලභත්තා, අනෙකානිසංසඤ්ච පඤ්ඤාකරුණාගුණෙන පවත්තත්තා, තඤ්චාහං වත්තුකාමො 'සුණන්තු භාසිත'න්ති අවොචං, තස්මා හි භූතා නිසාමෙථ සබ්බෙ''ති. ඉදං ඉමිනා ගාථාපදෙන වුත්තං හොති.

එවමෙතං කාරණං නිරොපෙන්තො අත්තනො භාසිතනිසාමනෙ නියොජෙත්වා නිසාමෙතබ්බං වත්තුමාරද්ධො **''මෙත්තං කරොථ මානුසියා පජායා''**ති. තස්සත්ථො – යායං තීහි උපද්දවෙහි උපද්දුතා මානුසී පජා, තස්සා මානුසියා පජාය මෙත්තං මිත්තභාවං හිතජ්ඣාසයතං පච්චුපට්ඨපෙථාති. කෙචි පන ''මානුසිකං පජ''න්ති පඨන්ති, තං භුම්මත්ථාසම්භවා න යුජ්ජති. යම්පි අඤ්ඤෙ අත්ථං වණ්ණයන්ති, සොපි න යුජ්ජති. අධිප්පායො පනෙත්ථ – නාහං බුද්ධොති ඉස්සරියබලෙන වදාමි, අපි තු යං තුම්හාකඤ්ච ඉමිස්සා ච මානුසියා පජාය හිතත්ථං වදාමි ''මෙත්තං කරොථ මානුසියා පජායා''ති. එත්ථ ච –

> ''යෙ සත්තසණ්ඩං පථවිං විජෙත්වා,
> රාජිසයො යජමානානුපරියගා;
> අස්සමෙධං පුරිසමෙධං,
> සම්මාපාසං වාජපෙය්‍යං නිරග්ගළං.
>
> ''මෙත්තස්ස චිත්තස්ස සුභාවිතස්ස,
> කලම්පි තෙ නානුභවන්ති සොළසිං;
> එකම්පි චෙ පාණමදුට්ඨචිත්තො,
> මෙත්තායති කුසලො තෙන හොති.
>
> ''සබ්බෙ ච පාණෙ මනසානුකම්පී, පහූතමරියො පකරොති පුඤ්ඤ''න්ති. (ඉතිවු. 27; අ. නි. 8.1) –

එවමාදීනං සුත්තානං එකාදසානිසංසානඤ්ච වසෙන යෙ මෙත්තං කරොන්ති, එතෙසං මෙත්තා හිතාති වෙදිතබ්බා.

> ''දෙවතානුකම්පිතො පොසො, සදා භද්‍රානි පස්සතී''ති. (උදා. 76; මහාව. 286) –

එවමාදීනං සුත්තානං වසෙන යෙසු කයිරති, තෙසම්පි හිතාති වෙදිතබ්බා.

එවං උභයෙසම්පි හිතභාවං දස්සෙන්තො ''මෙත්තං කරොථ මානුසියා''ති වත්වා ඉදානි උපකාරම්පි දස්සෙන්තො ආහ **''දිවා ච රත්තො ච හරන්ති යෙ බලිං, තස්මා හි නෙ රක්ඛථ අප්පමත්තා''**ති. තස්සත්ථො – යෙ මනුස්සා චිත්තකම්මකට්ඨකම්මාදීහිපි දෙවතා කත්වා චෙතියරුක්ඛාදීනි ච උපසඞ්කමිත්වා දෙවතා උද්දිස්ස දිවා බලිං කරොන්ති, කාලපක්ඛාදීසු ච රත්තිං බලිං කරොන්ති, සලාකභත්තාදීනි වා දත්වා ආරක්ඛදෙවතා උපාදාය යාව

බ්‍රහ්මදෙවතානං පත්තිදානනිය්‍යාතනෙන දිවා බලිං කරොන්ති, ඡත්තාරොපනදීපමාලාය සබ්බරත්තිකධම්මස්සවනාදීනි කාරාපෙත්වා පත්තිදානනිය්‍යාතනෙන ච රත්තිං බලිං කරොන්ති, තෙ කථං න රක්ඛිතබ්බා? යතො එවං දිවා ච රත්තො ච තුම්හෙ උද්දිස්ස කරොන්ති යෙ බලිං, **තස්මා හි නෙ රක්ඛථ;** තස්මා බලිකම්මකරණාපි තෙ මනුස්සෙ රක්ඛථ ගොපයථ, අහිතං නෙසං අපනෙථ, හිතං උපනෙථ අප්පමත්තා හුත්වා තං කතඤ්ඤුභාවං හදයෙ කත්වා නිච්චමනුස්සරන්තාති.

යංකිඤ්චීතිගාථාවණ්ණනා

3. එවං දෙවතාසු මනුස්සානං උපකාරකභාවං දස්සෙත්වා තෙසං උපද්දවවූපසමනත්ථං බුද්ධාදිගුණප්පකාසනෙන ච දෙවමනුස්සානං ධම්මස්සවනත්ථං **‘‘යංකිඤ්චි විත්ත’’**න්තිආදිනා නයෙන සච්චවචනං පයුඤ්ජිතුමාරද්ධො. තත්ථ **යංකිඤ්චී**ති අනියමිතවසෙන අනවසෙසං පරියාදියති යංකිඤ්චි තත්ථ තත්ථ වොහාරූපගං. **විත්ත**න්ති ධනං. තඤ්හි චිත්තිං ජනෙතීති විත්තං. **ඉධ වා**ති මනුස්සලොකං නිද්දිසති. **හුරං වා**ති තතො පරං අවසෙසලොකං, තෙන ච ඨපෙත්වා මනුස්සෙ සබ්බලොකග්ගහණෙ පත්තෙ ‘‘සග්ගෙසු වා’’ති පරතො වුත්තත්තා ඨපෙත්වා මනුස්සෙ ච සග්ගෙ ච අවසෙසානං නාගසුපණ්ණාදීනං ගහණං වෙදිතබ්බං.

එවං ඉමෙහි ද්වීහි පදෙහි යං මනුස්සානං වොහාරූපගං අලඞ්කාරපරිභොගූපගඤ්ච ජාතරූපරජතමුත්තාමණිවෙළුරියපවාළලොහිතඞ්කමසාරගල්ලාදිකං, යඤ්ච මුත්තාමණිවාලුකත්ථතාය භූමියා රතනමයවිමානෙසු අනෙකයොජනසතවිත්ථතෙසු භවනෙසු උප්පන්නානං නාගසුපණ්ණාදීනං විත්තං, තං නිද්දිට්ඨං හොති. **සග්ගෙසු වා**ති කාමාවචරරූපාවචරදෙවලොකෙසු. තෙ හි සොභනෙන කම්මෙන අජීයන්තීති සග්ගා. සුට්ඨු අග්ගාතිපි සග්ගා. **යන්ති** යං සසාමිකං වා අසාමිකං වා. **රතන**න්ති රතිං නයති වහති ජනයති වඩ්ඪෙතීති රතනං. යංකිඤ්චි චිත්තීකතං මහග්ඝං අතුලං දුල්ලභදස්සනං අනොමසත්තපරිභොගඤ්ච, තස්සෙතං අධිවචනං. යථාහ –

‘‘චිත්තීකතං මහග්ඝඤ්ච, අතුලං දුල්ලභදස්සනං;
අනොමසත්තපරිභොගං, රතනං තෙන වුච්චතී’’ති.

පණීතන්ති උත්තමං සෙට්ඨං අතප්පකං. එවං ඉමිනා ගාථාපදෙන යං සග්ගෙසු අනෙකයොජනසතප්පමාණසබ්බරතනමයවිමානසුධම්මවෙජයන්තපාසාදාදිප්පභුතීසු සසාමිකං, යඤ්ච බුද්ධුප්පාදවිරහෙන අපායමෙව පරිපූරෙන්තෙසු සත්තෙසු සුඤ්ඤවිමානප්පටිබද්ධං අසාමිකං, යං වා පනඤ්ඤම්පි පථවිමහාසමුද්දහිමවන්තාදිනිස්සිතමසාමිකං රතනං, තං නිද්දිට්ඨං හොති.

න නො සමං අත්ථි තථාගතෙනාති **න**-ඉති පටිසෙධො. **නො**-ඉති අවධාරණෙ. **සම**න්ති තුල්‍යං. **අත්ථී**ති විජ්ජති. **තථාගතෙනා**ති බුද්ධෙන. කිං වුත්තං හොති? යං එතං විත්තඤ්ච රතනඤ්ච පකාසිතං, එත්ථ එකම්පි බුද්ධරතනෙන සදිසං රතනං නෙවත්ථි. යම්පි හි තං **චිත්තීකතට්ඨෙන රතනං,** සෙය්‍යථිදං – රඤ්ඤො චක්කවත්තිස්ස චක්කරතනං මණිරතනඤ්ච, යම්හි උප්පන්නෙ මහාජනො න අඤ්ඤත්ථ චිත්තීකාරං කරොති, න කොචි පුප්ඵගන්ධාදීනි ගහෙත්වා යක්ඛට්ඨානං වා භූතට්ඨානං වා ගච්ඡති, සබ්බොපි ජනො චක්කරතනමණිරතනමෙව චිත්තීකාරං කරොති පූජෙති, තං තං වරං පත්ථෙති, පත්ථිතපත්ථිතඤ්චස්ස එකච්චං සමිජ්ඣති, තම්පි රතනං බුද්ධරතනෙන සමං නත්ථි. යදි හි චිත්තීකතට්ඨෙන රතනං, තථාගතොව රතනං. තථාගතෙ හි උප්පන්නෙ යෙ කෙචි මහෙසක්ඛා දෙවමනුස්සා න තෙ අඤ්ඤත්‍ර චිත්තීකාරං කරොන්ති, න කඤ්චි අඤ්ඤං පූජෙන්ති. තථා හි බ්‍රහ්මා සහම්පති සිනෙරුමත්තෙන රතනදාමෙන තථාගතං පූජෙසි, යථාබලඤ්ච අඤ්ඤෙ දෙවා මනුස්සා ච බිම්බිසාරකොසලරාජඅනාථපිණ්ඩිකාදයො. පරිනිබ්බුතම්පි භගවන්තං උද්දිස්ස ඡන්නවුතිකොටිධනං විස්සජ්ජෙත්වා අසොකමහාරාජා සකලජම්බුදීපෙ චතුරාසීති විහාරසහස්සානි පතිට්ඨාපෙසි, කො පන වාදො අඤ්ඤෙසං චිත්තීකාරානං. අපිච කස්සඤ්ඤස්ස පරිනිබ්බුතස්සාපි ජාතිබොධිධම්මචක්කප්පවත්තනපරිනිබ්බානට්ඨානානි පටිමාචෙතියාදීනි වා උද්දිස්ස එවං චිත්තීකාරගරුකාරො පවත්තති යථා භගවතො. එවංචිත්තීකතට්ඨෙනාපි තථාගතසමං රතනං නත්ථි.

තථා යම්පි තං **මහග්ඝට්ඨෙන රතනං**. සෙය්‍යථිදං – කාසිකං වත්ථං. යථාහ – ‘‘**ජිණ්ණම්පි, භික්ඛවෙ, කාසිකං වත්ථං වණ්ණවන්තඤ්චෙව හොති සුඛසම්ඵස්සඤ්ච මහග්ඝඤ්චා**’’ති (අ. නි. 3.100), තම්පි බුද්ධරතනෙන සමං නත්ථි. යදි හි මහග්ඝට්ඨෙන රතනං, තථාගතොව රතනං. තථාගතො හි යෙසං පංසුකූලම්පි පටිග්ගණ්හාති, තෙසං තං මහප්ඵලං හොති මහානිසංසං සෙය්‍යථාපි අසොකරඤ්ඤො, ඉදමස්ස මහග්ඝතාය. එවං මහග්ඝතාවචනෙන චෙත්ථ දොසාභාවසාධකං ඉදං සුත්තපදං වෙදිතබ්බං –

‘‘යෙසං ඛො පන සො පටිග්ගණ්හාති චීවරපිණ්ඩපාතසෙනාසනගිලානපච්චයභෙසජ්ජපරික්ඛාරං, තෙසං තං මහප්ඵලං හොති මහානිසංසං. ඉදමස්ස මහග්ඝතාය වදාමි. සෙය්‍යථාපි තං, භික්ඛවෙ, කාසිකං වත්ථං මහග්ඝං, තථූපමාහං, භික්ඛවෙ, ඉමං පුග්ගලං වදාමී’’ති (අ. නි. 3.100).

එවං මහග්ඝට්ඨෙනපි තථාගතසමං රතනං නත්ථි.

තථා යම්පි තං **අතුලට්ඨෙන රතනං**. සෙය්‍යථිදං – රඤ්ඤො චක්කවත්තිස්ස **චක්කරතනං** උප්පජ්ජති ඉන්දනීලමණිමයනාභි සත්තරතනමයසහස්සාරං පවාළමයනෙමි රත්තසුවණ්ණමයසන්ධි, යස්ස දසන්නං දසන්නං අරානමුපරි එකං මුණ්ඩාරං හොති වාතං ගහෙත්වා සද්දකරණත්ථං, යෙන කතො සද්දො සුකුසලප්පතාළිතපඤ්චඞ්ගිකතුරියසද්දො විය හොති, යස්ස නාභියා උභොසු පස්සෙසු ද්වෙ සීහමුඛානි හොන්ති, අබ්භන්තරං සකටචක්කස්සෙව සුසිරං. තස්ස කත්තා වා කාරෙතා වා නත්ථි, කම්මපච්චයෙන උතුතො සමුට්ඨාති. යං රාජා දසවිධං චක්කවත්තිවත්තං පූරෙත්වා තදහුපොසථෙ පුණ්ණමදිවසෙ සීසංන්හාතො උපොසථිකො උපරිපාසාදවරගතො සීලානි සොධෙන්තො නිසින්නො පුණ්ණචන්දං විය සූරියං විය ච උට්ඨෙන්තං පස්සති, යස්ස ද්වාදසයොජනතො සද්දො සුය්‍යති, යොජනතො වණ්ණො දිස්සති, යං මහාජනෙන ''දුතියො මඤ්ඤෙ චන්දො සූරියො වා උට්ඨිතො''ති අතිවිය කොතූහලජාතෙන දිස්සමානං නගරස්ස උපරි ආගන්ත්වා රඤ්ඤො අන්තෙපුරස්ස පාචීනපස්සෙ නාතිඋච්චං නාතිනීචං හුත්වා මහාජනස්ස ගන්ධපුප්ඵාදීහි පූජෙතුං, යුත්තට්ඨානෙ අක්ඛාහතං විය තිට්ඨති.

තදෙව අනුබන්ධමානං **හත්ථිරතනං** උප්පජ්ජති, සබ්බසෙතො රත්තපාදො සත්තප්පතිට්ඨො ඉද්ධිමා වෙහාසඞ්ගමො උපොසථකුලා වා ඡද්දන්තකුලා වා ආගච්ඡති, උපොසථකුලා ච ආගච්ඡන්තො සබ්බජෙට්ඨො ආගච්ඡති, ඡද්දන්තකුලා සබ්බකනිට්ඨො සික්ඛිතසික්ඛො දමථුපෙතො, සො ද්වාදසයොජනං පරිසං ගහෙත්වා සකලජම්බුදීපං අනුසංයායිත්වා පුරෙපාතරාසමෙව සකං රාජධානිං ආගච්ඡති.

තම්පි අනුබන්ධමානං **අස්සරතනං** උප්පජ්ජති, සබ්බසෙතො රත්තපාදො කාළසීසො මුඤ්ජකෙසො වලාහකස්සරාජකුලා ආගච්ඡති. සෙසමෙත්ථ හත්ථිරතනසදිසමෙව.

තම්පි අනුබන්ධමානං **මණිරතනං** උප්පජ්ජති. සො හොති මණි වෙළුරියො සුභො ජාතිමා අට්ඨංසො සුපරිකම්මකතො ආයාමතො චක්කනාභිසදිසො, වෙපුල්ලපබ්බතා ආගච්ඡති. සො චතුරඞ්ගසමන්නාගතෙපි අන්ධකාරෙ රඤ්ඤො ධජග්ගං ගතො යොජනං ඔභාසෙති, යස්සොභාසෙන මනුස්සා ''දිවා''ති මඤ්ඤමානා කම්මන්තෙ පයොජෙන්ති, අන්තමසො කුන්ථකිපිල්ලිකං උපාදාය පස්සන්ති.

තම්පි අනුබන්ධමානං **ඉත්ථිරතනං** උප්පජ්ජති, පකතිඅග්ගමහෙසී වා හොති, උත්තරකුරුතො වා ආගච්ඡති මද්දරාජකුලතො වා, අතිදීඝතාදිඡදොසවිවජ්ජිතා අතික්කන්තා මානුසවණ්ණං අප්පත්තා දිබ්බවණ්ණං, යස්සා රඤ්ඤො සීතකාලෙ උණ්හානි ගත්තානි හොන්ති, උණ්හකාලෙ සීතානි, සතධා ඵොටිත තූලපිචුනො විය සම්ඵස්සො හොති, කායතො චන්දනගන්ධො වායති, මුඛතො උප්පලගන්ධො, පුබ්බුට්ඨායිනිතාදිඅනෙකගුණසමන්නාගතා ච හොති.

තම්පි අනුබන්ධමානං **ගහපතිරතනං** උප්පජ්ජති රඤ්ඤො පකතිකම්මකාරො සෙට්ඨි, යස්ස චක්කරතනෙ උප්පන්නමත්තෙ දිබ්බං චක්ඛු පාතුභවති, යෙන සමන්තතො යොජනමත්තෙ නිධිං පස්සති අසාමිකම්පි සසාමිකම්පි, සො රාජානං උපසඞ්කමිත්වා පවාරෙති ''අප්පොස්සුක්කො ත්වං, දෙව, හොහි, අහං තෙ ධනෙන ධනකරණීයං කරිස්සාමී''ති.

තම්පි අනුබන්ධමානං **පරිණායකරතනං** උප්පජ්ජති රඤ්ඤො පකතිජෙට්ඨපුත්තො. චක්කරතනෙ උප්පන්නමත්තෙ අතිරෙකපඤ්ඤාවෙය්‍යත්තියෙන සමන්නාගතො හොති, ද්වාදසයොජනාය පරිසාය චෙතසා චිත්තං පරිජානිත්වා නිග්ගහපග්ගහසමත්ථො හොති, සො රාජානං උපසඞ්කමිත්වා පවාරෙති ''අප්පොස්සුක්කො ත්වං, දෙව, හොහි, අහං තෙ රජ්ජං අනුසාසිස්සාමී''ති. යං වා පනඤ්ඤම්පි එවරූපං අතුලට්ඨෙන රතනං, යස්ස න සක්කා තුලයිත්වා තීරයිත්වා අග්ඝො කාතුං ''සතං වා සහස්සං වා අග්ඝති කොටිං වා''ති. තත්ථ එකරතනම්පි බුද්ධරතනෙන සමං නත්ථි. යදි හි අතුලට්ඨෙන රතනං, තථාගතොව රතනං. තථාගතො හි න සක්කා සීලතො වා සමාධිතො වා පඤ්ඤාදීනං වා අඤ්ඤතරතො කෙනචි තුලයිත්වා තීරයිත්වා ''එත්තකගුණො වා ඉමිනා සමො වා සප්පටිභාගො වා''ති පරිච්ඡින්දිතුං. එවං අතුලට්ඨෙනපි තථාගතසමං රතනං නත්ථි.

තථා යම්පි තං **දුල්ලභදස්සනට්ඨෙන රතනං,** සෙය්‍යථිදං දුල්ලභපාතුභාවො රාජා චක්කවත්ති, චක්කාදීනි ච තස්ස රතනානි, තම්පි බුද්ධරතනෙන සමං නත්ථි. යදි හි දුල්ලභදස්සනට්ඨෙන රතනං, තථාගතොව රතනං, කුතො චක්කවත්තිආදීනං රතනත්තං. තානි හි එකස්මිංයෙව කප්පෙ අනෙකානි උප්පජ්ජන්ති. යස්මා පන අසඞ්ඛෙය්‍යෙපි කප්පෙ තථාගතසුඤ්ඤො ලොකො හොති, තස්මා තථාගතොව කදාචි කරහචි උප්පජ්ජනතො දුල්ලභදස්සනො. වුත්තම්පි චෙතං භගවතා පරිනිබ්බානසමයෙ –

> ''දෙවතා, ආනන්ද, උජ්ඣායන්ති 'දූරා ච වතම්හ ආගතා තථාගතං දස්සනාය, කදාචි කරහචි තථාගතා ලොකෙ උප්පජ්ජන්ති අරහන්තො සම්මාසම්බුද්ධා, අජ්ජෙව රත්තියා පච්ඡිමෙ යාමෙ තථාගතස්ස පරිනිබ්බානං භවිස්සති, අයඤ්ච මහෙසක්ඛො භික්ඛු භගවතො පුරතො ඨිතො ඔවාරෙන්තො, න මයං ලභාම පච්ඡිමෙ කාලෙ තථාගතං දස්සනායා'''ති (දී. නි. 2.200).

එවං දුල්ලභදස්සනට්ඨෙනාපි තථාගතසමං රතනං නත්ථි.

තථා යම්පි තං **අනොමසත්තපරිභොගට්ඨෙන රතනං**. සෙයාථීදං – රඤ්ඤො චක්කවත්තිස්ස චක්කරතනාදි තඤ්හි කොටිසතසහස්සධනානම්පි සත්තභූමිකපාසාදවරතලෙ වසන්තානම්පි චණ්ඩාලවෙනනෙසාදරථකාරපුක්කුසාදීනං නීචකුලිකානං ඔමකපුරිසානං සුපිනන්තෙපි පරිභොගත්ථාය න නිබ්බත්තති. උභතො සුජාතස්ස පන රඤ්ඤො ඛත්තියස්සෙව පරිපූරිතදසවිධචක්කවත්තිවත්තස්ස පරිභොගත්ථාය නිබ්බත්තනතො අනොමසත්තපරිභොගංයෙව හොති, තම්පි බුද්ධරතනසමං නත්ථි. යදි හි අනොමසත්තපරිභොගට්ඨෙන රතනං, තථාගතොව රතනං. තථාගතො හි ලොකෙ ඔමකසත්තසම්මතානං අනුපනිස්සයසම්පන්නානං විපරීතදස්සනානං පූරණකස්සපාදීනං ඡන්නං සත්ථාරානං අඤ්ඤෙසඤ්ච එවරූපානං සුපිනන්තෙපි අපරිභොගො. උපනිස්සයසම්පන්නානං පන චතුප්පදායපි ගාථාය පරියොසානෙ අරහත්තමධිගන්තුං සමත්ථානං නිබ්බෙධිකඤාණදස්සනානං බාහියදාරුචීරියප්පභුතීනං අඤ්ඤෙසඤ්ච මහාකුලප්පසුතානං මහාසාවකානං පරිභොගො, තෙ හි තං දස්සනානුත්තරියසවනානුත්තරියපාරිචරියානුත්තරියාදීනි සාධෙන්තා තථාගතං පරිභුඤ්ජන්ති. එවං අනොමසත්තපරිභොගට්ඨෙනාපි තථාගතසමං රතනං නත්ථි.

යම්පි තං අවිසෙසතො **රතිජනනට්ඨෙන රතනං**. සෙයාථීදං – රඤ්ඤො චක්කවත්තිස්ස චක්කරතනං. තඤ්හි දිස්වාව රාජා චක්කවත්ති අත්තමනො හොති, එවම්පි තං රඤ්ඤො රතිං ජනෙති. පුන චපරං රාජා චක්කවත්ති වාමෙන හත්ථෙන සුවණ්ණභිඞ්කාරං ගහෙත්වා දක්ඛිණෙන හත්ථෙන චක්කරතනං අබ්භුක්කිරති ‘‘පවත්තතු භවං චක්කරතනං, අභිවිජිනාතු භවං චක්කරතන’’න්ති. තතො චක්කරතනං පඤ්චඞ්ගිකං විය තූරියං මධුරස්සරං නිච්ඡරන්තං ආකාසෙන පුරත්ථිමං දිසං ගච්ඡති , අන්වදෙව රාජා, චක්කවත්ති චක්කානුභාවෙන ද්වාදසයොජනවිත්ථිණ්ණාය චතුරඞ්ගිනියා සෙනාය නාතිඋච්චං නාතිනීචං උච්චරුක්ඛානං හෙට්ඨාභාගෙන, නීචරුක්ඛානං උපරිභාගෙන, රුක්ඛෙසු පුප්ඵඵලපල්ලවාදිපණ්ණාකාරං ගහෙත්වා ආගතානං හත්ථතො පණ්ණාකාරඤ්ච ගණ්හන්තො ‘‘එහි ඛො, මහාරාජා’’ති එවමාදිනා පරමනිපච්චකාරෙන ආගතෙ පටිරාජානො ‘‘පාණො න හන්තබ්බො’’තිආදිනා නයෙන අනුසාසන්තො ගච්ඡති. යත්ථ පන රාජා භුඤ්ජිතුකාමො වා දිවාසෙය්‍යං වා කප්පෙතුකාමො හොති, තත්ථ චක්කරතනං ආකාසා ඔරොහිත්වා උදකාදිසබ්බකිච්චක්ඛමෙ සමෙ භූමිභාගෙ අක්ඛාහතං විය තිට්ඨති. පුන රඤ්ඤො ගමනචිත්තෙ උප්පන්නෙ පුරිමනයෙනෙව සද්දං කරොන්තං ගච්ඡති, තං සුත්වා ද්වාදසයොජනිකාපි පරිසා ආකාසෙන ගච්ඡති . චක්කරතනං අනුපුබ්බෙන පුරත්ථිමං සමුද්දං අජ්ඣොගාහති, තස්මිං අජ්ඣොගාහන්තෙ උදකං යොජනප්පමාණං අපගන්ත්වා භිත්තීකතං විය තිට්ඨති. මහාජනො යථාකාමං සත්ත රතනානි ගණ්හාති. පුන රාජා සුවණ්ණභිඞ්කාරං ගහෙත්වා ‘‘ඉතො පට්ඨාය මම රජ්ජ’’න්ති උදකෙන අබ්භුක්කිරිත්වා නිවත්තති. සෙනා පුරතො හොති, චක්කරතනං පච්ඡතො, රාජා මජ්ඣෙ. චක්කරතනෙන ඔසක්කිතොසක්කිතට්ඨානං උදකං පරිපූරති. එතෙනෙව උපායෙන දක්ඛිණපච්ඡිමුත්තරෙපි සමුද්දෙ ගච්ඡති.

එවං චතුද්දිසං අනුසංයායිත්වා චක්කරතනං තියොජනප්පමාණං ආකාසං ආරොහති. තත්ථ ඨිතො රාජා චක්කරතනානුභාවෙන විජිතවිජයො පඤ්චසතපරිත්තදීපපටිමණ්ඩිතං සත්තයොජනසහස්සපරිමණ්ඩලං පුබ්බවිදෙහං, තථා අට්ඨයොජනසහස්සපරිමණ්ඩලං උත්තරකුරුං, සත්තයොජනසහස්සපරිමණ්ඩලංයෙව අපරගොයානං, දසයොජනසහස්සපරිමණ්ඩලං ජම්බුදීපඤ්චාති එවං චතුමහාදීපද්විසහස්සපරිත්තදීපපටිමණ්ඩිතං එකං චක්කවාළං සුපුල්ලපුණ්ඩරීකවනං විය ඔලොකෙති. එවං ඔලොකයතො චස්ස අනප්පකා රති උප්පජ්ජති. එවම්පි තං චක්කරතනං රඤ්ඤො රතිං ජනෙති, තම්පි බුද්ධරතනසමං නත්ථි. යදි හි රතිජනනට්ඨෙන රතනං, තථාගතොව රතනං, කිං කරිස්සති එතං චක්කරතනං? තථාගතො හි යස්සා දිබ්බාය රතියා චක්කරතනාදීහි සබ්බෙහිපි ජනිතා චක්කවත්තිරති සඞ්ඛම්පි කලම්පි කලභාගම්පි න උපෙති, තතොපි රතිතො උත්තරිතරඤ්ච පණීතතරඤ්ච අත්තනො ඔවාදප්පටිකරානං අසඞ්ඛෙය්‍යානම්පි දෙවමනුස්සානං පඨමජ්ඣානරතිං දුතියතතියචතුත්ථපඤ්චමජ්ඣානරතිං, ආකාසානඤ්චායතනරතිං, විඤ්ඤාණඤ්චායතනආකිඤ්චඤ්ඤායතනනෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනරතිං, සොතාපත්තිමග්ගරතිං, සොතාපත්තිඵලරතිං, සකදාගාමිඅනාගාමිඅරහත්තමග්ගඵලරතිඤ්ච ජනෙති. එවං රතිජනනට්ඨෙනාපි තථාගතසමං රතනං නත්ථීති.

අපිච රතනං නාමෙතං දුවිධං හොති සවිඤ්ඤාණකමවිඤ්ඤාණකඤ්ච. තත්ථ අවිඤ්ඤාණකං චක්කරතනං මණිරතනඤ්ච, යං වා පනඤ්ඤම්පි අනින්ද්‍රියබද්ධසුවණ්ණරජතාදි, සවිඤ්ඤාණකං හත්ථිරතනාදිපරිණායකරතනපරියොසානං, යං වා පනඤ්ඤම්පි එවරූපං ඉන්ද්‍රියබද්ධං. එවං දුවිධෙ චෙත්ථ සවිඤ්ඤාණකරතනං අග්ගමක්ඛායති . කස්මා? යස්මා අවිඤ්ඤාණකං සුවණ්ණරජතමණිමුත්තාදිරතනං සවිඤ්ඤාණකානං හත්ථිරතනාදීනං අලඞ්කාරත්ථාය උපනීයති.

සවිඤ්ඤාණකරතනම්පි දුවිධං තිරච්ඡානගතරතනං, මනුස්සරතනඤ්ච. තත්ථ මනුස්සරතනං අග්ගමක්ඛායති. කස්මා? යස්මා තිරච්ඡානගතරතනං මනුස්සරතනස්ස ඔපවය්හං හොති. මනුස්සරතනම්පි දුවිධං ඉත්ථිරතනං, පුරිසරතනඤ්ච. තත්ථ පුරිසරතනං අග්ගමක්ඛායති. කස්මා? යස්මා ඉත්ථිරතනං පුරිසරතනස්ස පරිචාරිකත්තං ආපජ්ජති. පුරිසරතනම්පි දුවිධං අගාරිකරතනං, අනගාරිකරතනඤ්ච. තත්ථ අනගාරිකරතනං අග්ගමක්ඛායති. කස්මා? යස්මා අගාරිකරතනෙසු අග්ගො චක්කවත්තිපි සීලාදිගුණයුත්තං අනගාරිකරතනං පඤ්චපතිට්ඨිතෙන වන්දිත්වා උපට්ඨහිත්වා පයිරුපාසිත්වා දිබ්බමානුසිකා සම්පත්තියො පාපුණිත්වා අන්තෙ නිබ්බානසම්පත්තිං පාපුණාති.

එවං අනගාරිකරතනම්පි දුවිධං අරියපුථුජ්ජනවසෙන. අරියරතනම්පි දුවිධං සෙඛාසෙඛවසෙන. අසෙඛරතනම්පි දුවිධං සුක්ඛවිපස්සකසමථයානිකවසෙන. සමථයානිකරතනම්පි දුවිධං සාවකපාරමිප්පත්තමප්පත්තඤ්ච. තත්ථ සාවකපාරමිප්පත්තං අග්ගමක්ඛායති. කස්මා? ගුණමහන්තතාය. සාවකපාරමිප්පත්තරතනතොපි පච්චෙකබුද්ධරතනං

අග්ගමක්ඛායති. කස්මා? ගුණමහන්තතාය. සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානසදිසාපි හි අනෙකසතා සාවකා එකස්ස පච්චෙකබුද්ධස්ස ගුණානං සතභාගම්පි න උපෙන්ති. පච්චෙකබුද්ධරතනතොපි සම්මාසම්බුද්ධරතනං අග්ගමක්ඛායති. කස්මා? ගුණමහන්තතාය. සකලම්පි හි ජම්බුදීපං පූරෙත්වා පල්ලඞ්කෙන පල්ලඞ්කං ඝට්ටෙන්තා නිසින්නා පච්චෙකබුද්ධා එකස්ස සම්මාසම්බුද්ධස්ස ගුණානං නෙව සඞ්ඛං න කලං න කලභාගං උපෙන්ති. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා – ‘‘යාවතා, භික්ඛවෙ, සත්තා අපදා වා…පෙ…. තථාගතො තෙසං අග්ගමක්ඛායතී’’තිආදි (අ. නි. 4.34; 5.32; ඉතිවු. 90). එවං කෙනචි පරියායෙන තථාගතසමං රතනං නත්ථි. තෙනාහ භගවා – **‘‘න නො සමං අත්ථි තථාගතෙනා’’**ති.

එවං භගවා බුද්ධරතනස්ස අඤ්ඤෙහි රතනෙහි අසමතං වත්වා ඉදානි තෙසං සත්තානං උප්පන්නඋපද්දවවූපසමත්ථං නෙව ජාතිං න ගොත්තං න කොලපුත්තියං න වණ්ණපොක්ඛරතාදිං නිස්සාය, අපිච ඛො අවීචිමුපාදාය භවග්ගපරියන්තෙ ලොකෙ සීලසමාධික්ඛන්ධාදීහි ගුණෙහි බුද්ධරතනස්ස අසදිසභාවං නිස්සාය සච්චවචනං පයුඤ්ජති **‘‘ඉදම්පි බුද්ධෙ රතනං පණීතං, එතෙන සච්චෙන සුවත්ථි හොතූ’’**ති.

තස්සත්ථො – ඉදම්පි ඉධ වා හුරං වා සග්ගෙසු වා යංකිඤ්චි අත්ථි වින්තං වා රතනං වා, තෙන සද්ධිං තෙහි තෙහි ගුණෙහි අසමත්තා බුද්ධෙ රතනං පණීතං. යදි හි එතං සච්චං, අථ එතෙන සච්චෙන ඉමෙසං පාණීනං සුවත්ථි හොතු, සොභනානං අත්ථිතා හොතු අරොගතා නිරුපද්දවතාති. එත්ථ ච යථා ‘‘චක්ඛු ඛො, ආනන්ද, සුඤ්ඤං අත්තෙන වා අත්තනියෙන වා’’ති එවමාදීසු (සං. නි. 4.85) අත්තභාවෙන වා අත්තනියභාවෙන වාති අත්ථො. ඉතරථා හි චක්ඛු අත්තා වා අත්තනියං වාති අප්පටිසිද්ධමෙව සියා. එවං **රතනං පණීත**න්ති රතනත්තං පණීතං, රතනභාවො පණීතොති අයමත්ථො වෙදිතබ්බො. ඉතරථා හි බුද්ධො නෙව රතනන්ති සිජ්ඣෙය්‍ය. න හි යත්ථ රතනං අත්ථි, තං රතනන්ති න සිජ්ඣති. යත්ථ පන චිත්තීකතාදිඅත්ථසඞ්ඛාතං යෙන වා තෙන වා විධිනා සම්බන්ධගතං රතනං අත්ථි, යස්මා තං රතනත්තමුපාදාය රතනන්ති පඤ්ඤාපීයති, තස්මා තස්ස රතනස්ස අත්ථිතාය රතනන්ති සිජ්ඣති. අථ වා **ඉදම්පි බුද්ධෙ රතන**න්ති ඉමිනාපි පකාරෙන බුද්ධොව රතනන්ති එවමත්ථො වෙදිතබ්බො. වුත්තමත්තාය ච භගවතා ඉමාය ගාථාය රාජකුලස්ස සොත්ථි ජාතා, භයං වූපසන්තං. ඉමිස්සා ගාථාය ආණා කොටිසතසහස්සචක්කවාළෙසු අමනුස්සෙහි පටිග්ගහිතාති.

ඛයං විරාගන්තිගාථාවණ්ණනා

4. එවං බුද්ධගුණෙන සච්චං වත්වා ඉදානි නිබ්බානධම්මගුණෙන වත්තුමාරද්ධො **‘‘ඛයං විරාග’’**න්ති. තත්ථ යස්මා නිබ්බානසච්ඡිකිරියාය රාගාදයො ඛීණා හොන්ති පරික්ඛීණා, යස්මා වා තං තෙසං අනුප්පාදනිරොධක්ඛයමත්තං, යස්මා ච තං රාගාදිවිප්පයුත්තං සම්පයොගතො ච ආරම්මණතො ච, යස්මා වා තම්හි සච්ඡිකතෙ රාගාදයො අච්චන්තං විරත්තා හොන්ති විගතා විද්ධස්තා, තස්මා ඛයන්ති ච විරාගන්ති ච වුච්චති. යස්මා පනස්ස න උප්පාදො පඤ්ඤායති, න වයො, න ඨිතස්ස අඤ්ඤථත්තං තස්මා තං න ජායති න ජීයති න මීයතීති කත්වා **අමත**න්ති වුච්චති. උත්තමට්ඨෙන පන අතප්පකට්ඨෙන ච **පණීත**න්ති. **යදජ්ඣගා**ති යං අජ්ඣගා වින්දි පටිලභි, අත්තනො ඤාණබලෙන සච්ඡාකාසි. **සක්‍යමුනී**ති සක්‍යකුලප්පසුතත්තා සක්‍යො, මොනෙය්‍යධම්මසමන්නාගතත්තා මුනි, සක්‍යො එව මුනි සක්‍යමුනි. **සමාහිතො**ති අරියමග්ගසමාධිනා සමාහිතචිත්තො. **න තෙන ධම්මෙන සමත්ථි කිඤ්චී**ති තෙන ඛයාදිනාමකෙන සක්‍යමුනිනා අධිගතෙන ධම්මෙන සමං කිඤ්චි ධම්මජාතං නත්ථි. තස්මා සුත්තන්තරෙපි වුත්තං – ‘‘යාවතා, භික්ඛවෙ, ධම්මා සඞ්ඛතා වා අසඞ්ඛතා වා, විරාගො තෙසං අග්ගමක්ඛායතී’’තිආදි (අ. නි. 4.34; ඉතිවු. 90).

එවං භගවා නිබ්බානධම්මස්ස අඤ්ඤෙහි ධම්මෙහි අසමතං වත්වා ඉදානි තෙසං සත්තානං උප්පන්නඋපද්දවවූපසමත්ථං ඛයවිරාගාමතපණීතතාගුණෙහි නිබ්බානධම්මරතනස්ස අසදිසභාවං නිස්සාය සච්චවචනං පයුඤ්ජති **‘‘ඉදම්පි ධම්මෙ රතනං පණීතං, එතෙන සච්චෙන සුවත්ථි හොතූ’’**ති. තස්සත්ථො පුරිමගාථාය වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. ඉමිස්සාපි ගාථාය ආණා කොටිසතසහස්සචක්කවාළෙසු අමනුස්සෙහි පටිග්ගහිතාති.

යං බුද්ධසෙට්ඨොතිගාථාවණ්ණනා

5. එවං නිබ්බානධම්මගුණෙන සච්චං වත්වා ඉදානි මග්ගධම්මගුණෙන වත්තුමාරද්ධො **‘‘යං බුද්ධසෙට්ඨො’’**ති. තත්ථ ‘‘බුජ්ඣිතා සච්චානී’’තිආදිනා නයෙන බුද්ධො , උත්තමො පසංසනීයො චාති සෙට්ඨො, බුද්ධො ච සො සෙට්ඨො චාති බුද්ධසෙට්ඨො, අනුබුද්ධපච්චෙකබුද්ධසුතබුද්ධසඞ්ඛාතෙසු වා බුද්ධෙසු සෙට්ඨොති බුද්ධසෙට්ඨො. සො බුද්ධසෙට්ඨො යං පරිවණ්ණයී ‘‘අට්ඨඞ්ගිකොව මග්ගානං, ඛෙමං නිබ්බානපත්තියා’’ති (ම. නි. 2.215) ච ‘‘අරියං වො, භික්ඛවෙ, සම්මාසමාධිං දෙසිස්සාමි සඋපනිසං සපරික්ඛාර’’න්ති (ම. නි. 3.136) ච එවමාදිනා නයෙන තත්ථ තත්ථ පසංසි පකාසයි. **සුචි**න්ති කිලෙසමලසමුච්ඡෙදකරණතො අච්චන්තවොදානං. **සමාධිමානන්තරිකඤ්ඤමාහූ**ති යඤ්ච අත්තනො පවත්තිසමනන්තරං නියමෙනෙව ඵලපදානතො ‘‘ආනන්තරිකසමාධී’’ති ආහු. න හි මග්ගසමාධිම්හි උප්පන්නෙ තස්ස ඵලුප්පත්තිනිසෙධකො කොචි අන්තරායො අත්ථි. යථාහ –

> ‘‘අයඤ්ච පුග්ගලො සොතාපත්තිඵලසච්ඡිකිරියාය පටිපන්නො අස්ස, කප්පස්ස ච උඩ්ඩය්හනවෙලා අස්ස, නෙව තාව කප්පො උඩ්ඩය්හෙය්‍ය, යාවායං පුග්ගලො න සොතාපත්තිඵලං සච්ඡිකරොති, අයං වුච්චති

පුග්ගලො ඨිතකප්පී. සබ්බෙපි මග්ගසමඞ්ගිනො පුග්ගලා ඨිතකප්පිනො''ති (පු. ප. 17).

සමාධිනා තෙන සමො න විජ්ජතීති තෙන බුද්ධසෙට්ඨපරිවණ්ණිතෙන සුචිනා ආනන්තරිකසමාධිනා සමො රූපාවචරසමාධි වා අරූපාවචරසමාධි වා කොචි න විජ්ජති. කස්මා? තෙසං භාවිතත්තා තත්ථ තත්ථ බ්‍රහ්මලොකෙ උපපන්නස්සාපි පුන නිරයාදීසුපි උපපත්තිසම්භවතො, ඉමස්ස ච අරහත්තසමාධිස්ස භාවිතත්තා අරියපුග්ගලස්ස සබ්බූපපත්තිසමුග්ඝාතසම්භවතො. තස්මා සුත්තන්තරෙපි වුත්තං – ''යාවතා, භික්ඛවෙ, ධම්මා සඞ්ඛතා…පෙ…. අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො, තෙසං අග්ගමක්ඛායතී''තිආදි (අ. නි. 4.34; ඉතිවු. 90).

එවං භගවා ආනන්තරිකසමාධිස්ස අඤ්ඤෙහි සමාධීහි අසමතං වත්වා ඉදානි පුරිමනයෙනෙව මග්ගධම්මරතනස්ස අසදිසභාවං නිස්සාය සච්චවචනං පයුඤ්ජති **''ඉදම්පි ධම්මෙ…පෙ…. හොතූ''**ති. තස්සත්ථො පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. ඉමිස්සාපි ගාථාය ආණා කොටිසතසහස්සචක්කවාළෙසු අමනුස්සෙහි පටිග්ගහිතාති.

යෙ පුග්ගලාතිගාථාවණ්ණනා

6. එවං මග්ගධම්මගුණෙනාපි සච්චං වත්වා ඉදානි සඞ්ඝගුණෙනාපි වත්තුමාරද්ධො **''යෙ පුග්ගලා''**ති. තත්ථ **යෙති** අනියමෙත්වා උද්දෙසො. **පුග්ගලාති** සත්තා. **අට්ඨාති** තෙසං ගණනපරිච්ඡෙදො. තෙ හි චත්තාරො ච පටිපන්නා චත්තාරො ච ඵලෙ ඨිතාති අට්ඨ හොන්ති. **සතං පසත්ථාති** සප්පුරිසෙහි බුද්ධපච්චෙකබුද්ධබුද්ධසාවකෙහි අඤ්ඤෙහි ච දෙවමනුස්සෙහි පසත්ථා. කස්මා? සහජාතසීලාදිගුණයොගා. තෙසඤ්හි චම්පකවකුලකුසුමාදීනං සහජාතවණ්ණගන්ධාදයො විය සහජාතා සීලසමාධිආදයො ගුණා, තෙන තෙ වණ්ණගන්ධාදිසම්පන්නානි විය පුප්ඵානි දෙවමනුස්සානං සතං පියා මනාපා පසංසනීයා ච හොන්ති. තෙන වුත්තං **''යෙ පුග්ගලා අට්ඨසතං** පසත්ථා''ති.

අථ වා **යෙති** අනියමෙත්වා උද්දෙසො. **පුග්ගලාති** සත්තා. **අට්ඨසතන්ති** තෙසං ගණනපරිච්ඡෙදො. තෙ හි එකබීජී කොලංකොලො සත්තක්ඛත්තුපරමොති තයො සොතාපන්නා. කාමරූපාරූපභවෙසු අධිගතඵලා තයො සකදාගාමිනො. තෙ සබ්බෙපි චතුන්නං පටිපදානං වසෙන චතුවීසති. අන්තරාපරිනිබ්බායී, උපහච්චපරිනිබ්බායී, සසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායී, අසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායී, උද්ධංසොතො, අකනිට්ඨගාමීති අවිහෙසු පඤ්ච. තථා අතප්පසුදස්සසුදස්සීසු . අකනිට්ඨෙසු පන උද්ධංසොතවජ්ජා චත්තාරොති චතුවීසති අනාගාමිනො. සුක්ඛවිපස්සකො සමථයානිකොති ද්වෙ අරහන්තො. චත්තාරො මග්ගට්ඨාති චතුපඤ්ඤාස. තෙ සබ්බෙපි සද්ධාධුරපඤ්ඤාධුරානං වසෙන දිගුණා හුත්වා අට්ඨසතං හොන්ති. සෙසං වුත්තනයමෙව.

චත්තාරි එතානි යුගානි හොන්තීති තෙ සබ්බෙපි අට්ඨ වා අට්ඨසතං වාති විත්ථාරවසෙන උද්දිට්ඨපුග්ගලා සඞ්ඛෙපවසෙන සොතාපත්තිමග්ගට්ඨො ඵලට්ඨොති එකං යුගං, එවං යාව අරහත්තමග්ගට්ඨො ඵලට්ඨොති එකං යුගන්ති චත්තාරි යුගානි හොන්ති. **තෙ දක්ඛිණෙය්‍යාති** එත්ථ **තෙති** පුබ්බෙ අනියමෙත්වා උද්දිට්ඨානං නියමෙත්වා නිද්දෙසො. යෙ පුග්ගලා විත්ථාරවසෙන අට්ඨ වා, අට්ඨසතං වා, සඞ්ඛෙපවසෙන චත්තාරි යුගානි හොන්තීති වුත්තා, සබ්බෙපි තෙ දක්ඛිණං අරහන්තීති දක්ඛිණෙය්‍යා. දක්ඛිණා නාම කම්මඤ්ච කම්මවිපාකඤ්ච සද්දහිත්වා ''එස මෙ ඉදං වෙජ්ජකම්මං වා ජඞ්ඝපෙසනිකං වා කරිස්සතී''ති එවමාදීනි අනපෙක්ඛිත්වා දියමානො දෙය්‍යධම්මො, තං අරහන්ති නාම සීලාදිගුණයුත්තා පුග්ගලා, ඉමෙ ච තාදිසා, තෙන වුච්චන්ති ''තෙ දක්ඛිණෙය්‍යා''ති.

සුගතස්ස සාවකාති භගවා සොභනෙන ගමනෙන යුත්තත්තා, සොභනඤ්ච ඨානං ගතත්තා, සුට්ඨු ච ගතත්තා, සුට්ඨු එව ච ගදත්තා සුගතො, තස්ස සුගතස්ස. සබ්බෙපි තෙ වචනං සුණන්තීති සාවකා. කාමඤ්ච අඤ්ඤෙපි සුණන්ති, න පන සුත්වා කත්තබ්බකිච්චං කරොන්ති, ඉමෙ පන සුත්වා කත්තබ්බං ධම්මානුධම්මප්පටිපත්තිං කත්වා මග්ගඵලානි පත්තා, තස්මා ''සාවකා''ති වුච්චන්ති. **එතෙසු දින්නානි මහප්ඵලානීති** එතෙසු සුගතසාවකෙසු අප්පකානිපි දානානි දින්නානි පටිග්ගාහකතො දක්ඛිණාවිසුද්ධිභාවං උපගතත්තා මහප්ඵලානි හොන්ති. තස්මා සුත්තන්තරෙපි වුත්තං –

> ''යාවතා , භික්ඛවෙ , සඞ්ඝා වා ගණා වා තථාගතසාවකසඞ්ඝො, තෙසං අග්ගමක්ඛායති, යදිදං චත්තාරි පුරිසයුගානි අට්ඨ පුරිසපුග්ගලා, එස භගවතො සාවකසඞ්ඝො…පෙ…. අග්ගො විපාකො හොතී''ති (අ. නි. 4.34; 5.32; ඉතිවු. 90).

එවං භගවා සබ්බෙසම්පි මග්ගට්ඨඵලට්ඨානං වසෙන සඞ්ඝරතනස්ස ගුණං වත්වා ඉදානි තමෙව ගුණං නිස්සාය සච්චවචනං පයුඤ්ජති **''ඉදම්පි සඞ්ඝෙ''**ති. තස්සත්ථො පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. ඉමිස්සාපි ගාථාය ආණා කොටිසතසහස්සචක්කවාළෙසු අමනුස්සෙහි පටිග්ගහිතාති.

යෙ සුප්පයුත්තාතිගාථාවණ්ණනා

7. එවං මග්ගට්ඨඵලට්ඨානං වසෙන සඞ්ඝගුණෙන සච්චං වත්වා ඉදානි තතො එකච්චානං ඵලසමාපත්තිසුඛමනුභවන්තානං ඛීණාසවපුග්ගලානංයෙව ගුණෙන වත්තුමාරද්ධො **''යෙ සුප්පයුත්තා''**ති. තත්ථ **යෙති** අනියමිතුද්දෙසවචනං. **සුප්පයුත්තාති** සුට්ඨු පයුත්තා, අනෙකවිහිතං අනෙසනං පහාය සුද්ධාජීවිතං නිස්සාය විපස්සනාය

අත්තානං පයුඤ්ජිතුමාරද්ධාති අත්ථො. අථ වා **සුප්පයුත්තාති** සුවිසුද්ධකායවචීපයොගසමන්නාගතා, තෙන තෙසං සීලක්ඛන්ධං දස්සෙති. **මනසා දළ්හෙනාති** දළ්හෙන මනසා, ථිරසමාධියුත්තෙන චෙතසාති අත්ථො. තෙන තෙසං සමාධික්ඛන්ධං දස්සෙති. **නික්කාමිනොති** කායෙ ච ජීවිතෙ ච අනපෙක්ඛා හුත්වා පඤ්ඤාධුරෙන වීරියෙන සබ්බකිලෙසෙහි කතනික්කමනා. තෙන තෙසං වීරියසම්පන්නං පඤ්ඤක්ඛන්ධං දස්සෙති.

ගොතමසාසනම්හීති ගොත්තතො ගොතමස්ස තථාගතස්සෙව සාසනම්හි. තෙන ඉතො බහිද්ධා නානප්පකාරම්පි අමරතපං කරොන්තානං සුප්පයොගාදිගුණාභාවතො කිලෙසෙහි නික්කමනාභාවං දස්සෙති. **තෙති** පුබ්බෙ උද්දිට්ඨානං නිද්දෙසවචනං. **පත්තිපත්තාති** එත්ථ පත්තබ්බාති පත්ති, පත්තබ්බා නාම පත්තුං අරහා, යං පත්වා අච්චන්තයොගක්ඛෙමිනො හොන්ති, අරහත්තඵලස්සෙතං අධිවචනං, තං පත්තිං පත්තාති පත්තිපත්තා. **අමතන්ති** නිබ්බානං. **විගය්හාති** ආරම්මණවසෙන විගාහිත්වා. **ලද්ධාති** ලභිත්වා. **මුධාති** අබ්‍යයෙන කාකණිකමත්තම්පි බ්‍යයං අකත්වා. **නිබ්බුතින්ති** පටිප්පස්සද්ධකිලෙසදරථං ඵලසමාපත්තිං. **භුඤ්ජමානාති** අනුභවමානා. කිං වුත්තං හොති? යෙ ඉමස්මිං ගොතමසාසනම්හි සීලසම්පන්නත්තා සුප්පයුත්තා, සමාධිසම්පන්නත්තා මනසා දළ්හෙන, පඤ්ඤාසම්පන්නත්තා නික්කාමිනො , තෙ ඉමාය සම්මාපටිපදාය අමතං විගය්හ මුධා ලද්ධා ඵලසමාපත්තිසඤ්ඤිතං නිබ්බුතිං භුඤ්ජමානා පත්තිපත්තා නාම හොන්තීති.

එවං භගවා ඵලසමාපත්තිසුඛමනුභවන්තානං ඛීණාසවපුග්ගලානමෙව වසෙන සඞ්ඝරතනස්ස ගුණං වත්වා ඉදානි තමෙව ගුණං නිස්සාය සච්චවචනං පයුඤ්ජති **"ඉදම්පි සඞ්ඝෙ"**ති. තස්සත්ථො පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. ඉමිස්සාපි ගාථාය ආණා කොටිසතසහස්සචක්කවාළෙසු අමනුස්සෙහි පටිග්ගහිතාති.

යථින්දඛීලොතිගාථාවණ්ණනා

8. එවං ඛීණාසවපුග්ගලානං ගුණෙන සඞ්ඝාධිට්ඨානං සච්චං වත්වා ඉදානි බහුජනපච්චක්ඛෙන සොතාපන්නස්සෙව ගුණෙන වත්තුමාරද්ධො **"යථින්දඛීලො"**ති. තත්ථ **යථාති** උපමාවචනං. **ඉන්දඛීලොති** නගරද්වාරවිනිවාරණත්ථං උම්මාරබ්භන්තරෙ අට්ඨ වා දස වා හත්ථෙ පථවිං ඛණිත්වා ආකොටිතස්ස සාරදාරුමයථම්භස්සෙතං අධිවචනං. **පථවින්ති** භූමිං. **සිතොති** අන්තො පවිසිත්වා නිස්සිතො. **සියාති** භවෙය්‍ය. **චතුබ්භි වාතෙභීති** චතූහි දිසාහි ආගතෙහි වාතෙහි. **අසම්පකම්පියොති** කම්පෙතුං වා චාලෙතුං වා අසක්කුණෙය්‍යො. **තථූපමන්ති** තථාවිධං. **සප්පුරිසන්ති** උත්තමපුරිසං. **වදාමීති** භණාමි. **යො අරියසච්චානි අවෙච්ච පස්සතීති** යො චත්තාරි අරියසච්චානි පඤ්ඤාය අජ්ඣොගාහෙත්වා පස්සති. තත්ථ අරියසච්චානි කුමාරපඤ්හෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බානි.

අයං පනෙත්ථ **සඞ්ඛෙපත්ථො** – යථා හි ඉන්දඛීලො ගම්භීරනෙමතාය පථවිස්සිතො චතුබ්භි වාතෙහි අසම්පකම්පියො සියා, ඉමම්පි සප්පුරිසං තථූපමමෙව වදාමි, යො අරියසච්චානි අවෙච්ච පස්සති. කස්මා? යස්මා සොපි ඉන්දඛීලො විය චතූහි වාතෙහි සබ්බතිත්ථියවාදවාතෙහි අසම්පකම්පියො හොති, තම්හා දස්සනා කෙනචි කම්පෙතුං වා චාලෙතුං වා අසක්කුණෙය්‍යො. තස්මා සුත්තන්තරෙපි වුත්තං –

> "සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ, අයොඛීලො වා ඉන්දඛීලො වා ගම්භීරනෙමො සුනිඛාතො අචලො අසම්පකම්පී, පුරත්ථිමාය චෙපි දිසාය ආගච්ඡෙය්‍ය භුසා වාතවුට්ඨි, නෙව නං සඞ්කම්පෙය්‍ය න සම්පකම්පෙය්‍ය න සම්පචාලෙය්‍ය. පච්ඡිමාය…පෙ.… දක්ඛිණාය, උත්තරායපි චෙ…පෙ.… න සම්පචාලෙය්‍ය. තං කිස්ස හෙතු? ගම්භීරත්තා, භික්ඛවෙ, නෙමස්ස , සුනිඛාතත්තා ඉන්දඛීලස්ස. එවමෙව ඛො, භික්ඛවෙ, යෙ ච ඛො කෙචි සමණා වා බ්‍රාහ්මණා වා 'ඉදං දුක්ඛන්ති…පෙ.… පටිපදා'ති යථාභූතං පජානන්ති, තෙ න අඤ්ඤස්ස සමණස්ස වා බ්‍රාහ්මණස්ස වා මුඛං ඔලොකෙන්ති 'අයං නූන භවං ජානං ජානාති, පස්සං පස්සතී'ති. තං කිස්ස හෙතු? සුදිට්ඨත්තා, භික්ඛවෙ, චතුන්නං අරියසච්චාන"න්ති (සං. නි. 5.1109).

එවං භගවා බහුජනපච්චක්ඛස්ස සොතාපන්නස්සෙව වසෙන සඞ්ඝරතනස්ස ගුණං වත්වා ඉදානි තමෙව ගුණං නිස්සාය සච්චවචනං පයුඤ්ජති **"ඉදම්පි සඞ්ඝෙ"**ති. තස්සත්ථො පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. ඉමිස්සාපි ගාථාය ආණා කොටිසතසහස්සචක්කවාළෙසු අමනුස්සෙහි පටිග්ගහිතාති.

යෙ අරියසච්චානීතිගාථාවණ්ණනා

9. එවං අවිසෙසතො සොතාපන්නස්ස ගුණෙන සඞ්ඝාධිට්ඨානං සච්චං වත්වා ඉදානි යෙ තෙ තයො සොතාපන්නා එකබීජී කොලංකොලො සත්තක්ඛත්තුපරමොති. යථාහ –

> "ඉධෙකච්චො පුග්ගලො තිණ්ණං සංයොජනානං පරික්ඛයා සොතාපන්නො හොති…පෙ.… සො එකංයෙව භවං නිබ්බත්තෙත්වා දුක්ඛස්සන්තං කරොති, අයං එකබීජී. තථා ද්වෙ වා තීණි වා කුලානි සන්ධාවිත්වා සංසරිත්වා දුක්ඛස්සන්තං කරොති, අයං කොලංකොලො. තථා සත්තක්ඛත්තුං දෙවෙසු ච මනුස්සෙසු ච සන්ධාවිත්වා සංසරිත්වා දුක්ඛස්සන්තං කරොති, අයං සත්තක්ඛත්තුපරමො"ති (පු. ප. 31-33).

තෙසං සබ්බකනිට්ඨස්ස සත්තක්ඛත්තුපරමස්ස ගුණෙන වත්තුමාරද්ධො **“යෙ අරියසච්චානී”**ති. තත්ථ **යෙ අරියසච්චානීති** එතං වුත්තනයමෙව. **විභාවයන්තීති** පඤ්ඤාඔභාසෙන සච්චප්පටිච්ඡාදකං කිලෙසන්ධකාරං විධමිත්වා අත්තනො පකාසානි පාකටානි කරොන්ති. **ගම්භීරපඤ්ඤෙනාති** අප්පමෙය්‍යපඤ්ඤතාය සදෙවකස්ස ලොකස්ස ඤාණෙන අලබ්භනෙය්‍යප්පතිට්ඨපඤ්ඤෙන, සබ්බඤ්ඤුනාති වුත්තං හොති. **සුදෙසිතානීති** සමාසබ්‍යාසසාකල්‍යවෙකල්‍යාදීහි තෙහි තෙහි නයෙහි සුට්ඨු දෙසිතානි. **කිඤ්චාපි තෙ හොන්ති භුසං පමත්තාති** තෙ විභාවිතඅරියසච්චා පුග්ගලා කිඤ්චාපි දෙවරජ්ජචක්කවත්තිරජ්ජාදිප්පමාදට්ඨානං ආගම්ම භුසං පමත්තා හොන්ති, තථාපි සොතාපත්තිමග්ගඤාණෙන අභිසඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණස්ස නිරොධෙන ඨපෙත්වා සත්ත භවෙ අනමතග්ගෙ සංසාරෙ යෙ උප්පජ්ජෙය්‍යුං නාමඤ්ච රූපඤ්ච, තෙසං නිරුද්ධත්තා අත්ථඞ්ගතත්තා න අට්ඨමං භවං ආදියන්ති, සත්තමභවෙ එව පන විපස්සනං ආරභිත්වා අරහත්තං පාපුණන්ති.

එවං භගවා සත්තක්ඛත්තුපරමවසෙන සඞ්ඝරතනස්ස ගුණං වත්වා ඉදානි තමෙව ගුණං නිස්සාය සච්චවචනං පයුඤ්ජති **“ඉදම්පි සඞ්ඝෙ”**ති. තස්සත්ථො පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. ඉමිස්සාපි ගාථාය ආණා කොටිසතසහස්සචක්කවාළෙසු අමනුස්සෙහි පටිග්ගහිතාති.

සහාවස්සාතිගාථාවණ්ණනා

10. එවං සත්තක්ඛත්තුපරමස්ස අට්ඨමං භවං අනාදියනගුණෙන සඞ්ඝසාධිට්ඨානං සච්චං වත්වා ඉදානි තස්සෙව සත්ත භවෙ ආදියතොපි අඤ්ඤෙහි අප්පහීනභවාදානෙහි පුග්ගලෙහි විසිට්ඨෙන ගුණෙන වත්තුමාරද්ධො **“සහාවස්සා”**ති . තත්ථ **සහාවාති** සද්ධිංයෙව. **අස්සාති** ‘‘න තෙ භවං අට්ඨමමාදියන්ති’’ති වුත්තෙසු අඤ්ඤතරස්ස. **දස්සනසම්පදායාති** සොතාපත්තිමග්ගසම්පත්තියා. සොතාපත්තිමග්ගො හි නිබ්බානං දිස්වා කත්තබ්බකිච්චසම්පදාය සබ්බපඨමං නිබ්බානදස්සනතො ‘‘දස්සන’’න්ති වුච්චති, තස්ස අත්තනි පාතුභාවො දස්සනසම්පදා, තාය දස්සනසම්පදාය සහ එව. **තයස්සු ධම්මා ජහිතා භවන්තීති** එත්ථ **අස්සු**-ඉති පදපූරණමත්තෙ නිපාතො ‘‘ඉදං සු මෙ, සාරිපුත්ත, මහාවිකටභොජනස්මිං හොති’’තිආදීසු (ම. නි. 1.156) විය. යතො සහාවස්ස දස්සනසම්පදාය තයො ධම්මා ජහිතා භවන්ති පහීනා හොන්තීති අයමෙත්ථ අත්ථො.

ඉදානි ජහිතධම්මදස්සනත්ථමාහ **“සක්කායදිට්ඨී විචිකිච්ඡිතඤ්ච, සීලබ්බතං වාපි යදත්ථි කිඤ්චී”**ති. තත්ථ සති කායෙ විජ්ජමානෙ උපාදානක්ඛන්ධපඤ්චකාඛ්‍යෙ කායෙ වීසතිවත්ථුකා දිට්ඨි සක්කායදිට්ඨි, සති වා තත්ථ කායෙ දිට්ඨීතිපි සක්කායදිට්ඨි, යථාවුත්තප්පකාරෙ කායෙ විජ්ජමානා දිට්ඨීති අත්ථො. සතියෙව වා කායෙ දිට්ඨීතිපි සක්කායදිට්ඨි, යථාවුත්තප්පකාරෙ කායෙ විජ්ජමානෙ රූපාදිසඞ්ඛාතො අත්තාති එවං පවත්තා දිට්ඨීති අත්ථො. තස්සා ච පහීනත්තා සබ්බදිට්ඨිගතානි පහීනානෙව හොන්ති. සා හි නෙසං මූලං. සබ්බකිලෙසබ්‍යාධිවූපසමනතො පඤ්ඤා‘‘චිකිච්ඡිත’’න්ති වුච්චති, තං පඤ්ඤාචිකිච්ඡිතං ඉතො විගතං, තතො වා පඤ්ඤාචිකිච්ඡිතා ඉදං විගතන්ති විචිකිච්ඡිතං. ‘‘සත්ථරි කඞ්ඛතී’’තිආදිනා (ධ. ස. 1008; විභ. 915) නයෙන වුත්තාය අට්ඨවත්ථුකාය විමතියා එතං අධිවචනං. තස්සා පහීනත්තා සබ්බානිපි විචිකිච්ඡිතානි පහීනානි හොන්ති. තඤ්හි නෙසං මූලං. ‘‘ඉතො බහිද්ධා සමණබ්‍රාහ්මණානං සීලෙන සුද්ධි වතෙන සුද්ධී’’ති එවමාදීසු (ධ. ස. 1222; විභ. 938) ආගතං ගොසීලකුක්කුරසීලාදිකං සීලං ගොවතකුක්කුරවතාදිකඤ්ච වතං සීලබ්බතන්ති වුච්චති, තස්ස පහීනත්තා සබ්බම්පි නග්ගියමුණ්ඩිකාදිඅමරතපං පහීනං හොති. තඤ්හි තස්ස මූලං, තෙනෙව සබ්බාවසානෙ වුත්තං **“යදත්ථි කිඤ්චී”**ති. දුක්ඛදස්සනසම්පදාය චෙත්ථ සක්කායදිට්ඨි සමුදයදස්සනසම්පදාය විචිකිච්ඡිතං, මග්ගදස්සනනිබ්බානදස්සනසම්පදාය සීලබ්බතං පහීයතීති විඤ්ඤාතබ්බං.

චතූහපායෙහීතිගාථාවණ්ණනා

11. එවමස්ස කිලෙසවට්ටප්පහානං දස්සෙත්වා ඉදානි තස්මිං කිලෙසවට්ටෙ සති යෙන විපාකවට්ටෙන භවිතබ්බං, තප්පහානා තස්සාපි පහානං දීපෙන්තො ආහ **“චතූහපායෙහි ච විප්පමුත්තො”**ති. තත්ථ චත්තාරො අපායා නාම නිරයතිරච්ඡානපෙත්තිවිසයඅසුරකායා. තෙහි එස සත්ත භවෙ ආදියන්තොපි විප්පමුත්තොති අත්ථො.

එවමස්ස විපාකවට්ටප්පහානං දස්සෙත්වා ඉදානි යමස්ස විපාකවට්ටස්ස මූලභූතං කම්මවට්ටං, තස්සාපි පහානං දස්සෙන්තො ආහ **“ඡච්චාභිඨානානි අභබ්බ කාතු”**න්ති. තත්ථ **අභිඨානානීති** ඔළාරිකට්ඨානානි, තානි එස ඡ අභබ්බො කාතුං. තානි ච ‘‘අට්ඨානමෙතං, භික්ඛවෙ, අනවකාසො, යං දිට්ඨිසම්පන්නො පුග්ගලො මාතරං ජීවිතා වොරොපෙය්‍යා’’තිආදිනා (අ. නි. 1.271; ම. නි. 3.128; විභ. 809) නයෙන එකකනිපාතෙ වුත්තානි මාතුඝාතපිතුඝාතඅරහන්තඝාතලොහිතුප්පාදසඞ්ඝභෙදඅඤ්ඤසත්ථාරුද්දෙසකම්මානීති වෙදිතබ්බානි. තානි හි කිඤ්චාපි දිට්ඨිසම්පන්නො අරියසාවකො කුන්ථකිපිල්ලිකම්පි ජීවිතා න වොරොපෙති, අපිච ඛො පන පුථුජ්ජනභාවස්ස විගරහණත්ථං වුත්තානි. පුථුජ්ජනො හි අදිට්ඨිසම්පන්නත්තා එවංමහාසාවජ්ජානි අභිඨානානිපි කරොති, දස්සනසම්පන්නො පන අභබ්බො තානි කාතුන්ති. අභබ්බග්ගහණඤ්චෙත්ථ භවන්තරෙපි අකරණදස්සනත්ථං. භවන්තරෙපි හි එස අත්තනො අරියසාවකභාවං අජානන්තොපි ධම්මතාය එව එතානි වා ඡ පකතිපාණාතිපාතාදීනි වා පඤ්ච වෙරානි අඤ්ඤසත්ථාරුද්දෙසෙන සහ ඡ ඨානානි න කරොති, යානි සන්ධාය එකච්චෙ ‘‘ඡ ඡාභිඨානානී’’තිපි පඨන්ති. මතමච්ඡග්ගාහාදයො චෙත්ථ අරියසාවකගාමදාරකානං නිදස්සනං.

එවං භගවා සත්ත භවෙ ආදියතොපි අරියසාවකස්ස අඤ්ඤෙහි අප්පහීනභවාදානෙහි පුග්ගලෙහි විසිට්ඨගුණවසෙන සඞ්ඝරතනස්ස ගුණං වත්වා ඉදානි තමෙව ගුණං නිස්සාය සච්චවචනං පයුඤ්ජති **''ඉදම්පි සඞ්ඝෙ''**ති. තස්සත්ථො පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. ඉමිස්සාපි ගාථාය ආණා කොටිසතසහස්සචක්කවාළෙසු අමනුස්සෙහි පටිග්ගහිතාති.

කිඤ්චාපි සොතිගාථාවණ්ණනා

12. එවං සත්ත භවෙ ආදියතොපි අඤ්ඤෙහි අප්පහීනභවාදානෙහි පුග්ගලෙහි විසිට්ඨගුණෙන සඞ්ඝාධිට්ඨානං සච්චං වත්වා ඉදානි න කෙවලං දස්සනසම්පන්නො ඡ අභිඨානානි අභබ්බො කාතුං, කින්තු අප්පමත්තකම්පි පාපකම්මං කත්වා තස්ස පටිච්ඡාදනායපි අභබ්බොති පමාදවිහාරිනොපි දස්සනසම්පන්නස්ස කතප්පටිච්ඡාදනාභාවගුණෙන වත්තුමාරද්ධො **''කිඤ්චාපි සො කම්ම කරොති පාපක''**න්ති.

තස්සත්ථො – සො දස්සනසම්පන්නො කිඤ්චාපි සතිසම්මොසෙන පමාදවිහාරං ආගම්ම යං තං භගවතා ලොකවජ්ජං සඤ්චිච්චාතික්කමනං සන්ධාය වුත්තං ''යං මයා සාවකානං සික්ඛාපදං පඤ්ඤත්තං, තං මම සාවකා ජීවිතහෙතුපි නාතික්කමන්තී''ති (චූළව. 385; උදා. 45) තං ඨපෙත්වා අඤ්ඤං කුටිකාරසහසෙය්‍යාදිං පණ්ණත්තිවජ්ජවීතික්කමසඞ්ඛාතං බුද්ධප්පතිකුට්ඨං **කායෙන** පාපකම්මං කරොති, පදසොධම්මඋත්තරිඡප්පඤ්චවාචාධම්මදෙසනසම්ඵප්පලාපඵරුසවචනාදිං වා **වාචාය , උද චෙතසා වා** කත්ථචි ලොභදොසුප්පාදනං ජාතරූපාදිසාදියනං චීවරාදිපරිභොගෙසු අපච්චවෙක්ඛණාදිං වා පාපකම්මං කරොති. **අභබ්බො සො තස්ස පටිච්ඡදාය** න සො තං ''ඉදං අකප්පියමකරණීය''න්ති ජානිත්වා මුහුත්තම්පි පටිච්ඡාදෙති, තංඛණං එව පන සත්ථරි වා විඤ්ඤූසු වා සබ්‍රහ්මචාරීසු ආවි කත්වා යථාධම්මං පටිකරොති, ''න පුන කරිස්සාමී''ති එවං සංවරිතබ්බං වා සංවරති. කස්මා? යස්මා **අභබ්බතා දිට්ඨපදස්ස වුත්තා,** එවරූපම්පි පාපකම්මං කත්වා තස්ස පටිච්ඡාදාය දිට්ඨනිබ්බානපදස්ස දස්සනසම්පන්නස්ස පුග්ගලස්ස අභබ්බතා වුත්තාති අත්ථො.

කථං?

> ''සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ, දහරො කුමාරො මන්දො උත්තානසෙය්‍යකො හත්ථෙන වා පාදෙන වා අඞ්ගාරං අක්කමිත්වා ඛිප්පමෙව පටිසංහරති, එවමෙව ඛො, භික්ඛවෙ, ධම්මතා එසා දිට්ඨිසම්පන්නස්ස පුග්ගලස්ස, කිඤ්චාපි තථාරූපිං ආපත්තිං ආපජ්ජති, යථාරූපාය ආපත්තියා වුට්ඨානං පඤ්ඤායති. අථ ඛො නං ඛිප්පමෙව සත්ථරි වා විඤ්ඤූසු වා සබ්‍රහ්මචාරීසු දෙසෙති විවරති උත්තානීකරොති, දෙසෙත්වා විවරිත්වා උත්තානීකත්වා ආයතිං සංවරං ආපජ්ජතී''ති (ම. නි. 1.496).

එවං භගවා පමාදවිහාරිනොපි දස්සනසම්පන්නස්ස කතප්පටිච්ඡාදනාභාවගුණෙන සඞ්ඝරතනස්ස ගුණං වත්වා ඉදානි තමෙව ගුණං නිස්සාය සච්චවචනං පයුඤ්ජති **''ඉදම්පි සඞ්ඝෙ''**ති. තස්සත්ථො පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. ඉමිස්සාපි ගාථාය ආණා කොටිසතසහස්සචක්කවාළෙසු අමනුස්සෙහි පටිග්ගහිතාති.

වනප්පගුම්බෙතිගාථාවණ්ණනා

13. එවං සඞ්ඝපරියාපන්නානං පුග්ගලානං තෙන තෙන ගුණප්පකාරෙන සඞ්ඝාධිට්ඨානං සච්චං වත්වා ඉදානි ය්වායං භගවතා රතනත්තයගුණං දීපෙන්තෙන ඉධ සඞ්ඛෙපෙන අඤ්ඤත්‍ර ච විත්ථාරෙන පරියත්තිධම්මො දෙසිතො, තම්පි නිස්සාය පුන බුද්ධාධිට්ඨානං සච්චං වත්තුමාරද්ධො **''වනප්පගුම්බෙ යථා ඵුස්සිතග්ගෙ''**ති. තත්ථ ආසන්නසන්නිවෙසවත්තීනං රුක්ඛානං සමූහො වනං, මූලසාරඵෙග්ගුතචසාඛාපලාසෙහි පවුද්ධො ගුම්බො පගුම්බො, වනස්ස, වනෙ වා පගුම්බො **වනප්පගුම්බො**. ස්වායං ''වනප්පගුම්බෙ''ති වුත්තො, එවම්පි හි වත්තුං ලබ්භති ''අත්ථි සවිතක්කසවිචාරෙ , අත්ථි අවිතක්කවිචාරමත්තෙ, සුඛෙ දුක්ඛෙ ජීවෙ''තිආදීසු (දී. නි. 1.174; ම. නි. 2.228) විය. **යථා**ති උපමාවචනං. ඵුස්සිතානි අග්ගානි අස්සාති **ඵුස්සිතග්ගො,** සබ්බසාඛාපසාඛාසු සඤ්ජාතපුප්ඵොති අත්ථො. සො පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව ''ඵුස්සිතග්ගෙ''ති වුත්තො. **ගිම්හානමාසෙ පඨමස්මිං ගිම්හෙ**ති යෙ චත්තාරො ගිම්හානං මාසා, තෙසං චතුන්නං ගිම්හමාසානං එකස්මිං මාසෙ. කතරස්මිං මාසෙ ඉති චෙ? **පඨමස්මිං ගිම්හෙ,** චිත්‍රමාසෙති අත්ථො. සො හි ''පඨමගිම්හො''ති ච ''බාලවසන්තො''ති ච වුච්චති. තතො පරං පදත්ථතො පාකටමෙව.

අයං පනෙත්ථ **පිණ්ඩත්ථො** – යථා පඨමගිම්හනාමකෙ බාලවසන්තෙ නානාවිධරුක්ඛගහනෙ වනෙ සුපුප්ඵිතග්ගසාඛො තරුණරුක්ඛගච්ඡපරියායනාමො පගුම්බො අතිවිය සස්සිරිකො හොති, එවමෙව ඛන්ධායතනාදීහි සතිපට්ඨානසම්මප්පධානාදීහි සීලසමාධික්ඛන්ධාදීහි වා නානප්පකාරෙහි අත්ථප්පභෙදපුප්ඵෙහි අතිවිය සස්සිරිකත්තා තථූපමං නිබ්බානගාමිමග්ගදීපනතො නිබ්බානගාමිං පරියත්තිධම්මවරං නෙව ලාභහෙතු න සක්කාරාදිහෙතු, කෙවලන්තු මහාකරුණාය අබ්භුස්සාහිතහදයො සත්තානං පරමහිතාය අදෙසයීති. **පරමං හිතායා**ති එත්ථ ච ගාථාබන්ධසුඛත්ථං අනුනාසිකො. අයං පනත්ථො – පරමහිතාය නිබ්බානාය අදෙසයීති.

එවං භගවා ඉමං සුපුප්ඵිතග්ගවනප්පගුම්බසදිසං පරියත්තිධම්මං වත්වා ඉදානි තමෙව නිස්සාය බුද්ධාධිට්ඨානං සච්චවචනං පයුඤ්ජති **“ඉදම්පි බුද්ධෙ”**ති. තස්සත්ථො පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. කෙවලං පන ඉදම්පි යථාවුත්තපකාරපරියත්තිධම්මසඞ්ඛාතං බුද්ධෙ රතනං පණීතන්ති එවං යොජෙතබ්බං . ඉමිස්සාපි ගාථාය ආණා කොටිසතසහස්සචක්කවාළෙසු අමනුස්සෙහි පටිග්ගහිතාති.

වරො වරඤ්ඤූතිගාථාවණ්ණනා

14. එවං භගවා පරියත්තිධම්මෙන බුද්ධාධිට්ඨානං සච්චං වත්වා ඉදානි ලොකුත්තරධම්මෙන වත්තුමාරද්ධො **“වරො වරඤ්ඤූ”**ති. තත්ථ **වරො**ති පණීතාධිමුත්තිකෙහි ඉච්ඡිතො ‘‘අහො වත මයම්පි එවරූපා අස්සාමා’’ති, වරගුණයොගතො වා වරො උත්තමො සෙට්ඨොති අත්ථො. **වරඤ්ඤූ**ති නිබ්බානඤ්ඤූ. නිබ්බානඤ්හි සබ්බධම්මානං උත්තමට්ඨෙන වරං, තඤ්චෙස බොධිමූලෙ සයං පටිවිජ්ඣිත්වා අඤ්ඤාසි. **වරදො**ති පඤ්චවග්ගියභද්දවග්ගියජටිලාදීනං අඤ්ඤෙසඤ්ච දෙවමනුස්සානං නිබ්බෙධභාගියවාසනාභාගියවරධම්මදායීති අත්ථො. **වරාහරො**ති වරස්ස මග්ගස්ස ආහටත්තා වරාහරොති වුච්චති. සො හි භගවා දීපඞ්කරතො පභුති සමතිංස පාරමියො පූරෙන්තො පුබ්බකෙහි සම්මාසම්බුද්ධෙහි අනුයාතං පුරාණමග්ගවරමාහරි, තෙන ‘‘වරාහරො’’ති වුච්චති.

අපිච සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණප්පටිලාභෙන වරො, නිබ්බානසච්ඡිකිරියාය වරඤ්ඤූ, සත්තානං විමුත්තිසුඛදානෙන වරදො, උත්තමපටිපදාහරණෙන වරාහරො. එතෙහි ලොකුත්තරගුණෙහි අධිකස්ස කස්සචි ගුණස්ස අභාවතො අනුත්තරො.

අපරො නයො – වරො උපසමාධිට්ඨානපරිපූරණෙන, වරඤ්ඤූ පඤ්ඤාධිට්ඨානපරිපූරණෙන, වරදො චාගාධිට්ඨානපරිපූරණෙන, වරාහරො සච්චාධිට්ඨානපරිපූරණෙන, වරං මග්ගසච්චමාහරීති. තථා වරො පුඤ්ඤුස්සයෙන, වරඤ්ඤූ පඤ්ඤුස්සයෙන, වරදො බුද්ධභාවත්ථිකානං තදුපායසම්පදානෙන, වරාහරො පච්චෙකබුද්ධභාවත්ථිකානං තදුපායාහරණෙන, අනුත්තරො තත්ථ තත්ථ අසදිසතාය, අත්තනා වා අනාචරියකො හුත්වා පරෙසං ආචරියභාවෙන, ධම්මවරං අදෙසයි සාවකභාවත්ථිකානං තදත්ථාය ස්වාක්ඛාතතාදිගුණයුත්තස්ස ධම්මවරස්ස දෙසනතො. සෙසං වුත්තනයමෙවාති.

එවං භගවා නවවිධෙන ලොකුත්තරධම්මෙන අත්තනො ගුණං වත්වා ඉදානි තමෙව ගුණං නිස්සාය බුද්ධාධිට්ඨානං සච්චවචනං පයුඤ්ජති **“ඉදම්පි බුද්ධෙ”**ති. තස්සත්ථො පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. කෙවලං පන යං වරං ලොකුත්තරධම්මං එස අඤ්ඤාසි, යඤ්ච අදාසි, යඤ්ච ආහරි, යඤ්ච දෙසෙසි, ඉදම්පි බුද්ධෙ රතනං පණීතන්ති එවං යොජෙතබ්බං. ඉමිස්සාපි ගාථාය ආණා කොටිසතසහස්සචක්කවාළෙසු අමනුස්සෙහි පටිග්ගහිතාති.

ඛීණන්තිගාථාවණ්ණනා

15. එවං භගවා පරියත්තිධම්මඤ්ච නවලොකුත්තරධම්මඤ්ච නිස්සාය ද්වීහි ගාථාහි බුද්ධාධිට්ඨානං සච්චං වත්වා ඉදානි යෙ තං පරියත්තිධම්මං අස්සොසුං, සුතානුසාරෙන ච පටිපජ්ජිත්වා නවප්පකාරම්පි ලොකුත්තරධම්මං අධිගමිංසු, තෙසං අනුපාදිසෙසනිබ්බානපත්තිගුණං නිස්සාය පුන සඞ්ඝාධිට්ඨානං සච්චං වත්තුමාරද්ධො **“ඛීණං පුරාණ”**න්ති. තත්ථ **ඛීණ**න්ති සමුච්ඡින්නං. **පුරාණ**න්ති පුරාතනං. **නව**න්ති සම්පති වත්තමානං. **නත්ථි සම්භව**න්ති අවිජ්ජමානපාතුභාවං. **විරත්තචිත්තා**ති වීතරාගචිත්තා. **ආයතිකෙ භවස්මි**න්ති අනාගතමද්ධානං පුනබ්භවෙ. **තෙ**ති යෙසං ඛීණං පුරාණං නවං නත්ථි සම්භවං, යෙ ච ආයතිකෙ භවස්මිං විරත්තචිත්තා, තෙ ඛීණාසවා භික්ඛූ. **ඛීණබීජා**ති උච්ඡින්නබීජා. **අවිරූළ්හිඡන්දා**ති විරූළ්හිඡන්දවිරහිතා. **නිබ්බන්තී**ති විජ්ඣායන්ති. **ධීරා**ති ධිතිසම්පන්නා. **යථායං පදීපො**ති අයං පදීපො විය.

කිං වුත්තං හොති? යං තං සත්තානං උප්පජ්ජිත්වා නිරුද්ධම්පි පුරාණං අතීතකාලිකං කම්මං තණ්හාසිනෙහස්ස අප්පහීනත්තා පටිසන්ධිආහරණසමත්ථතාය අඛීණංයෙව හොති, තං පුරාණං කම්මං යෙසං අරහත්තමග්ගෙන තණ්හාසිනෙහස්ස සොසිතත්තා අග්ගිනා දඩ්ඪබීජමිව ආයතිං විපාකදානාසමත්ථතාය ඛීණං. යඤ්ච නෙසං බුද්ධපූජාදිවසෙන ඉදානි පවත්තමානං කම්මං නවන්ති වුච්චති, තඤ්ච තණ්හාපහානෙනෙව ඡින්නමූලපාදපපුප්ඵමිව ආයතිං ඵලදානාසමත්ථතාය යෙසං නත්ථි සම්භවං, යෙ ච තණ්හාපහානෙනෙව ආයතිකෙ භවස්මිං විරත්තචිත්තා, තෙ ඛීණාසවා භික්ඛූ ‘‘කම්මං ඛෙත්තං විඤ්ඤාණං බීජ’’න්ති (අ. නි. 3.77) එත්ථ වුත්තස්ස පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණස්ස කම්මක්ඛයෙනෙව ඛීණත්තා ඛීණබීජා. යොපි පුබ්බෙ පුනබ්භවසඞ්ඛාතාය විරූළ්හියා ඡන්දො අහොසි. තස්සපි සමුදයප්පහානෙනෙව පහීනත්තා පුබ්බෙ විය චුතිකාලෙ අසම්භවෙන අවිරූළ්හිඡන්දා ධිතිසම්පන්නත්තා ධීරා චරිමවිඤ්ඤාණනිරොධෙන යථායං පදීපො නිබ්බුතො, එවං නිබ්බන්ති, පුන ‘‘රූපිනො වා අරූපිනො වා’’ති එවමාදිං පඤ්ඤත්තිපථං අච්චෙන්තීති. තස්මිං කිර සමයෙ නගරදෙවතානං පූජනත්ථාය ජාලිතෙසු පදීපෙසු එකො පදීපො විජ්ඣායි, තං දස්සෙන්තො ආහ ‘‘යථායං පදීපො’’ති.

එවං භගවා යෙ තං පුරිමාහි ද්වීහි ගාථාහි වුත්තං පරියත්තිධම්මං අස්සොසුං, සුතානුසාරෙන ච පටිපජ්ජිත්වා නවප්පකාරම්පි ලොකුත්තරධම්මං අධිගමිංසු, තෙසං අනුපාදිසෙසනිබ්බානපත්තිගුණං වත්වා ඉදානි තමෙව ගුණං

නිස්සාය සඞ්ඝාධිට්ඨානං සච්චවචනං පයුඤ්ජන්තො දෙසනං සමාපෙසි **“ඉදම්පි සඞ්ඝෙ”**ති. තස්සත්ථො පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො. කෙවලං පන ඉදම්පි යථාවුත්තෙන පකාරෙන ඛීණාසවභික්ඛූනං නිබ්බානසඞ්ඛාතං සඞ්ඝෙ රතනං පණීතන්ති එවං යොජෙතබ්බං. ඉමිස්සාපි ගාථාය ආණා කොටිසතසහස්සචක්කවාළෙසු අමනුස්සෙහි පටිග්ගහිතාති.

දෙසනාපරියොසානෙ රාජකුලස්ස සොත්ථි අහොසි, සබ්බූපද්දවා වූපසමිංසු, චතුරාසීතියා පාණසහස්සානං ධම්මාභිසමයො අහොසි.

යානීධාතිගාථාත්තයවණ්ණනා

16. අථ සක්කො දෙවානමින්දො ‘‘භගවතා රතනත්තයගුණං නිස්සාය සච්චවචනං පයුඤ්ජමානෙන නාගරස්ස සොත්ථි කතා, මයාපි නාගරස්ස සොත්ථිත්ථං රතනත්තයගුණං නිස්සාය කිඤ්චි වත්තබ්බ’’න්ති චින්තෙත්වා අවසානෙ ගාථාත්තයං අභාසි **“යානීධ භූතානී”**ති තත්ථ යස්මා බුද්ධො යථා ලොකහිතත්ථාය උස්සුක්කං ආපන්නෙහි ආගන්තබ්බං , තථා ආගතතො යථා ච තෙහි ගන්තබ්බං, තථා ගතතො යථා ච තෙහි ආජානිතබ්බං, තථා ආජානනතො, යථා ච ජානිතබ්බං, තථා ජානනතො, යඤ්ච තථෙව හොති, තස්ස ගදනතො ච ‘‘තථාගතො’’ති වුච්චති. යස්මා ච සො දෙවමනුස්සෙහි පුප්ඵගන්ධාදිනා බහි නිබ්බත්තෙන උපකාරකෙන, ධම්මානුධම්මපටිපත්තාදිනා ච අත්තනි නිබ්බත්තෙන අතිවිය පූජිතො, තස්මා සක්කො දෙවානමින්දො සබ්බං දෙවපරිසං අත්තනා සද්ධිං සම්පිණ්ඩෙත්වා ආහ **“තථාගතං දෙවමනුස්සපූජිතං, බුද්ධං නමස්සාම සුවත්ථි හොතූ”**ති.

17. යස්මා පන ධම්මෙ මග්ගධම්මො යථා යුගනද්ධසමථවිපස්සනාබලෙන ගන්තබ්බං කිලෙසපක්ඛං සමුච්ඡින්දන්තෙන, තථා ගතොති තථාගතො. නිබ්බානධම්මොපි යථා ගතො පඤ්ඤාය පටිවිද්ධො සබ්බදුක්ඛප්පටිඝාතාය සම්පජ්ජති, බුද්ධාදීහි තථා අවගතො, තස්මා ‘‘තථාගතො’’ත්වෙව වුච්චති. යස්මා ච සඞ්ඝොපි යථා අත්තහිතාය පටිපන්නෙහි ගන්තබ්බං තෙන තෙන මග්ගෙන, තථා ගතොති ‘‘තථාගතො’’ත්වෙව වුච්චති. තස්මා අවසෙසගාථාද්වයෙපි **තථාගතං ධම්මං නමස්සාම සුවත්ථි හොතු, තථාගතං සඞ්ඝං නමස්සාම සුවත්ථි හොතූ**ති වුත්තං. සෙසං වුත්තනයමෙවාති.

එවං සක්කො දෙවානමින්දො ඉමං ගාථාත්තයං භාසිත්වා භගවන්තං පදක්ඛිණං කත්වා දෙවපුරමෙව ගතො සද්ධිං දෙවපරිසාය. භගවා පන තදෙව රතනසුත්තං දුතියදිවසෙපි දෙසෙසි, පුන චතුරාසීතියා පාණසහස්සානං ධම්මාභිසමයො අහොසි, එවං යාව සත්තමදිවසං දෙසෙසි, දිවසෙ දිවසෙ තථෙව ධම්මාභිසමයො අහොසි. භගවා අඩ්ඪමාසමෙව වෙසාලියං විහරිත්වා රාජූනං ‘‘ගච්ඡාමා’’ති පටිවෙදෙසි. තතො රාජානො දිගුණෙන සක්කාරෙන පුන තීහි දිවසෙහි භගවන්තං ගඞ්ගාතීරං නයිංසු. ගඞ්ගාය නිබ්බත්තා නාගරාජානො චින්තෙසුං ‘‘මනුස්සා තථාගතස්ස සක්කාරං කරොන්ති, මයං කිං න කරිස්සාමා’’ති සුවණ්ණරජතමණිමයා නාවායො මාපෙත්වා සුවණ්ණරජතමණිමයෙ එව පල්ලඞ්කෙ පඤ්ඤපෙත්වා පඤ්චවණ්ණපදුමසඤ්ඡන්නං උදකං කරිත්වා ‘‘අම්හාකං අනුග්ගහං කරොථා’’ති භගවන්තං යාචිංසු. භගවා අධිවාසෙත්වා රතනනාවමාරුළ්හො, පඤ්ච ච භික්ඛුසතානි පඤ්චසතං නාවායො අභිරුළ්හා. නාගරාජානො භගවන්තං සද්ධිං භික්ඛුසඞ්ඝෙන නාගභවනං පවෙසෙසුං. තත්‍ර සුදං භගවා සබ්බරත්තිං නාගපරිසාය ධම්මං දෙසෙසි. දුතියදිවසෙ දිබ්බෙහි ඛාදනීයභොජනීයෙහි මහාදානං අකංසු, භගවා අනුමොදිත්වා නාගභවනා නික්ඛමි.

භුමට්ඨා දෙවා ‘‘මනුස්සා ච නාගා ච තථාගතස්ස සක්කාරං කරොන්ති, මයං කිං න කරිස්සාමා’’ති චින්තෙත්වා වනප්පගුම්බරුක්ඛපබ්බතාදීසු ඡත්තාතිඡත්තානි උක්ඛිපිංසු. එතෙනෙව උපායෙන යාව අකනිට්ඨබ්‍රහ්මභවනං, තාව මහාසක්කාරවිසෙසො නිබ්බත්ති. බිම්බිසාරොපි ලිච්ඡවීහි ආගතකාලෙ කතසක්කාරතො දිගුණමකාසි. පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව පඤ්චහි දිවසෙහි භගවන්තං රාජගහං ආනෙසි.

රාජගහමනුප්පත්තෙ භගවති පච්ඡාභත්තං මණ්ඩලමාළෙ සන්නිපතිතානං භික්ඛූනං අයමන්තරකථා උදපාදි ‘‘අහො බුද්ධස්ස භගවතො ආනුභාවො, යං උද්දිස්ස ගඞ්ගාය ඔරතො ච පාරතො ච අට්ඨයොජනො භූමිභාගො නින්නඤ්ච ථලඤ්ච සමං කත්වා වාලුකාය ඔකිරිත්වා පුප්ඵෙහි සඤ්ඡන්නො, යොජනප්පමාණං ගඞ්ගාය උදකං නානාවණ්ණෙහි පදුමෙහි සඤ්ඡන්නං, යාව අකනිට්ඨභවනං, තාව ඡත්තාතිඡත්තානි උස්සිතානී’’ති. භගවා තං පවත්තිං ඤත්වා ගන්ධකුටිතො නික්ඛමිත්වා තඞ්ඛණානුරූපෙන පාටිහාරියෙන ගන්ත්වා මණ්ඩලමාළෙ පඤ්ඤත්තවරබුද්ධාසනෙ නිසීදි. නිසජ්ජ ඛො භගවා භික්ඛූ ආමන්තෙසි – ‘‘කාය නුත්ථ, භික්ඛවෙ, එතරහි කථාය සන්නිසින්නා’’ති. භික්ඛූ සබ්බං ආරොචෙසුං භගවා එතදවොච – ‘‘න, භික්ඛවෙ, අයං පූජාවිසෙසො මය්හං බුද්ධානුභාවෙන නිබ්බත්තො, න නාගදෙවබ්‍රහ්මානුභාවෙන, අපිච ඛො පුබ්බෙ අප්පමත්තකපරිච්චාගානුභාවෙන නිබ්බත්තො’’ති. භික්ඛූ ආහංසු ‘‘න මයං, භන්තෙ, තං අප්පමත්තකං පරිච්චාගං ජානාම, සාධු නො භගවා තථා කථෙතු, යථා මයං තං ජානෙය්‍යාමා’’ති.

භගවා ආහ – භූතපුබ්බං, භික්ඛවෙ, තක්කසිලායං සඞ්ඛො නාම බ්‍රාහ්මණො අහොසි. තස්ස පුත්තො සුසීමො නාම මාණවො සොළසවස්සුද්දෙසිකො වයෙන. සො එකදිවසං පිතරං උපසඞ්කමිත්වා අභිවාදෙත්වා එකමන්තං අට්ඨාසි. අථ තං පිතා ආහ ‘‘කිං, තාත, සුසීමා’’ති? සො ආහ ‘‘ඉච්ඡාමහං, තාත, බාරාණසිං ගන්ත්වා සිප්පං උග්ගහෙතු’’න්ති. ‘‘තෙන හි , තාත, සුසීම, අසුකො නාම බ්‍රාහ්මණො මම සහායකො, තස්ස සන්තිකං ගන්ත්වා උග්ගණ්හාහී’’ති

කහාපණසහස්සං අදාසි. සො තං ගහෙත්වා මාතාපිතරො අභිවාදෙත්වා අනුපුබ්බෙන බාරාණසිං ගන්ත්වා උපචාරයුත්තෙන විධිනා ආචරියං උපසඞ්කමිත්වා අභිවාදෙත්වා අත්තානං නිවෙදෙසි. ආචරියො ''මම සහායකස්ස පුත්තො''ති මාණවං සම්පටිච්ඡිත්වා සබ්බං පාහුනෙය්‍යවත්තමකාසි. සො අද්ධානකිලමථං විනොදෙත්වා තං කහාපණසහස්සං ආචරියස්ස පාදමූලෙ ඨපෙත්වා සිප්පං උග්ගහෙතුං ඔකාසං යාචි. ආචරියො ඔකාසං කත්වා උග්ගණ්හාපෙසි.

සො ලහුඤ්ච ගණ්හන්තො, බහුඤ්ච ගණ්හන්තො, ගහිතගහිතඤ්ච සුවණ්ණභාජනෙ පක්ඛිත්තතෙලමිව අවිනස්සමානං ධාරෙන්තො, ද්වාදසවස්සිකං සිප්පං කතිපයමාසෙනෙව පරියොසාපෙසි. සො සජ්ඣායං කරොන්තො ආදිමජ්ඣංයෙව පස්සති, නො පරියොසානං. අථ ආචරියං උපසඞ්කමිත්වා ආහ ''ඉමස්ස සිප්පස්ස ආදිමජ්ඣමෙව පස්සාමි, නො පරියොසාන''න්ති. ආචරියො ආහ ''අහම්පි, තාත, එවමෙවා''ති. අථ කො, ආචරිය, ඉමස්ස සිප්පස්ස පරියොසානං ජානාතීති? ඉසිපතනෙ, තාත, ඉසයො අත්ථි, තෙ ජානෙය්‍යුන්ති. තෙ උපසඞ්කමිත්වා පුච්ඡාමි, ආචරියාති? පුච්ඡ, තාත, යථාසුඛන්ති. සො ඉසිපතනං ගන්ත්වා පච්චෙකබුද්ධෙ උපසඞ්කමිත්වා පුච්ඡි ''අපි, භන්තෙ, පරියොසානං ජානාථා''ති? ආම, ආවුසො, ජානාමාති. තං මම්පි සික්ඛාපෙථාති. තෙන හාවුසො, පබ්බජාහි, න සක්කා අපබ්බජිතෙන සික්ඛාපෙතුන්ති. සාධු, භන්තෙ, පබ්බාජෙථ වා මං, යං වා ඉච්ඡථ, තං කත්වා පරියොසානං ජානාපෙථාති. තෙ තං පබ්බාජෙත්වා කම්මට්ඨානෙ නියොජෙතුං අසමත්ථා ''එවං තෙ නිවාසෙතබ්බං, එවං පාරුපිතබ්බ''න්තිආදිනා නයෙන ආභිසමාචාරිකං සික්ඛාපෙසුං. සො තත්ථ සික්ඛන්තො උපනිස්සයසම්පන්නත්තා න චිරෙනෙව පච්චෙකබොධිං අභිසම්බුජ්ඣි. සකලබාරාණසියං ''සුසීමපච්චෙකබුද්ධො''ති පාකටො අහොසි ලාභග්ගයසග්ගප්පත්තො සම්පන්නපරිවාරො. සො අප්පායුකසංවත්තනිකස්ස කම්මස්ස කතත්තා න චිරෙනෙව පරිනිබ්බායි. තස්ස පච්චෙකබුද්ධා ච මහාජනකායො ච සරීරකිච්චං කත්වා ධාතුයො ගහෙත්වා නගරද්වාරෙ ථූපං පතිට්ඨාපෙසුං.

අථ ඛො සඞ්ඛො බ්‍රාහ්මණො ''පුත්තො මෙ චිරගතො, න චස්ස පවත්තිං ජානාමී''ති පුත්තං දට්ඨුකාමො තක්කසිලාය නික්ඛමිත්වා අනුපුබ්බෙන බාරාණසිං ගන්ත්වා මහාජනකායං සන්නිපතිතං දිස්වා ''අද්ධා බහූසු එකොපි මෙ පුත්තස්ස පවත්තිං ජානිස්සතී''ති චින්තෙන්තො උපසඞ්කමිත්වා පුච්ඡි ''සුසීමො නාම මාණවො ඉධ ආගතො අත්ථි, අපි නු තස්ස පවත්තිං ජානාථා''ති? තෙ ''ආම, බ්‍රාහ්මණ, ජානාම, ඉමස්මිං නගරෙ බ්‍රාහ්මණස්ස සන්තිකෙ තිණ්ණං වෙදානං පාරගූ හුත්වා පච්චෙකබුද්ධානං සන්තිකෙ පබ්බජිත්වා පච්චෙකබුද්ධො හුත්වා අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බායි, අයමස්ස ථූපො පතිට්ඨාපිතො''ති ආහංසු. සො භූමිං හත්ථෙන පහරිත්වා රොදිත්වා ච පරිදෙවිත්වා ච තං චෙතියඞ්ගණං ගන්ත්වා තිණානි උද්ධරිත්වා උත්තරසාටකෙන වාලුකං ආනෙත්වා පච්චෙකබුද්ධචෙතියඞ්ගණෙ ඔකිරිත්වා කමණ්ඩලුතො උදකෙන සමන්තතො භූමිං පරිප්ඵොසිත්වා වනපුප්ඵෙහි පූජං කත්වා උත්තරසාටකෙන පටාකං ආරොපෙත්වා ථූපස්ස උපරි අත්තනො ඡත්තං බන්ධිත්වා පක්කාමීති.

එවං අතීතං දෙසෙත්වා ජාතකං පච්චුප්පන්නෙන අනුසන්ධෙන්තො භික්ඛූනං ධම්මකථං කථෙසි. ''සියා ඛො පන වො, භික්ඛවෙ, එවමස්ස 'අඤ්ඤො නූන තෙන සමයෙන සඞ්ඛො බ්‍රාහ්මණො අහොසී'ති, න ඛො පනෙතං එවං දට්ඨබ්බං, අහං තෙන සමයෙන සඞ්ඛො බ්‍රාහ්මණො අහොසිං, මයා සුසීමස්ස පච්චෙකබුද්ධස්ස චෙතියඞ්ගණෙ තිණානි උද්ධටානි, තස්ස මෙ කම්මස්ස නිස්සන්දෙන අට්ඨයොජනමග්ගං විගතඛාණුකණ්ටකං කත්වා සමං සුද්ධමකංසු. මයා තත්ථ වාලුකා ඔකිණ්ණා, තස්ස මෙ නිස්සන්දෙන අට්ඨයොජනමග්ගෙ වාලුකං ඔකිරිංසු. මයා තත්ථ වනකුසුමෙහි පූජා කතා, තස්ස මෙ නිස්සන්දෙන නවයොජනෙ මග්ගෙ ථලෙ ච උදකෙ ච නානාපුප්ඵෙහි පුප්ඵසන්ථරමකංසු. මයා තත්ථ කමණ්ඩලුදකෙන භූමි පරිප්ඵොසිතා, තස්ස මෙ නිස්සන්දෙන වෙසාලියං පොක්ඛරවස්සං වස්සි. මයා තස්මිං චෙතියෙ පටාකා ආරොපිතා, ඡත්තඤ්ච බද්ධං, තස්ස මෙ නිස්සන්දෙන යාව අකනිට්ඨභවනා පටාකා ච ආරොපිතා, ඡත්තාතිඡත්තානි ච උස්සිතානි. ඉති ඛො, භික්ඛවෙ, අයං මය්හං පූජාවිසෙසො නෙව බුද්ධානුභාවෙන නිබ්බත්තො , න නාගදෙවබ්‍රහ්මානුභාවෙන, අපිච ඛො අප්පමත්තකපරිච්චාගානුභාවෙන නිබ්බත්තො''ති. ධම්මකථාපරියොසානෙ ඉමං ගාථමභාසි –

''මත්තාසුඛපරිච්චාගා, පස්සෙ චෙ විපුලං සුඛං;
චජෙ මත්තාසුඛං ධීරො, සම්පස්සං විපුලං සුඛ''න්ති. (ධ. ප. 290);

පරමත්ථජොතිකාය ඛුද්දකපාඨ-අට්ඨකථාය

රතනසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. තිරොකුට්ටසුත්තවණ්ණනා

නික්ඛෙපප්පයොජනං

ඉදානි **“තිරොකුට්ටෙසු තිට්ඨන්තී”**තිආදිනා රතනසුත්තානන්තරං නික්ඛිත්තස්ස තිරොකුට්ටසුත්තස්ස අත්ථවණ්ණනාක්කමො අනුප්පත්තො, තස්ස ඉධ නික්ඛෙපප්පයොජනං වත්වා අත්ථවණ්ණනං කරිස්සාම.

තත්ථ ඉදඤ්හි තිරොකුට්ටං ඉමිනා අනුක්කමෙන භගවතා අවුත්තම්පි යායං ඉතො පුබ්බෙ නානප්පකාරෙන කුසලකම්මපටිපත්ති දස්සිතා, තත්ථ පමාදං ආපජ්ජමානො නිරයතිරච්ඡානයොනීහි විසිට්ඨතරෙපි ඨානෙ උප්පජ්ජමානො යස්මා එවරූපෙසු පෙතෙසු උප්පජ්ජති, තස්මා න එත්ථ පමාදො කරණීයොති දස්සනත්ථං, යෙහි ච භූතෙහි උපද්දුතාය වෙසාලියා උපද්දවවූපසමනත්ථං රතනසුත්තං වුත්තං, තෙසු එකච්චානි එවරූපානීති දස්සනත්ථං වා වුත්තන්ති.

ඉදමස්ස ඉධ නික්ඛෙපප්පයොජනං වෙදිතබ්බං.

අනුමොදනාකථා

යස්මා පනස්ස අත්ථවණ්ණනා –

> ‘‘යෙන යත්ථ යදා යස්මා, තිරොකුට්ටං පකාසිතං;
> පකාසෙත්වාන තං සබ්බං, කයිරමානා යථාක්කමං;
> සුකතා හොති තස්මාහං, කරිස්සාමි තථෙව තං’’.

කෙන පනෙතං පකාසිතං, කත්ථ කදා කස්මා චාති? වුච්චතෙ – භගවතා පකාසිතං, තං ඛො පන රාජගහෙ දුතියදිවසෙ රඤ්ඤො මාගධස්ස අනුමොදනත්ථං. ඉමස්ස චත්ථස්ස විභාවනත්ථං අයමෙත්ථ විත්ථාරකථා කථෙතබ්බා –

ඉතො ද්වානවුතිකප්පෙ කාසි නාම නගරං අහොසි. තත්ථ ජයසෙනො නාම රාජා. තස්ස සිරිමා නාම දෙවී, තස්සා කුච්ඡියං ඵුස්සො නාම බොධිසත්තො නිබ්බත්තිත්වා අනුපුබ්බෙන සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුජ්ඣි. ජයසෙනො රාජා ‘‘මම පුත්තො අභිනික්ඛමිත්වා බුද්ධො ජාතො, මය්හමෙව බුද්ධො, මය්හං ධම්මො, මය්හං සඞ්ඝො’’ති මමත්තං උප්පාදෙත්වා සබ්බකාලං සයමෙව උපට්ඨහති, න අඤ්ඤෙසං ඔකාසං දෙති.

භගවතො කනිට්ඨභාතරො වෙමාතිකා තයො භාතරො චින්තෙසුං – ‘‘බුද්ධා නාම සබ්බලොකහිතාය උප්පජ්ජන්ති, න චෙකස්සෙවත්ථාය, අම්හාකඤ්ච පිතා අඤ්ඤෙසං ඔකාසං න දෙති, කථං නු මයං ලභෙය්‍යාම භගවන්තං උපට්ඨාතු’’න්ති. තෙසං එතදහොසි – ‘‘හන්ද මයං කිඤ්චි උපායං කරොමා’’ති. තෙ පච්චන්තං කුපිතං විය කාරාපෙසුං. තතො රාජා ‘‘පච්චන්තො කුපිතො’’ති සුත්වා තයොපි පුත්තෙ පච්චන්තවූපසමනත්ථං පෙසෙසි. තෙ වූපසමෙත්වා ආගතා, රාජා තුට්ඨො වරං අදාසි ‘‘යං ඉච්ඡථ, තං ගණ්හථා’’ති. තෙ ‘‘මයං භගවන්තං උපට්ඨාතුං ඉච්ඡාමා’’ති ආහංසු. රාජා ‘‘එතං ඨපෙත්වා අඤ්ඤං ගණ්හථා’’ති ආහ. තෙ ‘‘මයං අඤ්ඤෙන අනත්ථිකා’’ති ආහංසු. තෙන හි පරිච්ඡෙදං කත්වා ගණ්හථාති. තෙ සත්ත වස්සානි යාචිංසු, රාජා න අදාසි. එවං ඡ, පඤ්ච, චත්තාරි, තීණි, ද්වෙ, එකං, සත්ත මාසානි, ඡ, පඤ්ච, චත්තාරීති යාව තෙමාසං යාචිංසු. රාජා ‘‘ගණ්හථා’’ති අදාසි.

තෙ වරං ලභිත්වා පරමතුට්ඨා භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා වන්දිත්වා ආහංසු – ‘‘ඉච්ඡාම මයං, භන්තෙ, භගවන්තං තෙමාසං උපට්ඨාතුං, අධිවාසෙතු නො, භන්තෙ , භගවා ඉමං තෙමාසං වස්සාවාස’’න්ති. අධිවාසෙසි භගවා තුණ්හීභාවෙන. තතො තෙ අත්තනො ජනපදෙ නියුත්තකපුරිසස්ස ලෙඛං පෙසෙසුං ‘‘ඉමං තෙමාසං අම්හෙහි භගවා උපට්ඨාතබ්බො, විහාරං ආදිං කත්වා සබ්බං භගවතො උපට්ඨානසම්භාරං කරොහී’’ති. සො තං සබ්බං සම්පාදෙත්වා පටිනිවෙදෙසි. තෙ කාසායවත්ථනිවත්ථා හුත්වා අඩ්ඪතෙය්‍යෙහි පුරිසසහස්සෙහි වෙය්‍යාවච්චකරෙහි භගවන්තං සක්කච්චං උපට්ඨහමානා ජනපදං නෙත්වා විහාරං නිය්‍යාතෙත්වා වසාපෙසුං.

තෙසං භණ්ඩාගාරිකො එකො ගහපතිපුත්තො සපජාපතිකො සද්ධො අහොසි පසන්නො. සො බුද්ධප්පමුඛස්ස සඞ්ඝස්ස දානවත්තං සක්කච්චං අදාසි. ජනපදෙ නියුත්තකපුරිසො තං ගහෙත්වා ජානපදෙහි එකාදසමත්තෙහි පුරිසසහස්සෙහි සද්ධිං සක්කච්චමෙව දානං පවත්තාපෙසි. තත්ථ කෙචි ජානපදා පටිහතචිත්තා අහෙසුං. තෙ දානස්ස අන්තරායං කත්වා දෙය්‍යධම්මෙ අත්තනා ඛාදිංසු, භත්තසාලඤ්ච අග්ගිනා දහිංසු. පවාරිතෙ රාජපුත්තා භගවතො මහන්තං සක්කාරං කත්වා භගවන්තං පුරක්ඛත්වා පිතුනො සකාසමෙව අගමංසු. තත්ථ ගන්ත්වා එව භගවා පරිනිබ්බායි. රාජා ච රාජපුත්තා ච ජනපදෙ නියුත්තකපුරිසො ච භණ්ඩාගාරිකො ච අනුපුබ්බෙන කාලං කත්වා සද්ධිං පරිසාය සග්ගෙ උප්පජ්ජිංසු, පටිහතචිත්තජනා නිරයෙසු නිබ්බත්තිංසු. එවං තෙසං ද්වින්නං ගණානං සග්ගතො සග්ගං, නිරයතො නිරයං උපපජ්ජන්තානං ද්වානවුතිකප්පා වීතිවත්තා.

අථ ඉමස්මිං භද්දකප්පෙ කස්සපබුද්ධස්ස කාලෙ තෙ පටිහතචිත්තජනා පෙතෙසු උප්පන්නා. තදා මනුස්සා අත්තනො ඤාතකානං පෙතානං අත්ථාය දානං දත්වා උද්දිසන්ති ‘‘ඉදං අම්හාකං ඤාතීනං හොතූ’’ති. තෙ සම්පත්තිං ලභන්ති. අථ ඉමෙපි පෙතා තං දිස්වා භගවන්තං කස්සපං උපසඞ්කමිත්වා පුච්ඡිංසු – ‘‘කිං නු බො, භන්තෙ, මයම්පි එවරූපං සම්පත්තිං ලභෙය්‍යාමා’’ති? භගවා ආහ – ‘‘ඉදානි න ලභථ , අපිච අනාගතෙ ගොතමො නාම බුද්ධො භවිස්සති, තස්ස භගවතො කාලෙ බිම්බිසාරො නාම රාජා භවිස්සති, සො තුම්හාකං ඉතො ද්වානවුතිකප්පෙ ඤාති අහොසි, සො බුද්ධස්ස දානං දත්වා තුම්හාකං උද්දිසිස්සති, තදා ලභිස්සථා’’ති. එවං වුත්තෙ කිර තෙසං පෙතානං තං වචනං ‘‘ස්වෙ ලභිස්සථා’’ති වුත්තං විය අහොසි.

අථ එකස්මිං බුද්ධන්තරෙ වීතිවත්තෙ අම්හාකං භගවා ලොකෙ උප්පජ්ජි. තෙපි තයො රාජපුත්තා තෙහි අඩ්ඪතෙය්‍යෙහි පුරිසසහස්සෙහි සද්ධිං දෙවලොකා චවිත්වා මගධරට්ඨෙ බ්‍රාහ්මණකුලෙ උප්පජ්ජිත්වා අනුපුබ්බෙන ඉසිපබ්බජ්ජං පබ්බජිත්වා ගයාසීසෙ තයො ජටිලා අහෙසුං, ජනපදෙ නියුත්තකපුරිසො, රාජා අහොසි බිම්බිසාරො, භණ්ඩාගාරිකො, ගහපති විසාඛො නාම මහාසෙට්ඨී අහොසි, තස්ස පජාපති ධම්මදින්නා නාම සෙට්ඨිධීතා අහොසි. එවං සබ්බාපි අවසෙසා පරිසා රඤ්ඤො එව පරිවාරා හුත්වා නිබ්බත්තා.

අම්හාකං භගවා ලොකෙ උප්පජ්ජිත්වා සත්තසත්තාහං අතික්කමිත්වා අනුපුබ්බෙන බාරාණසිං ආගම්ම ධම්මචක්කං පවත්තෙත්වා පඤ්චවග්ගියෙ ආදිං කත්වා යාව අඩ්ඪතෙය්‍යසහස්සපරිවාරෙ තයො ජටිලෙ විනෙත්වා රාජගහං අගමාසි. තත්ථ ච තදහුපසඞ්කමන්තංයෙව රාජානං බිම්බිසාරං සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨාපෙසි එකාදසනහුතෙහි මාගධකෙහි බ්‍රාහ්මණගහපතිකෙහි සද්ධිං. අථ රඤ්ඤා ස්වාතනාය භත්තෙන නිමන්තිතො භගවා අධිවාසෙත්වා දුතියදිවසෙ සක්කෙන දෙවානමින්දෙන පුරතො පුරතො ගච්ඡන්තෙන –

> ‘‘දන්තො දන්තෙහි සහ පුරාණජටිලෙහි, විප්පමුත්තො විප්පමුත්තෙහි;
> සිඞ්ගීනික්ඛසවණ්ණො, රාජගහං පාවිසි භගවා’’ති. (මහාව. 58) –

එවමාදීහි ගාථාහි අභිත්ථවියමානො රාජගහං පවිසිත්වා රඤ්ඤො නිවෙසනෙ මහාදානං සම්පටිච්ඡි. තෙ පෙතා ‘‘ඉදානි රාජා අම්හාකං දානං උද්දිසිස්සති, ඉදානි උද්දිසිස්සතී’’ති ආසාය පරිවාරෙත්වා අට්ඨංසු.

රාජා දානං දත්වා ‘‘කත්ථ නු ඛො භගවා විහරෙය්‍යා’’ති භගවතො විහාරට්ඨානමෙව චින්තෙසි, න තං දානං කස්සචි උද්දිසි. පෙතා ඡින්නාසා හුත්වා රත්තිං රඤ්ඤො නිවෙසනෙ අතිවිය භිංසනකං විස්සරමකංසු. රාජා භයසංවෙගසන්තාසමාපජ්ජි, තතො පභාතාය රත්තියා භගවතො ආරොචෙසි – ‘‘එවරූපං සද්දමස්සොසිං, කිං නු ඛො මෙ, භන්තෙ, භවිස්සතී’’ති. භගවා ආහ – ‘‘මා භායි, මහාරාජ, න තෙ කිඤ්චි පාපකං භවිස්සති, අපිච ඛො තෙ පුරාණඤාතකා පෙතෙසු උප්පන්නා සන්ති, තෙ එකං බුද්ධන්තරං තමෙව පච්චාසීසමානා විචරන්ති ‘බුද්ධස්ස දානං දත්වා අම්හාකං උද්දිසිස්සතී’ති , න තෙසං ත්වං හිය්‍යො උද්දිසි, තෙ ඡින්නාසා තථාරූපං විස්සරමකංසූ’’ති.

සො ආහ ‘‘ඉදානි පන, භන්තෙ, දින්නෙ ලභෙය්‍යු’’න්ති? ‘‘ආම, මහාරාජා’’ති. ‘‘තෙන හි මෙ, භන්තෙ, අධිවාසෙතු භගවා අජ්ජතනාය දානං, තෙසං උද්දිසිස්සාමී’’ති? භගවා අධිවාසෙසි. රාජා නිවෙසනං ගන්ත්වා මහාදානං පටියාදෙත්වා භගවතො කාලං ආරොචාපෙසි. භගවා රාජන්තෙපුරං ගන්ත්වා පඤ්ඤත්තෙ ආසනෙ නිසීදි සද්ධිං භික්ඛුසඞ්ඝෙන. තෙපි ඛො පෙතා ‘‘අපි නාම අජ්ජ ලභෙය්‍යාමා’’ති ගන්ත්වා තිරොකුට්ටාදීසු අට්ඨංසු. භගවා තථා අකාසි, යථා තෙ සබ්බෙව රඤ්ඤො පාකටා අහෙසුං. රාජා දක්ඛිණොදකං දෙන්තො ‘‘ඉදං මෙ ඤාතීනං හොතූ’’ති උද්දිසි, තඞ්ඛණඤ්ඤෙව තෙසං පෙතානං පදුමසඤ්ඡන්නා පොක්ඛරණියො නිබ්බත්තිංසු. තෙ තත්ථ න්හත්වා ච පිවිත්වා ච පටිප්පස්සද්ධදරථකිලමථපිපාසා සුවණ්ණවණ්ණා අහෙසුං. රාජා යාගුඛජ්ජකභොජනානි දත්වා උද්දිසි, තඞ්ඛණඤ්ඤෙව තෙසං දිබ්බයාගුඛජ්ජකභොජනානි නිබ්බත්තිංසු. තෙ තානි පරිභුඤ්ජිත්වා පීණින්ද්‍රියා අහෙසුං. අථ වත්ථසෙනාසනානි දත්වා උද්දිසි. තෙසං දිබ්බවත්ථදිබ්බයානදිබ්බපාසාදදිබ්බපච්චත්ථරණදිබ්බසෙය්‍යාදිඅලඞ්කාරවිධයො නිබ්බත්තිංසු. සාපි තෙසං සම්පත්ති යථා සබ්බාව පාකටා හොති, තථා භගවා අධිට්ඨාසි. රාජා අතිවිය අත්තමනො අහොසි. තතො භගවා භුත්තාවී පවාරිතො රඤ්ඤො මාගධස්ස අනුමොදනත්ථං **‘‘තිරොකුට්ටෙසු තිට්ඨන්තී’’**ති ඉමා ගාථා අභාසි.

එත්තාවතා ච **‘‘යෙන යත්ථ යදා යස්මා, තිරොකුට්ටං පකාසිතං, පකාසෙත්වාන තං සබ්බ’’**න්ති අයං මාතිකා සඞ්ඛෙපතො විත්ථාරතො ච විභත්තා හොති.

පඨමගාථාවණ්ණනා

1. ඉදානි ඉමස්ස තිරොකුට්ටස්ස යථාක්කමං **අත්ථවණ්ණනං** කරිස්සාම. සෙය්‍යථිදං – පඨමගාථාය තාව **තිරොකුට්ටාති** කුට්ටානං පරභාගා වුච්චන්ති. **තිට්ඨන්තීති** නිසජ්ජාදිප්පටික්ඛෙපතො ඨානකප්පනවචනමෙතං. තෙන යථා පාකාරපරභාගං පබ්බතපරභාගඤ්ච ගච්ඡන්තං ‘‘තිරොපාකාරං තිරොපබ්බතං අසජ්ජමානො ගච්ඡතී’’ති වදන්ති, එවම්ධාපි කුට්ටස්ස පරභාගෙසු තිට්ඨන්තෙ ‘‘තිරොකුට්ටෙසු තිට්ඨන්තී’’ති ආහ. **සන්ධිසිඞ්ඝාටකෙසු චාති** එත්ථ **සන්ධියොති** චතුක්කොණරච්ඡා වුච්චන්ති ඝරසන්ධිභිත්තිසන්ධිආලොකසන්ධියො චාපි. **සිඞ්ඝාටකාති** තිකොණරච්ඡා වුච්චන්ති, තදෙකජ්ඣං කත්වා පුරිමෙන සද්ධිං සඞ්ඝටෙන්තො ‘‘සන්ධිසිඞ්ඝාටකෙසු චා’’ති ආහ. **ද්වාරබාහාසු**

තිට්ඨන්තීති නගරද්වාරසරද්වාරානං බාහා නිස්සාය තිට්ඨන්ති. **ආගන්ත්වාන සකං සර**න්ති එත්ථ සකං ඝරං නාම පුබ්බඤාතිඝරම්පි අත්තනා සාමිකභාවෙන අජ්ඣාවුත්ථපුබ්බඝරම්පි. තදුභයම්පි යස්මා තෙ සකඝරසඤ්ඤාය ආගච්ඡන්ති, තස්මා ''ආගන්ත්වාන සකං ඝර''න්ති ආහ.

දුතියගාථාවණ්ණනා

2. එවං භගවා පුබ්බෙ අනජ්ඣාවුත්ථපුබ්බම්පි පුබ්බඤාතිඝරං බිම්බිසාරනිවෙසනං සකඝරසඤ්ඤාය ආගන්ත්වා තිරොකුට්ටසන්ධිසිඞ්ඝාටකද්වාරබාහාසු ඨිතෙ ඉස්සාමච්ඡරියඵලං අනුභවන්තෙ, අප්පෙකච්චෙ දීඝමස්සුකෙසවිකාරධරෙ අන්ධකාරමුඛෙ සිථිලබන්ධනවිලම්බමානකිසඵරුසකාළකඞ්ගපච්චඞ්ගෙ තත්ථ තත්ථ ඨිතවනදාහදඞ්ඪතාලරුක්ඛසදිසෙ, අප්පෙකච්චෙ ජිඝච්ඡාපිපාසාරණ්ණිනිම්මථනෙන උදරතො උට්ඨාය මුඛතො විනිච්ඡරන්තාය අග්ගිජාලාය පරිඩය්හමානසරීරෙ, අප්පෙකච්චෙ සූචිඡිද්දාණුමත්තකණ්ඨබිලතාය පබ්බතාකාරකුච්ඡිතාය ච ලද්ධම්පි පානභොජනං යාවදත්ථං භුඤ්ජිතුං අසමත්ථතාය ඛුප්පිපාසාපරෙතෙ අඤ්ඤං රසමවින්දමානෙ, අප්පෙකච්චෙ අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස අඤ්ඤෙසං වා සත්තානං පභින්නගණ්ඩපිළකමුඛා පග්ඝරිතරුධිරපුබ්බලසිකාදිං ලද්ධා අමතමිව සායමානෙ අතිවිය දුද්දසිකවිරූපභයානකසරීරෙ බහූ පෙතෙ රඤ්ඤො නිදස්සෙන්තො –

> ''තිරොකුට්ටෙසු තිට්ඨන්ති, සන්ධිසිඞ්ඝාටකෙසු ච;
> ද්වාරබාහාසු තිට්ඨන්ති, ආගන්ත්වාන සකං ඝර''න්ති. –

වත්වා පුන තෙහි කතස්ස කම්මස්ස දාරුණභාවං දස්සෙන්තො **''පහූතෙ අන්නපානම්හී''**ති දුතියගාථමාහ.

තත්ථ **පහූතෙ**ති අනප්පකෙ බහුම්හි, යාවදත්ථිකෙති වුත්තං හොති. භ-කාරස්ස හි හ-කාරො ලබ්භති ''පහූ සන්තො න භරතී''තිආදීසු (සු. නි. 98) විය. කෙචි පන ''බහූතෙ'' ඉති ච ''බහූකෙ'' ඉති ච පඨන්ති. පමාදපාඨා එතෙ . අන්නෙ ච පානම්හි ච **අන්නපානම්හි**. ඛජ්ජෙ ච භොජ්ජෙ ච **ඛජ්ජභොජ්ජෙ,** එතෙන අසිතපීතඛායිතසායිතවසෙන චතුබ්බිධං ආහාරං දස්සෙති. **උපට්ඨිතෙ**ති උපගම්ම ඨිතෙ, සජ්ජිතෙ පටියත්තෙ සමොහිතෙති වුත්තං හොති. **න තෙසං කොචි සරති, සත්තාන**න්ති තෙසං පෙත්තිවිසයෙ උප්පන්නානං සත්තානං කොචි මාතා වා පිතා වා පුත්තො වා න සරති. කිං කාරණා? **කම්මපච්චයා,** අත්තනා කතස්ස අදානදානප්පටිසෙධනාදිභෙදස්ස කදරියකම්මස්ස පච්චයා. තඤ්හි තෙසං කම්මං ඤාතීනං සරිතුං න දෙති.

තතියගාථාවණ්ණනා

3. එවං භගවා අනප්පකෙපි අන්නපානාදිම්හි පච්චුපට්ඨිතෙ ''අපි නාම අම්හෙ උද්දිස්ස කිඤ්චි දදෙය්‍යු''න්ති ඤාතී පච්චාසීසන්තානං විචරතං තෙසං පෙතානං තෙහි කතස්ස අතිකටුකවිපාකකරස්ස කම්මස්ස පච්චයෙන කස්සචි ඤාතිනො අනුස්සරණමත්තාභාවං දස්සෙන්තො –

> ''පහූතෙ අන්නපානම්හි, ඛජ්ජභොජ්ජෙ උපට්ඨිතෙ;
> න තෙසං කොචි සරති, සත්තානං කම්මපච්චයා''ති. –

වත්වා පුන රඤ්ඤො පෙත්තිවිසයූපපන්නෙ ඤාතකෙ උද්දිස්ස දින්නං දානං පසංසන්තො **''එවං දදන්ති ඤාතීන''**න්ති තතියගාථමාහ.

තත්ථ **එව**න්ති උපමාවචනං. තස්ස ද්විධා සම්බන්ධො – තෙසං සත්තානං කම්මපච්චයා අසරන්තෙපි කිස්මිඤ්චි දදන්ති, ඤාතීනං, යෙ එවං අනුකම්පකා හොන්තීති ච යථා තයා, මහාරාජ, දින්නං, එවං සුචිං පණීතං කාලෙන කප්පියං පානභොජනං දදන්ති ඤාතීනං, යෙ හොන්ති අනුකම්පකාති ච. **දදන්තී**ති දෙන්ති උද්දිසන්ති නිය්‍යාතෙන්ති. **ඤාතීන**න්ති මාතිතො ච පිතිතො ච සම්බන්ධානං. **යෙ**ති යෙ කෙචි පුත්තා වා ධීතරො වා භාතරො වා **හොන්තී**ති භවන්ති. **අනුකම්පකා**ති අත්ථකාමා හිතෙසිනො. **සුචි**න්ති විමලං දස්සනෙය්‍යං මනොරමං ධම්මිකං ධම්මලද්ධං. **පණීත**න්ති උත්තමං සෙට්ඨං. **කාලෙනා**ති ඤාතිපෙතානං තිරොකුට්ටාදීසු ආගන්ත්වා ඨිතකාලෙන. **කප්පිය**න්ති අනුච්ඡවිකං පතිරූපං අරියානං පරිභොගාරහං. **පානභොජන**න්ති පානඤ්ච භොජනඤ්ච. ඉධ පානභොජනමුඛෙන සබ්බොපි දෙය්‍යධම්මො අධිප්පෙතො.

චතුත්ථගාථාපුබ්බබද්ධවණ්ණනා

4. එවං භගවා රඤ්ඤා මාගධෙන පෙතභූතානං ඤාතීනං අනුකම්පාය දින්නං පානභොජනං පසංසන්තො –

> ''එවං දදන්ති ඤාතීනං, යෙ හොන්ති අනුකම්පකා;
> සුචිං පණීතං කාලෙන, කප්පියං පානභොජන''න්ති. –

වත්වා පුන යෙන පකාරෙන දින්නං තෙසං හොති, තං දස්සෙන්තො **''ඉදං වො ඤාතීනං හොතූ''**ති චතුත්ථගාථාය පුබ්බද්ධමාහ තං තතියගාථාය පුබ්බද්ධෙන සම්බන්ධිතබ්බං –

> ''එවං දදන්ති ඤාතීනං, යෙ හොන්ති අනුකම්පකා ;
> ඉදං වො ඤාතීනං හොතු, සුඛිතා හොන්තු ඤාතයො''ති.

තෙන ''ඉදං වො ඤාතීනං හොතූති එවං දදන්ති, නො අඤ්ඤථා''ති එත්ථ ආකාරත්ථෙන එවංසද්දෙන දාතබ්බාකාරනිදස්සනං කතං හොති.

තත්ථ **ඉදන්ති** දෙය්‍යධම්මනිදස්සනං. **වොති** ''කච්චි පන වො අනුරුද්ධා සමග්ගා සම්මොදමානා''ති ච (ම. නි. 1.326; මහාව. 466), ''යෙහි වො අරියා''ති ච එවමාදීසු විය කෙවලං නිපාතමත්තං, න සාමිවචනං. **ඤාතීනං හොතූති** පෙත්තිවිසයෙ උප්පන්නානං ඤාතකානං හොතු. **සුඛිතා හොන්තු ඤාතයොති** තෙ පෙත්තිවිසයූපපන්නා ඤාතයො ඉදං පච්චනුභවන්තා සුඛිතා හොන්තූති.

චතුත්ථගාථාපරද්ධපඤ්චමගාථාපුබ්බද්ධවණ්ණනා

4-5. එවං භගවා යෙන පකාරෙන පෙත්තිවිසයූපපන්නානං ඤාතීනං දාතබ්බං, තං දස්සෙන්තො ''ඉදං වො ඤාතීනං හොතු, සුඛිතා හොන්තු ඤාතයො''ති වත්වා පුන යස්මා ''ඉදං වො ඤාතීනං හොතූ''ති වුත්තෙපි න අඤ්ඤෙන කතං කම්මං අඤ්ඤස්ස ඵලදං හොති, කෙවලන්තු තථා උද්දිස්ස දිය්‍යමානං තං වත්ථු ඤාතීනං කුසලකම්මස්ස පච්චයො හොති. තස්මා යථා තෙසං තස්මිංයෙව වත්ථුස්මිං තඞ්ඛණෙ ඵලනිබ්බත්තකං කුසලකම්මං හොති, තං දස්සෙන්තො **''තෙ ච තත්ථා''**ති චතුත්ථගාථාය පච්ඡිමද්ධං **''පහූතෙ අන්නපානම්හී''**ති පඤ්චමගාථාය පුබ්බද්ධඤ්ච ආහ.

තෙසං අත්ථො – තෙ ඤාතිපෙතා යත්ථ තං දානං දීයති, තත්ථ සමන්තතො ආගන්ත්වා සමාගන්ත්වා, සමොධාය වා එකජ්ඣං භුත්වාති වුත්තං හොති, සම්මා ආගතා සමාගතා ''ඉමෙ නො ඤාතයො අම්හාකං අත්ථාය දානං උද්දිසිස්සන්තී''ති එතදත්ථං සම්මා ආගතා භුත්වාති වුත්තං හොති. **පහූතෙ අන්නපානම්හීති** තස්මිං අත්තනො උද්දිස්සමානෙ පහූතෙ අන්නපානම්හි. සක්කච්චං **අනුමොදරෙති** අභිසද්දහන්තා කම්මඵලං අවිජහන්තා චිත්තීකාරං අවික්ඛිත්තචිත්තා හුත්වා ''ඉදං නො දානං හිතාය සුඛාය හොතූ''ති මොදන්ති අනුමොදන්ති, පීතිසොමනස්සජාතා හොන්තීති.

පඤ්චමගාථාපරද්ධඡට්ඨගාථාපුබ්බද්ධවණ්ණනා

5-6. එවං භගවා යථා පෙත්තිවිසයූපපන්නානං තඞ්ඛණෙ ඵලනිබ්බත්තකං කුසලං කම්මං හොති, තං දස්සෙන්තො –

> ''තෙ ච තත්ථ සමාගන්ත්වා, ඤාතිපෙතා සමාගතා;
> පහූතෙ අන්නපානම්හි, සක්කච්චං අනුමොදරෙ''ති. –

වත්වා පුන ඤාතකෙ නිස්සාය නිබ්බත්තකුසලකම්මඵලං පච්චනුභොන්තානං තෙසං ඤාතී ආරබ්භ ථොමනාකාරං දස්සෙන්තො **''චිරං ජීවන්තූ''**ති පඤ්චමගාථාය පච්ඡිමද්ධං **''අම්හාකඤ්ච කතා පූජා''**ති ඡට්ඨගාථාය පුබ්බද්ධඤ්ච ආහ.

තෙසං අත්ථො – **චිරං ජීවන්තූති** චිරජීවිනො දීඝායුකා හොන්තු. **නො ඤාතීති** අම්හාකං ඤාතකා. **යෙසං හෙතූති** යෙ නිස්සාය යෙසං කාරණා. **ලභාමසෙති** ලභාම. අත්තනා තඞ්ඛණං පටිලද්ධසම්පත්තිං අපදිසන්තා භණන්ති. පෙතානඤ්හි අත්තනො අනුමොදනෙන, දායකානං උද්දෙසෙන, දක්ඛිණෙය්‍යසම්පදාය චාති තීහි අඞ්ගෙහි දක්ඛිණා සමිජ්ඣති, තඞ්ඛණෙ ඵලනිබ්බත්තිකා හොති. තත්ථ දායකා විසෙසහෙතු. තෙනාහංසු ''යෙසං හෙතු ලභාමසෙ''ති. **අම්හාකඤ්ච කතා පූජාති** ''ඉදං වො ඤාතීනං හොතූ''ති එවං ඉමං දානං උද්දිසන්තෙහි අම්හාකඤ්ච පූජා කතා. **දායකා ච අනිප්ඵලාති** යම්හි සන්තානෙ පරිච්චාගමයං කම්මං කතං, තස්ස තත්ථෙව ඵලදානතො දායකා ච අනිප්ඵලාති.

එත්ථාහ – ''කිං පන පෙත්තිවිසයූපපන්නා එව ඤාතයො ලභන්ති, උදාහු අඤ්ඤෙපි ලභන්තී''ති ? වුච්චතෙ – භගවතා එවෙතං බ්‍යාකතං ජාණුස්සොණිනා බ්‍රාහ්මණෙන පුට්ඨෙන, කිමෙත්ථ අම්හෙහි වත්තබ්බං අත්ථි. වුත්තං හෙතං –

> ''මයමස්සු, භො ගොතම, බ්‍රාහ්මණා නාම දානානි දෙම, සද්ධානි කරොම 'ඉදං දානං පෙතානං ඤාතිසාලොහිතානං උපකප්පතු, ඉදං දානං පෙතා ඤාතිසාලොහිතා පරිභුඤ්ජන්තූ'ති, කච්චි තං, භො ගොතම, දානං පෙතානං ඤාතිසාලොහිතානං උපකප්පති, කච්චි තෙ පෙතා ඤාතිසාලොහිතා තං දානං පරිභුඤ්ජන්තීති. ඨානෙ ඛො, බ්‍රාහ්මණ, උපකප්පති, නො අට්ඨානෙති.

‘‘කතමං පන තං, භො ගොතම, ඨානං, කතමං අට්ඨානන්ති? ඉධ, බ්‍රාහ්මණ, එකච්චො පාණාතිපාතී හොති…පෙ…. මිච්ඡාදිට්ඨිකො හොති, සො කායස්ස භෙදා පරං මරණා නිරයං උපපජ්ජති. යො නෙරයිකානං සත්තානං ආහාරො, තෙන සො තත්ථ යාපෙති, තෙන සො තත්ථ තිට්ඨති. ඉදං ඛො, බ්‍රාහ්මණ, අට්ඨානං, යත්ථ ඨිතස්ස තං දානං න උපකප්පති.

‘‘ඉධ පන, බ්‍රාහ්මණ, එකච්චො පාණාතිපාතී හොති…පෙ…. මිච්ඡාදිට්ඨිකො හොති, සො කායස්ස භෙදා පරං මරණා තිරච්ඡානයොනිං උපපජ්ජති. යො තිරච්ඡානයොනිකානං සත්තානං ආහාරො, තෙන සො තත්ථ යාපෙති, තෙන සො තත්ථ තිට්ඨති. ඉදම්පි ඛො, බ්‍රාහ්මණ, අට්ඨානං, යත්ථ ඨිතස්ස තං දානං න උපකප්පති.

‘‘ඉධ පන, බ්‍රාහ්මණ, එකච්චො පාණාතිපාතා පටිවිරතො හොති…පෙ…. සම්මාදිට්ඨිකො හොති, සො කායස්ස භෙදා පරං මරණා මනුස්සානං සහබ්‍යතං උපපජ්ජති…පෙ…. දෙවානං සහබ්‍යතං උපපජ්ජති. යො දෙවානං ආහාරො, තෙන සො තත්ථ යාපෙති, තෙන සො තත්ථ තිට්ඨති. ඉදම්පි ඛො, බ්‍රාහ්මණ, අට්ඨානං, යත්ථ ඨිතස්ස තං දානං න උපකප්පති.

‘‘ඉධ පන, බ්‍රාහ්මණ, එකච්චො පාණාතිපාතී හොති…පෙ…. මිච්ඡාදිට්ඨිකො හොති, සො කායස්ස භෙදා පරං මරණා පෙත්තිවිසයං උපපජ්ජති. යො පෙත්තිවෙසයිකානං සත්තානං ආහාරො, තෙන සො තත්ථ යාපෙති, තෙන සො තත්ථ තිට්ඨති. යං වා පනස්ස ඉතො අනුපවෙච්ඡන්ති මිත්තාමච්චා වා ඤාතිසාලොහිතා වා, තෙන සො තත්ථ යාපෙති, තෙන සො තත්ථ තිට්ඨති. ඉදං ඛො, බ්‍රාහ්මණ, ඨානං, යත්ථ ඨිතස්ස තං දානං උපකප්පතීති.

‘‘සචෙ පන, භො ගොතම, සො පෙතො ඤාතිසාලොහිතො තං ඨානං අනුපපන්නො හොති, කො තං දානං පරිභුඤ්ජතීති? අඤ්ඤෙපිස්ස, බ්‍රාහ්මණ, පෙතා ඤාතිසාලොහිතා තං ඨානං උපපන්නා හොන්ති, තෙ තං දානං පරිභුඤ්ජන්තීති.

‘‘සචෙ පන, භො ගොතම, සො චෙව පෙතො ඤාතිසාලොහිතො තං ඨානං අනුපපන්නො හොති, අඤ්ඤෙපිස්ස පෙතා ඤාතිසාලොහිතා තං ඨානං අනුපපන්නා හොන්ති, කො තං දානං පරිභුඤ්ජතීති? අට්ඨානං ඛො එතං බ්‍රාහ්මණ අනවකාසො, යං තං ඨානං විවිත්තං අස්ස ඉමිනා දීඝෙන අද්ධුනා යදිදං පෙතෙහි ඤාතිසාලොහිතෙහි. අපිච බ්‍රාහ්මණ දායකොපි අනිප්ඵලො’’ති (අ. නි. 10.177).

ඡට්ඨගාථාපරද්ධසත්තමගාථාවණ්ණනා

6-7. එවං භගවා රඤ්ඤො මාගධස්ස පෙත්තිවිසයූපපන්නානං පුබ්බඤාතීනං සම්පත්තිං නිස්සාය ථොමෙන්තො ‘‘එතෙ තෙ, මහාරාජ, ඤාතී ඉමාය දානසම්පදාය අත්තමනා එවං ථොමෙන්තී’’ති දස්සෙන්තො –

‘‘චිරං ජීවන්තු නො ඤාතී, යෙසං හෙතු ලභාමසෙ;
අම්හාකඤ්ච කතා පූජා, දායකා ච අනිප්ඵලා’’ති. –

වත්වා පුන තෙසං පෙත්තිවිසයූපපන්නානං අඤ්ඤස්ස කසිගොරක්ඛාදිනො සම්පත්තිපටිලාභකාරණස්ස අභාවං ඉතො දින්නෙන යාපනභාවඤ්ච දස්සෙන්තො **‘‘න හි තත්ථ කසී අත්ථී’’**ති ඡට්ඨගාථාය පච්ඡිමද්ධං **‘‘වණිජ්ජා තාදිසී’’**ති ඉමං සත්තමගාථඤ්ච ආහ.

තත්‍රායං අත්ථවණ්ණනා – න හි, මහාරාජ, තත්ථ පෙත්තිවිසයෙ කසි අත්ථි, යං නිස්සාය තෙ පෙතා සම්පත්තිං පටිලභෙය්‍යුං. **ගොරක්ඛෙත්ථ න විජ්ජතීති** න කෙවලං කසි එව, ගොරක්ඛාපි එත්ථ පෙත්තිවිසයෙ න විජ්ජති, යං නිස්සාය තෙ සම්පත්තිං පටිලභෙය්‍යුං. **වණිජ්ජා තාදිසී නත්ථීති** වාණිජ්ජාපි තාදිසී නත්ථි, යා තෙසං සම්පත්තිපටිලාභහෙතු භවෙය්‍ය. **හිරඤ්ඤෙන කයාකයන්ති** හිරඤ්ඤෙන කයවික්කයම්පි තත්ථ තාදිසං නත්ථි, යං තෙසං සම්පත්තිපටිලාභහෙතු භවෙය්‍ය. **ඉතො දින්නෙන යාපෙන්ති, පෙතා කාලගතා තහින්ති** කෙවලං පන ඉතො ඤාතීහි වා මිත්තාමච්චෙහි වා දින්නෙන යාපෙන්ති, අත්තභාවං ගමෙන්ති. **පෙතාති** පෙත්තිවිසයූපපන්නා සත්තා. **කාලගතාති** අත්තනො මරණකාලෙන ගතා, ‘‘කාලකතා’’ති වා පාඨො, කතකාලා කතමරණාති අත්ථො. **තහින්ති** තස්මිං පෙත්තිවිසයෙ.

අට්ඨමනවමගාථාද්වයවණ්ණනා

8-9. එවං ‘‘ඉතො දින්නෙන යාපෙන්ති, පෙතා කාලගතා තහි’’න්ති වත්වා ඉදානි උපමාහි තමත්ථං පකාසෙන්තො **‘‘උන්නමෙ උදකං වුට්ඨ’’**න්ති ඉදං ගාථාද්වයමාහ.

තස්සත්ථො – යථා උන්නතෙ ථලෙ උස්සාදෙ භූමිභාගෙ මෙඝෙහි අභිවුට්ඨං උදකං නින්නං පවත්තති, යො යො භූමිභාගො නින්නො ඔණතො, තං තං පවත්තති ගච්ඡති පාපුණාති, එවමෙව ඉතො දින්නං දානං පෙතානං උපකප්පති නිබ්බත්තති, පාතුභවතීති අත්ථො. නින්නමිව හි උදකප්පවත්තියා ඨානං පෙතලොකො දානූපකප්පනාය. යථාහ – ''ඉදං ඛො, බ්‍රාහ්මණ, ඨානං, යත්ථ ඨිතස්ස තං දානං උපකප්පතී''ති (අ. නි. 10.177). යථා ච කන්දරපදරසාඛාපසාඛකුසොබ්භමහාසොබ්භසන්නිපාතෙහි වාරිවහා මහානජ්ජො පූරා හුත්වා සාගරං පරිපූරෙන්ති, එවම්පි ඉතො දින්නදානං පුබ්බෙ වුත්තනයෙනෙව පෙතානං උපකප්පතීති.

දසමගාථාවණ්ණනා

10. එවං භගවා ''ඉතො දින්නෙන යාපෙන්ති, පෙතා කාලගතා තහි''න්ති ඉමං අත්ථං උපමාහි පකාසෙත්වා පුන යස්මා තෙ පෙතා ''ඉතො කිඤ්චි ලච්ඡාමා''ති ආසාභිභූතා ඤාතිඝරං ආගන්ත්වාපි ''ඉදං නාම නො දෙථා''ති යාචිතුං අසමත්ථා, තස්මා තෙසං ඉමානි අනුස්සරණවත්ථූනි අනුස්සරන්තො කුලපුත්තො දක්ඛිණං දජ්ජාති දස්සෙන්තො **''අදාසි මෙ''**ති ඉමං ගාථමාහ.

තස්සත්ථො – ''ඉදං නාම මෙ ධනං වා ධඤ්ඤං වා අදාසී''ති ච, ''ඉදං නාම මෙ කිච්චං අත්තනා උයොගමාපජ්ජන්තො අකාසී''ති ච, ''අමු මෙ මාතිතො වා පිතිතො වා සම්බන්ධත්තා ඤාතී''ති ච සිනෙහවසෙන තාණසමත්ථතාය ''මිත්තා''ති ච, ''අසුකො මෙ සහ පංසුකීළකො සඛා''ති ච එවං සබ්බමනුස්සරන්තො පෙතානං දක්ඛිණං දජ්ජා, දානං නියාතෙයාති. අපරො පාඨො **''පෙතානං දක්ඛිණා දජ්ජා''**ති. තස්සත්ථො – දාතබ්බාති දජ්ජා. කා සා? පෙතානං දක්ඛිණා, තෙනෙව ''අදාසි මෙ''තිආදිනා නයෙන පුබ්බෙ කතමනුස්සරං අනුස්සරතාති වුත්තං හොති. කරණවචනප්පසඞ්ගෙ පච්චත්තවචනං වෙදිතබ්බං.

එකාදසමගාථාවණ්ණනා

11. එවං භගවා පෙතානං දක්ඛිණානියාතනෙ කාරණභූතානි අනුස්සරණවත්ථූනි දස්සෙන්තො –

> ''අදාසි මෙ අකාසි මෙ, ඤාතිමිත්තා සඛා ච මෙ;
> පෙතානං දක්ඛිණං දජ්ජා, පුබ්බෙ කතමනුස්සර''න්ති. –

වත්වා පුන යෙ ඤාතිමරණෙන රුණ්ණසොකාදිපරා එව හුත්වා තිට්ඨන්ති, න තෙසං අත්ථාය කිඤ්චි දෙන්ති, තෙසං තං රුණ්ණසොකාදි කෙවලං අත්තපරිතාපනමෙව හොති, න පෙතානං කිඤ්චි අත්ථං නිප්ඵාදෙතීති දස්සෙන්තො **''න හි රුණ්ණං වා''**ති ඉමං ගාථමාහ.

තත්ථ **රුණ්ණ**න්ති රොදනා රොදිතත්තං අස්සුපාතනං, **එතෙන** කායපරිස්සමං දස්සෙති. **සොකො**ති සොචනා සොචිතත්තං, එතෙන චිත්තපරිස්සමං දස්සෙති. **යා චඤ්ඤා**ති යා ච රුණ්ණසොකෙහි අඤ්ඤා. **පරිදෙවනා**ති ඤාතිබ්‍යසනෙන ඵුට්ඨස්ස ලාලප්පනා, ''කහං එකපුත්තක පිය මනාපා''ති එවමාදිනා නයෙන ගුණසංවණ්ණනා, එතෙන වචීපරිස්සමං දස්සෙති.

ද්වාදසමගාථාවණ්ණනා

12. එවං භගවා ''රුණ්ණං වා සොකො වා යා චඤ්ඤා පරිදෙවනා, සබ්බම්පි තං පෙතානං අත්ථාය න හොති, කෙවලන්තු අත්තානං පරිතාපනමත්තමෙව, එවං තිට්ඨන්ති ඤාතයො''ති රුණ්ණාදීනං නිරත්ථකභාවං දස්සෙත්වා පුන මාගධරාජෙන යා දක්ඛිණා දින්නා, තස්සා සාත්ථකභාවං දස්සෙන්තො **''අයඤ්ච ඛො දක්ඛිණා''**ති ඉමං ගාථමාහ.

තස්සත්ථො – අයඤ්ච ඛො, මහාරාජ, දක්ඛිණා තයා අජ්ජ අත්තනො ඤාතිගණං උද්දිස්ස දින්නා , සා යස්මා සඞ්ඝො අනුත්තරං පුඤ්ඤක්ඛෙත්තං ලොකස්ස, තස්මා සඞ්ඝම්හි සුප්පතිට්ඨිතා අස්ස පෙතජනස්ස දීඝරත්තං හිතාය උපකප්පති සම්පජ්ජති ඵලතීති වුත්තං හොති. **උපකප්පතී**ති ච ඨානසො උපකප්පති, තංඛණංයෙව උපකප්පති, න චිරෙන. යථා හි තංඛණඤ්ඤෙව පටිභන්තං ''ඨානසොවෙතං තථාගතං පටිභාතී''ති වුච්චති, එවම්ධාපි තංඛණංයෙව උපකප්පන්තා ''ඨානසො උපකප්පතී''ති වුත්තා. යං වා තං ''ඉදං ඛො, බ්‍රාහ්මණ, ඨානං, යත්ථ ඨිතස්ස තං දානං උපකප්පතී''ති (අ. නි. 10.177) වුත්තං, තත්ථ ඛුප්පිපාසිකවන්තාසපරදත්තූපජීවිනිජ්ඣාමතණ්හිකාදිභෙදභින්නෙ ඨානෙ උපකප්පතීති වුත්තං යථා කහාපණං දෙන්තො ''කහාපණසො දෙතී''ති ලොකෙ වුච්චති. ඉමස්මිඤ්ච අත්ථවිකප්පෙ **උපකප්පතී**ති පාතුභවති, නිබ්බත්තතීති වුත්තං හොති.

තෙරසමගාථාවණ්ණනා

13. එවං භගවා රඤ්ඤා දින්නාය දක්ඛිණාය සාත්ථකභාවං දස්සෙන්තො –

‘‘අයඤ්ච ඛො දක්ඛිණා දින්නා, සඞ්ඝම්හි සුප්පතිට්ඨිතා;
දීඝරත්තං හිතායස්ස, ඨානසො උපකප්පතී’’ති. –

වත්වා පුන යස්මා ඉමං දක්ඛිණං දෙන්තෙන ඤාතීනං ඤාතීහි කත්තබ්බකිච්චකරණවසෙන ඤාතිධම්මො නිදස්සිතො, බහුජනස්ස පාකටීකතො, නිදස්සනං වා කතො, තුම්හෙහිපි ඤාතීනං එවමෙව ඤාතීහි කත්තබ්බකිච්චකරණවසෙන ඤාතිධම්මො පරිපූරෙතබ්බො, න නිරත්ථකෙහි රුණ්ණාදීහි අත්තා පරිතාපෙතබ්බොති ච පෙතෙ දිබ්බසම්පත්තිං අධිගමෙන්තෙන පෙතානං පූජා කතා උළාරා, බුද්ධප්පමුඛඤ්ච භික්ඛුසඞ්ඝං අන්නපානාදීහි සන්තප්පෙන්තෙන භික්ඛූනං බලං අනුපදින්නං, අනුකම්පාදිගුණපරිවාරඤ්ච චාගචෙතනං නිබ්බත්තෙන්තෙන අනප්පකං පුඤ්ඤං පසුතං, තස්මා භගවා ඉමෙහි යථාභුච්චගුණෙහි රාජානං සම්පහංසෙන්තො –

‘‘සො ඤාතිධම්මො ච අයං නිදස්සිතො,
පෙතාන පූජා ච කතා උළාරා;
බලඤ්ච භික්ඛූනමනුප්පදින්නං,
තුම්හෙහි පුඤ්ඤං පසුතං අනප්පක’’න්ති. –

ඉමාය ගාථාය දෙසනං පරියොසාපෙති.

අථ වා **‘‘සො ඤාතිධම්මො ච අයං නිදස්සිතො’’**ති ඉමිනා ගාථාපදෙන භගවා රාජානං ධම්මියා කථාය සන්දස්සෙති. ඤාතිධම්මනිදස්සනමෙව හි එත්ථ සන්දස්සනං **පෙතාන පූජා ච කතා උළාරා**ති ඉමිනා සමාදපෙති. උළාරාති පසංසනමෙව හි එත්ථ පුනප්පුනං පූජාකරණෙ සමාදපනං. **බලඤ්ච භික්ඛූනමනුප්පදින්න**න්ති ඉමිනා සමුත්තෙජෙති. බලානුප්පදානමෙව හි එත්ථ එවං දානං, බලානුප්පදානතාති තස්ස උස්සාහවඩ්ඪනෙන සමුත්තෙජනං. **තුම්හෙහි පුඤ්ඤං පසුතං අනප්පක**න්ති ඉමිනා සම්පහංසෙති. පුඤ්ඤප්පසුතකිත්තනමෙව හි එත්ථ තස්ස යථාභුච්චගුණසංවණ්ණනභාවෙන සම්පහංසනජනනතො සම්පහංසනන්ති වෙදිතබ්බං.

දෙසනාපරියොසානෙ ච පෙත්තිවිසයූපපත්තිආදීනවසංවණ්ණනෙන සංවිග්ගානං යොනිසො පදහතං චතුරාසීතියා පාණසහස්සානං ධම්මාභිසමයො අහොසි. දුතියදිවසෙපි භගවා දෙවමනුස්සානං ඉදමෙව තිරොකුට්ටං දෙසෙසි, එවං යාව සත්තමදිවසා තාදිසො එව ධම්මාභිසමයො අහොසීති.

පරමත්ථජොතිකාය ඛුද්දකපාඨ-අට්ඨකථාය

තිරොකුට්ටසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. නිධිකණ්ඩසුත්තවණ්ණනා

නික්ඛෙපකාරණං

ඉදානි යදිදං තිරොකුට්ටානන්තරං **"නිධිං නිධෙති පුරිසො"**තිආදිනා නිධිකණ්ඩං නික්ඛිත්තං, තස්ස –

> ''භාසිත්වා නිධිකණ්ඩස්ස, ඉධ නික්ඛෙපකාරණං;
> අට්ඨුප්පත්තිඤ්ච දීපෙත්වා, කරිස්සාමත්ථවණ්ණනං''.

තත්ථ ඉධ නික්ඛෙපකාරණං තාවස්ස එවං වෙදිතබ්බං. ඉදඤ්හි නිධිකණ්ඩං භගවතා ඉමිනා අනුක්කමෙන අවුත්තම්පි යස්මා අනුමොදනවසෙන වුත්තස්ස තිරොකුට්ටස්ස මිථුනභූතං, තස්මා ඉධ නික්ඛිත්තං. තිරොකුට්ටෙන වා පුඤ්ඤවිරහිතානං විපත්තිං දස්සෙත්වා ඉමිනා කතපුඤ්ඤානං සම්පත්තිදස්සනත්ථම්පි ඉදං ඉධ නික්ඛිත්තන්ති වෙදිතබ්බං. ඉදමස්ස ඉධ නික්ඛෙපකාරණං.

සුත්තට්ඨුප්පත්ති

අට්ඨුප්පත්ති පනස්ස – සාවත්ථියං කිර අඤ්ඤතරො කුටුම්බිකො අඩ්ඪො මහද්ධනො මහාභොගො. සො ච සද්ධො හොති පසන්නො, විගතමලමච්ඡෙරෙන චෙතසා අගාරං අජ්ඣාවසති. සො එකස්මිං දිවසෙ බුද්ධප්පමුඛස්ස භික්ඛුසඞ්ඝස්ස දානං දෙති. තෙන ච සමයෙන රාජා ධනත්ථිකො හොති, සො තස්ස සන්තිකෙ පුරිසං පෙසෙසි ''ගච්ඡ, භණෙ, ඉත්ථන්නාමං කුටුම්බිකං ආනෙහී''ති. සො ගන්ත්වා තං කුටුම්බිකං ආහ ''රාජා තං ගහපති ආමන්තෙතී''ති. කුටුම්බිකො සද්ධාදිගුණසමන්නාගතෙන චෙතසා බුද්ධප්පමුඛං භික්ඛුසඞ්ඝං පරිවිසන්තො ආහ ''ගච්ඡ, භො පුරිස, පච්ඡා ආගමිස්සාමි, ඉදානි තාවම්හි නිධිං නිධෙන්තො ඨිතො''ති. අථ භගවා භුත්තාවී පවාරිතො තමෙව පුඤ්ඤසම්පදං පරමත්ථතො නිධීති දස්සෙතුං තස්ස කුටුම්බිකස්ස අනුමොදනත්ථං **"නිධිං නිධෙති පුරිසො"**ති ඉමා ගාථායො අභාසි. අයමස්ස අට්ඨුප්පත්ති.

එවමස්ස –

> ''භාසිත්වා නිධිකණ්ඩස්ස, ඉධ නික්ඛෙපකාරණං;
> අට්ඨුප්පත්තිඤ්ච දීපෙත්වා, කරිස්සාමත්ථවණ්ණනං''.

පඨමගාථාවණ්ණනා

1. තත්ථ **නිධිං නිධෙති පුරිසොති** නිධීයතීති නිධි, ඨපීයති රක්ඛීයති ගොපීයතීති අත්ථො. සො චතුබ්බිධො ථාවරො, ජඞ්ගමො, අඞ්ගසමො, අනුගාමිකොති. තත්ථ **ථාවරො** නාම භූමිගතං වා වෙහාසට්ඨං වා හිරඤ්ඤං වා සුවණ්ණං වා ඛෙත්තං වා වත්ථු වා, යං වා පනඤ්ඤම්පි එවරූපං ඉරියාපථවිරහිතං, අයං ථාවරො නිධි. **ජඞ්ගමො** නාම දාසිදාසං හත්ථිගවස්සවළවං අජෙළකං කුක්කුටසූකරං යං වා පනඤ්ඤම්පි එවරූපං ඉරියාපථපටිසංයුත්තං. අයං ජඞ්ගමො නිධි **අඞ්ගසමො** නාම කම්මායතනං, සිප්පායතනං, විජ්ජාට්ඨානං, බාහුසච්චං, යං වා පනඤ්ඤම්පි එවරූපං සික්ඛිත්වා ගහිතං අඞ්ගපච්චඞ්ගමිව අත්තභාවප්පටිබද්ධං, අයං අඞ්ගසමො නිධි. **අනුගාමිකො** නාම දානමයං පුඤ්ඤං සීලමයං භාවනාමයං ධම්මස්සවනමයං ධම්මදෙසනාමයං, යං වා පනඤ්ඤම්පි එවරූපං පුඤ්ඤං තත්ථ තත්ථ අනුගන්ත්වා විය ඉට්ඨඵලමනුප්පදෙති, අයං අනුගාමිකො නිධි. ඉමස්මිං පන ඨානෙ ථාවරො අධිප්පෙතො.

නිධෙතීති ඨපෙති පටිසාමෙති ගොපෙති. **පුරිසොති** මනුස්සො. කාමඤ්ච පුරිසොපි ඉත්ථීපි පණ්ඩකොපි නිධිං නිධෙති, ඉධ පන පුරිසසීසෙන දෙසනා කතා, අත්ථතො පන තෙසම්පි ඉධ සමොධානං දට්ඨබ්බං. **ගම්භීරෙ ඔදකන්තිකෙති** ඔගාහෙතබ්බට්ඨෙන ගම්භීරං, උදකස්ස අන්තිකභාවෙන ඔදකන්තිකං. අත්ථි ගම්භීරං න ඔදකන්තිකං ජඞ්ගලෙ භූමිභාගෙ සතිකපොරිසො ආවාටො විය, අත්ථි ඔදකන්තිකං න ගම්භීරං නින්නෙ පල්ලලෙ එකද්විවිදත්ථිකො ආවාටො විය, අත්ථි ගම්භීරඤ්චෙව ඔදකන්තිකඤ්ච ජඞ්ගලෙ භූමිභාගෙ යාව ඉදානි උදකං ආගමිස්සතීති, තාව ඛතො ආවාටො විය. තං සන්ධාය ඉදං වුත්තං ''ගම්භීරෙ ඔදකන්තිකෙ''ති. **අත්ථෙ කිච්චෙ සමුප්පන්නෙති** අත්ථා අනපෙතන්ති අත්ථං, අත්ථාවහං හිතාවහන්ති වුත්තං හොති. කාතබ්බන්ති කිච්චං, කිඤ්චිදෙව කරණීයන්ති වුත්තං හොති. උප්පන්නං එව සමුප්පන්නං, කත්තබ්බභාවෙන උපට්ඨිතන්ති වුත්තං හොති. තස්මිං අත්ථෙ කිච්චෙ සමුප්පන්නෙ. **අත්ථාය මෙ භවිස්සතීති** නිධානප්පයොජනනිදස්සනමෙතං. එතදත්ථඤ්හි සො නිධෙති ''අත්ථාවහෙ කිස්මිඤ්චිදෙව කරණීයෙ සමුප්පන්නෙ අත්ථාය මෙ භවිස්සති, තස්ස මෙ කිච්චස්ස නිප්ඵත්තියා භවිස්සතී''ති. කිච්චනිප්ඵත්තියෙව හි තස්ස කිච්චෙ සමුප්පන්නෙ අත්ථොති වෙදිතබ්බො.

දුතියගාථාවණ්ණනා

එවං නිධානප්පයොජනං දස්සෙන්තො අත්ථාධිගමාධිප්පායං දස්සෙත්වා ඉදානි අනත්ථාපගමාධිප්පායං දස්සෙතුමාහ –

2. ‘‘රාජතො වා දුරුත්තස්ස, චොරතො පීළිතස්ස වා.

ඉණස්ස වා පමොක්ඛාය, දුබ්භික්ඛෙ ආපදාසු වා’’ති.

තස්සත්ථො ‘‘අත්ථාය මෙ භවිස්සතී’’ති ච ‘‘ඉණස්ස වා පමොක්ඛායා’’ති ච එත්ථ වුත්තෙහි ද්වීහි භවිස්සතිපමොක්ඛාය-පදෙහි සද්ධිං යථාසම්භවං යොජෙත්වා වෙදිතබ්බො.

තත්ථායං යොජනා – න කෙවලං අත්ථාය මෙ භවිස්සතීති එව පුරිසො නිධිං නිධෙති, කින්තු ‘‘අයං චොරො’’ති වා ‘‘පාරදාරිකො’’ති වා ‘‘සුඞ්කඝාතකො’’ති වා එවමාදිනා නයෙන පච්චත්ථිකෙහි පච්චාමිත්තෙහි දුරුත්තස්ස මෙ සතො රාජතො වා පමොක්ඛාය භවිස්සති, සන්ධිච්ඡෙදාදීහි ධනහරණෙන වා, ‘‘එත්තකං හිරඤ්ඤසුවණ්ණං දෙහී’’ති ජීවග්ගාහෙන වා චොරෙහි මෙ පීළිතස්ස සතො චොරතො වා පමොක්ඛාය භවිස්සති. සන්ති මෙ ඉණායිකා, තෙ මං ‘‘ඉණං දෙහී’’ති චොදෙස්සන්ති, තෙහි මෙ චොදියමානස්ස ඉණස්ස වා පමොක්ඛාය භවිස්සති. හොති සො සමයො, යං දුබ්භික්ඛං හොති දුස්සස්සං දුල්ලභපිණ්ඩං, තත්ථ න සුකරං අප්පධනෙන යාපෙතුං, තථාවිධෙ ආගතෙ දුබ්භික්ඛෙ වා මෙ භවිස්සති . යථාරූපා ආපදා උප්පජ්ජන්ති අග්ගිතො වා උදකතො වා අප්පියදායාදතො වා, තථාරූපාසු වා උප්පන්නාසු ආපදාසු මෙ භවිස්සතීතිපි පුරිසො නිධිං නිධෙතීති.

එවං අත්ථාධිගමාධිප්පායං අනත්ථාපගමාධිප්පායඤ්චාති ද්වීහි ගාථාහි දුවිධං නිධානප්පයොජනං දස්සෙත්වා ඉදානි තමෙව දුවිධං පයොජනං නිගමෙන්තො ආහ –

‘‘එතදත්ථාය ලොකස්මිං, නිධි නාම නිධීයතී’’ති.

තස්සත්ථො – ය්වායං ‘‘අත්ථාය මෙ භවිස්සතී’’ති ච ‘‘රාජතො වා දුරුත්තස්සා’’ති එවමාදීහි ච අත්ථාධිගමො අනත්ථාපගමො ච දස්සිතො. **එතදත්ථාය** එතෙසං නිප්ඵාදනත්ථාය ඉමස්මිං ඔකාසලොකෙ යො කොචි හිරඤ්ඤසුවණ්ණාදිභෙදො **නිධි නාම නිධීයති** ඨපීයති පටිසාමීයතීති.

තතියගාථාවණ්ණනා

ඉදානි යස්මා එවං නිහිතොපි සො නිධි පුඤ්ඤවතංයෙව අධිප්පෙතත්ථසාධකො හොති, න අඤ්ඤෙසං, තස්මා තමත්ථං දීපෙන්තො ආහ –

3. ‘‘තාවස්සුනිහිතො සන්තො, ගම්භීරෙ ඔදකන්තිකෙ.

න සබ්බො සබ්බදා එව, තස්ස තං උපකප්පතී’’ති.

තස්සත්ථො – සො නිධි **තාව සුනිහිතො සන්තො,** තාව සුට්ඨු නිඛණිත්වා ඨපිතො සමානොති වුත්තං හොති. කීව සුට්ඨූති? **ගම්භීරෙ ඔදකන්තිකෙ,** යාව ගම්භීරෙ ඔදකන්තිකෙ නිහිතොති සඞ්ඛං ගච්ඡති, තාව සුට්ඨූති වුත්තං හොති. **න සබ්බො සබ්බදා එව, තස්ස තං උපකප්පතීති** යෙන පුරිසෙන නිහිතො, තස්ස සබ්බොපි සබ්බකාලං න උපකප්පති න සම්පජ්ජති, යථාවුත්තකිච්චකරණසමත්ථො න හොතීති වුත්තං හොති. කින්තු කොචිදෙව කදාචිදෙව උපකප්පති, නෙව වා උපකප්පතීති. එත්ථ ච න්ති පදපූරණමත්තෙ නිපාතො දට්ඨබ්බො ‘‘යථා තං අප්පමත්තස්ස ආතාපිනො’’ති එවමාදීසු (ම. නි. 2.18-19; 3.154) විය. ලිඞ්ගභෙදං වා කත්වා ‘‘සො’’ති වත්තබ්බෙ ‘‘ත’’න්ති වුත්තං. එවං හි වුච්චමානෙ සො අත්ථො සුඛං බුජ්ඣතීති.

චතුත්ථපඤ්චමගාථාවණ්ණනා

එවං ‘‘න සබ්බො සබ්බදා එව, තස්ස තං උපකප්පතී’’ති වත්වා ඉදානි යෙහි කාරණෙහි න උපකප්පති, තානි දස්සෙන්තො ආහ –

4. ‘‘නිධි වා ඨානා චවති, සඤ්ඤා වාස්ස විමුය්හති.

නාගා වා අපනාමෙන්ති, යක්ඛා වාපි හරන්ති නං.

5. ‘‘අප්පියා වාපි දායාදා, උද්ධරන්ති අපස්සතො’’ති.

තස්සත්ථො – යස්මිං ඨානෙ සුනිහිතො හොති නිධි, සො වා **නිධි** තම්හා **ඨානා චවති** අපෙති විගච්ඡති, අචෙතනොපි සමානො පුඤ්ඤක්ඛයවසෙන අඤ්ඤං ඨානං ගච්ඡති. **සඤ්ඤා වා අස්ස විමුය්හති,** යස්මිං ඨානෙ නිහිතො නිධි, තං න ජානාති, අස්ස පුඤ්ඤක්ඛයචොදිතා **නාගා වා** තං නිධිං **අපනාමෙන්ති** අඤ්ඤං ඨානං ගමෙන්ති. **යක්ඛා වාපි හරන්ති** යෙනිච්ඡකං ආදාය ගච්ඡන්ති. **අපස්සතො** වා අස්ස **අප්පියා වා දායාදා** භූමිං ඛණිත්වා තං නිධිං **උද්ධරන්ති.** එවමස්ස එතෙහි ඨානා චවනාදීහි කාරණෙහි සො නිධි න උපකප්පතීති.

එවං ඨානා චවනාදීනි ලොකසම්මතානි අනුපකප්පනකාරණානි වත්වා ඉදානි යං තං එතෙසම්පි කාරණානං මූලභූතං එකඤ්ඤෙව පුඤ්ඤක්ඛයසඤ්ඤිතං කාරණං, තං දස්සෙන්තො ආහ –

‘‘යදා පුඤ්ඤක්ඛයො හොති, සබ්බමෙතං විනස්සතී’’ති.

තස්සත්ථො – යස්මිං සමයෙ භොගසම්පත්තිනිප්ඵාදකස්ස පුඤ්ඤස්ස ඛයො හොති, භොගපාරිජුඤ්ඤසංවත්තනිකමපුඤ්ඤමොකාසං කත්වා ඨිතං හොති, අථ යං නිධිං නිධෙන්තෙන නිහිතං හිරඤ්ඤසුවණ්ණාදිධනජාතං, සබ්බමෙතං විනස්සතීති.

ඡට්ඨගාථාවණ්ණනා

එවං භගවා තෙන තෙන අධිප්පායෙන නිහිතම්පි යථාධිප්පායං අනුපකප්පන්තං නානප්පකාරෙහි නස්සනධම්මං ලොකසම්මතං නිධිං වත්වා ඉදානි යං පුඤ්ඤසම්පදං පරමත්ථතො නිධීති දස්සෙතුං තස්ස කුටුම්බිකස්ස අනුමොදනත්ථමිදං නිධිකණ්ඩමාරද්ධං, තං දස්සෙන්තො ආහ –

6. ‘‘යස්ස දානෙන සීලෙන, සංයමෙන දමෙන ච.

නිධී සුනිහිතො හොති, ඉත්ථියා පුරිසස්ස වා’’ති.

තත්ථ දානන්ති ‘‘දානඤ්ච ධම්මචරියා චා’’ති එත්ථ වුත්තනයෙනෙව ගහෙතබ්බං. **සීලන්ති** කායිකවාචසිකො අවීතික්කමො. පඤ්චඞ්ගදසඞ්ගපාතිමොක්ඛසංවරාදි වා සබ්බම්පි සීලං ඉධ සීලන්ති අධිප්පෙතං. **සංයමොති** සංයමනං සංයමො, චෙතසො නානාරම්මණගතිනිවාරණන්ති වුත්තං හොති, සමාධිස්සෙතං අධිවචනං. යෙන සංයමෙන සමන්නාගතො ‘‘හත්ථසංයතො, පාදසංයතො, වාචාසංයතො, සංයතුත්තමො’’ති එත්ථ සංයතුත්තමොති වුත්තො. අපරෙ ආහු ‘‘සංයමනං සංයමො, සංවරණන්ති වුත්තං හොති, ඉන්ද්‍රියසංවරස්සෙතං අධිවචන’’න්ති. **දමොති** දමනං, කිලෙසූපසමනන්ති වුත්තං හොති, පඤ්ඤායෙතං අධිවචනං. පඤ්ඤා හි කත්ථචි පඤ්ඤාත්වෙව වුච්චති ‘‘සුස්සූසා ලභතෙ පඤ්ඤ’’න්ති එවමාදීසු (සං. නි. 1.246; සු. නි. 188). කත්ථචි ධම්මොති ‘‘සච්චං ධම්මො ධිති චාගො’’ති එවමාදීසු. කත්ථචි දමොති ‘‘යදි සච්චා දමා චාගා, ඛන්ත්‍යා භිය්‍යො න විජ්ජතී’’තිආදීසු.

එවං දානාදීනි ඤත්වා ඉදානි එවං ඉමිස්සා ගාථාය සම්පිණ්ඩෙත්වා අත්ථො වෙදිතබ්බො – යස්ස ඉත්ථියා වා පුරිසස්ස වා දානෙන සීලෙන සංයමෙන දමෙන චාති ඉමෙහි චතූහි ධම්මෙහි යථා හිරඤ්ඤෙන සුවණ්ණෙන මුත්තාය මණිනා වා ධනමයො නිධි තෙසං සුවණ්ණාදීනං එකත්ථ පක්ඛිපනෙන නිධීයති, එවං පුඤ්ඤමයො නිධි තෙසං දානාදීනං එකචිත්තසන්තානෙ චෙතියාදිම්හි වා වත්ථුම්හි සුට්ඨු කරණෙන සුනිහිතො හොතීති.

සත්තමගාථාවණ්ණනා

එවං භගවා ‘‘යස්ස දානෙනා’’ති ඉමාය ගාථාය පුඤ්ඤසම්පදාය පරමත්ථතො නිධිභාවං දස්සෙත්වා ඉදානි යත්ථ නිහිතො, සො නිධි සුනිහිතො හොති, තං වත්ථුං දස්සෙන්තො ආහ –

7. ‘‘චෙතියම්හි ච සඞ්ඝෙ වා, පුග්ගලෙ අතිථීසු වා.

මාතරි පිතරි චාපි, අථො ජෙට්ඨම්හි භාතරී’’ති.

තත්ථ චයිතබ්බන්ති **චෙතියං,** පූජෙතබ්බන්ති වුත්තං හොති, චිතත්තා වා චෙතියං. තං පනෙතං චෙතියං තිවිධං හොති පරිභොගචෙතියං , උද්දිස්සකචෙතියං, ධාතුකචෙතියන්ති. තත්ථ බොධිරුක්ඛො පරිභොගචෙතියං, බුද්ධපටිමා උද්දිස්සකචෙතියං, ධාතුගබ්භථූපා සධාතුකා ධාතුකචෙතියං. **සඞ්ඝොති** බුද්ධප්පමුඛාදීසු යො කොචි. **පුග්ගලොති** ගහට්ඨපබ්බජිතෙසු යො කොචි. නත්ථි අස්ස තිථි, යම්හි වා තම්හි දිවසෙ ආගච්ඡතීති **අතිථි**. තඞ්ඛණෙ ආගතපාහුනකස්සෙතං අධිවචනං. සෙසං වුත්තනයමෙව.

එවං චෙතියාදීනි ඤත්වා ඉදානි එවං ඉමිස්සා ගාථාය සම්පිණ්ඩෙත්වා අත්ථො වෙදිතබ්බො – යො සො නිධි ‘‘සුනිහිතො හොතී’’ති වුත්තො, සො ඉමෙසු වත්ථූසු සුනිහිතො හොති. කස්මා? දීඝරත්තං

ඉට්ඨඵලානුප්පදානසමත්ථතාය. තථා හි අප්පකම්පි චෙතියම්හි දත්වා දීඝරත්තං ඉට්ඨඵලලාභිනො හොන්ති. යථාහ –

“එකපුප්ඵං යජිත්වාන, අසීතිකප්පකොටියො;
දුග්ගතිං නාභිජානාමි, පුප්ඵදානස්සිදං ඵල”න්ති ච.

“මත්තාසුඛපරිච්චාගා, පස්සෙ චෙ විපුලං සුඛ”න්ති ච. (ධ. ප. 290);

එවං දක්ඛිණාවිසුද්ධිවෙලාමසුත්තාදීසු වුත්තනයෙන සඞ්ඝාදිවත්ථූසුපි දානඵලවිභාගො වෙදිතබ්බො. යථා ච චෙතියාදීසු දානස්ස පවත්ති ඵලවිභූති ච දස්සිතා, එවං යථායොගං සබ්බත්ථ තං තං ආරභිත්වා චාරිත්තවාරිත්තවසෙන සීලස්ස, බුද්ධානුස්සතිවසෙන සංයමස්ස, තබ්බත්ථුකවිපස්සනාමනසිකාරපච්චවෙක්ඛණවසෙන දමස්ස ච පවත්ති තස්ස තස්ස ඵලවිභූති ච වෙදිතබ්බා.

අට්ඨමගාථාවණ්ණනා

එවං භගවා දානාදීහි නිධීයමානස්ස පුඤ්ඤමයනිධිනො චෙතියාදිභෙදං වත්ථුං දස්සෙත්වා ඉදානි එතෙසු වත්ථූසු සුනිහිතස්ස තස්ස නිධිනො ගම්භීරෙ ඔදකන්තිකෙ නිහිතනිධිතො විසෙසං දස්සෙන්තො ආහ –

8. “එසො නිධි සුනිහිතො, අජෙය්‍යො අනුගාමිකො.

පහාය ගමනීයෙසු, එතං ආදාය ගච්ඡතී”ති.

තත්ථ පුබ්බපදෙන තං දානාදීහි සුනිහිතනිධිං නිද්දිසති **“එසො නිධි සුනිහිතො”**ති. **අජෙය්‍යො**ති පරෙහි ජෙත්වා ගහෙතුං න සක්කා, අච්චෙය්‍යොතිපි පාඨො, තස්ස අච්චිතබ්බො අච්චනාරහො හිතසුඛත්ථිකෙන උපචිතබ්බොති අත්ථො. එතස්මිඤ්ච පාඨෙ එසො නිධි අච්චෙය්‍යොති සම්බන්ධිත්වා පුන “කස්මා”ති අනුයොගං දස්සෙත්වා “යස්මා සුනිහිතො අනුගාමිකො”ති සම්බන්ධිතබ්බං. ඉතරථා හි සුනිහිතස්ස අච්චෙය්‍යත්තං වුත්තං භවෙය්‍ය, න ච සුනිහිතො අච්චනීයො. අච්චිතො එව හි සොති. අනුගච්ඡතීති **අනුගාමිකො,** පරලොකං ගච්ඡන්තම්පි තත්ථ තත්ථ ඵලදානෙන න විජහතීති අත්ථො.

පහාය ගමනීයෙසු එතං ආදාය ගච්ඡතීති මරණකාලෙ පච්චුපට්ඨිතෙ සබ්බභොගෙසු පහාය ගමනීයෙසු එතං නිධිං ආදාය පරලොකං ගච්ඡතීති අයං කිර එතස්ස අත්ථො. සො පන න යුජ්ජති. කස්මා? භොගානං අගමනීයතො. පහාතබ්බා එව හි තෙ තෙ භොගා, න ගමනීයා, ගමනීයා පන තෙ තෙ ගතිවිසෙසා. යතො යදි එස අත්ථො සියා, පහාය භොගෙ ගමනීයෙසු ගතිවිසෙසෙසු ඉති වදෙය්‍ය. තස්මා එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො – “නිධි වා ඨානා චවතී”ති එවමාදිනා පකාරෙන පහාය මච්චං භොගෙසු ගච්ඡන්තෙසු එතං ආදාය ගච්ඡතීති. එසො හි අනුගාමිකත්තා තං නප්පජහතීති.

තත්ථ සියා “ගමනීයෙසූති එත්ථ ගන්තබ්බෙසූති අත්ථො, න ගච්ඡන්තෙසූ”ති. තං න එකංසතො ගහෙතබ්බං. යථා හි “අරියා නිය්‍යානිකා”ති (දී. නි. 2.141) එත්ථ නිය්‍යන්තාති අත්ථො, න නිය්‍යාතබ්බාති, එවමිධාපි ගච්ඡන්තෙසූති අත්ථො, න ගන්තබ්බෙසූති.

අථ වා යස්මා එස මරණකාලෙ කස්සචි දාතුකාමො භොගෙ ආමසිතුම්පි න ලභති, තස්මා තෙන තෙ භොගා පුබ්බං කායෙන පහාතබ්බා, පච්ඡා විහතාසෙන චෙතසා ගන්තබ්බා, අතික්කමිතබ්බාති වුත්තං හොති. තස්මා පුබ්බං කායෙන පහාය පච්ඡා චෙතසා ගමනීයෙසු භොගෙසූති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. පුරිමස්මිං අත්ථෙ නිද්ධාරණෙ භුම්මවචනං, පහාය ගමනීයෙසු භොගෙසු එකමෙවෙතං පුඤ්ඤනිධිවිභවං තතො නීහරිත්වා ආදාය ගච්ඡතීති. පච්ඡිමෙ අත්ථෙ භාවෙනභාවලක්ඛණෙ භුම්මවචනං. භොගානඤ්හි ගමනීයභාවෙන එතස්ස නිධිස්ස ආදාය ගමනීයභාවො ලක්ඛීයතීති.

නවමගාථාවණ්ණනා

එවං භගවා ඉමස්ස පුඤ්ඤනිධිනො ගම්භීරෙ ඔදකන්තිකෙ නිහිතනිධිතො විසෙසං දස්සෙත්වා පුන අත්තනො භණ්ඩගුණසංවණ්ණනෙන කයජනස්ස උස්සාහං ජනෙන්තො උළාරභණ්ඩවාණිජො විය අත්තනා දෙසිතපුඤ්ඤනිධිගුණසංවණ්ණනෙන තස්මිං පුඤ්ඤනිධිම්හි දෙවමනුස්සානං උස්සාහං ජනෙන්තො ආහ –

9. “අසාධාරණමඤ්ඤෙසං, අචොරාහරණො නිධි.

කයිරාථ ධීරො පුඤ්ඤානි, යො නිධි අනුගාමිකො”ති.

තත්ථ **අසාධාරණමඤ්ඤෙසන්ති** අසාධාරණො අඤ්ඤෙසං, මකාරො පදසන්ධිකරො ''අදුක්ඛමසුඛාය වෙදනාය සම්පයුත්තා''තිආදීසු විය. න චොරෙහි ආහරණො **අචොරාහරණො,** චොරෙහි ආදාතබ්බො න හොතීති අත්ථො. නිධාතබ්බොති **නිධි**. එවං ද්වීහි පදෙහි පුඤ්ඤනිධිගුණං සංවණ්ණෙත්වා තතො ද්වීහි තත්ථ උස්සාහං ජනෙති **''කයිරාථ ධීරො පුඤ්ඤානි, යො නිධි අනුගාමිකො''**ති. තස්සත්ථො – යස්මා පුඤ්ඤානි නාම අසාධාරණො අඤ්ඤෙසං, අචොරාහරණො ච නිධි හොති. න කෙවලඤ්ච අසාධාරණො අචොරාහරණො ච නිධි, අථ ඛො පන ''එසො නිධි සුනිහිතො, අජෙය්‍යො අනුගාමිකො''ති එත්ථ වුත්තො යො නිධි අනුගාමිකො. සො ච යස්මා පුඤ්ඤානියෙව, තස්මා කයිරාථ කරෙය්‍ය ධීරො බුද්ධිසම්පන්නො ධිතිසම්පන්නො ච පුග්ගලො පුඤ්ඤානීති.

දසමගාථාවණ්ණනා

එවං භගවා ගුණසංවණ්ණනෙන පුඤ්ඤනිධිම්හි දෙවමනුස්සානං උස්සාහං ජනෙත්වා ඉදානි යෙ උස්සහිත්වා පුඤ්ඤනිධිකිරියාය සම්පාදෙන්ති, තෙසං සො යං ඵලං දෙති, තං සඞ්ඛෙපතො දස්සෙන්තො ආහ –

''එස දෙවමනුස්සානං, සබ්බකාමදදො නිධී''ති.

10. ඉදානි යස්මා පත්ථනාය පටිබන්ධිතස්ස සබ්බකාමදදත්තං, න විනා පත්ථනං හොති. යථාහ –

> ''ආකඞ්ඛෙය්‍ය චෙ ගහපතයො ධම්මචාරී සමචාරී 'අහො වතාහං කායස්ස භෙදා පරං මරණා ඛත්තියමහාසාලානං සහබ්‍යතං උපපජ්ජෙය්‍ය'න්ති, ඨානං ඛො පනෙතං විජ්ජති යං සො කායස්ස භෙදා පරං මරණා ඛත්තියමහාසාලානං සහබ්‍යතං උපපජ්ජෙය්‍ය. තං කිස්ස හෙතු? තථා හි සො ධම්මචාරී සමචාරී'' (ම. නි. 1.442).

> එවං ''අනාසවං චෙතොවිමුත්තිං පඤ්ඤාවිමුත්තිං දිට්ඨෙව ධම්මෙ සයං අභිඤ්ඤා සච්ඡිකත්වා උපසම්පජ්ජ විහරෙය්‍ය. තං කිස්ස හෙතු? තථා හි සො ධම්මචාරී සමචාරී''ති (ම. නි. 1.442).

තථා චාහ –

> ''ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු සද්ධාය සමන්නාගතො හොති, සීලෙන, සුතෙන, චාගෙන, පඤ්ඤාය සමන්නාගතො හොති, තස්ස එවං හොති 'අහො වතාහං කායස්ස භෙදා පරං මරණා ඛත්තියමහාසාලානං සහබ්‍යතං උපපජ්ජෙය්‍ය'න්ති. සො තං චිත්තං පදහති, තං චිත්තං අධිට්ඨාති, තං චිත්තං භාවෙති. තස්ස තෙ සඞ්ඛාරා ච විහාරා ච එවං භාවිතා එවං බහුලීකතා තත්‍රුපපත්තියා සංවත්තන්තී''ති (ම. නි. 3.161) එවමාදි.

තස්මා තං තථා තථා ආකඞ්ඛපරියායං චිත්තපදහනාධිට්ඨානභාවනාපරික්ඛාරං පත්ථනං තස්ස සබ්බකාමදදත්තෙ හෙතුං දස්සෙන්තො ආහ –

''යං යදෙවාභිපත්ථෙන්ති, සබ්බමෙතෙන ලබ්භතී''ති.

එකාදසමගාථාවණ්ණනා

11. ඉදානි යං තං සබ්බං එතෙන ලබ්භති, තං ඔධිසො ඔධිසො දස්සෙන්තො **''සුවණ්ණතා සුසරතා''**ති එවමාදිගාථායො ආහ.

තත්ථ පඨමගාථාය තාව **සුවණ්ණතා** නාම සුන්දරච්ඡවිවණ්ණතා කඤ්චනසන්නිභත්තචතා, සාපි එතෙන පුඤ්ඤනිධිනා ලබ්භති. යථාහ –

> ''යම්පි, භික්ඛවෙ, තථාගතො පුරිමං ජාතිං…පෙ…. පුබ්බෙ මනුස්සභූතො සමානො අක්කොධනො අහොසි අනුපායාසබහුලො, බහුම්පි වුත්තො සමානො නාභිසජ්ජි න කුප්පි න බ්‍යාපජ්ජි න පතිත්ථීයි, න කොපඤ්ච දොසඤ්ච අප්පච්චයඤ්ච පාත්වාකාසි, දාතා ච අහොසි සුඛුමානං මුදුකානං අත්ථරණානං පාවුරණානං ඛොමසුඛුමානං කප්පාසික…පෙ…. කොසෙය්‍ය…පෙ…. කම්බලසුඛුමානං. සො තස්ස කම්මස්ස කතත්තා උපචිතත්තා…පෙ…. ඉත්ථත්තං ආගතො සමානො ඉමං මහාපුරිසලක්ඛණං පටිලභති. සුවණ්ණවණ්ණො හොති කඤ්චනසන්නිභත්තචො''ති (දී. නි. 3.218).

සුසරතා නාම බ්‍රහ්මස්සරතා කරවීකභාණිතා, සාපි එතෙන ලබ්භති. යථාහ –

> ''යම්පි , භික්ඛවෙ, තථාගතො පුරිමං ජාතිං…පෙ…. ඵරුසං වාචං පහාය ඵරුසාය වාචාය පටිවිරතො අහොසි, යා සා වාචා නෙලා කණ්ණසුඛා…පෙ…. තථාරූපිං වාචං භාසිතා අහොසි. සො තස්ස කම්මස්ස කතත්තා උපචිතත්තා…පෙ…. ඉත්ථත්තං ආගතො සමානො ඉමානි ද්වෙ මහාපුරිසලක්ඛණානි පටිලභති. පහූතජිව්හො ච හොති බ්‍රහ්මස්සරො ච කරවීකභාණී''ති (දී. නි. 3.236).

සුසණ්ඨානාති සුට්ඨු සණ්ඨානතා, සමචිතවට්ටිතයුත්තට්ඨානෙසු අඞ්ගපච්චඞ්ගානං සමචිතවට්ටිතභාවෙන සන්නිවෙසොති වුත්තං හොති. සාපි එතෙන ලබ්භති. යථාහ –

> ‘‘යම්පි, භික්ඛවෙ, තථාගතො පුරිමං ජාතිං…පෙ.… පුබ්බෙ මනුස්සභූතො සමානො බහුජනස්ස අත්ථකාමො අහොසි හිතකාමො ඵාසුකාමො යොගක්ඛෙමකාමො ‘කින්ති මෙ සද්ධාය වඩ්ඪෙය්‍යුං, සීලෙන සුතෙන චාගෙන පඤ්ඤාය ධනධඤ්ඤෙන ඛෙත්තවත්ථුනා ද්විපදචතුප්පදෙහි පුත්තදාරෙහි දාසකම්මකරපොරිසෙහි ඤාතීහි මිත්තෙහි බන්ධවෙහි වඩ්ඪෙය්‍යු’න්ති, සො තස්ස කම්මස්ස…පෙ.… සමානො ඉමානි තීණි මහාපුරිසලක්ඛණානි පටිලභති, සීහපුබ්බඩ්ඪකායො ච හොති චිතන්තරංසො ච සමවට්ටක්ඛන්ධො චා’’ති (දී. නි. 3.224) එවමාදි.

ඉමිනා නයෙන ඉතො පරෙසම්පි ඉමිනා පුඤ්ඤනිධිනා පටිලාභසාධකානි සුත්තපදානි තතො තතො ආනෙත්වා වත්තබ්බානි. අතිවිත්ථාරභයෙන තු සංඛිත්තං, ඉදානි අවසෙසපදානං වණ්ණනං කරිස්සාමි.

සුරූපතාති එත්ථ සකලසරීරං රූපන්ති වෙදිතබ්බං ‘‘ආකාසො පරිවාරිතො රූපංත්වෙව සඞ්ඛං ගච්ඡතී’’තිආදීසු (ම. නි. 1.306) විය, තස්ස රූපස්ස සුන්දරතා සුරූපතා නාතිදීඝතා නාතිරස්සතා නාතිකිසතා නාතිථූලතා නාතිකාළතා නච්චොදාතතාති වුත්තං හොති. **ආධිපච්චන්ති** අධිපතිභාවො, ඛත්තියමහාසාලාදිභාවෙන සාමිකභාවොති අත්ථො. **පරිවාරොති** අගාරිකානං සජනපරිජනසම්පත්ති, අනගාරිකානං පරිසසම්පත්ති, ආධිපච්චඤ්ච පරිවාරො ච **ආධිපච්චපරිවාරො.** එත්ථ ච සුවණ්ණතාදීහි සරීරසම්පත්ති, ආධිපච්චෙන භොගසම්පත්ති, පරිවාරෙන සජනපරිජනසම්පත්ති වුත්තාති වෙදිතබ්බා. **සබ්බමෙතෙන ලබ්භතීති** යං තං ‘‘යං යදෙවාභිපත්ථෙන්ති, සබ්බමෙතෙන ලබ්භතී’’ති වුත්තං, තත්ථ ඉදම්පි තාව පඨමං ඔධිසො වුත්තසුවණ්ණතාදි සබ්බමෙතෙන ලබ්භතීති වෙදිතබ්බන්ති දස්සෙති.

ද්වාදසමගාථාවණ්ණනා

12. එවම්මාය ගාථාය පුඤ්ඤානුභාවෙන ලභිතබ්බං රජ්ජසම්පත්තිතො ඔරං දෙවමනුස්සසම්පත්තිං දස්සෙත්වා ඉදානි තදුභයරජ්ජසම්පත්තිං දස්සෙන්තො **‘‘පදෙසරජ්ජ’’**න්ති ඉමං ගාථමාහ.

තත්ථ **පදෙසරජ්ජන්ති** එකදීපම්පි සකලං අපාපුණිත්වා පථවියා එකමෙකස්මිං පදෙසෙ රජ්ජං. ඉස්සරභාවො **ඉස්සරියං,** ඉමිනා දීපචක්කවත්තිරජ්ජං දස්සෙති. **චක්කවත්තිසුඛං පියන්ති** ඉට්ඨං කන්තං මනාපං චක්කවත්තිසුඛං. ඉමිනා චාතුරන්තචක්කවත්තිරජ්ජං දස්සෙති. දෙවෙසු රජ්ජං **දෙවරජ්ජං,** එතෙන මන්ධාතාදීනම්පි මනුස්සානං දෙවරජ්ජං දස්සිතං හොති. **අපි දිබ්බෙසූති** ඉමිනා යෙ තෙ දිවි භවත්තා ‘‘දිබ්බා’’ති වුච්චන්ති, තෙසු දිබ්බෙසු කායෙසු උප්පන්නානම්පි දෙවරජ්ජං දස්සෙති. **සබ්බමෙතෙන ලබ්භතීති** යං තං ‘‘යං යදෙවාභිපත්ථෙන්ති, සබ්බමෙතෙන ලබ්භතී’’ති වුත්තං, තත්ථ ඉදම්පි දුතියං ඔධිසො පදෙසරජ්ජාදි සබ්බමෙතෙන ලබ්භතීති වෙදිතබ්බන්ති දස්සෙති.

තෙරසමගාථාවණ්ණනා

13. එවම්මාය ගාථාය පුඤ්ඤානුභාවෙන ලභිතබ්බං දෙවමනුස්සරජ්ජසම්පත්තිං දස්සෙත්වා ඉදානි ද්වීහි ගාථාහි වුත්තං සම්පත්තිං සමාසතො පුරක්ඛත්වා නිබ්බානසම්පත්තිං දස්සෙන්තො **‘‘මානුස්සිකා ච සම්පත්තී’’**ති ඉමං ගාථමාහ.

තස්සායං **පදවණ්ණනා** – මනුස්සානං අයන්ති මානුස්සී, මානුස්සී එව **මානුස්සිකා**. සම්පජ්ජනං **සම්පත්ති**. දෙවානං ලොකො දෙවලොකො. තස්මිං **දෙවලොකෙ. යාති** අනවසෙසපරියාදානං, රමන්ති එතාය අජ්ඣත්තං උප්පන්නාය බහිද්ධා වා උපකරණභූතායාති **රති,** සුඛස්ස සුඛවත්ථුනො චෙතං අධිවචනං. **යාති** අනියතවචනං **ච**සද්දො පුබ්බසම්පත්තියා සහ සම්පිණ්ඩනත්ථො. නිබ්බානංයෙව **නිබ්බානසම්පත්ති**.

අයං පන **අත්ථවණ්ණනා** – යා එසා ‘‘සුවණ්ණතා’’තිආදීහි පදෙහි මානුස්සිකා ච සම්පත්ති දෙවලොකෙ ච යා රති වුත්තා, සා ච සබ්බා, යා චායමපරා සද්ධානුසාරිභාවාදිවසෙන පත්තබ්බා නිබ්බානසම්පත්ති, සා චාති ඉදං තතියම්පි ඔධිසො සබ්බමෙතෙන ලබ්භතීති.

අථ වා යා පුබ්බෙ සුවණ්ණතාදීහි අවුත්තා ‘‘සූරා සතිමන්තො ඉධ බ්‍රහ්මචරියවාසො’’ති එවමාදිනා (අ. නි. 9.21) නයෙන නිද්දිට්ඨා පඤ්ඤාවෙය්‍යත්තියාදිභෙදා ච මානුස්සිකා සම්පත්ති, අපරා දෙවලොකෙ ච යා ඣානාදිරති, යා ච යථාවුත්තප්පකාරා නිබ්බානසම්පත්ති චාති ඉදම්පි තතියං ඔධිසො සබ්බමෙතෙන ලබ්භතීති. එවම්පෙත්ථ අත්ථවණ්ණනා වෙදිතබ්බා.

චුද්දසමගාථාවණ්ණනා

14. එවමිමාය ගාථාය පුඤ්ඤානුභාවෙන ලභිතබ්බං සද්ධානුසාරීභාවාදිවසෙන පත්තබ්බං නිබ්බානසම්පත්තිම්පි දස්සෙත්වා ඉදානි තෙවිජ්ජඋභතොභාගවිමුත්තභාවවසෙනපි පත්තබ්බං තමෙව තස්ස උපායඤ්ච දස්සෙන්තො **“මිත්තසම්පදමාගම්මා”**ති ඉමං ගාථමාහ.

තස්සායං **පදවණ්ණනා** – සම්පජ්ජති එතාය ගුණවිභූතිං පාපුණාතීති සම්පදා, මිත්තො එව සම්පදා මිත්තසම්පදා, තං **මිත්තසම්පදං** . **ආගම්මා**ති නිස්සාය. **යොනිසො**ති උපායෙන. **පයුඤ්ජතො**ති යොගානුට්ඨානං කරොතො. විජානාති එතායාති විජ්ජා, විමුච්චති එතාය, සයං වා විමුච්චතීති විමුත්ති, විජ්ජා ච විමුත්ති ච විජ්ජාවිමුත්තියො, විජ්ජාවිමුත්තීසු වසීභාවො **විජ්ජාවිමුත්තිවසීභාවො**.

අයං පන **අත්ථවණ්ණනා** – ය්වායං මිත්තසම්පදමාගම්ම සත්ථාරං වා අඤ්ඤතරං වා ගරුට්ඨානියං සබ්‍රහ්මචාරිං නිස්සාය තතො ඔවාදඤ්ච අනුසාසනිඤ්ච ගහෙත්වා යථානුසිට්ඨං පටිපත්තියා යොනිසො පයුඤ්ජතො පුබ්බෙනිවාසාදීසු තීසු විජ්ජාසු ‘‘තත්ථ කතමා විමුත්ති? චිත්තස්ස ච අධිමුත්ති නිබ්බානඤ්චා’’ති (ධ. ස. 1381) එවං ආගතාය අට්ඨසමාපත්තිනිබ්බානභෙදාය විමුත්තියා ච තථා තථා අදන්ධායිතත්තෙන වසීභාවො, ඉදම්පි චතුත්ථං ඔධිසො සබ්බමෙතෙන ලබ්භතීති.

පන්නරසමගාථාවණ්ණනා

15. එවමිමාය ගාථාය පුබ්බෙ කථිතවිජ්ජාවිමුත්තිවසීභාවභාගියපුඤ්ඤානුභාවෙන ලභිතබ්බං තෙවිජ්ජඋභතොභාගවිමුත්තභාවවසෙනපි පත්තබ්බං නිබ්බානසම්පත්තිං දස්සෙත්වා ඉදානි යස්මා විජ්ජාවිමුත්තිවසීභාවප්පත්තා තෙවිජ්ජා උභතොභාගවිමුත්තාපි සබ්බෙ පටිසම්භිදාදිගුණවිභූතිං ලභන්ති, ඉමාය පුඤ්ඤසම්පදාය ච තස්සා ගුණවිභූතියා පදට්ඨානවසෙන තථා තථා සාපි ලබ්භති, තස්මා තම්පි දස්සෙන්තො **“පටිසම්භිදා විමොක්ඛා චා”**ති ඉමං ගාථමාහ.

‘‘යතො සම්මා කතෙන යා චායං ධම්මත්ථනිරුත්තිපටිභානෙසු පභෙදගතා පඤ්ඤා පටිසම්භිදා’’ති වුච්චති, යෙ චිමෙ ‘‘රූපී රූපානි පස්සතී’’තිආදිනා (දී. නි. 2.129; 3.339) නයෙන අට්ඨ විමොක්ඛා, යා චායං භගවතො සාවකෙහි පත්තබ්බා සාවකසම්පත්තිසාධිකා සාවකපාරමී, යා ච සයම්භුභාවසාධිකා පච්චෙකබොධි, යා ච සබ්බසත්තුත්තමභාවසාධිකා බුද්ධභූමි, ඉදම්පි පඤ්චමං ඔධිසො සබ්බමෙතෙන ලබ්භතීති වෙදිතබ්බං.

සොළසමගාථාවණ්ණනා

16. එවං භගවා යං තං ‘‘යං යදෙවාභිපත්ථෙන්ති, සබ්බමෙතෙන ලබ්භතී’’ති වුත්තං, තං ඉමාහි පඤ්චහි ගාථාහි ඔධිසො ඔධිසො දස්සෙත්වා ඉදානි සබ්බමෙවිදං සබ්බකාමදදනිධිසඤ්ඤිතං පුඤ්ඤසම්පදං පසංසන්තො **“එවං මහත්ථිකා එසා”**ති ඉමාය ගාථාය දෙසනං නිට්ඨපෙසි.

තස්සායං **පදවණ්ණනා** – **එව**න්ති අතීතත්ථනිදස්සනං. මහන්තො අත්ථො අස්සාති **මහත්ථිකා,** මහතො අත්ථාය සංවත්තතීති වුත්තං හොති, මහිද්ධිකාතිපි පාඨො. **එසා**ති උද්දෙසවචනං, තෙන ‘‘යස්ස දානෙන සීලෙනා’’ති ඉතො පභුති යාව ‘‘කයිරාථ ධීරො පුඤ්ඤානී’’ති වුත්තං පුඤ්ඤසම්පදං උද්දිසති. **යදිද**න්ති අභිමුඛකරණත්ථෙ නිපාතො, තෙන එසාති උද්දිට්ඨං නිද්දිසිතුං යා එසාති අභිමුඛං කරොති. පුඤ්ඤානං සම්පදා **පුඤ්ඤසම්පදා** . **තස්මා**ති කාරණවචනං. **ධීරා**ති ධිතිමන්තො. **පසංසන්තී**ති වණ්ණයන්ති. **පණ්ඩිතා**ති පඤ්ඤාසම්පන්නා. **කතපුඤ්ඤත**න්ති කතපුඤ්ඤභාවං.

අයං පන **අත්ථවණ්ණනා** – ඉති භගවා සුවණ්ණතාදිං බුද්ධභූමිපරියොසානං පුඤ්ඤසම්පදානුභාවෙන අධිගන්තබ්බමත්ථං වණ්ණයිත්වා ඉදානි තමෙවත්ථං සම්පිණ්ඩෙත්වා දස්සෙන්තො තෙනෙවත්ථෙන යථාවුත්තප්පකාරාය පුඤ්ඤසම්පදාය මහත්ථිකත්තං ථුනන්තො ආහ – එවං මහතො අත්ථස්ස ආවහනෙන මහත්ථිකා එසා, යදිදං මයා ‘‘යස්ස දානෙන සීලෙනා’’තිආදිනා නයෙන දෙසිතා පුඤ්ඤසම්පදා, තස්මා මාදිසා සත්තානං හිතසුඛාවහාය ධම්මදෙසනාය අකිලාසුතාය යථාභූතගුණෙන ච ධීරා පණ්ඩිතා ‘‘අසාධාරණමඤ්ඤෙසං, අචොරාහරණො නිධී’’තිආදීහි ඉධ වුත්තෙහි ච, අවුත්තෙහි ච ‘‘මා, භික්ඛවෙ, පුඤ්ඤානං භායිත්ථ, සුඛස්සෙතං, භික්ඛවෙ, අධිවචනං, යදිදං පුඤ්ඤානී’’තිආදීහි (අ. නි. 7.62; ඉතිවු. 22; නෙත්ති. 121) වචනෙහි අනෙකාකාරවොකාරං කතපුඤ්ඤතං පසංසන්ති, න පක්ඛපාතෙනාති.

දෙසනාපරියොසානෙ සො උපාසකො බහුජනෙන සද්ධිං සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨාසි, රඤ්ඤො ච පසෙනදිකොසලස්ස සන්තිකං ගන්ත්වා එතමත්ථං ආරොචෙසි, රාජා අතිවිය තුට්ඨො හුත්වා ‘‘සාධු, ගහපති, සාධු ඛො ත්වං , ගහපති, මාදිසෙහිපි අනාහරණීයං නිධිං නිධෙසී’’ති සංරාධෙත්වා මහතිං පූජමකාසීති.

පරමත්ථජොතිකාය ඛුද්දකපාඨ-අට්ඨකථාය

නිධිකණ්ඩසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. මෙත්තසුත්තවණ්ණනා

නික්ඛෙපප්පයොජනං

ඉදානි නිධිකණ්ඩානන්තරං නික්ඛිත්තස්ස මෙත්තසුත්තස්ස වණ්ණනාක්කමො අනුප්පත්තො. තස්ස ඉධ නික්ඛෙපප්පයොජනං වත්වා තතො පරං –

> ‘‘යෙන වුත්තං යදා යත්ථ, යස්මා චෙතෙස දීපනා;
> නිදානං සොධයිත්වාස්ස, කරිස්සාමත්ථවණ්ණනං’’.

තත්ථ යස්මා නිධිකණ්ඩෙන දානසීලාදිපුඤ්ඤසම්පදා වුත්තා, සා ච සත්තෙසු මෙත්තාය කතාය මහප්ඵලා හොති යාව බුද්ධභූමිං පාපෙතුං සමත්ථා, තස්මා තස්සා පුඤ්ඤසම්පදාය උපකාරදස්සනත්ථං, යස්මා වා සරණෙහි සාසනෙ ඔතරිත්වා සික්ඛාපදෙහි සීලෙ පතිට්ඨිතානං ද්වත්තිංසාකාරෙන රාගප්පහානසමත්ථං, කුමාරපඤ්හෙන මොහප්පහානසමත්ථඤ්ච කම්මට්ඨානං දස්සෙත්වා, මඞ්ගලසුත්තෙන තස්ස පවත්තියා මඞ්ගලභාවො අත්තරක්ඛා ච, රතනසුත්තෙන තස්සානුරූපා පරරක්ඛා, තිරොකුට්ටෙන රත්තනසුත්තෙ වුත්තභූතෙසු එකච්චභූතදස්සනං වුත්තප්පකාරාය පුඤ්ඤසම්පත්තියා පමජ්ජන්තානං විපත්ති ච, නිධිකණ්ඩෙන තිරොකුට්ටෙ වුත්තවිපත්තිපටිපක්ඛභූතා සම්පත්ති ච දස්සිතා, දොසප්පහානසමත්ථං පන කම්මට්ඨානං අදස්සිතමෙව, තස්මා තං දොසප්පහානසමත්ථං කම්මට්ඨානං දස්සෙතුං ඉදං මෙත්තසුත්තං ඉධ නික්ඛිත්තං. එවඤ්හි සුපරිපූරො හොති ඛුද්දකපාඨොති ඉදමස්ස ඉධ නික්ඛෙපප්පයොජනං.

නිදානසොධනං

ඉදානි යායං –

> ‘‘යෙන වුත්තං යදා යත්ථ, යස්මා චෙතෙස දීපනා;
> නිදානං සොධයිත්වාස්ස, කරිස්සාමත්ථවණ්ණන’’න්ති. –

මාතිකා නික්ඛිත්තා, තත්ථ ඉදං මෙත්තසුත්තං භගවතාව වුත්තං, න සාවකාදීහි, තඤ්ච පන යදා හිමවන්තපස්සතො දෙවතාහි උබ්බාළ්හා භික්ඛූ භගවතො සන්තිකං ආගතා, තදා සාවත්ථියං තෙසං භික්ඛූනං පරිත්තත්ථාය කම්මට්ඨානත්ථාය ච වුත්තන්ති එවං තාව සඞ්ඛෙපතො එතෙසං පදානං දීපනා නිදානසොධනා වෙදිතබ්බා.

විත්ථාරතො පන එවං වෙදිතබ්බා – එකං සමයං භගවා සාවත්ථියං විහරති උපකට්ඨාය වස්සූපනායිකාය, තෙන ඛො පන සමයෙන සම්බහුලා නානාවෙරජ්ජකා භික්ඛූ භගවතො සන්තිකෙ කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා තත්ථ තත්ථ වස්සං උපගන්තුකාමා භගවන්තං උපසඞ්කමන්ති. තත්‍ර සුදං භගවා රාගචරිතානං සවිඤ්ඤාණකඅවිඤ්ඤාණකවසෙන එකාදසවිධං අසුභකම්මට්ඨානං, දොසචරිතානං චතුබ්බිධං මෙත්තාදිකම්මට්ඨානං, මොහචරිතානං මරණස්සතිකම්මට්ඨානාදීනි, විතක්කචරිතානං ආනාපානස්සතිපථවීකසිණාදීනි, සද්ධාචරිතානං බුද්ධානුස්සතිකම්මට්ඨානාදීනි, බුද්ධිචරිතානං චතුධාතුවවත්ථානාදීනීති ඉමිනා නයෙන චතුරාසීතිසහස්සප්පභෙදචරිතානුකූලානි කම්මට්ඨානානි කථෙති.

අථ ඛො පඤ්චමත්තානි භික්ඛුසතානි භගවතො සන්තිකෙ කම්මට්ඨානං උග්ගහෙත්වා සප්පායසෙනාසනඤ්ච ගොචරගාමඤ්ච පරියෙසමානානි අනුපුබ්බෙන ගන්ත්වා පච්චන්තෙ හිමවන්තෙන සද්ධිං එකාබද්ධං නීලකාචමණිසන්නිභසිලාතලං සීතලඝනච්ඡායනීලවනසණ්ඩමණ්ඩිතං මුත්තාජාලරජතපට්ටසදිසවාලුකාකිණ්ණභූමිභාගං සුචිසාතසීතලජලාසයපරිවාරිතං පබ්බතමද්දසංසු. අථ තෙ භික්ඛූ තත්ථෙකරත්තිං වසිත්වා පභාතාය රත්තියා සරීරපරිකම්මං කත්වා තස්ස අවිදූරෙ අඤ්ඤතරං ගාමං පිණ්ඩාය පවිසිංසු. ගාමො ඝනනිවෙසනසන්නිවිට්ඨකුලසහස්සයුත්තො, මනුස්සා චෙත්ථ සද්ධා පසන්නා තෙ පච්චන්තෙ පබ්බජිතදස්සනස්ස දුල්ලභතාය භික්ඛූ දිස්වා එව පීතිසොමනස්සජාතා හුත්වා තෙ භික්ඛූ භොජෙත්වා ‘‘ඉධෙව, භන්තෙ, තෙමාසං වසථා’’ති යාචිත්වා පඤ්ච පධානකුටිසතානි කාරෙත්වා තත්ථ මඤ්චපීඨපානීයපරිභොජනීයඝටාදීනි සබ්බූපකරණානි පටියාදෙසුං.

භික්ඛූ දුතියදිවසෙ අඤ්ඤං ගාමං පිණ්ඩාය පවිසිංසු. තත්ථාපි මනුස්සා තථෙව උපට්ඨහිත්වා වස්සාවාසං යාචිංසු. භික්ඛූ ‘‘අසති අන්තරායෙ’’ති අධිවාසෙත්වා තං වනසණ්ඩං පවිසිත්වා සබ්බරත්තින්දිවං ආරද්ධවීරියා යාමඝණ්ඩිකං කොට්ටෙත්වා යොනිසොමනසිකාරබහුලා විහරන්තා රුක්ඛමූලානි උපගන්ත්වා නිසීදිංසු. සීලවන්තානං භික්ඛූනං තෙජෙන විහතතෙජා රුක්ඛදෙවතා අත්තනො අත්තනො විමානා ඔරුය්හ දාරකෙ ගහෙත්වා ඉතො චිතො විචරන්ති. සෙය්‍යථාපි නාම රාජූහි වා රාජමහාමත්තෙහි වා ගාමකාවාසං ගතෙහි ගාමවාසීනං ඝරෙසු ඔකාසෙ ගහිතෙ ඝරමනුස්සකා ඝරා නික්ඛමිත්වා අඤ්ඤත්‍ර වසන්තා ‘‘කදා නු ගමිස්සන්තී’’ති දූරතොව ඔලොකෙන්ති, එවමෙව දෙවතා

අත්තනො අත්තනො විමානානි ඡඩ්ඩෙත්වා ඉතො චිතො ච විචරන්තියො දූරතොව ඔලොකෙන්ති ''කදා නු භදන්තා ගමිස්සන්තී''ති. තතො එවං සමචින්තෙසුං ''පඨමවස්සූපගතා භික්ඛූ අවස්සං තෙමාසං වසිස්සන්ති, මයං පන තාව චිරං දාරකෙ ගහෙත්වා ඔක්කම්ම වසිතුං න සක්කොම, හන්ද මයං භික්ඛූනං භයානකං ආරම්මණං දස්සෙමා''ති. තා රත්තිං භික්ඛූනං සමණධම්මකරණවෙලාය භිංසනකානි යක්ඛරූපානි නිම්මිනිත්වා පුරතො පුරතො තිට්ඨන්ති, භෙරවසද්දඤ්ච කරොන්ති. භික්ඛූනං තානි රූපානි දිස්වා තඤ්ච සද්දං සුත්වා හදයං ඵන්දි, දුබ්බණ්ණා ච අහෙසුං උප්පණ්ඩුප්පණ්ඩුකජාතා. තෙන තෙ භික්ඛූ චිත්තං එකග්ගං කාතුං නාසක්ඛිංසු, තෙසං අනෙකග්ගචිත්තානං භයෙන ච පුනප්පුනං සංවිග්ගානං සති සම්මුස්සි, තතො තෙසං මුට්ඨසතීනං දුග්ගන්ධානි ආරම්මණානි පයොජෙසුං, තෙසං තෙන දුග්ගන්ධෙන නිම්මථියමානමිව මත්ථලුඞ්ගං අහොසි, ගාළ්හා සීසවෙදනා උප්පජ්ජිංසු, න ච තං පවත්තිං අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස ආරොචෙසුං.

අථෙකදිවසං සඞ්ඝත්ථෙරස්ස උපට්ඨානකාලෙ සබ්බෙසු සන්නිපතිතෙසු සඞ්ඝත්ථෙරො පුච්ඡි ''තුම්හාකං, ආවුසො, ඉමං වනසණ්ඩං පවිට්ඨානං කතිපාහං අතිවිය පරිසුද්ධො ඡවිවණ්ණො අහොසි පරියොදාතො, විප්පසන්නානි ච ඉන්ද්‍රියානි, එතරහි පනත්ථ කිසා දුබ්බණ්ණා උප්පණ්ඩුප්පණ්ඩුකජාතා, කිං වො ඉධ අසප්පාය''න්ති. තතො එකො භික්ඛු ආහ – ''අහං, භන්තෙ, රත්තිං ඊදිසඤ්ච ඊදිසඤ්ච භෙරවාරම්මණං පස්සාමි ච සුණාමි ච, ඊදිසඤ්ච ගන්ධං ඝායාමි, තෙන මෙ චිත්තං න සමාධියතී''ති, එතෙනෙව උපායෙන සබ්බෙව තෙ තං පවත්තිං ආරොචෙසුං. සඞ්ඝත්ථෙරො ආහ – ''භගවතා, ආවුසො, ද්වෙ වස්සූපනායිකා පඤ්ඤත්තා, අම්හාකඤ්ච ඉදං සෙනාසනං අසප්පායං, ආයාමාවුසො, භගවතො සන්තිකං ගන්ත්වා අඤ්ඤං සප්පායසෙනාසනං පුච්ඡාමා''ති. ''සාධු, භන්තෙ''ති තෙ භික්ඛූ ථෙරස්ස පටිස්සුණිත්වා සබ්බෙව සෙනාසනං සංසාමෙත්වා පත්තචීවරමාදාය අනුපලිත්තත්තා කුලෙසු කඤ්චි අනාමන්තෙත්වා එව යෙන සාවත්ථි තෙන චාරිකං පක්කමිංසු. අනුපුබ්බෙන සාවත්ථිං ගන්ත්වා භගවතො සන්තිකං ආගමිංසු.

භගවා තෙ භික්ඛූ දිස්වා එතදවොච – ''න, භික්ඛවෙ, අන්තොවස්සං චාරිකා චරිතබ්බාති මයා සික්ඛාපදං පඤ්ඤත්තං, කිස්ස තුම්හෙ චාරිකං චරථා''ති. තෙ භගවතො සබ්බමාරොචෙසුං. භගවා ආවජ්ජෙන්තො සකලජම්බුදීපෙ අන්තමසො චතුපාදපීඨකට්ඨානමත්තම්පි තෙසං සප්පායසෙනාසනං නාද්දස. අථ තෙ භික්ඛූ ආහ – ''න, භික්ඛවෙ, තුම්හාකං අඤ්ඤං සප්පායසෙනාසනං අත්ථි, තත්ථෙව තුම්හෙ විහරන්තා ආසවක්ඛයං පාපුණිස්සථ, ගච්ඡථ, භික්ඛවෙ, තමෙව සෙනාසනං උපනිස්සාය විහරථ, සචෙ පන දෙවතාහි අභයං ඉච්ඡථ, ඉමං පරිත්තං උග්ගණ්හථ. එතඤ්හි වො පරිත්තඤ්ච කම්මට්ඨානඤ්ච භවිස්සතී''ති ඉදං සුත්තමභාසි.

අපරෙ පනාහු – ''ගච්ඡථ, භික්ඛවෙ, තමෙව සෙනාසනං උපනිස්සාය විහරථා''ති ඉදඤ්ච වත්වා භගවා ආහ – ''අපිච ඛො ආරඤ්ඤකෙන පරිහරණං ඤාතබ්බං. සෙය්‍යථිදං – සායං පාතං කරණවසෙන ද්වෙ මෙත්තා ද්වෙ පරිත්තා ද්වෙ අසුභා ද්වෙ මරණස්සතී අට්ඨමහාසංවෙගවත්ථුසමාවජ්ජනඤ්ච, අට්ඨ මහාසංවෙගවත්ථූනි නාම ජාතිජරාබ්‍යාධිමරණං චත්තාරි අපායදුක්ඛානීති, අථ වා ජාතිජරාබ්‍යාධිමරණානි චත්තාරි, අපායදුක්ඛං පඤ්චමං, අතීතෙ වට්ටමූලකං දුක්ඛං, අනාගතෙ වට්ටමූලකං දුක්ඛං, පච්චුප්පන්නෙ ආහාරපරියෙට්ඨිමූලකං දුක්ඛ''න්ති. එවං භගවා පරිහරණං ආචික්ඛිත්වා තෙසං භික්ඛූනං මෙත්තත්ථඤ්ච පරිත්තත්ථඤ්ච විපස්සනාපාදකජ්ඣානත්ථඤ්ච ඉදං සුත්තමභාසීති. එවං විත්ථාරතොපි ''යෙන වුත්තං යදා යත්ථ, යස්මා චෙ''ති එතෙසං පදානං දීපනා නිදානසොධනා වෙදිතබ්බා.

එත්තාවතා ච යා සා **''යෙන වුත්තං යදා යත්ථ, යස්මා චෙතෙස දීපනා. නිදානං සොධයිත්වා''**ති මාතිකා ඨපිතා, සා සබ්බාකාරෙන විත්ථාරිතා හොති.

පඨමගාථාවණ්ණනා

1. ඉදානි **''අස්ස කරිස්සාමත්ථවණ්ණන''**න්ති වුත්තත්තා එවං කතනිදානසොධනස්ස අස්ස සුත්තස්ස **අත්ථවණ්ණනා** ආරබ්භතෙ. තත්ථ **කරණීයමත්ථකුසලෙනා**ති ඉමිස්සා පඨමගාථාය තාව අයං **පදවණ්ණනා** – **කරණීය**න්ති කාතබ්බං, කරණාරහන්ති අත්ථො. **අත්ථො**ති පටිපදා, යං වා කිඤ්චි අත්තනො හිතං, තං සබ්බං අරණීයතො අත්ථොති වුච්චති, අරණීයතො නාම උපගන්තබ්බතො. අත්ථෙ කුසලෙන **අත්ථකුසලෙන** අත්ථඡෙකෙනාති වුත්තං හොති. **ය**න්ති අනියමිතපච්චත්තං. න්ති නියමිතඋපයොගං, උභයම්පි වා **යං ත**න්ති පච්චත්තවචනං. **සන්තං පද**න්ති උපයොගවචනං, තත්ථ ලක්ඛණතො සන්තං, පත්තබ්බතො පදං, නිබ්බානස්සෙතං අධිවචනං. **අභිසමෙච්චා**ති අභිසමාගන්ත්වා. සක්කොතීති **සක්කො,** සමත්ථො පටිබලොති වුත්තං හොති. **උජූ**ති අජ්ජවයුත්තො. සුට්ඨු උජූති **සුහුජු**. සුඛං වචො තස්මින්ති **සුවචො**. **අස්සා**ති භවෙය්‍ය. **මුදූ**ති මද්දවයුත්තො. න අතිමානීති **අනතිමානි**.

අයං පනෙත්ථ **අත්ථවණ්ණනා – කරණීයමත්ථකුසලෙන, යන්තං සන්තං පදං අභිසමෙච්චා**ති එත්ථ තාව අත්ථි කරණීයං, අත්ථි අකරණීයං. තත්ථ සඞ්ඛෙපතො සික්ඛත්තයං **කරණීයං**. සීලවිපත්ති, දිට්ඨිවිපත්ති, ආචාරවිපත්ති, ආජීවවිපත්තීති එවමාදි **අකරණීයං**. තථා අත්ථි අත්ථකුසලො, අත්ථි අනත්ථකුසලො. තත්ථ යො ඉමස්මිං සාසනෙ පබ්බජිත්වා න අත්තානං සම්මා පයොජෙති, ඛණ්ඩසීලො හොති, එකවීසතිවිධං අනෙසනං නිස්සාය ජීවිකං කප්පෙති. සෙය්‍යථිදං – වෙළුදානං පත්තදානං පුප්ඵදානං ඵලදානං දන්තකට්ඨදානං මුඛොදකදානං සිනානදානං චුණ්ණදානං

මත්තිකාදානං චාටුකම්‍යතං මුග්ගසූප්‍යතං පාරිභට්‍යතං ජඞ්ඝපෙසනිකං වෙජ්ජකම්මං දූතකම්මං පහිණගමනං පිණ්ඩපටිපිණ්ඩං දානානුප්පදානං වත්ථුවිජ්ජං නක්ඛත්තවිජ්ජං අඞ්ගවිජ්ජන්ති. ඡබ්බිධෙ ච අගොචරෙ චරති. සෙය්‍යථීදං – වෙසියාගොචරෙ විධවථුල්ලකුමාරිකපණ්ඩකභික්ඛුනීපානාගාරගොචරෙති. සංසට්ඨො ච විහරති රාජූහි රාජමහාමත්තෙහි තිත්ථියෙහි තිත්ථියසාවකෙහි අනනුලොමිකෙන ගිහිසංසග්ගෙන, යානි වා පන තානි කුලානි අස්සද්ධානි අප්පසන්නානි අනොපානභූතානි අක්කොසකපරිභාසකානි අනත්ථකාමානි අහිතඅඵාසුකයොගක්ඛෙමකාමානි භික්ඛූනං…පෙ…. උපාසිකානං, තථාරූපානි කුලානි සෙවති භජති පයිරුපාසති. අයං **අනත්ථකුසලො.**

යො පන ඉමස්මිං සාසනෙ පබ්බජිත්වා අත්තානං සම්මා පයොජෙති, අනෙසනං පහාය චතුපාරිසුද්ධිසීලෙ පතිට්ඨාතුකාමො සද්ධාසීසෙන පාතිමොක්ඛසංවරං සතිසීසෙන ඉන්ද්‍රියසංවරං වීරියසීසෙන ආජීවපාරිසුද්ධිං, පඤ්ඤාසීසෙන පච්චයපටිසෙවනං පූරෙති. අයං **අත්ථකුසලො.**

යො වා සත්තාපත්තික්ඛන්ධසොධනවසෙන පාතිමොක්ඛසංවරං, ඡද්වාරෙ සට්ටිතාරම්මණෙසු අභිජ්ඣාදීනං අනුප්පත්තිවසෙන ඉන්ද්‍රියසංවරං, අනෙසනපරිවජ්ජනවසෙන විඤ්ඤුප්පසත්ථබුද්ධබුද්ධසාවකවණ්ණිතපච්චයපටිසෙවනෙන ච ආජීවපාරිසුද්ධිං, යථාවුත්තපච්චවෙක්ඛණවසෙන පච්චයපටිසෙවනං, චතුඉරියාපථපරිවත්තනෙ සාත්ථකතාදිපච්චවෙක්ඛණවසෙන සම්පජඤ්ඤඤ්ච සොධෙති. අයම්පි **අත්ථකුසලො.**

යො වා යථා ඌසොදකං පටිච්ච සංකිලිට්ඨං වත්ථං පරියොදාපයති, ඡාරිකං පටිච්ච ආදාසො, උක්කාමුඛං පටිච්ච ජාතරූපං, තථා ඤාණං පටිච්ච සීලං වොදායතීති ඤත්වා ඤාණොදකෙන ධොවන්තො සීලං පරියොදාපෙති. යථා ච කිකී සකුණිකා අණ්ඩං, චමරී මිගො වාලධිං, එකපුත්තිකා නාරී පියං එකපුත්තකං, එකනයනො පුරිසො තං එකනයනඤ්ච රක්ඛති, තථා අතිවිය අප්පමත්තො අත්තනො සීලක්ඛන්ධං රක්ඛති, සායං පාතං පච්චවෙක්ඛමානො අණුමත්තම්පි වජ්ජං න පස්සති. අයම්පි **අත්ථකුසලො.**

යො වා පන අවිප්පටිසාරකරෙ සීලෙ පතිට්ඨාය කිලෙසවික්ඛම්භනපටිපදං පග්ගණ්හාති, තං පග්ගණ්හිත්වා කසිණපරිකම්මං කරොති, කසිණපරිකම්මං කත්වා සමාපත්තියො නිබ්බත්තෙති. අයම්පි **අත්ථකුසලො.**

යො වා පන සමාපත්තිතො වුට්ඨාය සඞ්ඛාරෙ සම්මසිත්වා අරහත්තං පාපුණාති, අයං අත්ථකුසලානං අග්ගො. තත්ථ යෙ ඉමෙ යාව අවිප්පටිසාරකරෙ සීලෙ පතිට්ඨානෙන යාව වා කිලෙසවික්ඛම්භනපටිපදාය පග්ගහණෙන වණ්ණිතා අත්ථකුසලා, තෙ ඉමස්මිං අත්ථෙ **අත්ථකුසලාති** අධිප්පෙතා. තථා විධා ච තෙ භික්ඛූ. තෙන භගවා තෙ භික්ඛූ සන්ධාය එකපුග්ගලාධිට්ඨානාය දෙසනාය ''කරණීයමත්ථකුසලෙනා''ති ආහ.

තතො ''කිං කරණීය''න්ති තෙසං සඤ්ජාතකඞ්ඛානං ආහ **''යන්තං සන්තං පදං අභිසමෙච්චා''**ති. අයමෙත්ථ අධිප්පායො – තං බුද්ධානුබුද්ධෙහි වණ්ණිතං සන්තං නිබ්බානපදං පටිවෙධවසෙන අභිසමෙච්ච විහරිතුකාමෙන යං කරණීයන්ති. එත්ථ ච **යන්ති** ඉමස්ස ගාථාපදස්ස ආදිතො වුත්තමෙව කරණීයන්ති අධිකාරතො අනුවත්තති, තං සන්තං පදං අභිසමෙච්චාති. අයං පන යස්මා සාවසෙසපාඨො අත්ථො, තස්මා විහරිතුකාමෙනාති වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

අථ වා **සන්තං පදං අභිසමෙච්චාති** අනුස්සවාදිවසෙන ලොකියපඤ්ඤාය නිබ්බානපදං ''සන්ත''න්ති ඤත්වා තං අධිගන්තුකාමෙන යන්තං කරණීයන්ති අධිකාරතො අනුවත්තති, තං කරණීයමත්ථකුසලෙනාති එවම්පෙත්ථ අධිප්පායො වෙදිතබ්බො. අථ වා ''කරණීයමත්ථකුසලෙනා''ති වුත්තෙ ''කි''න්ති චින්තෙන්තානං ආහ **''යන්තං සන්තං පදං අභිසමෙච්චා''**ති. තස්සෙවං අධිප්පායො වෙදිතබ්බො – ලොකියපඤ්ඤාය සන්තං පදං අභිසමෙච්ච යං කරණීයං කාතබ්බං, තං කරණීයං, කරණාරහමෙව තන්ති වුත්තං හොති.

කිං පන තන්ති ? කිමඤ්ඤං සියා අඤ්ඤත්‍ර තදධිගමුපායතො, කාමඤ්චෙතං කරණාරහට්ඨෙන සික්ඛත්තයදීපකෙන ආදිපදෙනෙව වුත්තං. තථා හි තස්ස අත්ථවණ්ණනායං අවොචුම්හා ''අත්ථි කරණීයං, අත්ථි අකරණීයං. තත්ථ සඞ්ඛෙපතො සික්ඛත්තයං කරණීය''න්ති. අතිසඞ්ඛෙපෙන දෙසිතත්තා පන තෙසං භික්ඛූනං කෙහිචි විඤ්ඤාතං, කෙහිචි න විඤ්ඤාතං. තතො යෙහි න විඤ්ඤාතං, තෙසං විඤ්ඤාපනත්ථං යං විසෙසතො ආරඤ්ඤකෙන භික්ඛුනා කාතබ්බං, තං විත්ථාරෙන්තො **''සක්කො උජූ ච සුහුජූ ච, සුවචො චස්ස මුදු අනතිමානී''**ති ඉමං තාව උපඩ්ඪගාථමාහ.

කිං වුත්තං හොති? සන්තං පදං අභිසමෙච්ච විහරිතුකාමො, ලොකියපඤ්ඤාය වා තං අභිසමෙච්ච තදධිගමාය පටිපජ්ජමානො ආරඤ්ඤකො භික්ඛු දුතියචතුත්ථපධානියඞ්ගසමන්නාගමෙන කායෙ ච ජීවිතෙ ච අනපෙක්ඛො හුත්වා සච්චප්පටිවෙධාය පටිපජ්ජිතුං සක්කො අස්ස, තථා කසිණපරිකම්මවත්තසමාදානාදීසු අත්තනො පත්තචීවරප්පටිසඞ්ඛරණාදීසු ච යානි තානි සබ්‍රහ්මචාරීනං උච්චාවචානි කිං කරණීයානි, තෙසු අඤ්ඤෙසු ච එවරූපෙසු සක්කො අස්ස දක්ඛො අනලසො සමත්ථො. සක්කො හොන්තොපි ච තතියපධානියඞ්ගසමන්නාගමෙන උජු අස්ස. උජු හොන්තොපි ච සකිං උජුභාවෙන දහරකාලෙ වා උජුභාවෙන සන්තොසං අනාපජ්ජිත්වා යාවජීවං පුනප්පුනං

අසිථිලකරණෙන සුට්ඨුතරං උජු අස්ස. අසඨතාය වා උජු, අමායාවිතාය සුහුජු. කායවචීවඞ්කප්පහානෙන වා උජු, මනොවඞ්කප්පහානෙන සුහුජු. අසන්තගුණස්ස වා අනාවිකරණෙන උජු, අසන්තගුණෙන උප්පන්නස්ස ලාභස්ස අනධිවාසනෙන සුහුජු. එවං ආරම්මණලක්ඛණූපනිජ්ඣානෙහි පුරිමද්වයතතියසික්ඛාහි පයොගාසයසුද්ධීහි ච උජු ච සුහුජු ච අස්ස.

න කෙවලඤ්ච උජු ච සුහුජු ච, අපිච පන **සුවචො ච අස්ස**. යො හි පුග්ගලො ''ඉදං න කත්තබ්බ''න්ති වුත්තො ''කිං තෙ දිට්ඨං, කිං තෙ සුතං, කො මෙ සුත්වා වදසි, කිං උපජ්ඣායො ආචරියො සන්දිට්ඨො සම්භත්තො වා''ති වදෙති, තුණ්හීභාවෙන වා තං විහෙසෙති, සම්පටිච්ඡිත්වා වා න තථා කරොති, සො විසෙසාධිගමස්ස දූරෙ හොති. යො පන ඔවදියමානො ''සාධු, භන්තෙ සුට්ඨු වුත්තං, අත්තනො වජ්ජං නාම දුද්දසං හොති, පුනපි මං එවරූපං දිස්වා වදෙය්‍යාථ අනුකම්පං උපාදාය, චිරස්සං මෙ තුම්හාකං සන්තිකා ඔවාදො ලද්ධො''ති වදති, යථානුසිට්ඨඤ්ච පටිපජ්ජති, සො විසෙසාධිගමස්ස අවිදූරෙ හොති. තස්මා එවං පරස්ස වචනං සම්පටිච්ඡිත්වා කරොන්තො සුවචො ච අස්ස.

යථා ච සුවචො, එවං **මුදු අස්ස. මුදූ**ති ගහට්ඨෙහි දූතගමනපහිණගමනාදීසු නියුජ්ජමානො තත්ථ මුදුභාවං අකත්වා ථද්ධො හුත්වා වත්තපටිපත්තියං සකලබ්‍රහ්මචරියෙ ච මුදු අස්ස සුපරිකම්මකතසුවණ්ණං විය තත්ථ තත්ථ විනියොගක්ඛමො. අථ වා මුදූති අභාකුටිකො උත්තානමුඛො සුඛසම්භාසො පටිසන්ථාරවුත්ති සුතිත්ථං විය සුඛාවගාහො අස්ස. න කෙවලඤ්ච මුදු, අපිච පන **අනතිමානී අස්ස,** ජාතිගොත්තාදීහි අතිමානවත්ථූහි පරෙ නාතිමඤ්ඤෙය්‍ය, සාරිපුත්තත්ථෙරො විය චණ්ඩාලකුමාරකසමෙන චෙතසා විහරෙය්‍යාති.

දුතියගාථාවණ්ණනා

2. එවං භගවා සන්තං පදං අභිසමෙච්ච විහරිතුකාමස්ස තදධිගමාය වා පටිපජ්ජමානස්ස විසෙසතො ආරඤ්ඤකස්ස භික්ඛුනො එකච්චං කරණීයං වත්වා පුන තතුත්තරිපි වත්තුකාමො **''සන්තුස්සකො චා''**ති දුතියගාථමාහ.

තත්ථ ''සන්තුට්ඨී ච කතඤ්ඤුතා''ති එත්ථ වුත්තප්පභෙදෙන ද්වාදසවිධෙන සන්තොසෙන සන්තුස්සතීති **සන්තුස්සකො**. අථ වා තුස්සතීති තුස්සකො, සකෙන තුස්සකො, සන්තෙන තුස්සකො, සමෙන තුස්සකොති සන්තුස්සකො. තත්ථ **සකං** නාම ''පිණ්ඩියාලොපභොජනං නිස්සාය''ති එවං උපසම්පදමණ්ඩලෙ උද්දිට්ඨං අත්තනා ච සම්පටිච්ඡිතං චතුපච්චයජාතං, තෙන සුන්දරෙන වා අසුන්දරෙන වා සක්කච්චං වා අසක්කච්චං වා දින්නෙන පටිග්ගහණකාලෙ පරිභොගකාලෙ ච විකාරං අදස්සෙත්වා යාපෙන්තො ''සකෙන තුස්සකො''ති වුච්චති. **සන්තං** නාම යං ලද්ධං හොති අත්තනො 'විජ්ජමානං , තෙන සන්තෙනෙව තුස්සන්තො තතො පරං න පත්ථෙන්තො අත්‍රිච්ඡතං පජහන්තො ''සන්තෙන තුස්සකො''ති වුච්චති. **සමං** නාම ඉට්ඨානිට්ඨෙසු අනුනයපටිඝප්පහානං, තෙන සමෙන සබ්බාරම්මණෙසු තුස්සන්තො ''සමෙන තුස්සකො''ති වුච්චති.

සුඛෙන භරීයතීති **සුභරො,** සුපොසොති වුත්තං හොති. යො හි භික්ඛු මනුස්සෙහි සාලිමංසොදනාදීනං පත්තෙ පූරෙත්වා දින්නෙපි දුම්මුඛභාවං අනත්තමනභාවමෙව ච දස්සෙති, තෙසං වා සම්මුඛාව තං පිණ්ඩපාතං ''කිං තුම්හෙහි දින්න''න්ති අපසාදෙන්තො සාමණෙරගහට්ඨාදීනං දෙති, එස දුබ්භරො. එතං දිස්වා මනුස්සා දූරතොව පරිවජ්ජෙන්ති ''දුබ්භරො භික්ඛු න සක්කා පොසෙතු''න්ති . යො පන යං කිඤ්චි ලූඛං වා පණීතං වා අප්පං වා බහුං වා ලභිත්වා අත්තමනො විප්පසන්නමුඛො හුත්වා යාපෙති, එස සුභරො. එතං දිස්වා මනුස්සා අතිවිය විස්සත්ථා හොන්ති, ''අම්හාකං භදන්තො සුභරො, ථොකථොකෙනාපි තුස්සති, මයමෙව නං පොසෙස්සාමා''ති පටිඤ්ඤං කත්වා පොසෙන්ති. එවරූපො ඉධ සුභරොති අධිප්පෙතො.

අප්පං කිච්චමස්සාති **අප්පකිච්චො,** න කම්මාරාමතාභස්සාරාමතාසඞ්ගණිකාරාමතාදිඅනෙකකිච්චබ්‍යාවටො, අථ වා සකලවිහාරෙ නවකම්මසඞ්ඝපරිභොගසාමණෙරආරාමිකවොසාසනාදිකිච්චවිරහිතො, අත්තනො කෙසනඛච්ඡෙදනපත්තචීවරකම්මාදිං කත්වා සමණධම්මකිච්චපරො හොතීති වුත්තං හොති.

සල්ලහුකා වුත්ති අස්සාති **සල්ලහුකවුත්ති**. යථා එකච්චො බහුභණ්ඩො භික්ඛු දිසාපක්කමනකාලෙ බහුං පත්තචීවරපච්චත්ථරණතෙලගුළාදිං මහාජනෙන සීසභාරකටිභාරාදීහි උබ්බහාපෙත්වා පක්කමති, එවං අහුත්වා යො අප්පපරික්ඛාරො හොති, පත්තචීවරාදිඅට්ඨසමණපරික්ඛාරමත්තමෙව පරිහරති, දිසාපක්කමනකාලෙ පක්ඛී සකුණො විය සමාදායෙව පක්කමති , එවරූපො ඉධ සල්ලහුකවුත්තීති අධිප්පෙතො. සන්තානි ඉන්ද්‍රියානි අස්සාති **සන්තින්ද්‍රියො,** ඉට්ඨාරම්මණාදීසු රාගාදිවසෙන අනුද්ධතින්ද්‍රියොති වුත්තං හොති. **නිපකොති** විඤ්ඤූ විභාවී පඤ්ඤවා, සීලානුරක්ඛණපඤ්ඤාය චීවරාදිවිචාරණපඤ්ඤාය ආවාසාදිසත්තසප්පායපරිජානනපඤ්ඤාය ච සමන්නාගතොති අධිප්පායො.

න පගබ්භොති **අප්පගබ්භො,** අට්ඨට්ඨානෙන කායපාගබ්භියෙන චතුට්ඨානෙන වචීපාගබ්භියෙන අනෙකෙන ඨානෙන මනොපාගබ්භියෙන ච විරහිතොති අත්ථො.

අට්ඨට්ඨානං කායපාගබ්භියං (මහානි. 87) නාම සඞ්ඝගණපුග්ගලභොජනසාලාජන්තාඝරන්හානතිත්ථභික්ඛාචාරමග්ගඅන්තරඝරප්පවෙසනෙසු කායෙන අප්පතිරූපකරණං. සෙය්‍යථිදං – ඉධෙකච්චො සඞ්ඝමජ්ඣෙ පල්ලත්ථිකාය වා නිසීදති පාදෙ පාදමොදහිත්වා වාති එවමාදි. තථා ගණමජ්ඣෙ චතුපරිසසන්නිපාතෙ, තථා වුඩ්ඪතරෙ පුග්ගලෙ. භොජනසාලායං පන වුඩ්ඪානං ආසනං න දෙති, නවානං ආසනං පටිබාහති. තථා ජන්තාඝරෙ, වුඩ්ඪෙ චෙත්ථ අනාපුච්ඡා අග්ගිජාලනාදීනි කරොති. න්හානතිත්ථෙ ච යදිදං ''දහරො වුඩ්ඪොති පමාණං අකත්වා ආගතපටිපාටියා න්හායිතබ්බ''න්ති වුත්තං, තම්පි අනාදියන්තො පච්ඡා ආගන්ත්වා උදකං ඔතරිත්වා වුඩ්ඪෙ ච නවෙ ච බාධෙති. භික්ඛාචාරමග්ගෙ පන අග්ගාසනඅග්ගොදකඅග්ගපිණ්ඩත්ථං වුඩ්ඪානං පුරතො පුරතො යාති, බාහාය බාහං පහරන්තො. අන්තරඝරප්පවෙසනෙ වුඩ්ඪානං පඨමතරං පවිසති, දහරෙහි කායකීළනං කරොතීති එවමාදි.

චතුට්ඨානං වචීපාගබ්භියං (මහානි. 87) නාම සඞ්ඝගණපුග්ගලඅන්තරඝරෙසු අප්පතිරූපවාචානිච්ඡාරණං. සෙය්‍යථිදං – ඉධෙකච්චො සඞ්ඝමජ්ඣෙ අනාපුච්ඡා ධම්මං භාසති, තථා පුබ්බෙ වුත්තප්පකාරෙ ගණෙ වුඩ්ඪතරෙ පුග්ගලෙ ච, තත්ථ මනුස්සෙහි පඤ්හං පුට්ඨො වුඩ්ඪතරං අනාපුච්ඡා විස්සජ්ජෙති, අන්තරඝරෙ පන ''ඉත්ථන්නාමෙ කිං අත්ථි, කිං යාගු උදාහු ඛාදනීයං වා භොජනීයං වා, කිං මෙ දස්සසි, කිං අජ්ජ ඛාදිස්සාමි, කිං භුඤ්ජිස්සාමි, කිං පිවිස්සාමී''ති එවමාදිං භාසති.

අනෙකට්ඨානං මනොපාගබ්භියං (මහානි. 87) නාම තෙසු තෙසු ඨානෙසු කායවාචාහි අජ්ඣාචාරං අනාපජ්ජිත්වාපි මනසා එව කාමවිතක්කාදිනානප්පකාරං අප්පතිරූපවිතක්කනං.

කුලෙස්වනනුගිද්ධොති යානි තානි කුලානි උපසඞ්කමති, තෙසු පච්චයතණ්හාය වා අනනුලොමිකගිහිසංසග්ගවසෙන වා අනනුගිද්ධො, න සහසොකී, න සහනන්දී, න සුඛිතෙසු සුඛිතො, න දුක්ඛිතෙසු දුක්ඛිතො, න උප්පන්නෙසු කිච්චකරණීයෙසු අත්තනා වා උය්‍යොගමාපජ්ජිතාති වුත්තං හොති. ඉමිස්සාය ච ගාථාය යං ''සුවචො චස්සා''ති එත්ථ වුත්තං අස්සාති වචනං, තං සබ්බපදෙහි සද්ධිං සන්තුස්සකො ච අස්ස, සුභරො ච අස්සාති එවං යොජෙතබ්බං.

තතියගාථාවණ්ණනා

3. එවං භගවා සන්තං පදං අභිසමෙච්ච විහරිතුකාමස්ස තදධිගමාය වා පටිපජ්ජිතුකාමස්ස විසෙසතො ආරඤ්ඤකස්ස භික්ඛුනො තදුත්තරිපි කරණීයං ආචික්ඛිත්වා ඉදානි අකරණීයම්පි ආචික්ඛිතුකාමො **''න ච ඛුද්දමාචරෙ කිඤ්චි, යෙන විඤ්ඤූ පරෙ උපවදෙය්‍යු''**න්ති ඉමං උපඩ්ඪගාථමාහ.

තස්සත්ථො – එවමිමං කරණීයං කරොන්තො යං තං කායවචීමනොදුච්චරිතං ඛුද්දං ලාමකන්ති වුච්චති, තං න ච ඛුද්දං සමාචරෙ, අසමාචරන්තො ච න කෙවලං ඔළාරිකං, කින්තු කිඤ්චි න සමාචරෙ, අප්පමත්තකම්පි අණුමත්තකම්පි න සමාචරෙති වුත්තං හොති.

තතො තස්ස සමාචාරෙ සන්දිට්ඨිකමෙවාදීනවං දස්සෙති **''යෙන විඤ්ඤූ පරෙ උපවදෙය්‍යු''**න්ති. එත්ථ ච යස්මා අවිඤ්ඤූ පරෙ අප්පමාණං. තෙ හි අනවජ්ජං වා සාවජ්ජං කරොන්ති, අප්පසාවජ්ජං වා මහාසාවජ්ජං. විඤ්ඤූ එව පන පමාණං. තෙ හි අනුවිච්ච පරියොගාහෙත්වා අවණ්ණාරහස්ස අවණ්ණං භාසන්ති, වණ්ණාරහස්ස වණ්ණං භාසන්ති. තස්මා ''විඤ්ඤූ පරෙ''ති වුත්තං.

එවං භගවා ඉමාහි අඩ්ඪතෙය්‍යාහි ගාථාහි සන්තං පදං අභිසමෙච්ච විහරිතුකාමස්ස තදධිගමාය වා පටිපජ්ජිතුකාමස්ස විසෙසතො ආරඤ්ඤකස්ස, ආරඤ්ඤකසීසෙන ච සබ්බෙසම්පි කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා විහරිතුකාමානං කරණීයාකරණීයභෙදං කම්මට්ඨානූපචාරං වත්වා ඉදානි තෙසං භික්ඛූනං තස්ස දෙවතාභයස්ස පටිඝාතාය පරිත්තත්ථං විපස්සනාපාදකජ්ඣානවසෙන කම්මට්ඨානත්ථඤ්ච **''සුඛිනොව ඛෙමිනො හොන්තූ''**තිආදිනා නයෙන මෙත්තකථං කථෙතුමාරද්ධො.

තත්ථ **සුඛිනොති** සුඛසමප්පන්නා. **ඛෙමිනොති** ඛෙමවන්තො, අභයා නිරුපද්දවාති වුත්තං හොති. **සබ්බෙති** අනවසෙසා. **සත්තාති** පාණිනො. **සුඛිතත්තාති** සුඛිතචිත්තා. එත්ථ ච කායිකෙන සුඛෙන සුඛිනො, මානසෙන සුඛිතත්තා, තදුභයෙනාපි සබ්බභයූපද්දවවිගමෙන වා ඛෙමිනොති වෙදිතබ්බො. කස්මා පන එවං වුත්තං? මෙත්තාභාවනාකාරදස්සනත්ථං. එවඤ්හි මෙත්තා භාවෙතබ්බා ''සබ්බෙ සත්තා සුඛිනො හොන්තූ''ති වා, ''ඛෙමිනො හොන්තූ''ති වා, ''සුඛිතත්තා හොන්තූ''ති වා.

චතුත්ථගාථාවණ්ණනා

4. එවං යාව උපචාරතො අප්පනාකොටි, තාව සඞ්ඛෙපෙන මෙත්තාභාවනං දස්සෙත්වා ඉදානි විත්ථාරතොපි තං දස්සෙතුං **''යෙ කෙචී''**ති ගාථාද්වයමාහ. අථ වා යස්මා පුථුත්තාරම්මණෙ පරිචිතං චිත්තං න ආදිකෙනෙව එකත්තෙ සණ්ඨාති ආරම්මණප්පභෙදං පන අනුගන්ත්වා අනුගන්ත්වා කමෙන සණ්ඨාති, තස්මා තස්ස

තසථාවරාදිදුකතිකප්පභෙදෙ ආරම්මණෙ අනුගන්ත්වා අනුගන්ත්වා සණ්ඨානත්ථම්පි ''යෙ කෙචී''ති ගාථාද්වයමාහ. අථ වා යස්මා යස්ස යං ආරම්මණං විභූතං හොති, තස්ස තත්ථ චිත්තං සුඛං තිට්ඨති, තස්මා තෙසං භික්ඛූනං යස්ස යං විභූතං ආරම්මණං, තස්ස තත්ථ චිත්තං සණ්ඨාපෙතුකාමො තසථාවරාදිදුකතිකාරම්මණභෙදදීපකං ''යෙ කෙචී''ති ඉමං ගාථාද්වයමාහ.

එත්ථ හි තසථාවරදුකං දිට්ඨාදිට්ඨදුකං දූරසන්තිකදුකං භූතසම්භවෙසිදුකන්ති චත්තාරො දුකෙ, දීඝාදීහි ච ඡහි පදෙහි මජ්ඣිමපදස්ස තීසු අණුකපදස්ස ච ද්වීසු තිකෙසු අත්ථසම්භවතො දීඝරස්සමජ්ඣිමතිකං මහන්තාණුකමජ්ඣිමතිකං ථූලාණුකමජ්ඣිමතිකන්ති තයො තිකෙ ච දීපෙති. තත්ථ **යෙ කෙචී**ති අනවසෙසවචනං. පාණා එව භූතා **පාණභූතා**. අථ වා පාණන්තීති පාණා, එතෙන අස්සාසපස්සාසප්පටිබද්ධෙ පඤ්චවොකාරසත්තෙ ගණ්හාති. භවන්තීති භූතා, එතෙන එකවොකාරචතුවොකාරසත්තෙ ගණ්හාති. **අත්ථී**ති සන්ති සංවිජ්ජන්ති.

එවං **''යෙ කෙචි පාණභූතත්ථී''**ති ඉමිනා වචනෙන දුකතිකෙහි සඞ්ගහෙතබ්බෙ සබ්බසත්තෙ එකතො දස්සෙත්වා ඉදානි සබ්බෙපි තෙ **තසා වා ථාවරා ව නවසෙසා**ති ඉමිනා දුකෙන සඞ්ගහෙත්වා දස්සෙති.

තත්ථ තසන්තීති **තසා,** සතණ්හානං සභයානඤ්චෙතං අධිවචනං. තිට්ඨන්තීති **ථාවරා,** පහීනතණ්හාභයානං අරහතං එතං අධිවචනං. නත්ථි තෙසං අවසෙසන්ති **අනවසෙසා,** සබ්බෙපීති වුත්තං හොති. යඤ්ච දුතියගාථාය අන්තෙ වුත්තං, තං සබ්බදුකතිකෙහි සම්බන්ධිතබ්බං ''යෙ කෙචි පාණභූතත්ථි තසා වා ථාවරා වා අනවසෙසා, ඉමෙපි සබ්බෙ සත්තා භවන්තු සුඛිතත්තා. එවං යාව භූතා වා සම්භවෙසී වා, ඉමෙපි සබ්බෙ සත්තා භවන්තු සුඛිතත්තා''ති.

ඉදානි දීඝරස්සමජ්ඣිමාදිතිකත්තයදීපකෙසු **දීඝා වා**තිආදීසු ඡසු පදෙසු **දීඝා**ති දීඝත්තභාවා නාගමච්ඡගොධාදයො. අනෙකබ්‍යාමසතප්පමාණාපි හි මහාසමුද්දෙ නාගානං අත්තභාවා අනෙකයොජනප්පමාණා ච මච්ඡගොධාදීනං අත්තභාවා හොන්ති. **මහන්තා**ති මහන්තත්තභාවා ජලෙ මච්ඡකච්ඡපාදයො, ථලෙ හත්ථිනාගාදයො, අමනුස්සෙසු දානවාදයො . ආහ ච ''රාහුග්ගං අත්තභාවීන''න්ති (අ. නි. 4.15). තස්ස හි අත්තභාවො උබ්බෙධෙන චත්තාරි යොජනසහස්සානි අට්ඨ ච යොජනසතානි, බාහූ ද්වාදසයොජනසතපරිමාණා, පඤ්ඤාසයොජනං භමුකන්තරං, තථා අඞ්ගුලන්තරිකා, හත්ථතලානි ද්වෙ යොජනසතානීති. **මජ්ඣිමා**ති අස්සගොණමහිංසසූකරාදීනං අත්තභාවා. **රස්සකා**ති තාසු තාසු ජාතීසු වාමනාදයො දීඝමජ්ඣිමෙහි ඔමකප්පමාණා සත්තා. **අණුකා**ති මංසචක්ඛුස්ස අගොචරා දිබ්බචක්ඛුවිසයා උදකාදීසු නිබ්බත්තා සුඛුමත්තභාවා සත්තා ඌකාදයො වා. අපිච යෙ තාසු තාසු ජාතීසු මහන්තමජ්ඣිමෙහි ථූලමජ්ඣිමෙහි ච ඔමකප්පමාණා සත්තා, තෙ අණුකාති වෙදිතබ්බා. **ථූලා**ති පරිමණ්ඩලත්තභාවා සිප්පිකසම්බුකාදයො සත්තා.

පඤ්චමගාථාවණ්ණනා

5. එවං තීහි තිකෙහි අනවසෙසතො සත්තෙ දස්සෙත්වා ඉදානි **''දිට්ඨා වා යෙ ච අදිට්ඨා''**තිආදීහි තීහි දුකෙහිපි තෙ සඞ්ගහෙත්වා දස්සෙති.

තත්ථ **දිට්ඨා**ති යෙ අත්තනො චක්ඛුස්ස ආපාථමාගතවසෙන දිට්ඨපුබ්බා. **අදිට්ඨා**ති යෙ පරසමුද්දපරසෙලපරචක්කවාළාදීසු ඨිතා. ''යෙ ච දූරෙ වසන්ති අවිදූරෙ''ති ඉමිනා පන දුකෙන අත්තනො අත්තභාවස්ස දූරෙ ච අවිදූරෙ ච වසන්තෙ සත්තෙ දස්සෙති, තෙ අපදද්විපදවසෙන වෙදිතබ්බා. අත්තනො හි කායෙ වසන්තා සත්තා අවිදූරෙ, බහිකායෙ වසන්තා සත්තා දූරෙ. තථා අන්තොඋපචාරෙ වසන්තා අවිදූරෙ, බහිඋපචාරෙ වසන්තා දූරෙ. අත්තනො විහාරෙ ගාමෙ ජනපදෙ දීපෙ චක්කවාළෙ වසන්තා අවිදූරෙ, පරචක්කවාළෙ වසන්තා දූරෙ වසන්තීති වුච්චන්ති.

භූතාති ජාතා අභිනිබ්බත්තා. යෙ භූතා එව, න පුන භවිස්සන්තීති සඞ්ඛ්‍යං ගච්ඡන්ති, තෙසං ඛීණාසවානං එතං අධිවචනං. සම්භවමෙසන්තීති **සම්භවෙසී.** අප්පහීනභවසංයොජනත්තා ආයතිම්පි සම්භවං එසන්තානං සෙඛපුථුජ්ජනානමෙතං අධිවචනං. අථ වා චතූසු යොනීසු අණ්ඩජජලාබුජා සත්තා යාව අණ්ඩකොසං වත්ථිකොසඤ්ච න භින්දන්ති, තාව සම්භවෙසී නාම, අණ්ඩකොසං වත්ථිකොසඤ්ච භින්දිත්වා බහි නික්ඛන්තා භූතා නාම . සංසෙදජා ඔපපාතිකා ච පඨමචිත්තක්ඛණෙ සම්භවෙසී නාම, දුතියචිත්තක්ඛණතො පභුති භූතා නාම. යෙන වා ඉරියාපථෙන ජායන්ති, යාව තතො අඤ්ඤං න පාපුණන්ති, තාව සම්භවෙසී නාම, තතො පරං භූතාති.

ඡට්ඨගාථාවණ්ණනා

6. එවං භගවා ''සුඛිනො වා''තිආදීහි අඩ්ඪතෙය්‍යාහි ගාථාහි නානප්පකාරතො තෙසං භික්ඛූනං හිතසුඛාගමපත්ථනාවසෙන සත්තෙසු මෙත්තාභාවනං දස්සෙත්වා ඉදානි අහිතදුක්ඛානාගමපත්ථනාවසෙනාපි තං දස්සෙන්තො ආහ **''න පරො පරං නිකුබ්බෙථා''**ති. එස පොරාණො පාඨො, ඉදානි පන ''පරං හී''තිපි පඨන්ති, අයං න සොභනො.

තත්ථ **පරොති** පරජනො. **පරන්ති** පරජනං. න **නිකුබ්බෙථාති** න වඤ්චෙය්‍ය. **නාතිමඤ්ඤෙථාති** න අතික්කමිත්වා මඤ්ඤෙය්‍ය. **කත්ථචීති** කත්ථචි ඔකාසෙ, ගාමෙ වා ගාමඛෙත්තෙ වා ඤාතිමජ්ඣෙ වා පූගමජ්ඣෙ වාතිආදි. **නන්ති** එතං. **කඤ්චීති** යං කඤ්චි ඛත්තියං වා බ්‍රාහ්මණං වා ගහට්ඨං වා පබ්බජිතං වා සුඛිතං වා දුක්ඛිතං වාතිආදි. **බ්‍යාරොසනා පටිඝසඤ්ඤාති** කායවචීවිකාරෙහි බ්‍යාරොසනාය ච මනොවිකාරෙන පටිඝසඤ්ඤාය ච. ''බ්‍යාරොසනාය පටිඝසඤ්ඤාය''ති හි වත්තබ්බෙ ''බ්‍යාරොසනා පටිඝසඤ්ඤා''ති වුච්චති, යථා ''සම්මදඤ්ඤාය විමුත්තා''ති වත්තබ්බෙ ''සම්මදඤ්ඤා විමුත්තා''ති, යථා ච ''අනුපුබ්බසික්ඛාය අනුපුබ්බකිරියාය අනුපුබ්බපටිපදාය''ති වත්තබ්බෙ ''අනුපුබ්බසික්ඛා අනුපුබ්බකිරියා අනුපුබ්බපටිපදා''ති. **නාඤ්ඤමඤ්ඤස්ස දුක්ඛමිච්ඡෙය්‍යාති** අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස දුක්ඛං න ඉච්ඡෙය්‍ය . කිං වුත්තං හොති? න කෙවලං ''සුඛිනො වා ඛෙමිනො වා හොන්තූ''තිආදිමනසිකාරවසෙනෙව මෙත්තං භාවෙය්‍ය, කින්තු ''අහොවත යො කොචි පරපුග්ගලො යං කඤ්චි පරපුග්ගලං වඤ්චනාදීහි නිකතීහි න නිකුබ්බෙථ, ජාතිආදීහි ච නවහි මානවත්ථූහි කත්ථචි පදෙසෙ කඤ්චි පරපුග්ගලං නාතිමඤ්ඤෙය්‍ය, අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස ච බ්‍යාරොසනාය වා පටිඝසඤ්ඤාය වා දුක්ඛං න ඉච්ඡෙය්‍යා''ති එවම්පි මනසිකරොන්තො භාවෙය්‍යාති.

සත්තමගාථාවණ්ණනා

7. එවං අහිතදුක්ඛානාගමපත්ථනාවසෙන අත්ථතො මෙත්තාභාවනං දස්සෙත්වා ඉදානි තමෙව උපමාය දස්සෙන්තො ආහ **''මාතා යථා නියංපුත්ත''**න්ති.

තස්සත්ථො – යථා මාතා නියං පුත්තං අත්තනි ජාතං ඔරසං පුත්තං, තඤ්ච එකපුත්තමෙව ආයුසා අනුරක්ඛෙ, තස්ස දුක්ඛාගමප්පටිබාහනත්ථං අත්තනො ආයුම්පි චජිත්වා තං අනුරක්ඛෙ, එවම්පි සබ්බභූතෙසු ඉදං මෙත්තාඛ්‍යං මානසං භාවයෙ, පුනප්පුනං ජනයෙ වඩ්ඪයෙ, තඤ්ච අපරිමාණසත්තාරම්මණවසෙන එකස්මිං වා සත්තෙ අනවසෙසඵරණවසෙන අපරිමාණං භාවයෙති.

අට්ඨමගාථාවණ්ණනා

8. එවං සබ්බාකාරෙන මෙත්තාභාවනං දස්සෙත්වා ඉදානි තස්සෙව වඩ්ඪනං දස්සෙන්තො ආහ **''මෙත්තඤ්ච සබ්බලොකස්මී**''ති.

තත්ථ මිජ්ජති තායති චාති මිත්තො, හිතජ්ඣාසයතාය සිනිය්හති, අහිතාගමතො රක්ඛති චාති අත්ථො. මිත්තස්ස භාවො **මෙත්තං. සබ්බලොකස්මීති** අනවසෙසෙ සත්තලොකෙ. මනසි භවන්ති **මානසං**. තඤ්හි චිත්තසම්පයුත්තත්තා එවං වුත්තං. **භාවයෙති** වඩ්ඪයෙ. න අස්ස පරිමාණන්ති **අපරිමාණං,** අප්පමාණසත්තාරම්මණතාය එවං වුත්තං. **උද්ධන්ති** උපරි, තෙන අරූපභවං ගණ්හාති. **අධොති** හෙට්ඨා, තෙන කාමභවං ගණ්හාති. **තිරියන්ති** වෙමජ්ඣං, තෙන රූපභවං ගණ්හාති. **අසම්බාධන්ති** සම්බාධවිරහිතං, භින්නසීමන්ති වුත්තං හොති. සීමා නාම පච්චත්ථිකො වුච්චති, තස්මිම්පි පවත්තන්ති අත්ථො. **අවෙරන්ති** වෙරවිරහිතං , අන්තරන්තරාපි වෙරචෙතනාපාතුභාවවිරහිතන්ති අත්ථො. **අසපත්තන්ති** විගතපච්චත්ථිකං. මෙත්තාවිහාරී හි පුග්ගලො මනුස්සානං පියො හොති, අමනුස්සානං පියො හොති, නාස්ස කොචි පච්චත්ථිකො හොති, තෙනස්ස තං මානසං විගතපච්චත්ථිකත්තා අසපත්තන්ති වුච්චති. පරියායවචනඤ්හි එතං, යදිදං පච්චත්ථිකො සපත්තොති. අයං අනුපදතො **අත්ථවණ්ණනා**.

අයං පනෙත්ථ **අධිප්පෙතත්ථදීපනා** – යදිදං ''එවම්පි සබ්බභූතෙසු මානසං භාවයෙ අපරිමාණ''න්ති වුත්තං, තඤ්චෙතං අපරිමාණං මෙත්තං මානසං සබ්බලොකස්මිං භාවයෙ වඩ්ඪයෙ, වුඩ්ඪිං විරූළ්හිං වෙපුල්ලං ගමයෙ පාපයෙ. කථං? උද්ධං අධො ච තිරියඤ්ච, උද්ධං යාව භවග්ගා, අධො යාව අවීචිතො, තිරියං යාව අවසෙසදිසා. උද්ධං වා ආරුප්පං, අධො කාමධාතුං, තිරියං රූපධාතුං අනවසෙසං ඵරන්තො. එවං භාවෙන්තොපි ච තං යථා අසම්බාධං අවෙරං අසපත්තඤ්ච හොති, තථා සම්බාධවෙරසපත්තානං අභාවං කරොන්තො භාවයෙ. යං වා තං භාවනාසම්පදං පත්තං සබ්බත්ථ ඔකාසලොකවසෙන අසම්බාධං, අත්තනො පරෙසු ආඝාතප්පටිවිනයනෙන අවෙරං, අත්තනි ච පරෙසං ආඝාතවිනයනෙන අසපත්තං හොති. තං අසම්බාධමවෙරමසපත්තං අපරිමාණං මෙත්තං මානසං උද්ධං අධො තිරියඤ්චාති තිවිධපරිච්ඡෙදෙ සබ්බලොකස්මිං භාවයෙ වඩ්ඪයෙති.

නවමගාථාවණ්ණනා

9. එවං මෙත්තාභාවනාය වඩ්ඪනං දස්සෙත්වා ඉදානි තං භාවනමනුයුත්තස්ස විහරතො ඉරියාපථනියමාභාවං දස්සෙන්තො ආහ **''තිට්ඨං චරං...පෙ.... අධිට්ඨෙය්‍යා''**ති.

තස්සත්ථො – එවමෙතං මෙත්තං මානසං භාවෙන්තො සො ''නිසීදති පල්ලඞ්කං ආභුජිත්වා උජුං කායං පණිධාය''තිආදීසු විය ඉරියාපථනියමං අකත්වා යථාසුඛං අඤ්ඤතරඤ්ඤතරඉරියාපථබාධනවිනොදනං කරොන්තො තිට්ඨං වා චරං වා නිසින්නො වා සයානො වා යාවතා විගතමිද්ධො අස්ස, අථ එතං මෙත්තාඣානසතිං අධිට්ඨෙය්‍ය.

අථ වා එවං මෙත්තාභාවනාය වඩ්ඪනං දස්සෙත්වා ඉදානි වසීභාවං දස්සෙන්තො ආහ **''තිට්ඨං චර''**න්ති. වසිප්පත්තො හි තිට්ඨං වා චරං වා නිසින්නො වා සයානො වා යාවතා ඉරියාපථෙන එතං මෙත්තාඣානසතිං අධිට්ඨාතුකාමො හොති, අථ වා තිට්ඨං වා චරං වා…පෙ…. සයානො වාති න තස්ස ඨානාදීනි අන්තරායකරානි හොන්ති, අපිච ඛො යාවතා එතං මෙත්තාඣානසතිං අධිට්ඨාතුකාමො හොති, තාවතා විගතමිද්ධො හුත්වා අධිට්ඨාති, නත්ථි තස්ස තත්ථ දන්ධායිතත්තං. තෙනාහ **''තිට්ඨං චරං නිසින්නො** ව, සයානො යාවතාස්ස විතමිද්ධො. එතං සතිං අධිට්ඨෙය්‍යා''ති.

තස්සායමධිප්පායො – යං තං ''මෙත්තඤ්ච සබ්බලොකස්මිං, මානසං භාවයෙ''ති වුත්තං, තං යථා භාවෙය්‍ය, යථා ඨානාදීසු යාවතා ඉරියාපථෙන ඨානාදීනි වා අනාදියිත්වා යාවතා එතං මෙත්තාඣානසතිං අධිට්ඨාතුකාමො අස්ස, තාවතා විගතමිද්ධොව හුත්වා එතං සතිං අධිට්ඨෙය්‍යාති.

එවං මෙත්තාභාවනාය වසීභාවං දස්සෙන්තො ''එතං සතිං අධිට්ඨෙය්‍යා''ති තස්මිං මෙත්තාවිහාරෙ නියොජෙත්වා ඉදානි තං විහාරං ථුනන්තො ආහ **''බ්‍රහ්මමෙතං විහාරමිධමාහූ''**ති.

තස්සත්ථො –ය්වායං ''සුඛිනො වා ඛෙමිනො වා හොන්තූ''තිආදි කත්වා යාව ''එතං සතිං අධිට්ඨෙය්‍යා''ති වණ්ණිතො මෙත්තාවිහාරො. එතං චතූසු දිබ්බබ්‍රහ්මඅරියඉරියාපථවිහාරෙසු නිද්දොසත්තා අත්තනොපි පරෙසම්පි අත්ථකරත්තා ච ඉධ අරියස්ස ධම්මවිනයෙ බ්‍රහ්මවිහාරමාහු සෙට්ඨවිහාරමාහූති, යතො සතතං සමිතං අබ්බොකිණ්ණං තිට්ඨං චරං නිසින්නො වා සයානො වා යාවතාස්ස විගතමිද්ධො, එතං සතිං අධිට්ඨෙය්‍යාති.

දසමගාථාවණ්ණනා

10. එවං භගවා තෙසං භික්ඛූනං නානප්පකාරතො මෙත්තාභාවනං දස්සෙත්වා ඉදානි යස්මා මෙත්තා සත්තාරම්මණත්තා අත්තදිට්ඨියා ආසන්නා හොති, තස්මා දිට්ඨිගහනනිසෙධනමුඛෙන තෙසං භික්ඛූනං තදෙව මෙත්තාඣානං පාදකං කත්වා අරියභූමිප්පත්තිං දස්සෙන්තො **''දිට්ඨිඤ්ච අනුපගම්මා''**ති ඉමාය ගාථාය දෙසනං සමාපෙසි.

තස්සත්ථො –ය්වායං ''බ්‍රහ්මමෙතං විහාරමිධමාහූ''ති සංවණ්ණිතො මෙත්තාඣානවිහාරො, තතො වුට්ඨාය යෙ තත්ථ විතක්කවිචාරාදයො ධම්මා, තෙ තෙසඤ්ච වත්ථාදිඅනුසාරෙන රූපධම්මෙ පරිග්ගහෙත්වා ඉමිනා නාමරූපපරිච්ඡෙදෙන ''සුද්ධසඞ්ඛාරපුඤ්ජොයං, නයිධ සත්තූපලබ්භතී''ති (සං. නි. 1.171; මහානි. 186) එවං දිට්ඨිඤ්ච අනුපගම්ම අනුපුබ්බෙන ලොකුත්තරසීලෙන සීලවා හුත්වා ලොකුත්තරසීලසම්පයුත්තෙනෙව සොතාපත්තිමග්ගසම්මාදිට්ඨිසඞ්ඛාතෙන දස්සනෙන සම්පන්නො, තතො පරං යොපායං වත්ථුකාමෙසු ගෙධො කිලෙසකාමො අප්පහීනො හොති, තම්පි සකදාගාමිඅනාගාමිමග්ගෙහි තනුභාවෙන අනවසෙසප්පහානෙන ච කාමෙසු ගෙධං විනෙය්‍ය විනයිත්වා වූපසමෙත්වා **න හි ජාතු ගබ්භසෙය්‍යං පුන රෙති** එකංසෙනෙව පුන ගබ්භසෙය්‍යං න එති. සුද්ධාවාසෙසු නිබ්බත්තිත්වා තත්ථෙව අරහත්තං පාපුණිත්වා පරිනිබ්බාතීති.

එවං භගවා දෙසනං සමාපෙත්වා තෙ භික්ඛූ ආහ – ''ගච්ඡථ, භික්ඛවෙ, තස්මිංයෙව වනසණ්ඩෙ විහරථ, ඉමඤ්ච සුත්තං මාසස්ස අට්ඨසු ධම්මස්සවනදිවසෙසු ගණ්ඩිං ආකොටෙත්වා උස්සාරෙථ, ධම්මකථං කරොථ සාකච්ඡථ අනුමොදථ, ඉදමෙව කම්මට්ඨානං ආසෙවථ භාවෙථ බහුලීකරොථ, තෙපි වො අමනුස්සා තං භෙරවාරම්මණං න දස්සෙස්සන්ති, අඤ්ඤදත්ථු අත්ථකාමා හිතකාමා භවිස්සන්තී''ති. තෙ ''සාධූ''ති භගවතො පටිස්සුණිත්වා උට්ඨායාසනා භගවන්තං අභිවාදෙත්වා පදක්ඛිණං කත්වා තත්ථ ගන්ත්වා තථා අකංසු. දෙවතායො ච ''භදන්තා අම්හාකං අත්ථකාමා හිතකාමා''ති පීතිසොමනස්සජාතා හුත්වා සයමෙව සෙනාසනං සම්මජ්ජන්ති, උණ්හොදකං පටියාදෙන්ති , පිට්ඨිපරිකම්මං පාදපරිකම්මං කරොන්ති, ආරක්ඛං සංවිදහන්ති. තෙපි භික්ඛූ තමෙව මෙත්තං භාවෙත්වා තමෙව ච පාදකං කත්වා විපස්සනං ආරභිත්වා සබ්බෙ තස්මිංයෙව අන්තොතෙමාසෙ අග්ගඵලං අරහත්තං පාපුණිත්වා මහාපවාරණාය විසුද්ධිපවාරණං පවාරෙසුන්ති.

එවම්පි අත්ථකුසලෙන තථාගතෙන,
ධම්මිස්සරෙන කථිතං කරණීයමත්ථං;
කත්වානුභුය්‍යා පරමං හදයස්ස සන්තිං,
සන්තං පදං අභිසමෙන්ති සමත්තපඤ්ඤා.

තස්මා හි තං අමතමබ්භුතමරියකන්තං,
සන්තං පදං අභිසමෙච්ච විහරිතුකාමො;
විඤ්ඤූ ජනො විමලසීලසමාධිපඤ්ඤා-
භෙදං කරෙය්‍ය සතතං කරණීයමත්ථන්ති.

පරමත්ථජොතිකාය ඛුද්දකපාඨ-අට්ඨකථාය

මෙත්තසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිගමනකථා

එත්තාවතා ච යං වුත්තං –

‘‘උත්තමං වන්දනෙය්‍යානං, වන්දිත්වා රතනත්තයං;
ඛුද්දකානං කරිස්සාමි, කෙසඤ්චි අත්ථවණ්ණන’’න්ති.

තත්ථ සරණසික්ඛාපදද්වත්තිංසාකාරකුමාරපඤ්හමඞ්ගලසුත්තරතනසුත්තතිරොකුට්ටනිධිකණ්ඩමෙත්තසුත්තවසෙන නවප්පභෙදස්ස **ඛුද්දකපාඨස්ස** තාව අත්ථවණ්ණනා කතා හොති. තෙනෙතං වුච්චති –

‘‘ඉමං ඛුද්දකපාඨස්ස, කරොන්තෙනත්ථවණ්ණනං;
සද්ධම්මට්ඨිතිකාමෙන, යං පත්තං කුසලං මයා.
තස්සානුභාවතො ඛිප්පං, ධම්මෙ අරියප්පවෙදිතෙ;
වුද්ධිං විරූළ්හිං වෙපුල්ලං, පාපුණාතු අයං ජනො’’ති.

පරමවිසුද්ධසද්ධාබුද්ධිවීරියගුණප්පටිමණ්ඩිතෙන සීලාචාරජ්ජවමද්දවාදිගුණසමුදයසමුදිතෙන සකසමයසමයන්තරගහනජ්ඣොගාහණසමත්ථෙන පඤ්ඤාවෙය්‍යත්තියසමන්නාගතෙන තිපිටකපරියත්තිධම්මප්පභෙදෙ සාට්ඨකථෙ සත්ථුසාසනෙ අප්පටිහතඤාණප්පභාවෙන ඡමහාවෙය්‍යාකරණෙනඡමහාවෙය්‍යාකරණෙන කරණසම්පත්තිජනිතසුඛවිනිග්ගතමධුරොදාරවචනලාවණ්ණයුත්තෙන යුත්තමුත්තවාදිනා වාදීවරෙන මහාකවිනා ඡළභිඤ්ඤාපටිසම්භිදාදිප්පභෙදගුණප්පටිමණ්ඩිතෙ උත්තරිමනුස්සධම්මෙ සුප්පතිට්ඨිතබුද්ධීනං ථෙරවංසප්පදීපානං ථෙරානං මහාවිහාරවාසීනං වංසාලඞ්කාරභූතෙන විපුලවිසුද්ධබුද්ධිනා **බුද්ධඝොසොති** ගරූහි ගහිතනාමධෙය්‍යෙන ථෙරෙන කතා අයං **පරමත්ථජොතිකා** නාම ඛුද්දකපාඨවණ්ණනා –

තාව තිට්ඨතු ලොකස්මිං, ලොකනිත්ථරණෙසිනං;
දස්සෙන්තී කුලපුත්තානං, නයං සීලාදිසුද්ධියා.

යාව බුද්ධොති නාමම්පි, සුද්ධචිත්තස්ස තාදිනො;
ලොකම්හි ලොකජෙට්ඨස්ස, පවත්තති මහෙසිනොති.

පරමත්ථජොතිකාය ඛුද්දක-අට්ඨකථාය

ඛුද්දකපාඨවණ්ණනා නිට්ඨිතා.